

Sayı: 1 Yıl: 2020 Haziran
ISSN: 2687-2714

TÜRK MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK DERGİSİ

1

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

1

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı | Issue: 1 • Haziran | June 2020
ISSN: 2687-2714

Sahibi | Owner

Doç. Dr. Mustafa Koç

Yazı İşleri Müdürü | Responsible Manager

Kasım Kaya

Editör | Editor

Prof. Dr. Muammer Cengil

Editör Yardımcısı | Associate Editor

Dr. Hızır Hacıkeleşoğlu

Yayın Kurulu | Editorial Board

Prof. Dr. Ali Ayten • Marmara Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hasan Kayıklık • Çukurova Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Robert Frager • Sofia University • ABD
Doç. Dr. Mustafa Ulu • Erciyes Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Saffet Kartopu • K. Maraş Sütçü İmam Üniversitesi • Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk Söylev • K. Dumlupınar Üniversitesi • Türkiye
Dr. Karen Erlichman • Sofia University • ABD
Dr. Selene Kumin Vega • Saybrook University • ABD

Danışma Kurulu | Advisory Board

Prof. Dr. Abdülkerim Bahadır • Necmettin Erbakan Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Ali Rıza Aydın • Ondokuz Mayıs Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Hüseyin Peker • Giresun Üniversitesi • Türkiye
Prof. Dr. Üzeyir Ok • İbn Haldun Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Gülüşan Göcen • İstanbul Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. M. Naci Kula • Bursa Uludağ Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Orhan Gürsu • Akdeniz Üniversitesi • Türkiye
Doç. Dr. Turgay Şirin • İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi • Türkiye

İngilizce Metin Düzeltme | English Proofreading
Hamidullah Genç • Senanur Koç

Tasarım | Design
Doç. Dr. Mustafa Koç

Yönetim Yeri ve Adresi | Executive Office
Dinkçiler Mahallesi Köprü Caddesi No: 1 A
10100 - Altıeylül/Balıkesir

Telefon | Phone: +90 266 249 61 79
E-posta | E-mail: turkmanevidanismanlikdergisi@gmail.com
Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/tmdrd>

Yayın Türü | Publication Type
Uluslararası Süreli Yayın • International Periodicals

Yayın Periyodu | Period of Publication
Altı ayda bir (Haziran-Aralık) yayınlanır
Published biannually • June – December

Basım Tarihi | Date of Publication
30 Haziran • 30 Jun 2020

Basım Yeri | Place of Publication
Özcan Ofset
Gülbahçe Mahallesi 8. Doğan Sokak No: 4
16240 - Osmangazi/Bursa
Telefon: +90 224 254 77 14

© Mustafa Koç

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin *misyonu*, manevi danışmanlık ve rehberlik alanında zengin içerikte ve kalitede akademik çalışmalar yayımlayarak Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak ve bu çalışmalarını akademik topluluğa ulaştırmaktır.
- The *mission* of Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care is to contribute to the literature of Turkish spiritual counselling and care by publishing academic studies in the field of spiritual counselling and care with a rich content and quality and to convey these studies to the academic community.
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin *vizyonu*, akademik dergicilikte manevi danışmanlık ve rehberlik alanında dünyanın önde gelen ve saygın akademik dergileri arasında olmaktadır.
- The *vision* of Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care is to become one of the world's leading and respected academic journals in the field of spiritual counselling and care in academic journalism.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

İçindekiler | Contents

- **Sahibinden** | From Owner.....7-9
- **Editörden** | From Editor.....11-12
- **Makaleler** | Articles
- Birleşik Krallık'ta Manevi Danışmanlık Eğitimi (2020) ve Uygulaması (2011) Üzerine Değerlendirmeler
Evaluations on Training (2020) and Practice (2011) in Spiritual Counselling in the United Kingdom
Mustafa Koç.....13-62
- Suç İşlemiş Bireylere Yönelik Manevi ve Dini Hizmetlerle İlişkili Araştırmalar Üzerine Bir İnceleme
A Review on Studies Related to Spiritual and Religious Services for Individuals who Involved in a Crime
Abdullah Dağcı.....63-99
- İtikâfın Maneviyat ve Psikopatoloji İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma
A Research on the Relationship of Itiqâf with Spirituality and Psychopathology
Ahmet Canan Karakaş & Ömer Faruk Habergetiren 101-118
- Türkiye'de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanında Yapılan Tezler (2018-2019) Üzerine Değerlendirmeler
Evaluations on Theses (2018-2019) Written in the Field of Spiritual Counselling and Care in Turkey
İbrahim Furkan Güven.....119-157
- **Çeviriler** | Translations
- İyiye Temsil Etmek: Seküler Bir Çağda Pastoral Bakım
Representing the Good: Pastoral Care in a Secular Age
Carmen Schuhmann & Annelieke Damen
Mustafa Kısakol (çeviren).....159-179

■ **Kitap İncelemeleri** | Book Reviews

Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Spiritual Counselling and Care in the Health Care

Kader Cansu Abay.....181-191

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

Spiritual Counselling and Care: Research Findings and Evaluations from Different Fields

Yusuf Koç.....193-203

■ **Yazar Bilgileri** | Author Information.....205-206

■ **Yayım ve Yazım İlkeleri** | Principles of Publishing and Writing.....207-210

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

S a h i b i n d e n | F r o m O w n e r

Din psikolojisi alanındaki kutsal ve bir o kadar da çileli olan bu akademik yolculuğuma 24 yıl önce 1996’da teoloji lisans programının ikinci yılındayken başlamıştım. Henüz din psikolojisi dersini almamışken bu alana olan aşkımlı filizlenmişti. Aslında bu aşkın tohumları lise yıllarımdaki psikoloji dersinde ekilmişti. Hayallerini rüyalarında görecektik kadar istekli genç bir lisans öğrencisi olarak, akademik yolculuğuma başlamıştım. Çünkü ben bu kutsal yola inanarak çıkmıştım. Bu nedenle önüme çıkacak tüm engelleri aşabilecek gücü ve inancı kendimde buluyordum.

Yüksek lisans eğitimimin başlarında yazmanın ne kadar kutsal bir iş olduğunu keşfetmiştim ve akademik yazma deneyimini çok arzuluyordum. Her ne kadar yazma çabalarımı istenmeyip engellense de o sihirli cümleyle son nefesime kadar akademik yazım çabamı devam ettirmeye karar vermiştim. O cümlenin sahibi kıymetli hocam Prof. Dr. Zeki Özcan’dı. Bir gün fakültenin bahçesinde kendisine bu engellenmelerden yakınırken “şu anda yazdığın makaleye on yıl sonra gülebiliyorsan doğru yerdesin” diyerek bana mükemmelliğin değil çabanın önemini öğretmişti. Şu an geriye dönüp baktığımda, akademik yaşamımdaki en anlamlı dokunuşlardan birini yazan kıymetli hocama minnet ve şükranlarımı sunuyorum.

Neredeyse çeyrek yüzyıl süren bu döneme kadar ben bu çileli yolu, hayallerimi bir gün bile rüyalarımından çıkarmadan yürüdüm. Yine bu süreçte akademinin içinden veya dışından gerekli veya gereksiz önüme birçok zorluk hep çıktı ve çıkarıldı. Fakat bir gün bile bu yolu yürüme kararımın ve isteğimden hiçbir şüphem ve sapmam olmadı. Tam aksine karşılaştığım her türlü zorluk, celladına âşık olan mahkûm örneği gibi akademik çalışmalarımın aşkımlı fazlasıyla arttırdı.

Yaklaşık çeyrek yüzyıl önce din psikolojisi alanındaki bilimsel çalışmalarımın başladığımda, henüz o yıllarda manevi danışmanlık ve rehberlik

alanı söylem olarak bile Türkiye'nin hem akademik hem popüler gündeminden çok uzaktı. 2009 yılının 10 Kasım günü DİB'e bağlı görev için İngiltere'ye uçarken havada, doktora sonrası sürecimde manevi danışmanlık alanında çalışmaya karar vermiştim. Aradan geçen zaman içinde alan isminin belirlenmesiyle ilgili olarak I. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nin (İstanbul, 2016) mutfak çalışmaları sürecindeki ilk düzenleme kurulu toplantısında, kongreye isim vermek amacıyla teknik tartışmalar yapılmıştı. Kongre düzenleme kurulu üyesi olarak hem alan ismi hem de kongre isminin, Türkiye'deki PDR'nin varolan kullanımından hareketle MDR kullanımının daha anlamlı ve kolay kabul edilebilir olacağı önerisini düzenleme kuruluna uzun uzun anlatmışım ve bu önerim kongre ismi olarak kabul görmüştü. Aslında benim kongre için önerdiğim bu alan isminin aynı zamanda Türk akademik yapılanmasında da bir karşılığı olacağından hiç kuşku yoktu. Aradan geçen bu süreçte alana ilişkin bilimsel ürün başlıklarının MDR olarak giderek yaygınlaşması, o zaman ne kadar uygun bir isim önerdiğimin de kanıtıdır.

Şimdi ve burada, Türkiye'de oldukça yeni bir araştırma alanı olan manevi danışmanlık ve rehberliğin 'alan isimlendirmesi ve kısaltması'nı bu fakire nasip eden Rabbime sonsuz şükürler olsun. Türk manevi danışmanlık ve rehberlik tarihinin çok kısa bir geçmişi olmasına rağmen bu alan isimlendirmesini yine aynı başlıkla bir 'alan dergisi' kurarak taçlandırmayı lütfeden Sahibime sonsuz şükran hisleriyle doluyum. Aslında bir bakıma din psikolojisinin klinik uygulama alanı olarak da değerlendirilebilecek olan bu alana ilişkin akademik nitelikli ilk süreli yayın olma özelliği taşıyan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin bilim tarihindeki kayda değer yerinin zaman içerisinde oluşacağından hiç kuşku yoktur.

Sözün gücünün giderek azaldığı bu post-modern dönemde, ne yazık ki her konuda eleştirmek çok kolay, üretmek ise çok zordur. Meslektaşlarımla zaman zaman akademik alan dergisi hayalimi paylaştığımda, ne yazık ki heyecanıma ortak bulamadım. Bu sebeple Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin akademik süreli yayıncılık bağlamındaki son dönem teknik alt yapı çalışmalarımı yalnız sürdürdüm. Bu derginin gelişmesi için yapılacak her türlü samimi ve ciddi eleştiriler, kuşkusuz ki derginin kurumsal gelişim süreci için de çok değerlidir ve dikkate alınacaktır. Rabbime şükürler olsun ki sancılı bir akademik doğum sürecinden sonra alanımızın 'ikiz çocukları' oldu. Bu ikizlerin biri Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'dir.

Misyon ve vizyonunu tanımlayarak bu ilk sayısıyla karşınıza çıkan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin zamanla alan çalışmalarında özellikle genç kuşak araştırmacılar için kendi köklerinden beslenen

ve kendi köklerini besleyen hem düşünsel hem de akademik üretim bağlamında yerli bir 'okul/ekol' olmasını ümit ederim. Özellikle de akademik ürün ve üretim kapsamında, manevi danışmanlık ve rehberlik bilim dalında akademik kariyer yapmak amacıyla alan çalışmalarına yeni katılan genç kuşak araştırmacılar için bir 'sürelî yaygın okulu' olması en büyük arzumdur.

Öte yandan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi, yeni bir akademik alan olarak bu sahadaki çalışmalara emek veren tüm araştırmacıların dergisidir. Yani kısaca bu dergi, bizim dergimizdir. Bu derginin gelişim aşamalarında tüm meslektaşlarımla yazarlık ve hakemlik konularında gereken desteği vereceklerinden hiç şüphem yoktur.

Bir sıfırdan büyüktür prensibi gereğince çıktığımız bu yolda Rabbimden mahçup olmamayı dilerken siz değerli meslektaşlarımdan da alanın sürelî yaygın eksikliğini karşılayan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'ni sahiplenmenizi isterim.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin son hazırlık aşamalarında katkılarını esirgemeyen genç araştırmacı Abdullah Dağcı'ya ve master öğrencilerim Kasım Kaya ile Kader Cansu Abay'a çok teşekkür ederim. Bunun yanı sıra dergi editörüm Prof. Dr. Muammer Cengil ile dergi yaygın ve danışma kurulunda görev alan tüm meslektaşlarıma ayrıca teşekkür ederim.

Değerli araştırmacılar!

Manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmacıları olarak hepimiz bir yönüyle bu alanın Türk akademiasındaki bilim işçileriyiz. Oldukça yeni olan bu bilim dalının Türkiye'deki akademik gelişimi için yapacak çok işimiz var. Çünkü alan tarihi olarak daha yolun çok başındayız. Bu bağlamda sahada çalışan araştırmacıların en temel ödevi ise yorulmadan akademik üretim yapmak ve arkadan gelecek olan yeni nesil manevi danışmanlar yetiştirmek olacaktır.

Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik alanında ilk sürelî yaygın özelliği taşıyan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi olarak, çıktığımız bu çileli ve kutsal akademik yolculuktaki yolumuzun temiz, yönümüzün doğru, niyetimizin samimi ve sevdamızın sonsuz olmasını dilerim. Alanda yürümeye kararlı ve hayallerini rüyalarında görecektik kadar istekli tüm alan sevdalılarını bu kutsal ve çileli yola davet ediyorum.

Doç. Dr. Mustafa Koç

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

E d i t ö r d e n | F r o m E d i t o r

Değerli Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi okuyucuları!

Rabbimize şükürler olsun ki artık Türk manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmalarının yayınlanacağı süreli bir alan dergimiz var. Türkiye’de oldukça yeni bir akademik alanın Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi olarak, akademik dergicilikte her geçen gün olgunlaşacağımızı ümit ediyor ve alandaki araştırmalara bilimsel katkı sağlayacak olmanın sevincini yaşıyoruz.

Uluslararası hakemli dergi statüsüyle 2020 yılında akademik yayın hayatına başlayan Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi’nin ilk sayısıyla huzurlarınızdayız. TMDRD, başta siz kıymetli okuyucularımız olmak üzere dergi ekibimiz, hakemlerimiz ve yazarlarımızın katkılarıyla akademik yayıncılık hayatını düzenli biçimde devam ettirmeyi hedeflemektedir. Bu birinci sayıda, manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki farklı alt araştırma konularına ilişkin birbirinden değerli akademik ürünlere yer verilmiştir.

TMDRD’nin bu sayısında, Mustafa Koç’un “Birleşik Krallık’ta manevi danışmanlık eğitimi (2020) ve uygulaması (2011) üzerine değerlendirmeler”; Abdullah Dağcı’nın “Suç işlemiş bireylere yönelik manevi ve dini hizmetlerle ilişkili araştırmalar üzerine bir inceleme”; Ahmet Canan Karakaş & Ömer Faruk Habergetiren’in “İtikâfın maneviyat ve psikopatoloji ile ilişkisi üzerine bir araştırma” ve İbrahim Furkan Güven’in “Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan tezler (2018-2019) üzerine değerlendirmeler” isimli makaleleri yer almaktadır. Ayrıca bu sayıda Mustafa Kısakol’un “İyi temsil etmek: Seküler bir çağda pastoral bakım” başlıklı bir çevirisi de bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Kader Cansu Abay, “Sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik” isimli kitabı, Yusuf Koç da, “Manevi danışmanlık ve rehberlik: Farklı alanlardan araştırma bulguları ve değerlendirmeler” adlı kitabı inceleyerek bu ilk sayıya katkıda

bulunmuşlardır.

Sonuç olarak, TMDRD'nin bu birinci sayısına genel olarak bakıldığında, 4 araştırma makalesi, 1 çeviri makale ve 2 kitap incelemesinden oluşan akademik ürünler (n=7) yer almaktadır. Her bir akademik ürün, kendi konusundaki ulusal ve uluslararası literatüre katkılar sağlayarak alanda önemli bir eksikliği giderecektir.

Akademik dergicilik dünyasına yeni giren TMDRD'nin editörü olarak, yayın ekibim adına öncelikle tüm sorumluluğu üzerine alan derginin sahibi Doç. Dr. Mustafa Koç başta olmak üzere bütün aşamalarında desteklerini esirgemeyen özgeci mutfak ekibime, bilimsel çalışmalarıyla dergimize kıymetli katkılar sağlayan akademisyen yazarlarımıza ve makaleleri büyük bir titizlikle inceleyen hakemlerimize, kapak tasarımlarımıza yardımcı olan grafikerlerimiz Erkan Cengiz ile Kubilay Kara'ya ve son olarak dergimizin sponsoru Kaşmir Center AVM müdürü Mustafa Pelevan'a ve Anka Reklam & Sanat'tan Ethem Subaşı'na çok teşekkür ediyorum.

TMDRD'nin bu birinci (2020/1) sayısının başta Türk manevi danışmanlık ve rehberlik araştırmaları olmak üzere uluslararası alan literatürüne bereketler getirmesini diler, alan uzmanlığı birikimlerinizi yansıtan değerli akademik çalışmalarınızı ve manevi desteklerinizi beklediğimizi belirtmek isterim.

İkinci sayımızda buluşmayı ümit ediyorum.

Prof. Dr. Muammer Cengil

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 13-62
Issue: 1 • June 2020 • 13-62

Birleşik Krallık'ta Manevi Danışmanlık Eğitimi (2020) ve Uygulaması (2011) Üzerine Değerlendirmeler

Evaluations on Training (2020) and Practice (2011)
in Spiritual Counselling in the United Kingdom

Mustafa Koç

Doç. Dr.

Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Bilim Dalı

Manevi Psikolojik Danışmanlık Uygulama ve Araştırma Merkezi

E-posta: mustafakoc@balikesir.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Balıkesir / Türkiye

Associate Professor

Balıkesir University Faculty of Theology
Department of Psychology of Religion

Spiritual Counselling Application and Research Center

E-mail: mustafakoc@balikesir.edu.tr

Orcid: 0000-0003-1299-7963

Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type   Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received   28 Mayıs 2020 • 28 Mayıs 2020
Kabul Tarihi • Accepted   10 Haziran 2020 • 10 June 2020

Ö z e t

Makalenin amacı, Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık eğitimi (2020) ve uygulaması (2011) üzerine değerlendirmeler yapmaktır. Bu kapsamda öncelikle Birleşik Krallık'taki üniversitelerde (n=8) manevi danışmanlık üzerine yürütülen yüksek lisans programları (n=12) betimlenmiştir. İkinci olarak ise Edinburgh'ta bir manevi danışman olarak çalışan Tim McConville'in manevi danışmanlık hakkındaki kişisel görüşlerine yer verilmiştir. Makalede sonuç olarak; (a)-Birleşik Krallık'taki lisansüstü manevi danışmanlık eğitimi üzerine yapılan değerlendirmelerde; (i)-Kurumsal işletim sistemi bağlamında manevi danışmanlık master programlarının ülke sınırları içindeki üniversitelerde (n=8) ve özel enstitülerde (n=1) yürütüldüğü; (ii)-Program isimlerinden hareketle içeriklerine bakıldığında, manevi danışmanlık lisansüstü eğitim programlarının daha çok Hıristiyanlık teolojisini merkeze alan 'Ministry (n=4); Christian Ministry (n=2); Chaplaincy (n=3)' gibi isimler ve içeriklerle yürütüldüğü; buna karşın çok az sayıda 'Pastoral Care (n=3)' isimli program olduğu; her iki alanı birleştiren sadece 1 adet 'Pastoral Care and Chaplaincy' isimli bir program bulunduğu; (iii)-Master programlarının üniversiteye göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise 3 üniversitede [Chichester Üniversitesi (n=2); Cardiff Üniversitesi (n=2); Aberdeen Üniversitesi (n=3)] bu alanda içerikleri birbirinden farklı olan birden fazla lisansüstü eğitim programının olduğu; (iv)-Teolojik alt yapı çeşitliliği açısından ise programların çoğunluğunun (n=11) doğal olarak Hıristiyan teolojisi alt yapısına sahip olduğu, buna karşın sadece bir programın İslam teolojisi alt yapısıyla oluşturulduğu; (v)-Master programlarının başlık ve içeriklerine bakıldığında ise psikolojik ve psikoterapik yoğunluklu ana akım 'spiritual counselling' konseptinden –görece- uzak olup daha çok Hıristiyanlık teolojisini merkeze alan pratik teoloji alanına daha yakın ve manevi sosyal hizmet konseptindeki 'Ministry' içeriğiyle örtüştüğü ve biçimlendiği; (b)-Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık uygulaması üzerine yapılan nitel değerlendirmelerde ise (i)-Bir alan aktörü olarak manevi danışman Tim McConville'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden manevi danışmanlık alanında yüksek lisans ve doktora derecesi aldığı; (ii)-Edinburgh'da kendine ait 'Edinburgh Pastoral Danışmanlık' isimli bir manevi danışmanlık ofisi yönettiği; (iii)-Manevi danışmanlığı; "psikoloji bilimini, danışmanlık sanatını ve maneviyat bilgeliğini bir araya getiren hem teorik hem de uygulamalı bir alandır," biçiminde tanımladığı; (iv)-Manevi danışmanlığın güçlü yönleri olarak "bireyin zihinsel, ruhsal ve tinsel yönlerini bir araya getiren bütüncül bir insan anlayışına sahip olmasını" gördüğü; (v)-Manevi danışmanlıkta tercih ettiği pratik yaklaşımı da "bağlanma bilgilendirilmiş bütünleştirici danışmanlık" olarak bildirdiği saptanmıştır.

A n a h t a r   K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Uygulama • Eğitim
Manevi danışman • Yüksek lisans programı • Birleşik Krallık

Abstract

The purpose of the article is to make evaluations on spiritual counselling training (2020) and practice (2011) in the United Kingdom. In this context, firstly, master programmes (n = 12) on spiritual counselling at universities (n = 8) in the United Kingdom are described. Secondly, personal opinions of Tim McConville, who works as a spiritual counsellor in Edinburgh, about spiritual counselling are included. As a result, it was determined that; (a)-In assessments on postgraduate programme about spiritual counselling in the United Kingdom; (i)-In the context of the corporate operating system, master programmes on spiritual counselling are carried out at universities (n = 8) and private institutes (n = 1) inside the borders of the country; (ii)-Considering the contents based on the programme titles, postgraduate programmes on spiritual counselling are conducted with titles and contents such as theology based Christianity 'Ministry (n = 4); Christian Ministry (n = 2); 'Chaplaincy (n = 3)'; however, there are very few programmes with the title "Pastoral Care (n = 3)"; there is only one programme with the title "Pastoral Care and Chaplaincy" which connects both areas; (iii)-When looking at the quantitative distribution of master programmes by university, at 3 universities [University of Chichester (n = 2); Cardiff University (n = 2); University of Aberdeen (n = 3)] in this field, there are more than one postgraduate programme with different contents; (iv)-In terms of the variety of theological basis, the majority of the programmes (n = 11) have the basis of Christian theology, whereas only one programme is created within the Islamic theology basis; (v)-When the titles and contents of master programmes are analysed, it is clear that they are relatively more distant to the mainstream concept of 'spiritual counselling' with psychological and psychotherapeutic density, and closer to the field of Christianity theology based practical theology, and they correspond to the content of the 'Ministry' in the concept of the spiritual social work; (b)-In the qualitative evaluations on the spiritual counselling practice in the United Kingdom, (i)-As an actor in the field, the spiritual counsellor Tim McConville received a master and doctorate degree in spiritual counselling in the United States; (ii)-Run a spiritual counselling office titled "Edinburgh Pastoral Counselling" in Edinburgh; (iii)-Put forth a definition as follows "the spiritual counselling as is both a theoretical and a practical field that brings together the science of psychology, the art of consultancy, and the wisdom of spirituality"; (iv)-Evaluated that "having an integrated human understanding that brings together the mental, inner, and spiritual aspects of the individual" is the strength of spiritual counselling; (v)-Reported his practical approach in spiritual counselling as "attachment informed integrative counselling" in the article.

Keywords

Spiritual counselling and care • Practice • Training • Spiritual counsellor
Postgraduate programme • United Kingdom

Giriş

Manevi danışmanlık, “psikoloji bilimini, danışmanlık sanatını ve maneviyat bilgisini bir araya getiren hem teorik hem de uygulamalı bir alandır. Manevi danışmanlık, iyileşme ve bütünlük arayışındaki danışana bütüncül bir yaklaşımla bakar” (McConville, 2013b). Alan adı olarak “manevi danışmanlık” ismine semantik açıdan bakıldığında ‘danışmanlık’ kavramıyla amaçlanan temelde psikolojik içerikli bir danışmanlık aktivitesidir. Dolayısıyla “manevi danışmanlık” kavramıyla da temelde “manevi-(psikolojik) danışmanlık” amaçlanmaktadır. Burada söz konusu olan temelde bir psikolojik danışmanlık aktivitesidir. Bu durumda ‘manevi’ sıfatı ise psikolojik danışmanlığın teolojik kaynaklar, gelenek ve bağlam gibi faktörlerin dikkate alınarak sahada uygulanmasını vurgulamaktadır. Manevi danışmanlığın içeriğindeki ‘manevi’ kavramı teoloji alanını, ‘danışmanlık’ kavramı da psikoloji alanını ilgilendirdiği için temelde birbiriyle tam olarak uyumlu olmayan iki farklı alanın birlikte çalışma çabısından söz edilmektedir. Bu durum ise teoloji uzmanı olan ve olmayanların alana ilişkin değerlendirmelerini gerektiren dikotomik bağlamda yapısal sorunlar oluşturmaktadır (Ok, 2012: 39).

Birleşik Krallık’taki manevi danışmanlık çalışmaları, ana-akım Hıristiyan teolojisini merkeze alan ‘pastoral counselling’ özelinde yürütülmektedir. Bu bağlamda “pastoral care ve pastoral counselling” kavramları da semantik olarak birbirlerinden detayda farklılık gösteren psiko-teolojik yardım formlarıdır. Aralarındaki temel farklılık ise Hıristiyan din adamlarının (papazların) danışanlarla çalışırken, psikolojik yaklaşımı öncelemek yerine kendilerinin mesleki açıdan ahlaki duruşlarından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple ikisi arasında en geniş ve kapsayıcı manevi danışmanlık aktivitesi, kesinlikle “pastoral care” çalışmalarıdır. Kapsam olarak bu çalışmalar, “resmi ve resmi olmayan konuşmalar, diyaloglar ve diğer etkileşimleri ile gençler, eşler, yetişkinler ve çeşitli diğer gruplarla daha fazla ya da az yapılandırılmış genel ilişkilerdir” biçiminde betimlenebilir. Bu anlamda ‘pastoral care’ hizmeti, “sokak köşelerinde, bir grup toplantısının sonunda, hastane odalarında, bir cenaze atmosferi çerçevesinde ve az ya da çok sıra dışı birçok durumda” verilmektedir. Kısaca ‘pastoral care’, danışanlarının problemlerinin çözümüne katkı sağlamak amacıyla din adamlarının onlarla ilgilenmesi, problemlerini dinlemesi, onları yönlendirmesi ve desteklemesini kapsayan yardım aktiviteleridir, biçiminde tanımlanmaktadır (Söylev, 2017: 270).

Birleşik Krallık’ta kurumsal kapsamda planlı ve organize bir yardım aktivitesi olarak danışmanlık çalışmaları, 1940’lı yılların sonlarına dayanmaktadır. Bunun İkinci Dünya Savaşı’nın getirdiği algılanan sosyal

krize bir yanıt olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Ülke tarihinde ilk olarak adı geçen bu savaştaki askerlik hizmetinde bu kadar çok erkeğin yokluğunun İngiliz aile hayatı üzerindeki olumsuz etkileriyle başa çıkabilmek için Ulusal Evlilik Rehberlik Konseyi kurulmuştur. Aynı zamanda, bir dizi genç çalışan, dezavantajlı gençler üzerine yapılan çalışmalar için eğitim almıştır. ABD'deki pastoral eğitim ve danışmanlık hareketinin ilk adımları ise Klinik Teoloji Derneği ile Din ve Tıp Enstitüsü'nün kuruluşundan birkaç yıl önce olmasına rağmen söz konusu bu çalışmaların etkileri, 1950'lerde Birleşik Krallık sınırlarına kadar ulaşmıştır. Öte yandan Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık çalışmalarının tarihine bakıldığında ise 1960'lı yıllardan sonra Pastoral Bakım ve Danışmanlık Derneği'nin (APCC) kuruluş sürecinde ciddi tartışmaların yaşandığı görülmektedir (Dryden & Mearns & Thorne, 2000: 468-469).

Bu makalede, metodolojik yaklaşım olarak 'belgesel tarama' ve 'yapılandırılmış görüşme' yöntemi kullanılmıştır (Tanrıoğen, 2014: 151, 154-158; Merriam, 2018: 85-110, 131-155). Makalenin ikinci ana bölümünü oluşturan manevi danışmanlık uygulamasına veri toplamak amacıyla yapılan yüz-yüze görüşmeden önce manevi danışman Tim McConville'ye sorulacak sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Daha sonra 17 Nisan 2011 tarihinde randevü alınarak manevi danışman McConville ile İskoçya'nın başkenti Edinburgh'taki çalışma ofisinde yüz yüze görüşülmüştür. Edinburgh'da kurumsal olarak yürüttüğü manevi danışmanlık hizmetlerine ilişkin önceden hazırlanan sorular sorulup cevapları alınmıştır (bkz. Ek-9). Manevi danışman McConville'den alınan bu cevapların değerlendirmelerini genişletebilmek için daha sonraki bir tarihte McConville'nin danışanlarıyla yaptığı manevi psikoterapi seanslarına araştırmacının 'gözlemci' olarak katılma isteği meslek etiği gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir. Bu sebeple kurumsal manevi danışmanlık uygulaması olarak 'Edinburgh Pastoral Counselling' merkezine ilişkin verilen manevi danışmanlık hizmetleri, manevi danışman McConville'nin yapılandırılmış röportaj sorularına verdiği cevaplar ve edinilen kurumsal bilgilerle sınırlandırılmıştır. Öte yandan makalenin birinci ana bölümünü oluşturan Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık üzerine açılan lisansüstü programların değerlendirmeleri ise bu üniversitelerde yürütülen 12 programın değerlendirmesiyle sınırlandırılmıştır.

a. Birleşik Krallık'ta Manevi Danışmanlık Eğitimi

Makalenin birinci ana bölümünü oluşturan bu bölümde, Birleşik Krallık sınırları içindeki çeşitli üniversitelerde açılan ve halen yürürlükte olan manevi danışmanlık yüksek lisans programlarına ilişkin nitel verilere ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Konuya ilişkin veriler Nisan

2020 tarihinde toplanmıştır.

(a)-*Glasgow Üniversitesi 'Ministry & Theology & Practice' Master Programı*

Glasgow Üniversitesi
Hıristiyan Manevi Hizmeti & Teolojisi & Pratiği
-(Ministry & Theology & Practice)-
Yüksek Lisans (MTh)
-Lisansüstü Diploma / Lisansüstü Sertifika-

+*Programın orijinal adı:* Ministry & Theology & Practice

+*Programın konu alanları:* Din araştırmaları & Hıristiyan manevi hizmeti (Din)

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu yüksek lisans programı, öğrencilerin ve manevi hizmet alanında çalışan profesyonellerin cemaat papazlığı, kültürel içerikli hermenötik ve vaaz verme, papazlığa yaratıcı yaklaşımlar ve teolojik doktrinde araştırma özgürlüğü yeteneklerini geliştirebilmeleri için tasarlanmıştır. Bu programın amacı, yüksek lisans öğrencilerinin değişen ilgi alanlarını, yetkinliklerini ve gereksinimlerini karşılayabilecek sağlam ancak esnek bir yapı sağlamaktır. Program, yönlendirilmiş bağımsız çalışmaların büyük bir bölümünü içermekte ve/veya alana özgü araştırma becerilerinin ve bilgilerinin geliştirilmesine daha yoğun bir şekilde odaklanmaktadır.

+*Programın tercih sebebi:* Eleştirel akademik mükemmelliği teoloji alanına uygulama konusunda sadece son zamanlarda değil yıllar öncesinden gelen haklı bir şöhrete sahip olan Glasgow Üniversitesi, teolojik programların yaratıcılığıyla bilinmektedir. Bu programla güncel uygulamalı teoloji, insanın varoluşsal kaygılarıyla Protestan aydınlanmasının ilk günlerine ideolojilerden, geleneklerden ve kaynak metinlerden düzgün bir şekilde haberdar olan bir teolojiye dönüş yapmıştır. Profesyonel papazlarla

birlikte çalışan bu programın öğrencileri, İngiltere'de benzersiz ve sadece kapsamlı kaynaklardan değil, aynı zamanda sunulacak olan diğer olanaklardan da yararlanır. Bu eşsiz program, Dr Williams Vakfı ve Glasgow Üniversitesi arasında Hıristiyan papazlığının gelişimini destekleme konusunda yaklaşık üç yüzyıl süren işbirliğinde yeni bir aşamaya gelmiştir. Bu master programındaki dersler, Hıristiyan papazlığı alanında güçlü bir bağlılık ve eğitim deneyimi olan akademisyenler tarafından verilmektedir. Program, papazların ve kilise çalışanlarının çeşitli uygulamalarını ve geçmişlerini çeşitli mezheplerden karşılamaktadır. Öğrencilere bu master programının sonunda, lisansüstü diploma ve lisansüstü sertifika verilmektedir.

+*Programın kariyer olasılıkları:* Program kapsamında sırasıyla 60 veya 120 kredi toplayanlar için bir sertifika veya diploma elde edilmektedir. Mesleğe ilişkin yeni yönlendirmelere yardımcı olmak için pratik yapılarak kazanılan ve denenilen pratik bilgelik becerileri, birçok durumda manevi hizmeti pekiştirmek ve güçlendirmek için çok önemli olacaktır.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 24 ay

+*Programın başlangıç tarihi:* 14 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Din, teoloji ve kültüre yönelik çalışma (20 Kredi)
- (ii)-Araştırma eğitimi - Teoloji ve din bilimleri (20 Kredi)
- (iii)-Yaratıcı Hıristiyan manevi hizmeti
- (iv)-Vaaz sanatı & İncil hermenötik
- (v)-Cemaat papazlığının kaynakları
- (vi)-İncil, doktrin ve yorum özgürlüğü
- (+)-Tez

+*Programın öğrenim ücretleri:*

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Her 20 kredi için £ 944. Ücret bilgileri değişebilir ve bu ücretler sadece yol gösterme amaçlıdır. Program süresince ek ücretler uygulanabilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.
- (ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Tam zamanlı ücreti yıllık

£ 18.370 ve bu ücret, yarı zamanlı öğrenciler için bir fikir verebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+*Programa giriş koşulları:* Aksi belirtilmedikçe teoloji veya ilgili yakın alanda bir lisans derecesine veya eşdeğer bir eğitim yeterliliğine sahip olunması gerekir.

+*Yazışma adresi:*

University of Glasgow
The Fraser Building
65 Hillhead Street
Glasgow
G12 8QQ

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Glasgow, <https://www.gla.ac.uk/>).

(b)-*Roehampton Üniversitesi 'Christian Ministry' Master Programı*

Roehampton Üniversitesi
Hıristiyan Manevi Hizmeti
-(Christian Ministry)-
Yüksek Lisans (MA)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adr:* Christian Ministry

+*Programın konu alanları:* Hıristiyan din araştırmaları & manevi hizmeti

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu master programı, kiliselerde veya kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda inanç temelli veya seküler içerikli şekilde ücretli veya gönüllü önemli çalışma tecrübesine sahip olan Hıristiyanlar için tasarlanmıştır. Teoloji alanında çağdaş dünyayla teorik ve stratejik bir ilişki kurmayı amaçlayan bu program, öğrenciye İncil ve teolojik çalışmaları Hı-

ristiyan maneviyatı bağlamında uygulama fırsatı sağlamaktadır. Bu programın amacı, yirmi birinci yüzyılda Hıristiyan manevi hizmetine ve misyonuna karşı ortaya çıkan zorluklara inanarak bunlarla yararlı bir biçimde lisansüstü düzeyde ilgilenmektir. Bu programdaki öğrenciler, çağdaş kiliselerde entelektüel liderlik yapabilen ve toplumsal ihtiyaçlara uyum sağlayabilen, çok bilgili ve eğitilmiş profesyoneller olurlar. Teoloji ve İncil çalışmalarının Hıristiyan manevi hizmetinin toplum içinde etkin bir şekilde sağlayabileceği katkıyı anlama fırsatına sahip olan öğrenciler, bu programla kilise merkezli manevi hizmet uygulamalarındaki profesyonel çalışmalara ileri düzeyde akademik uzmanlık kazandıracak bilgi ve kritik becerilere sahip olurlar. Ayrıca program, Hıristiyanlık manevi hizmeti ve misyonu bağlamında teoloji ve İncil çalışmaları için öğrencilere entegre bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca, öğrencilerin teolojik ve Hıristiyanlık manevi hizmet çalışmalarında yeni bilgi üretebilmelerine ve yorumlamalarına, disiplinin toplumdaki erişimini genişletebilmelerine olanak sağlamak için analitik düşünme ve araştırma becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu program, öğrencilerin kendini anlamak ve bilgi, karakter ve yetkinlikteki büyümeyi mümkün kılmak amacıyla kültürel bağlamlarında imgeleme, kimlik ve oluşumlarına katkıda bulunan faktörleri tanımlamalarına, anlamalarına ve değerlendirmelerine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Öncelikle İncil, teolojik, pastoral, psikolojik ve sosyolojik perspektiflerden yola çıkarak Hıristiyanlık manevi hizmet uygulayıcısının alan formasyonunu geliştirmeyi hedeflemektedir.

+*Programın kariyer olasılıkları:* Bu program, öncelikle sürekli Hıristiyanlık manevi hizmet eğitimine devam etmek isteyen görevli papazlara yönelik olarak geliştirilmiştir. İnanç temelli veya seküler kurumlarda uygulayıcı olarak kariyer arayan Hıristiyan teologlar da, bu programı seçebilirler. Ayrıca öğrenciler, bu programdan sonra doktora düzeyindeki daha ileri akademik çalışmalara devam edebilirler.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 3 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Hıristiyan manevi hizmeti, imgeleme, kimlik ve kültür
- (ii)-Sistemik teoloji uygulamaları
- (iii)-Misyooloji

- (iv)-Hıristiyan manevi hizmet araştırmaları
- (v)-Halk teolojisi ve toplumsal katılım
- (vi)-Bağlamsal Hıristiyan manevi hizmeti
- (vii)-Güncel İncil yorumları
- (viii)-Hıristiyan teolojisinde ve uygulamasında evlilik ve aile
- (ix)-Hıristiyan maneviyatı ve manevi hizmet oluşumu
- (x)-Pentikostal teoloji ve uygulamaları
- (+)-Tez

+Programın öğrenim ücretleri:

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Her 10 kredi için programın yarı zamanlı ücreti £ 370'dir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti ise (yıllık) £ 5202'dir.
- (ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Bu ücret hakkında üniversiteyle bağlantı kurabilir ve program ücreti sorulabilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+Programa giriş koşulları: Üniversitenin lisansüstü programlar için genel giriş koşulları vardır. Hıristiyan manevi hizmet master programına giriş koşulu ise tanınmış bir İngiliz veya yurtdışındaki üniversitelerin birinden lisans derecesi alınmasıdır.

+Yazışma adresi:

University of Roehampton

Erasmus House

Roehampton Lane

Wandsworth

SW15 5PU

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Roehampton, <https://www.roehampton.ac.uk/>).

(c)-Chichester Üniversitesi 'Schools Chaplaincy' Master Programı

Chichester Üniversitesi
Okul Hıristiyan Manevi Hizmeti

-(Schools Chaplaincy)-
Yüksek Lisans (MA)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adı:* Schools Chaplaincy

+*Programın konu alanları:* Hıristiyan manevi bakım çalışmaları (Din)

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu yüksek lisans programı, okullarda ve akademilerde çalışan okul manevi hizmet çalışanlarının ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak geliştirilmiştir. Programda yer alan çeşitli ve heyecan verici modüller, öğrencilerin teolojik, ayinsel, ruhsal ve pastoral becerilerini geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu program, yarı zamanlı iki yıllık olarak planlanmıştır. Toplam sürenin 1 yılı da tez aşamasından oluşmaktadır. Öğrenciler, programın başında, pratik ve toplum teolojisini destekleyen metodolojik varsayımları eleştirel olarak inceleyebilirler. Diğer modüller ise pratik teoloji projesi, maneviyat, dini tören ve ayinleri içermektedir. İncil araştırmaları, ahlak, çoğulculuk ve misyoloji gibi önemli toplum teolojisi konularında ileri düzeyde araştırmalar yapabilmek de yine bu programın hedefleri arasındadır.

+*Öğretim ve Değerlendirme:* Öğretim haftada 3 gün süren bloklar halinde verilir. Öğrenciler üniversiteyi günlük olarak ziyaret edebilirler ya da daha uzakta yaşıyorlarsa konaklama ayarlanması gerekir. Program direktörleri, kampüs de dâhil olmak üzere öğrencilerin uygun konaklama yerleri bulmalarına yardımcı olabilirler. Konaklama için ayrı bir ücret alınır.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 3 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* Ağustos 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Pratik ve toplum teolojisi
- (ii)-İncil ve toplum teolojisi
- (iii)-Pratik teoloji projesi
- (iv)-Hıristiyan etiği ve çağdaş toplum
- (v)-Hıristiyan liderliği

(vi)-Maneviyat
(+)-Tez

+Programın öğrenim ücretleri:

(i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: 2020/21 eğitim öğretim yılında her 20 kredi için ücret £ 495'dir. Yarı zamanlı ücretler, yıllık alınan modül kredilerinin toplamına göre hesaplanır. Program süresince ek ücretler uygulanabilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.

(ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Bu ücret hakkında üniversiteyle bağlantı kurulabilir ve ücretleri öğrenilebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+Programa giriş koşulları: Öğrencilerin teoloji veya ilgili bir disiplinde lisans veya daha yüksek bir akademik dereceye sahip olmaları gerekir.

+Yazışma adresi:

University of Chichester
Bishop Otter Campus
College Lane
Chichester
West Sussex
PO19 6PE

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Chichester,
<https://www.chi.ac.uk/>).

(d)-Chichester Üniversitesi 'Christian Ministry' Master Programı

Chichester Üniversitesi
Hıristiyan Manevi Hizmeti
-(Christian Ministry)-
Yüksek Lisans (MA)
-Lisansüstü Diploma-

+Programın orijinal adı: Christian Ministry

+*Programın konu alanları:* Hıristiyan din araştırmaları & manevi hizmeti

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu master programı, iki yıllık öğretilen bir modül programı ve ardından bir yıllık bir tez modülünü takip etmektedir. Bu programdaki öğrenciler, pratik ve kamu teolojisini destekleyen metodolojik varsayımları eleştirel olarak keşfedebilirler. Diğer modüllerde ise pratik teoloji projesi, maneviyat, ritüel ve ayin içerikli dersler yer almaktadır. Yine bu programın akademik amaçlarından biri de öğrencilerin İncil çalışmalarını, etik, çoğulculuk ve çeşitlilik ile misyoloji gibi önemli toplum teolojisi konularında ileri düzeyde araştırmalar yapabilmeleridir.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 3 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* Ağustos 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Pratik ve toplum teolojisi
- (ii)-İncil ve toplum teolojisi
- (iii)-Pratik teoloji projesi
- (iv)-Hıristiyan etiği ve çağdaş toplum
- (v)-Hıristiyan liderliği
- (vi)-Maneviyat
- (vii)-İncil araştırmaları
- (viii)-Ahlâk
- (ix)-Çoğulculuk ve çeşitlilik
- (x)-Misyoloji
- (xi)-Tez

+*Programın öğrenim ücretleri:*

(i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: 2020/21 eğitim öğretim yılı için İngiltere / AB ücretleri her 20 kredi modülü için £ 495'dir. Yarı zamanlı ücretler, yıllık alınan modül kredilerinin toplamına göre hesaplanır. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.

(ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Bu konuda üniversitenin

ilgili biriminden bilgi alınabilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+*Programa giriş koşulları:* Öğrencilerin teoloji alanından veya ilgili olan yakın bir alandan lisans veya daha yüksek bir dereceye sahip olmaları gerekir.

+*Yazışma adresi:*

University of Chichester
Bishop Otter Campus
College Lane
Chichester
West Sussex
PO19 6PE

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Chichester,
<https://www.chi.ac.uk/>).

(e)-*Cardiff Üniversitesi 'Chaplaincy Studies' Master Programı*

Cardiff Üniversitesi
Hıristiyan Manevi Hizmet Çalışmaları
-(Chaplaincy Studies)-
Yüksek Lisans (MTh)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adı:* Chaplaincy Studies

+*Programın konu alanları:* Pastoral çalışmalar (Din)

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu yerleşik çoklu inanç programındaki öğrenciler, Hıristiyan manevi hizmetin profesyonel gelişimine uyarlanmış saygın nitelik kazanırlar. Bilimler arası çalışmayı ve pratik teolojik yansımayı bütünleş-tiren bir ortamda, tüm sektörlerden papazlarla çalışan öğrenciler, düşün-

sel yeterlilik ve araştırma becerilerini geliştirerek, yansıtıcı pratiklerini derinleştirip pastoral yeteneklerini artırabilirler. Bu lisansüstü program, öğrencilerin sektörel ihtiyaçlarına uygun olarak ‘genel (özel içerik olmadan), eğitim, sağlık hizmeti, yükseköğretim’ gibi dört ana bölümden biri seçilerek okunabilir. Bu seçeneklerden genel bölüm, pastoral bağlamdan bağımsız olarak herhangi bir papaz (chaplain) için tasarlanmıştır.

+*Programın ayırt edici özellikleri:* St. Padarn Enstitüsü ile birlikte tasarlanan bu program, öğrencinin manevi hizmet uzmanı rolüne daha iyi katkıda bulunacak bilgi ve uzmanlığı sunmaktadır. Öğretim, yılda dört zaman dilimi kapsamında genellikle Eylül, Ocak, Nisan ve Haziran aylarında internet eğitim desteğiyle yapılmaktadır.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 2 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* 28 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Hıristiyan manevi hizmet çalışmaları
- (ii)-Tez (60 Kredi)

+*Programın öğrenim ücretleri:*

(i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Tüm lisansüstü derslerin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202’dir.

(ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227’dir.

+*Programın kariyer olasılıkları:* Bu program, ordu, sağlık, okullar, üniversiteler, hapishaneler, işyerleri, spor merkezleri, acil servisler gibi farklı sektörlerde çalışan Hıristiyan veya farklı inançlardan manevi hizmet uzmanları için uygundur.

+*Yazışma adresi:*

Cardiff University
Po Box 921
Cardiff
CF10 3XQ

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Cardiff, <https://www.cardiff.ac.uk/>).

(f)-*Anglia Ruskin Üniversitesi Pastoral Care and Chaplaincy' Master Programı*

Anglia Ruskin Üniversitesi
Pastoral Bakım ve Hıristiyan Manevi Hizmeti
-(Pastoral Care and Chaplaincy)-
Yüksek Lisans (MA)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adı:* Pastoral Care and Chaplaincy

+*Programın konu alanları:* Pastoral çalışmalar

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu programda öğrenci, manevi hizmet ve bakım hedefleriyle ilgili olduğu için pastoral teoloji hakkında derinlemesine bir anlayış kazanmaktadır. Bu yüksek lisans derecesi ARU tarafından öğretilmekte ve Cambridge Teoloji Federasyonu tarafından onaylanmaktadır. Program sürecince öğrenciler, pastoral bakım temaları ve gelenekleri ile modern kişisel ve mesleki bağlamlar arasında yansıtıcı ve refleksif olarak ilişki kurabilme yeteneği geliştirebilirler. Yine bu program, manevi hizmet modellerine farklı yaklaşımları şekillendirdiği için öğrenciler, eleştirel bir anlayış geliştirebilme konularında desteklenirler. Bu master programı, tam ve yarı zamanlı olarak sunulmaktadır.

+*Farklı program seçenekleri:* Tam zamanlıdır.

+*Programın süresi:* 1 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* 14 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-İnsan koşulları
- (ii)-Pastoral teoloji ve pastoral bakımda temalar
- (iii)-Büyük proje (15.000 kelime)

+*Programın öğrenim ücretleri:*

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Bu programın ücret ortalaması (yıllık) £ 7.900'dür. Tüm lisansüstü derslerin ortalama ücreti ise (yıllık) £ 5.202'dir.
- (ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: 2020/21 eğitim dönemi tam zamanlı giriş için uluslararası öğrencilerin yıllık ücreti £ 14,100 ile £ 16,200 arasında değişmektedir. Tüm lisansüstü derslerin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+*Programa giriş koşulları:* Cambridge Teoloji Federasyonu'nda (CTF) lisansüstü programa kabul alabilmek için normal giriş koşulu, ahlak, felsefe, teoloji veya diğer ilgili alanlardan birinden lisans derecesi almaktır. CTF ayrıca duruma göre programa kabul edilebilecek diğer alanlardaki mezunları da dikkate alacaktır.

+*Yazışma adresi:*

Cambridge Campus
East Road
Cambridge
Cambridgeshire
CB1 1PT

(ayrıntılı bilgi için bkz. Anglia Ruskin University, <https://aru.ac.uk/>).

(g)-*Aberdeen Üniversitesi 'Ministry Studies (Malawi)' Master Program*

Aberdeen Üniversitesi
Hristiyan Manevi Hizmeti Çalışmaları
-(Ministry Studies (Malawi))-
Yüksek Lisans (MTh)
-Lisansüstü Diploma / Lisansüstü Sertifika-

+*Programın orijinal adı:* Ministry Studies (Malawi)

+*Programın konu alanları:* Hıristiyan manevi hizmeti (Din)

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Aberdeen Üniversitesi, 1495 yılında Aberdeen'deki Kings College'da Piskopos William Elphinstone tarafından kurulmuştur. İngiltere'deki en eski 5. üniversite olarak öğrencilerine burada okumak için güzel bir zemin sunmaktadır. Aberdeen Üniversitesi, 500 yıldan uzun süredir Hıristiyan manevi hizmet çalışmalarında öğretim ve araştırma deneyimiyle eğitim vermektedir. Aberdeen Üniversitesi'ni "herkese açık ve başkalarının hizmetindeki gerçeğin peşine adanmak" amacıyla kuran Piskopos William Elphinstone tarafından 1495 yılında kurulduğundan beri Hıristiyan manevi hizmet alanında çalışan papazları eğitmektedir. İngiltere'deki en eski 5. ve İskoçya'daki en eski 3. olan bir üniversite olarak, teoloji alanında burada 1495 yılından beri eğitim ve araştırma yapılmaktadır. Güzel bir orta çağ kampüsünde öğrencilere bu disiplinin ideal mirasını ve derin bilgisini sunmaktadır. Hıristiyanlık manevi hizmetinde, disiplini öğreten ve araştıran dünyaca ünlü eski bir üniversiteden 500 yıllık özümsemiş bilgi kazanan öğrenciler, güven veren ve değişen alanlarda devamlı mesleki gelişim kazanabilirler. Bu master programı, Malawi'deki Zomba İlahiyat Fakültesi'ndeki iki yıl boyunca internet tabanlı öğrenme ve bir haftalık derslerin karışımıyla verilmektedir. Öğrenciler bu programla kilise liderliğini, manevi oluşumu, Hıristiyan pratiğini, dünyayı değiştirmek için vaaz etmeyi ve tez hakkında bilgi ve ilkeleri öğrenirler. Hıristiyan manevi hizmet çalışmalarında bu yeni geçişken teoloji yüksek lisans programı, bir kilise lideri olarak bugünün dünyasında Hıristiyan manevi hizmet teolojisi ve uygulaması üzerinde derinlemesine düşünmeyi sağlamak için tasarlanmıştır. Dolayısıyla bugünün dünyasında Hıristiyan manevi hizmetinin doğasına pratik olarak önemli bir girişi yapan bu program öğrenciyi, toplumun manevi, politik ve ahlaki olarak dönüşümü için üretken vatandaşlar olma konusunda hizmet alacak hedef kitleyi Hıristiyan ilkelere ve değerlerine dayalı olarak eğitmek için yetiştirmektedir. Öğrenciler, bu master programından bir yüksek lisans sertifikası (60 kredi) ve bir yüksek lisans diploması (120 kredi) olarak teoloji master derecesiyle mezun olabilirler.

Bu programın temel amacı ve vizyonu, kilise liderlerine pratikte mesleki yenilenme fırsatı vermektir. Aberdeen Üniversitesi teoloji bölümündeki bu programa katkıda bulunan eşsiz öğretim üyesi ekibi uzun yıllarca

Hristiyan manevi hizmet deneyimine sahiptir. Bu sebeple, bu master programı, Hristiyan manevi hizmetin zorluklarını anlayan öğretim üyeleri tarafından sunulan ve yirmi birinci yüzyılın kilisesinde pratik yapma konusunda deneyimli bir programdır. Bu programa bağlı lisansüstü eğitim, Malawi'de Teoloji, Tarih ve Felsefe Fakültesi'ne bağlı olarak alınacaktır. Fakülte, bu programın öğrencilerine, teolojinin ve Hristiyan manevi hizmetinin her alanında 500 yılı aşkın bir gelenek sunmaktadır. Bu master programı kapsamındaki araştırmalar, Aberdeen Protestan Teoloji Merkezi, Hristiyan Manevi Hizmet Çalışmaları Merkezi, Maneviyat, Sağlık ve Engellilik Merkezi, Otizm ve Hristiyan Topluluğu Araştırma Merkezi ile diğerleri arasında yapılır. Bu program kapsamında öğrenciler, fakültede ve daha geniş üniversite kaynakları kapsamında organize edilen seminerlere ve etkinliklere katılabilirler.

+*İnternet üzerinden eğitim olanağı:* İnternet üzerinden eğitim gören öğrencilerin eğitim ve araştırma ihtiyaçları çevrimiçi olarak karşılanmaktadır. Programdaki öğrenciler, Aberdeen'deki Sanal Öğrenme platformuna erişebilirler. Bu platformda dersleri görüntüleyebilir ve öğretim görevlileriyle konuşabilirler. Kampüste olduğu gibi aynı kalitede bir deneyime sahip olmalarını sağlamak için öğrenciler, Sir Duncan Rice Kütüphanesi'ne ve kapsamlı e-kaynaklarına erişebilirler.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu uzaktan eğitim yöntemiyle olabilir.

+*Programın süresi:* 24 ay

+*Programın başlangıç tarihi:* Üniversiteyle iletişime geçilebilir.

+*Programın modülleri:*

- (i)-Kilise liderliğinin modelleri ve ilkeleri
- (ii)-Manevi oluşum
- (iii)-Dünyayı değiştirmek için vaaz etmek: Hristiyan uzmanlığının teolojisini ve uygulamasını keşfetmek
- (iv)-Hristiyan uygulamaları
- (v)-Tez

+*Programın öğrenim ücretleri:*

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Ücretler için üniversiteyle iletişime ge-

çilebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yılılık) £ 5202'dir.

(ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Ücretler için üniversiteyle görüşülebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yılılık) £ 12.227'dir.

+*Programa giriş koşulları:* Öğrencilerin bir lisans derecesi veya dengi dereceye sahip olması gerekir. Bununla birlikte bu kriterleri karşılamayıp ilgili mesleki deneyimle birlikte alternatif / düşük niteliklere sahip olanlar için destekleyici referanslar da bir giriş aracı olarak düşünülebilir.

+*Yazışma adresi:*

University of Aberdeen

Directorate of External Relations & Marketing

King's College

Aberdeen

AB24 3FX

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Aberdeen, <https://www.abdn.ac.uk/>).

(h)-*Markfield Yüksek Öğretim Enstitüsü 'Islam, Pastoral Care and Counselling' Master Programı*

Markfield Yüksek Öğretim Enstitüsü
İslam, Pastoral Bakım ve Danışmanlık
-(Islam, Pastoral Care and Counselling)-
Yüksek Lisans (MA)
-Lisansüstü Diploma / Lisansüstü Sertifika-

+*Programın orijinal adı:* Islam, Pastoral Care and Counselling

+*Programın konu alanları:* Pastoral araştırmalar & İslam araştırmaları danışmanlık becerileri

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu yüksek lisans programı, manevi hizmete ilişkin teolojik ve pratik konuları eleştirel bir şekilde araştırmaktadır. Bu program,

öğrencilerin İslam'daki manevi bakımın arka planı ve tarihine eleştirel bir anlayışla bakabilmelerini sağlayacak ve onları İslam'ın manevi hizmet ve destek kavramına getirdiği teolojik perspektiften düşünmeye teşvik edecektir. Bu program, modern manevi bakım zorluklarını ele alırken çalışmalarını bağlamsallaştırmaya hazırlayan bir dizi isteğe bağlı modüller de içermektedir. İngiltere ve Avrupa'daki üniversitelerde, hastanelerde, hapishanelerde ve orduda Müslüman manevi danışmanlara duyulan ihtiyaç artık ortaya çıkmıştır. Müslüman manevi danışmanların çeşitli durumlarda yüksek kaliteli manevi bakım sağlamaları gerekmektedir. Çok-disiplinli bir yaklaşımı benimseyen bu program, barışçıl rolün hem manevi hem de teolojik yönlerinde bir zemin sunmaktadır. Müslüman toplulukların gelişimsel ihtiyaçlarına dayanan bu program, entelektüel ve konunun yansıtıcı ve pratik yeterliliğini geliştirmek isteyen öğrenciler için ilgi çekici olacaktır. Dolayısıyla İslami manevi hizmet bilginlerinin manevi bakıma İslami yaklaşımları anlamalarını ve değerlendirmelerini sağlayacak yansıtıcı becerilerini geliştirmek isteyenler için yararlı olacaktır. Bu master programı, İslam ve modern Müslüman toplum çalışmalarına uygulanan modern eleştirel analizlerle birlikte İslami kaynaklara dayalı Müslüman manevi danışmanlık hizmetlerini çalışma fırsatı sunmaktadır. Bu lisansüstü programda farklı inanç geçmişlerinden gelen öğrenciler için samimi bir öğretim ortamı aracılığıyla Müslüman manevi danışmanlar tarafından uzmanlık sunulmaktadır.

+*Program Yapısı:* Program kapsamındaki lisansüstü sertifika, temel modüllerden 45 krediyi de içine alan 60 krediyle verilmektedir. Lisansüstü diploma ise tez modülü dışında 120 krediyle verilmektedir. Yüksek lisans derecesi ise tezi de içine alan toplam 180 kredidir.

+*Programın kariyer olasılıkları:* İslam'da Pastoral Bakım ve Danışmanlık programından mezun olanlar, akademik olarak bu alandaki doktora araştırmalarına devam edebilirler. Kariyer seçimleri arasında çeşitli bağlamlarda üst düzey manevi danışmanlık rolleri; yerel ve ulusal hükümet düzeyinde politika yapma rolleri ve çeşitli kurumsal danışmanlık / danışma pozisyonları, hayır sektörü, uluslararası şirketler, dinlerarası ilişkiler, medya ve araştırmalarda danışmanlık / danışma pozisyonlarının yanı sıra eğitim sektöründeki çok çeşitli seçenekler yer almaktadır. Bu program, imamlar, din görevlileri ve kariyerlerini daha da ilerletmek isteyen öğretim görevlileri / öğretmenler için faydalı olabilir.

+*Farklı program seçenekleri:* Tam zamanlıdır.

+*Programın süresi:* 1 yıl

+Programın başlangıç tarihi: 20 Eylül 2020

+Programın modülleri:

- (i)-Müslüman manevi danışmanlığı-pratik yansıma (30 kredi)
- (ii)-Müslüman manevi danışmanlığı-teolojik yansıma (15 kredi)
- (iii)-Araştırma metodolojisi (15 kredi)
- (iv)-Tez (60 Kredi)

+Programın öğrenim ücretleri:

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Bu program için (yıllık) ücret £ 5,500'dir.
- (ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Tam zamanlı olarak yıllık ücret £ 8.500'dir. Tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+Programa giriş koşulları: Adayların bir İngiliz üniversitesinden veya eşdeğer olarak kabul edilen bir yurtdışı üniversitesinden lisans derecesi almaları gerekmektedir.

+Yazışma adresi:

Markfield Institute of Higher Education
Ratby Lane
Markfield
Leicester
LE67 9SY

(ayrıntılı bilgi için bkz. Markfield Institute of Higher Education, <https://www.mihe.ac.uk/>).

(i)-Bristol Üniversitesi 'Theology, Ministry and Mission' Master Programı

Bristol Üniversitesi
Teoloji, Hıristiyan Manevi Hizmeti ve Misyonu
-(Theology, Ministry and Mission)-
Yüksek Lisans (MA)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adı:* Theology, Ministry and Mission

+*Programın konu alanları:* Hıristiyan manevi hizmeti (Din), Din araştırmaları

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Program kapsamındaki öğretim aktiviteleri sınıfta aktif bir biçimde yapılmaktadır. Öğrenciler genellikle modülün başında sınıfa verilecek çeşitli seçenekler arasından bir yazma içerikli değerlendirme ödevi seçebilirler. Makalenin uzunluğu kelime sayısı cinsinden belirtilmekte ve ödevlerde gösterge niteliğindeki bir okuma listesi bulunmaktadır. Çoğu durumda, değerlendirme bir rapor şeklini almaktadır. Bununla birlikte bazı modüller, daha fazla yaratıcılık, farklı öğrenme stilleri ve her şeyden önce modülün öğrenimi ile pratik deneyim ve Hıristiyanlık manevi hizmeti arasında bağlantı kurmayı sağlayan başka değerlendirme biçimleri gerektirmektedir. Bu master programı, tam zamanlı çalışıldığında tamamlanması bir yıl sürmektedir. Yarı zamanlı çalışıldığında ve Durham Üniversitesi tarafından akredite edildiğinde ise tamamlanması iki veya üç yıl sürebilmektedir.

+*Değerlendirme kriterleri:* Değerlendirmenin en önemli yanı, öğrencinin aldığı not değil, onu tamamlarken öğrendiği bilgilerdir. Ödevin amacı, öğrencinin konuyu iyi bir şekilde kavradığını ve başlık ya da görevin sorduğu soruya açık ve ikna edici bir cevap verdiğini kendisine ve okuyucuya göstermektir.

+*Farklı program seçenekleri:* Trinity College, Bristol'de 1 yılda tamamlanır.

+*Programın süresi:* 1 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* 20 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-İleri NT çalışmaları (İbraniler)
- (ii)-İleri OT çalışmaları (Mezmurlar)
- (iii)-Bir Hıristiyan figürü (Bonhoeffer) ileri çalışması
- (iv)-İleri Teoloji metin incelemesi
- (v)-Yunanca NT metinleri
- (vi)-İbranice OT metinleri

- (vii)-Yansıtıcı uygulama: Misyon ve evanjelizm
- (viii)-İncil ve Hıristiyan inancı (hermeneutik)
- (ix)-Ahlak teolojisinde temalar (uzlaşma)

+Programın öğrenim ücretleri:

(i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Bu programın ücreti (yıllık) £ 5.780'dir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.

(ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Tam zamanlı olarak yılda £ 7.200'dür. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti ise (yıllık) £ 12.227'dir.

+Programa giriş koşulları: Bu yüksek lisans programına girmeye hak kazanmak için teoloji lisansı veya teolojik olmayan bir alanda ise genel ortalaması en az % 60 olan teoloji sertifikası alınması gerekir. Uluslararası öğrencilerin IELTS (Uluslararası İngilizce Dil Test Puanı) 7 olması ve İngilizce dil testinin son iki yıl içinde alınmış olması gerekir.

+Yaşama adresi:

Trinity College, Bristol
Stoke Hill
Stoke Bishop
Bristol
BS9 1JP
(ayrıntılı bilgi için bkz. Trinity College, Bristol, <https://www.trinitycollegebristol.ac.uk/>).

(j)-Cardiff Üniversitesi 'Chaplaincy Studies: Military' Master Programı

Cardiff Üniversitesi
Hıristiyan Manevi Hizmeti Çalışmaları: Ordu
-(Chaplaincy Studies: Military)-
Yüksek Lisans (MTh)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adı:* Chaplaincy Studies: Military

+*Programın konu alanları:* Pastoral araştırmalar

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu üç yıllık çok inançlı program, ordu manevi hizmet uzmanlarının mesleki gelişimine uygun saygın bir nitelik kazanmasını hedeflemektedir. Buna ek olarak, öğrenci diğer alanlardan (örneğin; eğitim, sağlık, cezaevleri) manevi hizmet uzmanlarıyla çalışabilir ve bu alanlardaki deneyimleri de kazanabilir. Ayrıca bu master programı, öğrencilerin entelektüel yeterlilik ve araştırma becerilerini geliştirmeyi, yansıtıcı uygulamalarını derinleştirmeyi ve pastoral kabiliyetlerini artırmayı amaçlamaktadır. Bu programda alınan modüller, çeşitli teolojik alanlarda başarılı lisansüstü eğitim için gerekli temel çalışma becerilerini araştırmaktadır. Çeşitli alanlarda kullanılan araştırma yöntemlerini incelemekte ve eleştirel olarak değerlendirmektedir. Örneğin; öğrenciler bazı nitel ve nicel araştırma yöntemlerini eleştirel olarak değerlendirebilirler. Araştırma sürecinin ahlaki boyutları da incelenmektedir. Programda yer alan modüller, genel araştırma becerilerini ve kaynaklarını göz önünde bulunduranın yanı sıra metinsel veya tarihsel araştırma yapan öğrenciler için konuya özgü araştırma becerilerini keşfetmek için alan sağlamaktadır. Bu programdaki öğrenciler, teoloji alanında lisansüstü eğitim için donatılmanın yanı sıra ayrıntılı bir tez önerisi hazırlanmasına katkıda bulunabilecek eleştirel literatür incelemeleri oluşturabilirler. İlgili literatürün eleştirel incelemelerini geliştirirken öğrencilerin ilgili akademik veri tabanları da dâhil olmak üzere çeşitli kaynaklardan yararlanmaları beklenmektedir.

+*Programın ayırt edici özellikleri:* Deneyim sonrası bu master programı, doğrudan orduya bağlı olarak çalışacak manevi hizmet uzmanlarının ayırt edici ihtiyaçlarına göre uyarlanmıştır. Bu programda verilen eğitim, diğer sektörlerden gelen uzmanlarla buluşma ve çalışma fırsatlarını da kapsayan eğitim, ibadet ve düşünmenin bir araya geldiği ekümenik bir üniversite ortamında sunulmaktadır. Çok yönlü bir bakış açısını tüm öğretim ve tartışmalara entegre eden bu program, bireysel olarak yönetilen kişisel çalışmayla üç yılda bitirilebilir. St Padarn Enstitüsü'yle birlikte tasarlanan bu master programı, sahadaki mesleki role daha iyi katkıda bulunabilmek için bilgi ve uzmanlık sağlamaktadır.

+*Programın kariyer olasılıkları:* Bu program sadece şu anda orduda manevi hizmet verecek uzmanlar için uygundur.

+*Farklı program seçenekleri:* Çalışma modu yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 3 yıl

+*Programın başlangıç tarihi:* 28 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Teoloji için araştırma yöntemleri (20 Kredi)
- (ii)-Hıristiyan manevi hizmet çalışmaları: Ordu
- (iii)-Tez (60 Kredi)

+*Programın öğrenim ücretleri:*

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Program ücreti için üniversiteyle bağlantıya geçilebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.
- (ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Konuyla ilgili bilgi için üniversite aranabilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti ise (yıllık) £ 12.227'dir.

+*Programa giriş koşulları:* Bu yüksek lisans programı, orduda çalışan manevi hizmet uzmanları için uygundur.

+*Yazışma adresi:*

Cardiff University

Po Box 921

Cardiff

CF10 3XQ

(ayrıntılı bilgi için bkz. Cardiff University, <https://www.cardiff.ac.uk/>).

(k)-*Aberdeen Üniversitesi 'Pastoral Care, Guidance and Pupil Support' Master Programı*

Aberdeen Üniversitesi

Pastoral Bakım, Rehberlik ve Öğrenci Desteği
-(Pastoral Care, Guidance and Pupil Support)-
Yüksek Lisans (MEd)
-Lisansüstü Diploma / Lisansüstü Sertifika-

+*Programın orijinal adı:* Pastoral Care, Guidance and Pupil Support

+*Programın konu alanları:* Pastoral araştırmalar danışmanlık becerileri

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* Bu program, eğitim, işyeri, ajans veya diğer ortamlarda gençlerin pastoral bakımını destekleyebilmek için bilgi, değerlendirme ve becerileri geliştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Bu program, öğrencinin profesyonel bilgisini geliştirmesine ve işiyle ilgili alanları daha iyi anlamasına yardımcı olmak için özel olarak tasarlanmış benzersiz bir programdır. Bu program, “eylemde bakım ve destek; okullarda kişisel desteği yönetme; eğitim ortamlarında danışmanlık ve mentorluk yaklaşımları; akademik literatüre eleştirel yaklaşımlar; araştırma yöntemleri; işe dayalı proje / tez; kişisel ve sosyal gelişim, sağlık ve mutluluk; müfredat, işletmeler için kariyer rehberliği ve eğitim” gibi konuları içermektedir. Bu programda, eleştirel değerlendirme ve uygulamalı ileri mesleki bilgi, kendini yansıtma ve değerlendirme, gelişmiş profesyonel performans, rolü ve profesyonel vizyonu genişletme yeteneği, savunuculuk geliştirme becerisi, kanıta dayalı mesleki bilginin geliştirilmesi, değişim yaratacak ilişkiler, teori ve pratiğin uygulanması gibi mesleki beceriler geliştirilebilir. Sosyal ve eğitimsel araştırma programından ayrı olarak ‘otizm ve öğrenme, topluluk öğrenimi, erken yıllar, liderlik, farkındalık, kişi merkezli danışmanlık ve ileri eğitim öğretim yeterliliği’ gibi uzmanlık alanlarından yararlanılabilir. Kampüste çarpıcı Sir Duncan Rice cam kütüphanesi gibi birçok olanaktan yararlanılabilir ve okurken şehir, plaj ve ötesinin panoramik manzarasının keyfi çıkarılabilir. Öğrenci, Aberdeen'deki sanal öğrenme platformuna erişim sağlayabilir ve bu platformda dersleri görüntüleyebilir, öğretim görevlileriyle konuşabilir.

+*Farklı program seçenekleri:* İnternet tabanlı olarak da alınabilir.

+*Programın süresi:* 12 ay

+*Programın başlangıç tarihi:* 20 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Araştırma yöntemleri
- (ii)-Akademik literatüre eleştirel yaklaşımlar
- (iii)-İş temelli proje / tez
- (iv)-Eğitim ortamlarında danışmanlık ve mentörlük yaklaşımları
- (v)-Okullarda kişisel desteği yönetme
- (vi)-Eylemde bakım ve destek
- (vii)-Çalışırken bakım ve destek - seçmeli
- (viii)-Profesyonel bağlamlarda mentörlük - seçmeli
- (ix)-İşletmeler için kariyer rehberliği ve eğitim - seçmeli
- (x)-Eğitim ortamlarında danışmanlık yaklaşımı - seçmeli
- (xi)-Kişisel ve sosyal gelişim, sağlık ve iyi olma - seçmeli

+Programın öğrenim ücretleri:

(i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Üniversiteye başvurulup ücreti sorulabilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.

(ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Ücret konusu üniversite aranarak öğrenilebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+Programa giriş koşulları: Öğrencilerden tanınmış bir üniversite veya kurumdan lisans düzeyinde bir dereceye sahip olmaları beklenmektedir. Özel durumlardaki bu niteliğe sahip olmayan adaylar, çalışma alanına uygun alternatif bir niteliğe veya onaylanmış bir deneyime sahip olmaları şartıyla program yöneticisinin yetkisine bağlı olarak programa kabul edilebilir. Bu lisansüstü program, gençlerle ilgilenen tüm profesyonellere açıktır. Beceri ve bilgilerini, kuruluşlarında, özellikle de eğitim ortamlarında manevi rehberlik, bakım ve destek alanlarında genişletmek isteyenlerin sürekli mesleki gelişim ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlamaktadır.

+Yazışma adresi:

University of Aberdeen

Directorate of External Relations & Marketing

King's College

Aberdeen

AB24 3FX

(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Aberdeen, <https://www.abdn.ac.uk/>).

(1)-*Aberdeen Üniversitesi 'Ministry Studies' Master Programı*

Aberdeen Üniversitesi
Hıristiyan Manevi Hizmeti Çalışmaları
-(Ministry Studies)-
Yüksek Lisans (MTh)
-Lisansüstü Diploma-

+*Programın orijinal adı:* Ministry Studies

+*Programın konu alanları:* Hıristiyan manevi hizmeti (Din)

+*Program türü:* Örgün öğretim

+*Program özeti:* İngiltere'de en eski 5. ve İskoçya'daki en eski 3. üniversitede eğitim görme olanağı tanıyan bu program, öğrenciye derin ve zengin profesyonel uygulama, araştırma ve öğretim sunan tanınmış teologlarla öğrenmeyi vadetmektedir. Bu program, değişen, zorlu ve karmaşık bir sosyal ve kültürel ortamda Hıristiyan manevi hizmetinin doğasına entelektüel bir yaklaşım sunmakta ve pratik bir giriş olanağı sağlamaktadır. Tam zamanlı veya yarı zamanlı görevlendirilmiş papaz olarak çalışan öğrenciler için esnek bir eğitim programı tasarlanmıştır. Bu program, Aberdeen Üniversitesi'nde Eylül ve Ocak aylarında üniversite dönemlerinin başlamasıyla birlikte dört haftalık modüller şeklinde oluşturulmuştur. Yüksek araştırma dereceleri için bir temel oluşturmanın yanı sıra, Hıristiyan manevi hizmetin çeşitli yönleri için geçerli olduğundan pratik teolojiye daha fazla ilgi duyan öğrenciler için önemli bir programdır. Ayrıca, teorik uygulamalarına yansıtılmak isteyen diğer alan profesyonelleri için de yararlı olabilir. Şehirde kompakt, mimari açıdan ilginç dört alışveriş merkezi vardır. Her zevke ve bütçeye uygun restoranlar, müzeler, galeriler, plaj bulunan şehirde yürüyüşler ve yapılacak birçok şey vardır.

+*Farklı program seçenekleri:* Yarı zamanlı olabilir.

+*Programın süresi:* 24 ay

+*Programın başlangıç tarihi:* 20 Eylül 2020

+*Programın modülleri:*

- (i)-Kilise liderliği modelleri ve ilkeleri
- (ii)-Manevi oluşum
- (iii)-Vaaz etmek: Hıristiyan teolojisini ve uygulamasını keşfetmek
- (iv)-Hıristiyan uygulamaları
- (v)-Tez

+*Programın öğrenim ücretleri:*

- (i)-Birleşik Krallık (içi) ücretleri: Bu yüksek lisans programı ücreti için üniversiteyle bağlantıya geçilebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 5202'dir.
- (ii)-Birleşik Krallık (dışı) uluslararası ücretleri: Konuyla ilgili olarak üniversitenin ilgili birimiyle görüşülebilir. Programdaki tüm yüksek lisans derslerinin ortalama ücreti (yıllık) £ 12.227'dir.

+*Programa giriş koşulları:* Öğrencilerin programa kabul edilebilmesi için lisans derecesi veya dengi bir dereceye sahip olmaları gerekir. Bununla birlikte, bu kabul kriterlerini karşılamayan adaylar için ilgili mesleki deneyim ve destekleyici referanslarla birleştirilen alternatif / düşük yeterliliklerde bir giriş planlanabilir.

+*Yazışma adresi:*

University of Aberdeen
Directorate of External Relations & Marketing
King's College
Aberdeen
AB24 3FX
(ayrıntılı bilgi için bkz. University of Aberdeen,
<https://www.abdn.ac.uk/>; ayrıca bkz. Masters Pastoral Studies. (2020).
<https://www.postgraduatesearch.com>).

b. Birleşik Krallık'ta Manevi Danışmanlık Uygulama Örneği

Makalenin bu bölümünde Birleşik Krallık ülke sınırları içinde manevi danışmanlık yapan Dr. Tim McConville'in biyografisi ve alan aktörü olarak manevi danışmanlık alanına ilişkin kişisel düşünceleri yer al-

maktadır. Bu bölümde yer alan bilgiler, 17 Nisan 2011 tarihinde Edinburgh'taki danışmanlık ofisinde araştırmacının manevi danışman Tim McConville ile yapılandırılmış mülakatından elde edilen verilerinden oluşmaktadır (bkz. Ek-9).

b.a. Manevi Danışman Tim McConville'nin Biyografisi

2004 yılında Chicago Loyola Üniversitesi'nden pastoral danışmanlık alanında yüksek lisans derecesi alan McConville, 2007 yılında ise kültürler arası çalışma alanında Chicago CTU'dan Hristiyan manevi hizmet (Ministry) doktora derecesi almıştır. Edinburgh'da Edinburgh Pastoral Danışmanlık isimli bir manevi danışmanlık ofisi yönetmektedir. Kendisine özgü mesleki danışmanlık pratikleri olan McConville, ayrıca Lethian bölgesinde belediye hizmetleri kapsamında evlilik danışmanlığı da yapmaktadır. Akredite edilmiş bir BACP üyesi olan McConville, Latin Amerika, ABD ve İngiltere'de uzun yıllar manevi danışman olarak çalışmıştır.

Amerika'daki doktora çalışmaları sırasında McConville, danışmanlık bağlamında çok kültürlü konular hakkında derinlemesine bilgi edinme şansına sahip olduğunu belirtmiştir. Özellikle doktora programındaki uygulamalı antropoloji dersi, McConville'nin diğerinin kültürel bağlamı hakkında yeni bir değerlendirme ihtiyacının farkında olmasını sağlamıştır. Bu çalışmalar sayesinde McConville, aynı zamanda temel yapı olarak sadece kendi iş şemasının etrafında Carl Rogers'ın terapötik yaklaşımlarını iletmiştir.

McConville, mesleki hayatında 12 yıl El Salvador'daki yurtdışı çalışma sürecinde hem başarabileceği büyüklüğe, hem de içine batabileceği derinliğe şahit olduğunun altını çizmiştir. Gördüğü her şeyden sonra hâlâ insan ruhunun gücüne ve iyiliğe olan arzusunun yanı sıra onun kırlanlığına da inanmaktadır.

Evli ve iki çocuk babası olarak, dışarıda ailesiyle birlikte çok iyi zaman geçirdiğini söyleyen McConville, şehrin sahil kenarındaki Forth tarafında kıyıya yakın bir yerde yaşadığını belirtmiştir (bkz. Tablo-1 & Ek-1 & Ek-2).

Tablo-1:

Tim McConville'in sosyo-teo-demografik özellikleri

Cinsiyeti: Erkek	Yaş: 55
Eğitim düzeyi: Doktora	Medeni durumu: Evli

Sosyo-ekonomik düzeyi: Orta düzey	Mesleği: Uygulama yöneticisi; denetleyicisi; manevi danışman
Etnik kökeni: İrlandalı - İngiliz	Dinsel bağı: Roman Katolik
Dinsel önem düzeyi: Çok önemli	Dinsel inancı / yönelimi: Dinin inanç sistemine inanıyor
Dinsel pratik sıklığı: Günlük	

Tablo-1'deki nitel verilere bakıldığında, 55 yaşında olan McConville'in evli olduğu ve doktora düzeyinde bir eğitime sahip olduğu görülmüştür. Orta düzeyde bir öznel sosyo-ekonomik sınıf algısına sahip olan McConville'in meslek tanımı olarak kendisini 'uygulama yöneticisi, denetleyicisi ve manevi danışman' olarak betimlediği; İrlandalı-İngiliz etnik kökenine sahip olan McConville'in Roman Katolik bir dinsel bağı olduğu; dinin özel yaşamında çok önemli bir yere sahip olduğu; bir dinin inanç sistemine inandığı ve günlük olarak inandığı dinin pratiklerini yaptığı saptanmıştır (bkz. McConville, 2013a; 2013b).

b.b. Manevi Danışman Tim McConville'nin Düşünceleri

Makalenin bu bölümünde, McConville'nin manevi danışmanlık alanına ilişkin kişisel görüşlerine yer verilmiştir.

(a)-*Holistik olarak manevi danışmanlığın tanımı*: Manevi danışmanlık, psikoloji bilimini, danışmanlık sanatını ve maneviyat bilgeliğini bir araya getiren hem teorik hem de uygulamalı bir alandır. Manevi danışmanlık, iyileşme ve bütünlük arayışındaki danışana bütüncül bir yaklaşımla bakar. Akademik alanın kendi kaynakları olduğu için her biri diğerinin bütünlüğüne saygı göstermesi gerekir. Post-modern bir kavramsal dünyada, hiçbir alanın tek başına bütüncül bir insan tasarımına erişimi mümkün değildir. Dolayısıyla psikoloji ve danışmanlık alanlarının her biri sadece insan deneyiminden bir anlam çıkarmaya yardımcı olan model veya model koleksiyonlarıdır.

Danışmanlığın teorik temelini oluşturan psikolojik modeller, bireyin zihinsel yapısını keşfeder. Psikoloji ve danışmanlık alanlarında bir dizi farklı yaklaşımlar vardır. Ancak temel olarak hümanistik (örneğin; danışan merkezli), varoluşçu, bilişsel davranışçı ve psikanalitik teorileri içerir.

Teolojik antropolojideki yeni ve heyecan verici gelişmeler manevi danışmanlar için önemlidir. Bu alandaki yeni çalışmalar, bireyin teolojik

yönünün önemini ortaya koymaktadır. Bu durum ise konunun insani tarafının dinden daha önemli olduğunu gösterir ve ruh sağlığını koruyucu özelliğe sahip olan iyi dinin birey için hayat verici ve özgür olduğunun altını çizer.

Tanrısal yaşamdan elde edilen ahlak ve değerler, manevi danışmanlığı diğer seküler danışmanlıklardan radikal olarak farklılaştırır. Bu durum da manevi danışmanı, Tanrı'nın insanlığa olan tutkusuyla birlikte tutkulu yapar. Sonuçta bu tutku, manevi danışman ile danışan arasında çoğu terapistin danışanlarına yapmaya çalıştığı koşulsuz olumlu saygıdan daha ileri ve derin büyük bir bağlanma oluşturur.

(b)-*Modern dünyada manevi danışmanlığın güçlü ve güçsüz yönleri:* Manevi danışmanlığın güçlü yanları manevi hizmetin yerleşik yapısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca manevi danışmanlığın en güçlü yönü bireyin zihinsel, ruhsal ve tinsel yönlerini (-veya- psikoloji, din ve maneviyatı kapsayan boyutlarını) bir araya getiren bütüncül bir insan anlayışına sahip olmasıdır.

(c)-*İngiltere'deki danışanların manevi danışmanlık uygulamalarına yaklaşımı:* Klinik çalışmalarımda gördüğüm kadarıyla çoğu danışan kendi inanç tercihlerine saygı duyan danışmanlık hizmeti arıyor. Meslek hayatım boyunca Hıristiyan, İslam, Yahudi ve Budist inançlarına sahip danışanlarım oldu ve bunlara manevi danışmanlık yaptım. Kendimi geniş ölçüde evrensel değerlere önem veren ve danışanlarımın inançlarına saygı duyan açık bir danışman olarak görüyorum. Dolayısıyla mesleki pratiğimde, danışanlarımın özellikle çocukluk dönemlerindeki Tanrı imgelelerini ve dolayısıyla Tanrısal olanla ilişkilerini deforme edebileceğinden onların manevi istismar veya dini zorbalık mağduru oldukları noktalara karşı hassas olduğumu söyleyebilirim.

(d)-*Manevi danışmanlıkta tercih ettiği pratik yaklaşımlar ve yöntemler:* Manevi danışmanlık teorim esas olarak 'bağlanma bilgilendirilmiş bütünleştirici manevi danışmanlık' yaklaşımıdır (danışmanlık seanslarında kullandığı formlar için bkz. Ek-3 & Ek-4 & Ek-5 & Ek-6 & Ek-7 & Ek-8). Bilindiği gibi manevi danışmanlık çalışmalarımızda baskın modeller danışan merkezli terapi ve psikodinamik psikoterapilerdir. Bir danışanıma manevi danışmanlık yaparken danışanımın güçlendirilmesi ve tedavisi yönünden kendimi sorumlu hissetmeyi tercih ediyorum. Öncelikle bana gelen danışanımın bağlanma stiline bakıyorum. Çünkü bu yaklaşım, danışanımın Tanrı ile 'güvenli, meşgul, kaçınan veya dağınık' gibi nasıl bir ilişki kurduğunu göstermesi bakımından çok önemlidir. Ayrıca

Tanrısal olandan önce ilişki kurdukları insanlara nasıl değer verdiklerini ve böylece kendilerine nasıl değer verdiklerini görebilmek için teolojik antropolojilerinin bir ölçümünü almaya çalışıyorum. Danışanlarımın kendi inançlarına ve Tanrı'yla olan ilişkilerine göre tatmin edici ve uyumlu bir yaşam sürmeleri için kendileriyle çalışmalarına manevi danışman olarak yardımcı olmaya çalışıyorum.

(e)-*Danışanların psikolojik sorunları*: Bana danışanlar tarafından getirilen başlıca psikolojik şikâyetler, duygu durum bozukluklarıdır. Esas olarak, depresyon ve kaygıdır. Bunlara panik atak, intihar düşüncesi ve kendine zarar verme gibi psikolojik sorunlar da eşlik edebiliyor. Danışanlarım bana ayrıca evlilik sorunları gibi çift ilişkileri konularında da danışmanlık almaya geliyorlar.

(f)-*Gelecekte manevi danışmanlıktaki yeni araştırmalar ve alt dallar*: Bence teolojik / manevi ve psikolojik arasındaki ilişki daha derinlemesine araştırılabilir. Bunun yanı sıra affetme ve barışma/uzlaşma konularında da çok daha fazla çalışmalar yapılmalıdır diye düşünüyorum.

(g)-*Değişen dünyada yakın dal profesyonellerinin (örneğin; psikiyatristler, psikologlar ve seküler danışmanlar) manevi danışmanlığa yaklaşımları*: Ruh sağlığı çalışmalarında önyargı konusu, profesyonellikten daha çok kişisel olma eğilimindedir. Modern seküler toplumlarda agnostik, bilimsel pozitivizm, faydacı zihniyet, egemen kültürel ahlakın temel birer parçalarıdır. Bu normlar, Birleşik Krallık'ın kamusal sağlık hizmetini sunan organizasyon olarak Ulusal Sağlık Servisi (NHS) gibi kurumlarda bile tartışmasız bir durumdadır. Bu nedenle psikolojik terapilerde meslektaşlar tarafından bu normlar yönünde genellikle entelektüel bir üstünlük vardır. Yani manevi/pastoral kelimesinin önüne gelen her şeyin daha düşük olduğu varsayımı örtük biçimde her zaman olmuştur. Aynı zamanda bu bilim adamları, kendi anladıkları bilimlerinin teolojiden daha fazla ve daha az teorik bir gerçeklik modeli olmadığı felsefi gerçekliğe karşı da kördürler. Hâlbuki her ikisinin de insan deneyimini keşfetmek için titiz ve kritik araştırma metodolojileri vardır ve her biri kendi metodolojisinin sınırlarına uyduğu sürece geçerlidir. İşte tam da burada manevi danışmanın danışmanlık becerisi ise her ikisiyle de açık bir şekilde çalışabilmekte ortaya çıkmaktadır.

(h)-*Din psikolojisinin manevi danışmanlıktaki yeri*: Din psikolojisinin, manevi danışmanı dindeki eğilimler konusunda bilgilendirmeye yardımcı olabileceğine ve danışanın kendi dinsel geleneğini daha bilinçli ve eleştirel hale getirebileceğine inanıyorum.

(i)-*'İslami danışmanlık' hakkındaki düşüncesi:* Benim anlayışıma göre İslam zengin, felsefi ve teolojik olarak sofistike bir dindir. Gelenek ve kaynakları açısından oldukça zengin olan İslam dininin psikolojik olarak bilgilendirilmiş bir manevi danışmanlığı neden hala tam olarak kucaklamadığını anlayamıyorum.

(j)-*Manevi danışmanlık için teorik ve eğitim yaklaşımlarını içeren lisansüstü eğitim programı:* Bu alandaki uzmanlık eğitimimi Amerika'da aldım. Özellikle Amerika'da bu alanda çok fazla lisansüstü akademik programlar vardır. Örneğin; benim uzmanlık yaptığım Loyola Üniversitesi'nde manevi danışmanlıkla ilgili master ve doktora programları vardır.

+Pastoral Danışmanlık Doktora Programı

+Pastoral Danışmanlık Master Programı

+Manevi ve Pastoral Bakım Master Programı

+Pastoral Danışmanlık İleri Çalışma Sertifikası

Her programın başvuru gereksinimlerine erişmek için yukarıdaki listeden seçim yapmak ve kabul koşulları ile son tarihler hakkında ayrıntılı bilgi için üniversitenin web sitesine bakılabilir (bkz. <http://www.lo-yola.edu/academic/pastoralcounseling>).

(k)-*Şimdi veya gelecekte manevi danışmanlığın insan bilimlerindeki yeri:* Belki bu konuda öncelikle şu soruyu sormak gerekir. Manevi danışmanlık sosyal bilimin bir parçası olabilir mi?

(l)-*Teorik ve pratik bağlamda manevi danışmanlıktaki yeni eğilimler:* Teolojinin yeni dalı olan teolojik antropolojinin, Tanrı'nın gözündeki insan öznesinin değerinin anlaşılmasını genişletmeye yardımcı olacağını düşünüyorum ve bu sebeple teolojik antropolojiyi alandaki yeni bir eğilim olarak görüyorum.

(m)-*Başka eklemek istediğiniz düşünceleriniz:* Edinburgh'daki pastoral danışmanlık ve benim kişisel pastoral danışmanlık çalışmalarım hakkında benimle röportaj yaptığınız için size teşekkür ederim ve çalışmalarınızda başarılar dilerim.

S o n u ç

Kronolojik olarak bakıldığında, modern psikolojik kavram ve uygulamalardan etkilenen Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık çalışmalarının Weatherhead'ın 1950'lerdeki ilk saha çalışmalarıyla başladığı söylenebilir. Bu bireysel hareketi, 1960'lardan sonra kurulan

manevi danışmanlık organizasyonları güçlendirmiştir. Bu yıllarda hem kilise içinde hem de kilise dışında çalışmalar başlatan bazı öncü manevi danışmanlık kuruluşları, alanın ülke tarihindeki gelişiminde oldukça etkili olmuştur. Bu ilk dönem kurumsal çalışmaların devamında ortaya çıkan benzer kurumlarla yapılan işbirlikleri sonucunda ise şu anki Psikolojik Danışmanlık Topluluğu'nun ilk alt birimi olan Association for Pastoral Care and Counselling / Manevi Bakım ve Danışmanlık Derneği (APCC) kurulmuştur. 1968 yılında seküler bir çevrenin papazlık görevinin yapılabilmesi için uygulamalı papazlık eğitimi vermesi konusundaki değerlendirmeleri, adı geçen bu derneğin kurulmasına sebep olmuştur. Bir meslek kuruluşu olarak kurulan bu dernek, manevi danışmanlık eğitimi ve pratiği konularıyla ilgilenmiştir. Ülkedeki Hıristiyanların dışında kalan diğer inanç gruplarının meslek üyeleri de bu derneğe katılmışlardır. Adı geçen bu dernek, 1999 yılında ismini "Dinsel ve Manevi Bakım ve Danışmanlık Derneği" olarak değiştirmiştir.

Birleşik Krallık'ta kilise papazlarının psikolojik danışmanlık becerilerine ilişkin pedagojik yeterliliklerinin 1975 yılından sonra hızla arttığını vurgulayan Foskett ve Jacobs (1994) tarafından özellikle Anglikan kilisesine bağlı merkezlerin manevi danışman görevlendirdiği ve bu danışmanların süpervizör pozisyonu ve sorumluluğu aldıkları vurgulanmaktadır. Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık tarihine bakıldığında, tüm manevi danışmanların öncü olarak gördükleri bir organizasyon bulunmamaktadır. Bu sebeple de alan aktörleri arasında uygulamaya dönük bireysel ve kurumsal farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin; bazı alan aktörleri daha muhafazakar bir yönelime sahipken bazıları da daha liberal veya daha holistik bir teolojik yaklaşıma sahiptir. Birleşik Krallık'ta manevi danışmanlık alanında sahada çalışan pratisyenlerin birlikte hareket etmek için organize olamama problemleri, bu alanın ülkede planlı bir şekilde gelişimini engellemektedir. Bu nedenle Birleşik Krallık'ta sahada uygulama yapan kaç manevi danışmanın bulunduğu ve manevi danışmanlığın özel ve kamu ayrımı dikkate alınarak nerelerde uygulandığı çok net biçimde belirgin değildir. Ancak ülkenin Ulusal Sağlık Servisi'nin (NHS) hizmet birimlerinde resmi olarak yer alan manevi danışmanlık hizmeti, bir sağlık hizmeti formunda farklı inançlardan danışmanları da kapsayacak biçimde verilmektedir (Ok, 2012: 48-49; Foskett & Jacobs, 1994; Foskett, 2001: 403-413; Foskett & Lynch, 2001: 373-379).

Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık eğitimi (2020) ve uygulaması (2011) üzerine değerlendirmeler yapmayı amaçlayan bu makalede sonuç olarak;

(a)-Birleşik Krallık'taki lisansüstü manevi danışmanlık eğitimi üzerine yapılan değerlendirmelerde;

(i)-Kurumsal işletim sistemi bağlamında manevi danışmanlık master programlarının ülke sınırları içindeki üniversitelerde (n=8) ve özel enstitülerde (n=1) yürütüldüğü;

(ii)-Program isimlerinden hareketle içeriklerine bakıldığında, manevi danışmanlık lisansüstü eğitim programlarının daha çok Hıristiyanlık teolojisini merkeze alan 'Ministry (n=4); Christian Ministry (n=2); Chaplaincy (n=3)' gibi isimler ve içeriklerle yürütüldüğü; buna karşın çok az sayıda 'Pastoral Care (n=3)' isimli program olduğu; her iki alanı birleştiren sadece 1 adet 'Pastoral Care and Chaplaincy' isimli bir program bulunduğu;

(iii)-Master programlarının üniversiteye göre nicel dağılımlarına bakıldığında ise 3 üniversitede [University of Chichester (n=2); Cardiff University (n=2); University of Aberdeen (n=3)] bu alanda içerikleri birbirinden farklı olan birden fazla lisansüstü eğitim programının olduğu;

(iv)-Teolojik alt yapı çeşitliliği açısından ise programların çoğunluğunun (n=11) doğal olarak Hıristiyan teolojisi alt yapısına sahip olduğu, buna karşın sadece bir programın İslam teolojisi alt yapısıyla oluşturulduğu;

(v)-Master programlarının başlık ve içeriklerine bakıldığında ise psikolojik ve psikoterapik yoğunluklu ana akım 'spiritual counselling' konseptinden –görece- uzak olup daha çok Hıristiyanlık teolojisini merkeze alan pratik teoloji alanına daha yakın ve manevi sosyal hizmet konseptindeki 'Ministry' içeriğiyle örtüştüğü ve biçimlendiği görülmüştür (bkz. Tablo-2).

Tablo-2:
Master programlarının kurumsal kimlik bilgileri

Üniversite Adı	Programın Adı	Derece Türü
University of Glasgow	Ministry, Theology & Practice	MTh/PgDip/PgCert
University of Roehampton	Christian Ministry	MA/PgDip
University of Chichester	Christian Ministry	MA
University of Chichester	Schools Chaplaincy	MA
Cardiff University	Chaplaincy Studies	MTh
Anglia Ruskin University	Pastoral Care and Chaplaincy	MA
University of Aberdeen	Pastoral Care, Guidance & Pupil Support	MEd/PgCert/PgDip
Markfield Institute of Higher Education	Islam, Pastoral Care and Counselling	MA
Trinity College, Bristol	Theology, Ministry and	MA

	Mission	
Cardiff University	Chaplaincy Studies: Military	MTh
University of Aberdeen	Ministry Studies (Malawi)	MTh
University of Aberdeen	Ministry Studies Aberdeen	MTh

(b)-Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık uygulaması üzerine yapılan nitel değerlendirmelerde ise;

(i)-Bir alan aktörü olarak manevi danışman Tim McConville'nin Amerika Birleşik Devletleri'nden manevi danışmanlık alanında yüksek lisans ve doktora derecesi aldığı;

(ii)-Edinburgh'da kendine ait 'Edinburgh Pastoral Danışmanlık' isimli bir manevi danışmanlık ofisi yönettiği;

(iii)-Manevi danışmanlığı; "psikoloji bilimini, danışmanlık sanatını ve maneviyat bilgeliğini bir araya getiren hem teorik hem de uygulamalı bir alandır," biçiminde tanımladığı;

(iv)-Alana ilişkin olarak "bireyin zihinsel, ruhsal ve tinsel yönlerini bir araya getiren bütüncül bir insan anlayışına sahip olmasını" manevi danışmanlığın güçlü yönleri olarak gördüğü;

(v)-Manevi danışmanlıkta tercih ettiği pratik yaklaşım ve yöntemini de "bağlanma bilgilendirilmiş bütünleştirici danışmanlık yaklaşımı" olarak bildirdiği; buna gerekçe olarak da "bu yaklaşımın danışanın Tanrı'yla güvenli, meşgul, kaçınan veya dağınık gibi nasıl bir ilişki kurduğunu göstermesi bakımından çok önemli" olduğunun altını çizdiği;

(vi)-Manevi danışmanlık çalışmalarını sürecinde danışanların kendisine "duygu durum bozuklukları, depresyon, kaygı, panik atak, intihar düşüncesi, kendine zarar verme ve evlilik sorunları" gibi psikolojik sorunlarla geldiklerini belirttiği;

(vii)-Gelecekte manevi danışmanlık alanında teolojik / manevi ve psikolojik arasındaki ilişkinin daha iyi araştırılabileceğini, özellikle de affetme ve barışma/uzlaşma konularında daha fazla çalışma yapılması gerektiğini vurguladığı;

(viii)-'İslami danışmanlık' hakkındaki ise "İslam'ın zengin, felsefi ve teolojik olarak sofistike bir din olduğunu, dolayısıyla İslam dininin psikolojik olarak bilgilendirilmiş bir pastoral danışmanlığı neden hala kucaklayamadığını anlayamadığını" söylediği saptanmıştır.

Sonuç olarak, Birleşik Krallık'ta çoğunlukla Hıristiyanlık teolojisini merkeze alan pratik teoloji alanına daha yakın ve manevi sosyal hizmet konseptinde 'Ministry' içeriğiyle biçimlenen manevi danışmanlık lisansüstü eğitimi verildiği görülmüştür. Birleşik Krallık'taki manevi danışmanlık uygulaması üzerine yapılan değerlendirmelerde ise bir alan aktörü olarak manevi danışman Tim McConville'nin manevi danışmanlık

pratigiğine ilişkin önemli mesleki deneyim paylaşımında bulunduğu söylenebilir.

Kaynaklar

Anglia Ruskin University, (<https://aru.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.
Cardiff University, (<https://www.cardiff.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

Dryden, W. & Mearns, D. & Thorne, B. (2000). Counselling in the United Kingdom: Past, present and future. *British Journal of Guidance & Counselling*, 28 (4), 467-483.

Foskett, J. & Jacobs, M. (1994). Pastoral counselling. (içinde) W. Dryden & D. Charles-Edwards & R. Woolfe (ed). *Handbook of counselling in Britain*. London: Routledge.

Foskett, J. & Lynch, G. (2001). Pastoral counselling in Britain: An introduction. *British Journal of Guidance & Counselling*, 29 (4), 373-379.

Foskett, J. (2001). Can pastoral counselling recover its roots in madness? *British Journal of Guidance and Counselling*, 29 (4), 403-413.

Loyola University, (<http://www.loyola.edu/academic/pastoralcounseling>).

Markfield Institute of Higher Education, (<https://www.mibe.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

Masters Pastoral Studies. (2020). (<https://www.postgraduatesearch.com>). Erişim: Nisan 2020.

McConville, T. (2013a). Kişisel bilgiler. <http://edinburghpastoralcounselling.blogspot.com>.

McConville, T. (2013b). Kurumsal bilgiler. <http://www.edinburghpastoralcounselling.com>.

McConville, T. (2019). Fotoğrafi. <https://www.psychologytoday.com>.

Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (çev. ed. S. Turan). Ankara: Nobel Yayınları.

Ok, Ü. (2012). Dini danışmanlık: Tanımı ve tarihi. (içinde) *Dini danışmanlık ve din hizmetleri*. (ss. 38-58). Ed. N. Altaş & M. Köylü. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Söylev, Ö. F. (2017). Dini danışma ve rehberliğin temel kavramları ve tarihi arka planı üzerine bir değerlendirme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (1), 255-296.

Tanrıoğen, A. [ed.]. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.

Trinity College, Bristol, (<https://www.trinitycollegebristol.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

University of Aberdeen, (<https://www.abdn.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

University of Chichester, (<https://www.chi.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

University of Glasgow, (<https://www.gla.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

University of Roehampton, (<https://www.roehampton.ac.uk/>). Erişim: Nisan 2020.

E k l e r

Ek-1:

Dr. Tim McConville – (2019)
(<https://www.psychologytoday.com>)

Ek-2:

Dr. Tim McConville'nin Kurumsal Blog Görseli – (2013)

Ek-3:
Danışmanlık Formu-Orijinal (Tek Danışan)

Edinburgh Pastoral Counselling

Counselling Intake Form
Personal Details from Intake Session

Client No: _____

Name _____ Date of Birth _____

Address _____

Town/City _____ County _____ Post Code _____

Home Tel. No. _____ Business Tel. No. _____

Mobile Tel No. _____ Email _____

Marital Status: Married/Single/Widowed/Divorced/Separated/Partner

Children: _____ Name/s: _____ Age/s: _____

Name/s: _____ Age/s: _____

Name/s: _____ Age/s: _____

Name/s: _____ Age/s: _____

Referred By _____ Referred To _____

Date of First Visit _____ Date of Last Visit _____

Okay to Telephone? Yes/No

Okay to Write? Yes/No

Counsellor _____

Confidentiality Explained?

Complaints Explained?

Contract Signed?

Tel: 0131 208 1080 & Mobile: 0794 411 1209. E-mail: pastoral.counselling@yahoo.com

Ek-4:
Danışmanlık Formu-Türkçe (Tek Danışan)

Edinburgh Manevi Danışmanlık

Manevi Danışmanlık Alım Formu
Giriş Oturumundan Kişisel Detaylar

Danışan No _____

Adı-Soyadı _____ Doğum Tarihi _____

Adres _____

Yaşadığı Şehir _____ Ülke _____ Posta Kodu _____

Ev Tel. No. _____ İş Tel. No. _____

Cep Tel No. _____ E-posta _____

Medeni Durumu: Evli / Bekâr / Dul / Boşanmış / Ayrı / Arkadaş

Çocuklar: _____ Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Yönlendiren _____

İlk Geliş Tarihi _____ Son Geliş Tarihi _____

Telefon edilmesi için uygun mu? Evet/Hayır Yazmaya uygun mu? Evet/Hayır

Danışman _____

Gizlilik Açıklandı mı?

Şikâyetler Açıklandı mı?

Etik Sözleşme İmzalandı mı?

Tel: 0131 208 1080 & Gsm: 0794 411 1209 & E-posta: pastoral.counseling@yahoo.com

Ek-5:
Danışmanlık Formu-Orijinal (Çift Danışan)

Edinburgh Pastoral Counselling

Counselling Intake Form
Personal Details from Intake Session

Client No: _____

Name _____ Date of Birth _____

Name _____ Date of Birth _____

Address _____

Town/City _____ County _____ Post Code _____

Home Tel. No. _____ Business Tel. No. _____

Mobile Tel No. _____ Email _____

Marital Status: Married/Single/Widowed/Divorced/Separated/Partner

Children: _____ Name/s: _____ Age/s: _____

Name/s: _____ Age/s: _____

Name/s: _____ Age/s: _____

Name/s: _____ Age/s: _____

Referred By _____ Referred To _____

Date of First Visit _____ Date of Last Visit _____

Okay to Telephone? Yes/No Okay to Write? Yes/No

Counsellor _____

Confidentiality Explained?

Complaints Explained?

Contract Signed?

Tel: 0131 208 1080 & Mobile: 0794 411 1209. E-mail: pastoral.counselling@yahoo.com

Ek-6:
Danışmanlık Formu-Türkçe (Çift Danışan)

Edinburgh Manevi Danışmanlık

Manevi Danışmanlık Alım Formu
Giriş Oturumundan Kişisel Detaylar

Danışan No _____

Adı-Soyadı _____ Doğum Tarihi _____

Adı-Soyadı _____ Doğum Tarihi _____

Adres _____

Yaşadığı Şehir _____ Ülke _____ Posta Kodu _____

Ev Tel. No. _____ İş Tel. No. _____

Cep Tel No. _____ E-posta _____

Medeni Durumu: Evli / Bekâr / Dul / Boşanmış / Ayrı / Arkadaş

Çocuklar: _____ Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Adı-Soyadı: _____ Yaşı: _____

Yönlendiren _____

İlk Geliş Tarihi _____ Son Geliş Tarihi _____

Telefon edilmesi için uygun mu? Evet/Hayır Yazmaya uygun mu? Evet/Hayır

Danışman _____

Gizlilik Açıklandı mı?

Şikâyetler Açıklandı mı?

Etik Sözleşme İmzalandı mı?

Tel: 0131 208 1080 & Gsm: 0794 411 1209 & E-posta: pastoral.counselling@yahoo.com

Ek-7:
Manevi Danışmanlık Etik Sözleşmesi-Orijinal

Edinburgh Pastoral Counselling

Client/Therapist Agreement

As a member of BACP, I am bound by the Ethical Framework for Good Practice in Counselling & Psychotherapy and am subject to the Association's Professional Conduct Procedures for any alleged misconduct. A copy of the framework is available in my consulting rooms for your perusal or you may download a copy free of charge from BACP website at: www.bacp.co.uk. Should you have any concerns about my practice, or any other related issues to do with the therapy, I would urge you to raise this with me directly to enable us to discuss it and remedy the situation.

What you can expect from me:

- To provide you with professional and respectful care.
- That I will honour the trust you place in me.
- That I will work with you in a non-judgemental way and value any social, cultural or physical differences you may have.
- To respect your confidentiality, providing that what you tell me does not put me in the position of breaking the law or make me aware that you are contemplating causing serious harm to yourself or to others.

What I can expect from you

- That you will be honest, open and willing to share your concerns with me.
- That you ask me questions when you don't understand something or need clarification.
- To report changes or unexpected events with your counsellor as related to your problem.
- To keep appointments or to give at least 24 hours notice that you need to cancel or reschedule an appointment and to pay the agreed fees for any missed appointments.

Signed:

Date

Signed

Date:

Ek-8:
Manevi Danışmanlık Etik Sözleşmesi-Türkçe

Edinburgh Manevi Danışmanlık

Danışan/Terapist Anlaşması

Bir BACP üyesi manevi danışman olarak Danışmanlık & Psikoterapide İyi Uygulama İçin Etik Çerçeve'ye bağlıyım ve iddia edilen herhangi bir hatalı davranışa karşı derneğin profesyonel davranış prosedürlerine uyarım. İnceleyebilmeniz için etik kuralların yer aldığı çerçeve yazının bir kopyası danışma salonlarımda vardır veya www.bacp.co.uk adresindeki BACP web sitesinden ücretsiz olarak bir kopyasını indirebilirsiniz. Uygulamamla ilgili herhangi bir endişeniz veya terapiyle ilgili başka herhangi bir konu varsa bunu birlikte tartışmamızı ve durumu düzeltmemizi sağlamak için doğrudan benimle iletişime geçmenizi öneririm.

Benden bekleyebileceğiniz:

- Size profesyonel ve saygılı bir şekilde özen göstereceğim.
- Bana verdiğiniz güveni onurlandıracam.
- Sizinle yargılayıcı olmayan bir şekilde çalışacağım ve sahip olabileceğiniz sosyal, kültürel veya fiziksel farklılıklara değer vereceğim.
- Beni yasaları çiğneme pozisyonuna sokmaması, kendinize veya başkalarına ciddi zarar vermeyi düşündüğünüzü bildirmemesi koşuluyla bana söylediklerinizin gizliliğinize saygı göstereceğim.

Sizden bekleyebileceğim:

- Dürüst, açık ve endişelerinizi benimle paylaşmaya istekli olmanız.
- Bir şey anlamadığımızda veya açıklığa ihtiyaç duyduğunuzda bana soru sormanız.
- Probleminize ilişkin danışmanınızın bilmesi gereken değişiklikleri veya beklenmedik olayları bildirmeniz.
- Verilen randevulara uymanız.
- En az 24 saat önceden randevuyu iptal etmeniz veya yeniden bir randevu planlamanız.
- Kaçırılan randevular için kararlaştırılan ücretleri ödemeniz.

İmza:

Tarih:

İmza:

Tarih:

Ek-9:
Röportaj Formu

*** Interview Form ***

Dear participant!

This questionnaire is part of a study that aims to evaluate 'practice in spiritual counselling in the United Kingdom' in a scientific context. The information we gain from your responses will help in furthering discussion in the literature. Therefore, your participation is very important to complete this study and I would greatly appreciate your taking the time to complete the questionnaire.

All information you provide will be kept strictly confidential and under no circumstances will your individual responses be released to any third parties.

Please complete this questionnaire with sincerity. If you would like to obtain a copy of the report on our findings from this study, please do not hesitate to contact us.

Thank you in advance for your participation and co-operation.

Dr. Mustafa Koç
University of Edinburgh
[Psychologist of Religion]
17 April 2011 / Edinburgh – Scotland

*****

P a r t O n e

1. What is your sex? (Please tick one box only)
 1) Male
 2) Female
 3) Other (Please state).....
2. How old are you? (Please write in the spaces below)
.....
3. What is your socio-economic status? (Please tick one box only)
 1) Upper Class

- 2) Middle Class
- 3) Lower Class
- 4) Other (Please state).....

4. What is the highest level of education you have completed? (Please tick one box only)

- 1) Primary Education (Primary School)
- 2) Secondary Education (High School)
- 3) Higher Education (College or University)
- 4) Post-Graduate Education (MSc or PhD)

5. What is your current marital status? (Please tick one box only)

- 1) Married
- 2) Never Married
- 3) Separated
- 4) Divorced
- 5) Widowed
- 6) Other (Please state).....

6. What is your job? (Please write in the spaces below)

.....

7. What is your ethnicity? (Please write in the spaces below)

.....

8. What is your religious affiliation? (Please tick one box only)

.....

9. How important is religion in your day-to-day living? (Please tick one box only)

- 1) Very Important
- 2) Important
- 3) Neither Important nor Unimportant
- 4) Unimportant
- 5) Very Unimportant

10. How often do you perform any worship/prayer/ritual? (Please write in the spaces below)

.....

11. How would you describe your religious beliefs/orientation? (Please tick one box only)

- [ ] 1) I believe in a religion and its foundations/belief system.
- [ ] 2) I believe in a religion and perform its worships/prayers/rituals.
- [ ] 3) I just believe in God.
- [ ] 4) I believe in a religion, but have doubts on some religious issues.
- [ ] 5) I am only interested in religion out of curiosity.
- [ ] 6) I am an atheist / unbeliever.
- [ ] 7) Other (Please state)

.....

*****

P a r t T w o

1. Could you give some information about your private and education life history?

.....
.....

2. In your opinion, what is the spiritual counselling as a holistic description?

.....
.....

3. What are the straight and the weakness sides of the spiritual counselling in the modern world?

.....
.....

4. How is the approaching of the people, who are living in the United Kingdom as potential or real clients, to the practical of spiritual counselling?

.....
.....

5. What are your preferred practical approaches and methodology used in spiritual counselling?

.....
.....

6. What are generally the psychological problems which your clients complaint?

.....
.....

7. What can be new research and apply sub-fields in the spiritual counselling in the future?

.....
.....

8. In the changing word, what are currently the approaches of near field professionals (e.g. psychiatrists, psychologist, and secular counsellors) to the spiritual counselling? For instance, have they still prejudiced about this field?

.....
.....

9. According to you, what is the position of the psychology of religion in the spiritual counselling?

.....
.....

10. What do you think about 'Islamic Counselling'? Is this field real or dream?

.....
.....

11. What can you propose about the post-graduate education programme including theoretical and training approaches for the spiritual counselling?

.....
.....

12. According to you, where the spiritual counselling should be taken up a position in the human sciences now and/or in the future?

.....
.....

13. In your opinion, what are the new trends in spiritual counselling in a theoretical and practical context and where will the field go in the future?

.....
.....

14. If you have further thoughts you would like to add on the subject, please write them here!

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 63-99
Issue: 1 • June 2020 • 63-99

Suç İşlemiş Bireylere Yönelik Manevi ve Dini Hizmetlerle İlişkili Araştırmalar Üzerine Bir İnceleme

A Review on Studies Related to Spiritual and Religious Services for Individuals who Involved in a Crime

Abdullah Dağcı

Doktora Öğrencisi
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: adagci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1540-1256
Ankara / Türkiye

PhD Student
Ankara University
Institute of Social Sciences
E-mail: adagci@ankara.edu.tr
Orcid: 0000-0003-1540-1256
Ankara / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type	Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received	23 Nisan 2020 • 23 April 2020
Kabul Tarihi • Accepted	11 Haziran 2020 • 11 June 2020

* Bu makale, yazarın II. MDR Kongresi'nde (2018) sunduğu *Suçluların manevi bakımı ile ilgili Türkiye'de yapılmış araştırmalar: Sistematik bir analiz* başlıklı poster bildirisinden üretilmiştir.

Ö z e t

Çalışmanın amacı suç işlemiş bireylere sağlanan manevî ve dinî hizmetler ile ilgili Türkiye’de yapılmış araştırmaları incelemektir. Araştırmada verilere ulaşmak için isam.org.tr’deki ilahiyat makaleleri, tez.yok.gov.tr lisansüstü tezler arşivi, scholar.google.com, kütüphaneler ve ulak-bim.gov.tr’den faydalanılmıştır. Din hizmetleri, manevî bakım, dinî danışmanlık ve rehberlik, cezaevi, ceza infaz kurumu, hükümlü, mahkûm, tutuklu, suçlu ve ıslahevi anahtar kelimeleri; yayınların başlığında, özetinde, anahtar kelimelerinde ve içeriğinde taranmıştır. Ulaşılan yayınlardan sadece suç işlemiş bireylere yönelik yapılan manevî ve dinî hizmetler ile ilişkili olan araştırmalar dikkate alınmıştır. Elde edilen yayınların öncelikle yıllara dağılımı, yayın türleri ve yöntemleri incelenmiştir. Ardından bu yayınlardan uygulamalı olan araştırmalar metodoloji, veri toplama tekniği, örneklem yaş grubu, örneklem sayısı ve çalışmanın yapıldığı yer bakımından değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre çalışmaların yıllara göre dağılımında dalgalanmalar mevcuttur. Araştırmalar 2008-2016 yılları arasında yoğunlaşmışken en çok sayıda araştırma 2015 yılında yayınlanmıştır. Yayınların çoğunluğu telif makaledir ve çalışmalarda izlenen yöntem bakımından büyük çoğunluğu uygulamalı araştırma kapsamında yer alır. Bu uygulamalı araştırmalardan karma metodolojiyi benimseyen araştırmalar yaklaşık üçte bir oranındadır ve nicel araştırmalar nitel araştırmaların yaklaşık olarak üç katıdır. Uygulamalı araştırmaların yarıdan fazlası sadece anket tekniği kullanılarak yapılmışken en çok araştırma hem yetişkinleri hem de yaşlıları kapsayan yaş grubu ile yapılmış ve en çok 550 kişilik bir örneklem ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Bunun yanında, uygulamalı araştırmalar İç Anadolu, Orta Karadeniz, Güney Anadolu, Kıyı Ege’de yoğunlaşırken Kuzey Doğu Anadolu civarında gerçekleştirilmiş herhangi bir araştırmaya ise rastlanmamıştır. İlgili araştırmaların sonuçları analiz edilerek elde şunlara ulaşılmıştır: Suçlulara yönelik manevî ve dinî hizmetlerin Türkiye’deki tarihi 1950’lere dayanmaktadır ve hukuki zemin olarak henüz eksiklikleri mevcuttur. Manevî ve dinî hizmet uygulamaları; suç işlemiş bireylerin tutumlarını olumlu yönde etkilemekte, pişman olmalarını sağlamakta ve dini yönelimlerini artırmaktadır. Ayrıca suç işlemiş bireyler manevî ve dinî desteğe gereksinim duymakta ve bu destek onların ıslahında önemli bir rol oynamaktadır. Araştırmaların sonuçlarına göre manevî ve dinî hizmetlerin sunumunu olumsuz etkileyen faktörler ise şunlardır: cezaevlerinin fizikî açıdan yetersizliği, din hizmetleri görevlilerinin sayı olarak eksikliği ve nitelik açısından yetersizliği, müfredatın hedef kitlenin hem yaş grubuna hem de psikolojik ve bilişsel seviyesine uyumsuzluğu, din hizmetlerinin sunumu için materyal eksikliğidir.

A n a h t a r   K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Manevi ve dini hizmetler
Hükümlü • Tutuklu • Ceza infaz kurumu • Dindarlık

A b s t r a c t

The aim of this study is to investigate studies in Turkey related to spiritual and religious services provided for criminals. To acquire the data, theological studies on isam.org.tr, the thesis archive on tez.yok.gov.tr, scholar.google.com, libraries and ulakbim.gov.tr were benefitted from. In titles, abstracts, keywords and contents of publications; keywords that religious services, spiritual care, religious counselling and guidance, prison, jail, sentenced, prisoner, arrestee, criminal, correction house were searched. From the gathered publications, solely researches relating to spiritual and religious services for criminals had been taken into consideration. First, those obtained publications were reviewed in terms of yearly distribution, publication types and technique. The applied researches, then, were analyzed in terms of the methodology, the technique for data gathering, age groups of the sample, sample quantity, and location where the studies took place. According to the results, there were fluctuations in distribution by years. Researches were mostly between 2018 and 2016, and most of them were published in 2015. Most of those are research papers, and with regards to technique, are applied researches. Mixed methodology studies are one-third, and quantitative studies are about three times more than qualitative studies. More than half of the applied researches included only the questionnaire technique, while researches with the age groups including both adults and elderlies are of the most, and the maximum number of people in a research carried out is 550. In addition, it was concluded that the applied researches were concentrated in the regions of Central Anatolia, Central Black Sea, South Anatolia, Coastal Aegean, while there was not any research in the North-Eastern Anatolia. The results, deduced from analyzes of the results of the studies are as follows: history of spiritual and religious services for criminals in Turkey traces its sources back to 1950s, and there have not been clear legal grounds for the services yet. Spiritual and religious service practices have positively affected attitudes of prisoners, contributed to their perception of regret, and increased their tendency towards religion. Also, criminals have needed spiritual and religious support, and the support has played a very important role in their rehabilitation. Factors reducing the quality of spiritual and religious services are as follows: poor physical conditions of prisons, low-numbered and ill-equipped staffs in religious services, and curriculum incompatibility in terms of prisoners' age groups, as well as psychological and cognitive levels, lack of equipment in the provision of the spiritual and religious services.

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • Spiritual and religious services
Prisoner • Detainee • Prison • Religiosity

Giriş

Hüküm giyerek ceza infaz kurumlarına giren bireyler için artık yeni bir hayat başlar. Bu kurumlar bir yandan suç işleyen bireylerin cezasını çekmelerini diğer yandan da bu bireylerin rehabilite edilerek topluma tekrar kazandırılmalarını amaçlar. Bu süreçte karşılaşılan zorluklar, devlet tarafından sunulan hizmetler aracılığıyla olumlu yöne evrilebilir. Bu bireylerin toplumsal olarak daha faydalı hale gelmesi için devlet tarafından sunulan çeşitli imkânlar bazen bir meslek edindirme kursu olabilirken bazen de manevî ve dinî yönden güçlendirici bir destekleme hizmeti olabilir.

Türkiye'deki ceza infaz kurumlarında, mahkûmlara mesleki açıdan eğitim verme hususu önemsenmekle birlikte onlara manevî açıdan destekleyici faaliyetler sunulması noktasında eksik kalındığı ifade edilebilir. Oysa ceza infaz kurumları, çok farklı psikolojik süreçlerin yaşandığı ve mahkûmların psikolojilerinde köklü değişikliklerin gerçekleştiği mekânların başında yer alır. Çünkü mahkûmlar, ilk etapta yalnızlık, umutsuzluk, isyan, kabullenmeme, başkasını suçlama gibi psikolojik sorunlarla yüzleşirken psiko-sosyal açıdan dilemmalar yaşayabilir. Manevî ve dinî yönden desteklenen mahkûmların karşılaşılan bu sorunlar ile daha kolay başa çıkabileceği ifade edilebilir.

Günümüzde, Türkiye'deki ceza infaz kurumlarındaki bireylere, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) tarafından, dinî hizmetler kapsamında dinî danışmanlık ve rehberlik imkânları sunulmaktadır. 2001 yılında Adalet Bakanlığı ile DİB arasında bir protokol imzalanmış ve cezaevlerindeki dinî hizmetlerin yasal dayanakları güçlendirilmiştir. Bu protokolün amacı, "... ceza infaz kurumu ve eğitim-evlerinde bulunan hükümlü ve tutuklulara din hizmetleri, ahlâkî gelişim ve manevî rehberlikle ilgili faaliyetler sunmak suretiyle onların dinî ve ahlâkî duygularını geliştirerek topluma yeniden kazandırılmaları sürecine katkı sağlamaktır" (Işık & Demir, 2012: 35). Diğer yandan din hizmetleri genel müdürlüğünün görevlerinden birinin de "...ceza infaz kurumları ve tutukevleri, çocuk eğitim-evi, huzurevi, sağlık kuruluşları ve benzeri yerlerde bulunan vatandaşlara din hizmeti sunulmasını sağlamak" (Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği, 2014: Madde 12) olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda DİB personeli tarafından, ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ve mahkûmlar yararına manevî ve dinî rehberlik hizmeti sunulmaktadır.

Dezavantajlı gruplar içinde değerlendirilebilecek olan suç işlemiş bireyler üzerinde yapılacak psiko-sosyal ve dinî yönden destekleyici faaliyetlerin belli bir çerçevede yapılması, bu hizmetlerden alınan verimi

daha da yükseltir. Akademik camianın ilgisinin bu yöne çevrilmesi hem ceza infaz kurumundaki mahkûmlar hem de suç işlemiş bireyler üzerinde daha çok bilimsel çalışmaların yapılmasına olanak sağlayabilir. Bu bağlamda çalışmamızın konusunu, suç işlemiş bireylere yapılan manevî ve dinî hizmetler ile ilgili ülkemizde gerçekleştirilen akademik araştırmalar oluşturur. Çalışmanın amacı ise Türkiye’de manevî ve dinî hizmetler ilgili var olan literatürü inceleyerek, konuyla ilgilenenlere ceza infaz kurumlarında bu hizmetlere dair yapılan çalışmaların güncel durumu hakkında bilgiler vermektir. Konuya ilgi duyan araştırmacılar için veriler sunması ise bu çalışmanın önemini gösterir.

a. Yöntem

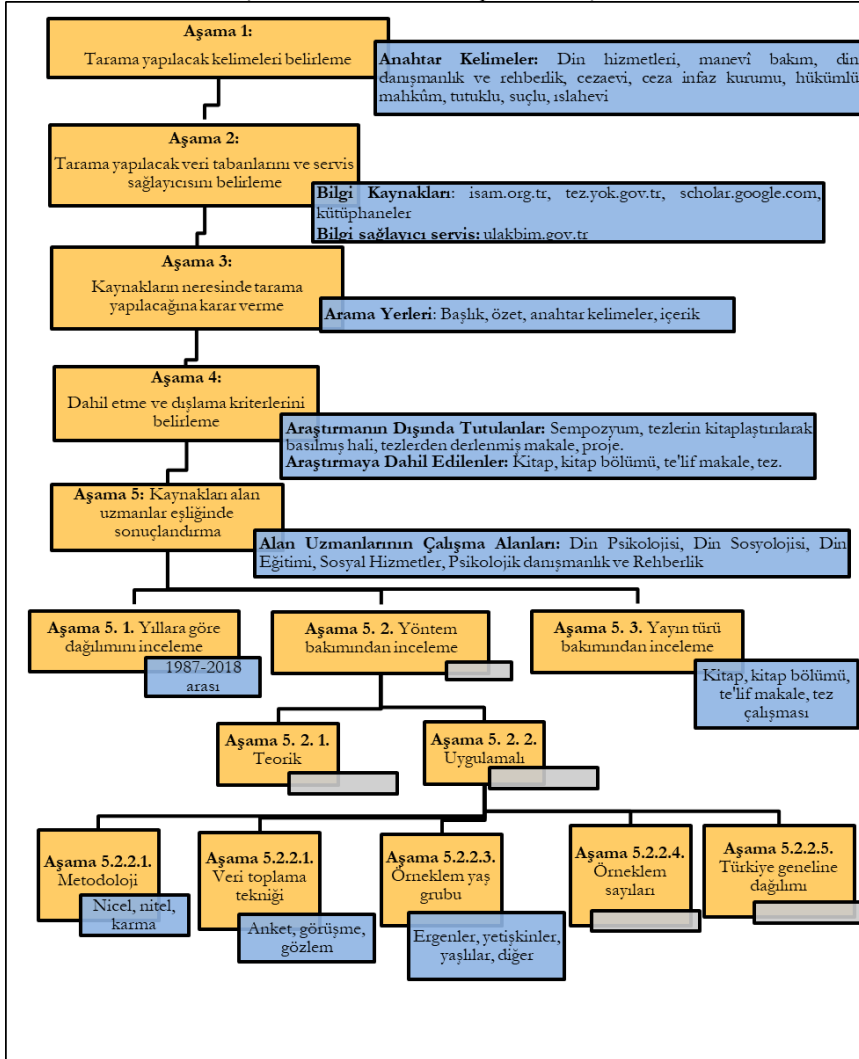
Araştırma kapsamında, suç işlemiş bireylere yönelik yapılan manevî ve dinî hizmetler ile ilgili olabilecek çok sayıda araştırma gözden geçirilmiş ve ülkemizdeki ilgili çalışmaları bulmak için ayrıntılı bir kaynak taraması yapılmıştır. Bu amaçla, veri kaynaklarında yer alan konuyla ilgili araştırmaların elde edilmesi, birkaç aşamada gerçekleştirilmiştir (bkz. Şekil-1).

Aşağıdaki Şekil-1, araştırma sürecinde takip edilen adımların ayrıntılarını göstermektedir. Buna göre, kaynaklara ulaşmak amacıyla ilk olarak ktp.isam.org.tr, tez.yok.gov.tr ve scholar.google.com olmak üzere üç veri tabanı, ulakbim.gov.tr veri sağlayıcısı ve üniversite kütüphaneleri kullanılmıştır. Daha sonra “din hizmetleri, manevî bakım, dinî danışmanlık ve rehberlik, cezaevi, ceza infaz kurumu, hükümlü, mahkûm, tutuklu, suçlu, ıslahevi” olarak belirlenen anahtar kelimeler; ilgili çalışmaların başlığında, özetinde, anahtar kelimelerinde ve içeriğinde taratılmış; ardından ulaşılan yayınlardan konuyla ilgili olanlar seçilmiştir. Daha sonra bu yayınların içeriğinde ilgili kelimelerin geçtiği yerler incelenmiş ve bunlardan sadece konuyla doğrudan ilişkili olanlar seçilmiştir. Bu yolla elde edilen bütün araştırmalar, araştırmaya dâhil etme ve araştırmadan dışlama kriterlerini karşılayıp karşılamama durumu da göz önüne alınarak, beş alan uzmanı eşliğinde gözden geçirilmiştir. Belirlenen araştırmaya dâhil etme ve araştırmadan dışlama kriterleri şöyle uygulanmıştır:

- Araştırmanın kapsamına sadece kitap, kitap bölümü, te’lif makale ve tez çalışması dâhil edilmiştir.
- Çocuk eğitimevlerinde (ıslahevi) ve suça karışan çocuklar üzerinde yapılan araştırmalar çalışma kapsamına alınmıştır.
- Cezaevlerinde çalışan din hizmetleri personelleri ile yapılan araştırmalar, çalışmaya dâhil edilmiştir.

- Konuyla ilgili yayınlanmış sempozyum bildirimleri çalışmanın dışında tutulmuştur.
- Yapılan tezler araştırma kapsamında değerlendirildiği için, bu tezlerden ya da tezlerin bulgu ve sonuçlarından faydalanılarak hazırlanan yayınlar ile bu tezlerin kitaplaştırılmış biçimleri, tekrardan kaçınmak amacıyla araştırmaya dâhil edilmemiştir.
- İkinci bir mecrada yayınlanmış aynı verilere sahip yayınlar yine tekrardan kaçınmak amacıyla araştırma dışında tutulmuştur.

Şekil 1:
Araştırma sürecinde takip edilen aşamalar

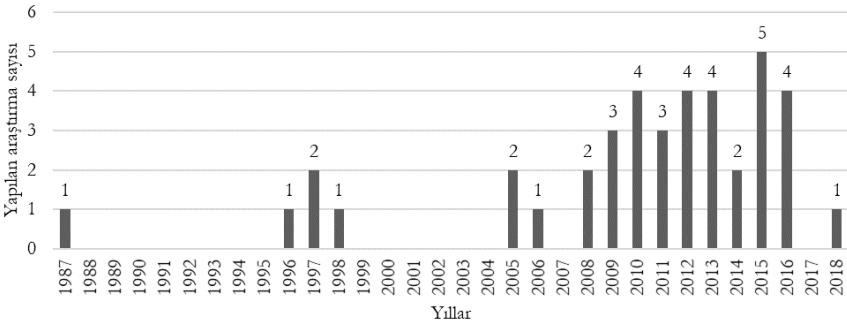
b. Bulgular

Araştırmanın bütün aşamaları, 2018 yılının ağustos ayında gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle elde edilen veriler bu tarihten sonraki zamanı kapsamamaktadır. Belirlenen kriterlerin uygulanmasından sonra, kırk adet araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmalar yıllara göre dağılımları, yayın türleri, yöntemleri, metodolojileri, veri toplama teknikleri, örneklem grupları, örneklem sayıları ve araştırmanın yapıldığı yerler bakımından incelenmiştir. (Bu verileri sunarken görsel bütünlüğü sağlamak amacıyla, birtakım kısaltmalar kullanılmıştır. Ek'te yer alan bu kısaltmaların anlamları şöyledir: L: lisansüstü tez, K: kitap, M: te'lif makale, B: kitap bölümü, U: uygulamalı araştırma, T: teorik araştırma. Ayrıca tezlere dayalı olarak yayınlanan makaleler, örneklem grubunun yaş aralığının belirtilmediği iki araştırma, aynı yayının başka bir mecrada yeniden yayınlandığı bir araştırma ve açıklayıcı diğer bilgiler de belirtilmiştir. Bkz. Ek).

b.a. Araştırmaların Yıllara Göre Dağılımı

Ceza infaz kurumlarında yapılan manevî ve dinî hizmetler ile ilgili çalışmalar, yıllara göre dağılım bakımından incelenmiş ve bu dağılım Grafik-1'de sunulmuştur (bkz. Ek).

Grafik-1:
Araştırmaların yıllara göre dağılımı

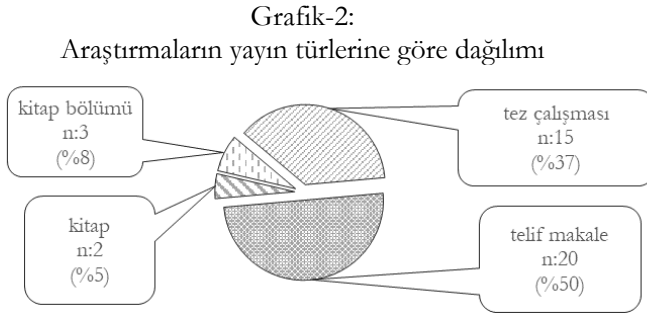
Araştırmaların yıllara göre dağılımını gösteren Grafik-1'e göre, konuyla ilgili ilk akademik çalışma 1987 yılında gerçekleştirilmiş ama ardından uzun bir dönem araştırma yapılmamıştır. Ayrıca bu 32 yıllık periyotta en çok çalışma 2015 (n:5) yılında gerçekleştirilmiştir. 2008 ile 2016 yılları arasında dalgalanmalar olmakla birlikte, yapılan araştırmalarda bir süreklilik görülmüşken, ardından 2017'de hiç araştırma yapılmamış ve 2018'de ise sadece bir adet araştırma yapıldığına ulaşılmıştır. Sonuç olarak, suç işlemiş bireylere verilen manevî ve dinî hizmetler kapsamında

yapılan araştırma sayılarında yıllara göre bir sürekliliğe rastlanmazken, az da olsa artan bir ilgiden söz edilebilir.

Daha yaşanabilir bir toplum oluşması için suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirenlerin sadece ceza çekmesi değil aynı zamanda bu ceza sürecinde ıslah edilerek topluma kazandırılması gerekir. Bu süreçte, bireyin sahip olduğu değerler göz önünde bulundurularak iyileştirici eğitimlerin verilmesi suç işlemiş bireylerin uyumlu hale gelmesine yardımcı olabilir. Bu kapsamda dinî hizmetlerin sunulması, suç işleyen bireylerin ıslahında büyük bir rol oynayabilir. Fakat yapılan araştırmalarda bir süreklilik ya da nicel bir artışın olmaması manevî ve dinî hizmetlere gereken önemin tam anlamıyla verilmediğine bir işaret kabul edilebilir.

b.b. Araştırmaların Yayın Türlerine Göre Dağılımı

Yapılan bilimsel araştırmalar, elektronik ya da basılı olarak paylaşılır. Teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, yapılan araştırmaların elektronik olarak yayınlanması geçmişe nazaran kolaylaşmışken, basılı olarak yayın da önemini devam ettirmektedir. Bu yayınların sempozyum ve kongre bildirimleri, derlemeler, raporlar, te'lif makaleler, editörlü kitap bölümleri, kitaplar ve tezler gibi birçok çeşidi vardır. Bu bağlamda, araştırma kapsamında değerlendirilen araştırmaların dört farklı yayın türü bakımından kategorilere dağılımı Grafik-2'de verilmiştir (bkz. Ek).

Grafik-2'ye göre, incelenen çalışmalardan 20'si te'lif makale, 15'i tez çalışması, 3'ü kitap bölümü ve 2'si de kitaptır. Buna göre 1987 ile 2008 arasındaki süreçte, konuyla ilgili olarak, te'lif makale en yüksek orana sahipken kitap ise en düşük orandadır.

Lisansüstü tez sayısının yüksek bir orana sahip olması olumlu bir durumdur. Çünkü gerek daha fazla emek harcanması gerekse uzun sürede gerçekleştirilmesi bu tezlerin nitelikli olmasını sağlayabilir. Diğer yandan kitap ve kitap bölümü temel başvuru kaynakları arasında olduğu halde bu iki araştırma türünün az sayıda olmasının büyük bir eksiklik

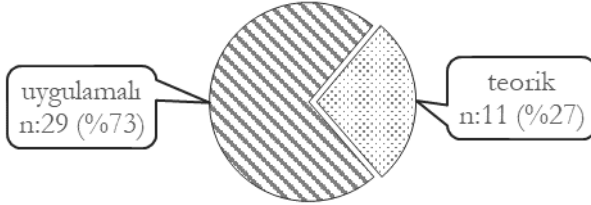

olduğu söylenebilir. Dolayısıyla yapılan araştırmalarda tez ve makale sayısının yüksek olması olumlu bir durum iken kitap ve kitap bölümü sayısının düşük olması olumsuz bir durum olarak kabul edilebilir.

b.c. Araştırmaların Yöntemlerine Göre Dağılımı

Araştırmalar çok farklı şekillerde sınıflandırılmaktadır. Geleneksel sınıflandırmadaki genel anlayışa göre temel araştırmalar kuram geliştirmeye yönelik bilgi üretmeyi amaçlarken uygulamalı araştırmalar ise temel araştırmalarla elde edilen bilginin uygulamaya aktarılmasını hedefler. Bir araştırma yapmanın asıl amacı problem çözümü için gerekli bilgiyi üretmek veya uygulamayı geliştirmek olduğuna göre, temelde iki tür araştırma olduğu ifade edilebilir: teorik araştırmalar ve uygulamalı araştırmalar (Karasar, 2009: 22-43). Bu bağlamda, yapılan araştırmalarda hangi yöntemin izlendiğinin tespit edilmesi, araştırmaların temel bakış açısı hakkında fikir verebilir. Bu bağlamda araştırma kapsamına alınan çalışmaların hangi gruba girdiğine yönelik incelemeler, Grafik-3'te gösterilmiştir (bkz. Ek).

Grafik-3:
Araştırmaların yöntemlerine göre dağılımı

Grafik-3, söz konusu dönemde yapılan araştırmaların bu iki yöntem bakımından dağılımını göstermektedir. Bu araştırmalardan 29'u (%73) uygulamalı ve 11'i (%27) ise teorik olarak gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla, konuyla ilgili yapılan araştırmaların büyük çoğunluğu uygulamalı olarak yapılan araştırmalardır.

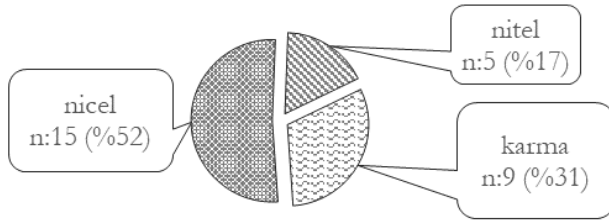
Teorik araştırmalarla kıyaslandığında, uygulamalı araştırmalardaki verilerin daha işlevsel olduğu söylenebilir. Çünkü ilgili araştırmalara baktığında uygulamalı araştırmalar din hizmetleri veren görevliler ya da bu hizmetlerin muhatapları olan mahkûmlar üzerinde yapılmıştır. Verilerin doğrudan sahadan elde edilmesinin ise verilmekte olan din hizmetlerinin kalitesi, hizmet sunum sürecinde karşılaşılan zorluklar, daha nitelikli bir eğitim için gereklilikler, muhatapların psikolojik yapıları gibi konularda daha gerçekçi bilgiler elde edilmesini sağlayacağı söylenebilir. Bu nedenle araştırmaların yaklaşık dörtte üçünün uygulamalı olması, olumlu bir durum olarak kabul edilebilir.

b.c.a. Uygulamalı Araştırmaların Metodolojilerine Göre Dağılımı

Süreci planlamak üzere, araştırmaya başlamadan önce bir metodoloji benimsenir ve bu metodolojinin adımları takip edilerek araştırmalar yapılır. İki temel metodoloji olan nitel ve nicel yaklaşım metodolojileri birbirine benzer süreçler içerir. Mesela her ikisi de bir araştırma problemini tanımlamayı, literatürü gözden geçirmeyi, veri toplamayı ve bu verileri analiz etmeyi amaçlar. Ama bu iki metodoloji farklı veri türleri için uygundur. Nicel araştırmalar sayısal verileri içerirken (örneğin ölçeklerdeki likert tipi seçeneklerin işaretlenmesinden elde edilen veriler), nitel araştırmalar ise öncelikle sayısal olmayan verileri kullanır (örneğin açık uçlu görüşme sorularına verilen cevaplar). Nicel araştırmalar daha çok “ne düzeyde, ne kadar ve ne oranda” sorularına cevap ararken nitel araştırmalar ise daha çok “ne, hangi ve nasıl” sorularını araştırır. Diğer yandan nicel ve nitel araştırma metodolojileri, farklı türde soruları cevaplamak için uygundur. Günümüzde ise araştırmacılar her iki metodolojiyi de benimseyen karma araştırma metodolojisini kullanma eğilimindedir (bkz. Leedy ve ark., 2015: 154-346). Dolayısıyla araştırmalarda nicel, nitel ya da her ikisini kapsayan karma metodolojiden hangisinin benimsendiğinin ortaya konulması önemlidir. Bu amaçla, ulaşılan yayınlardan uygulamalı olarak yapılanlar, temel aldıkları metodolojiler bakımından irdelenmiş ve Grafik-4’te gösterilmiştir (bkz. Ek).

Grafik-4:

Uygulamalı araştırmaların metodolojilerine göre dağılımı

Grafik-4’e göre, yapılan 29 uygulamalı araştırmanın 15’i (%52) çoktan seçmeli likert tipi sorular barındıran anket soruları kullanılarak nicel yöntemle yapılmışken, sadece 5’i (%17) görüşme ve gözlem formları aracılığıyla nitel yöntemle yapılmıştır. Her iki yöntem kullanılarak karma bir şekilde yapılan araştırma sayısı ise 9’dur (%31). Dolayısıyla, uygulamalı çalışmalar kapsamında yer alan nicel araştırmalar, nitel araştırmaların üç katıdır ve araştırmaların yaklaşık üçte biri karma yöntemle yapılmış çalışmalardır.

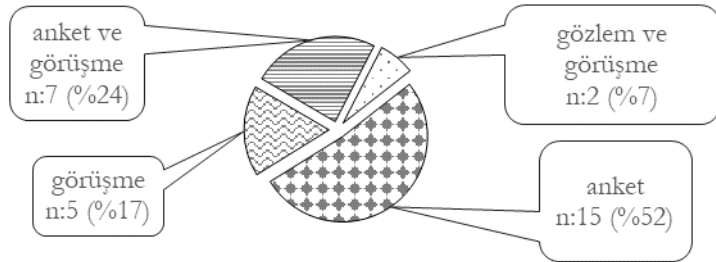
Günümüzde sosyal bilimler kapsamında yapılan araştırmalarda karma yönteme doğru bir eğilimden söz edilebilir. Çünkü sadece nitel ya da sadece nicel araştırma metodolojisinin takip edilmesi bazı eksikliklere neden olabilir. Karma yöntemin takip edilmesi ise bu eksiklikleri telafi etmeyi sağlayabilir. Bu açıdan ilgili araştırmalara bakıldığında, sadece yaklaşık üçte birinin karma araştırma olması, bir eksiklik olarak kabul edilebilir. Bu nedenle din hizmetlerine ilişkin yapılacak yeni araştırmalarda karma metodolojisinin takip edilmesi, daha nitelikli araştırma sonuçlarını elde etmeye imkân verebilir.

b.c.b. Uygulamalı Araştırmaların Veri Toplama Tekniklerine Göre Dağılımı

Araştırma sorusunu en iyi şekilde cevaplamaya yönelik veri toplamak amacıyla nicel araştırmalarda istatistiksel veriler elde etmeyi sağlayan anket, test ve derecelendirme ölçekleri kullanılırken nitel araştırmalarda gözlemler, görüşmeler, yazılı dokümanlar, görsel-işitsel materyaller, elektronik dokümanlar ve yapılandırılmış ya da yarı yapılandırılmış formlar kullanılır. Karma metodolojiyi benimseyen araştırmalarda ise her iki araştırma metodolojisinin kullanıldığı veri toplama tekniklerinden faydalanılır (Leedy ve ark., 2015: 277). Araştırma kapsamında ulaşılan ve uygulamalı olarak yapılan 29 araştırmanın veri toplama tekniğine göre dağılımı Grafik-5'te verilmiştir (bkz. Ek).

Grafik-5:

Uygulamalı araştırmaların veri toplama tekniklerine göre dağılımı

Grafik-5'e göre, sadece anket tekniği ile yapılan çalışmalar en yüksek oranda iken (n:15, %52), gözlem ve görüşmenin birlikte kullanıldığı çalışmalar ise en az orandadır (n:2, %7). Hem anket hem de görüşme tekniğiyle sadece 7 (%24) araştırma yapılmışken, yalnızca görüşme tekniği yoluyla 5 (%17) çalışma yapılmıştır. Dolayısıyla, araştırmaların yarıdan fazlası sadece ankete dayalı verilerden yola çıkılarak yapılmıştır.

Sosyal bilimler alanındaki araştırmalarda birçok veri toplama tekniği kullanılmaktadır. Görüşme tekniğinin hazırlanması ve uygulanması

bakımından en meşakkatli tekniklerin başında geldiği ifade edilebilir. Fakat bu tekniğin daha nitelikli verilere ulaşmaya imkân sağladığı söylenebilir. Hazırlanmış kapalı uçlu soruların sorulduğu anket tekniğinin hazırlaması ve uygulaması ise görüşme tekniğine göre daha kolay olduğu belirtilebilir. Gözlem ise genellikle görüşme ve anketi desteklemek amacıyla yapılan göreceli olarak daha az meşakkatli bir teknik olduğu söylenebilir. Bu tekniklerden birkaçını birlikte kullanmak verilerin daha geçerli ve güvenilir olmasını sağlar. Ama suç işlemiş bireylere yönelik manevî ve dinî hizmetlerle ilgili yapılan araştırmalara bakıldığında, yarısından daha fazlasının sadece anket tekniğini kullanan araştırmalar olduğu; çalışmaların sadece dörtte birinin anket ve görüşmeyi birlikte kullandığı görülür. Oysa anket tekniği diğer tekniklerle desteklenseydi manevî ve dinî hizmetlere ilişkin daha kaliteli araştırma verilerine ulaşılabilirdi. Bu bağlamda araştırmaların yarısından fazlasının verilerini sadece anket tekniğiyle elde etmesi, manevî ve dinî hizmetlere ilişkin daha ayrıntılı verilere ulaşılmasını sınırlandırdığı beyan edilebilir.

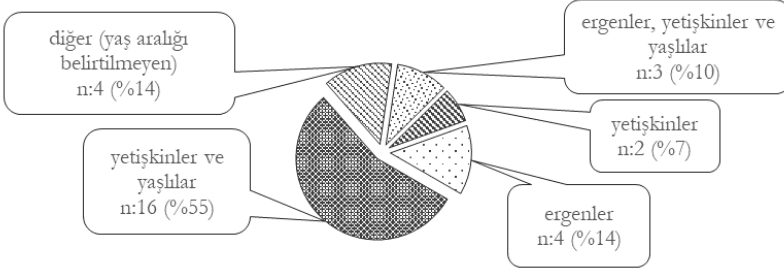
b.c.c. Uygulamalı Araştırmaların Örneklem Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Bazı kurallar belirlenerek herhangi bir evrenden seçilen örneklemin, seçildiği evreni temsil etme yeterliği olduğu kabul edilir. İnsanlarla ilgili uygulamalı araştırmalarda verilere ulaşmak için örneklem grubu seçimi önemli bir husustur. Eğer geniş kapsamlı nicel bir çalışma yapılacak ise örneklem sayısını yüksek tutmak gerekirken, derinlemesine araştırmaların yapıldığı nitel bir çalışmada ise nicel çalışmaya nazaran çok daha az katılımcıdan yararlanılabilir (Karasar, 2009: 110-129). Bu bağlamda örneklem gruplarını kategorilendirmek için gelişim dönemleri esas alınmıştır. Buna göre ergen yaş aralığı: 14-19; yetişkin yaş aralığı: 20-60 ve yaşlı yaş aralığı ise 60+ olarak belirlenmiştir. Böylece ilgili araştırmalar örneklemeleri yaş grupları açısından değerlendirilmiştir. Uygulamalı olarak yapılan 29 araştırmanın örneklemini dört farklı gruba ayrılmış ve bazı araştırmalarda örneklem hakkında ayrıntılı ya da net bilgi sunulmadığı için bunlar da beşinci grup olarak diğer grubuna dâhil edilmiştir. Üzerinde araştırma yapılan örneklemelerin, yaş gruplarına göre dağılımı Grafik-6 gösterilmektedir (bkz. Ek).

Aşağıdaki Grafik-6'ya göre örneklemin yarısından fazlası yetişkinler ve yaşlılar grubunda gerçekleştirilmiştir (n: 16, %55). Diğer yandan, sadece ergenler üzerinde 4 (%14), sadece yetişkinler üzerinde 2 (%7), ergenler, yetişkinler ve yaşlılar üzerinde 3 (%10) ve diğer grubunda ise 4 (%14) araştırma yapılmıştır. Dolayısıyla en çok çalışma hem yetişkinleri hem de yaşlıları kapsayan yaş grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Grafik-6:

Uygulamalı araştırmaların örneklem yaş gruplarına göre dağılımı

Suç işleyen bireylerin yaş dağılımlarına bakıldığında; İğde'nin (2009: 76) 16 örneklem ile yaptığı araştırmada suçların en sık işlendiği yaş grubunun 21-25 yaş grubunda olduğuna; Katırcı'nın (2011: 92) 18 ile 60 yaş üstü bireyler üzerinde yaptığı araştırmada mahkûmların yaklaşık olarak yarısının 26-40 yaş arasında olduğuna ulaşılmıştır. Suç işleyen bireylerin yaş durumları ile dindarlık durumları arasındaki ilişkiyi araştıran çok sayıda araştırmada ise suç işleyen bireylerin yaşları ile dindarlıkları arasındaki ilişkiye dair farklı sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmaların büyük bir kısmında daha küçük yaşta suç işleyenlerin dindarlıklarının düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca genç mahkûmların hayatında dinin küçük bir yere sahip olması, onların suça sürüklenme eğilimini arttırdığına (Gürler, 2010: 226); 18-28 yaş grubunda bulunanların dindarlık düzeylerinin daha düşük olduğuna (Konukçu, 2016: 46); 18-30 yaş arasındaki hükümlülerin suç işleme olasılığı artarken dindarlık düzeylerinin düştüğüne (Can, 2014: 101); yaşça büyük hükümlülerin dinî inanç ve davranışlarındaki tutum düzeylerinin genç olan hükümlülere göre daha kuvvetli olduğuna (Taş & Gürler, 2011: 18); mahkûmların yaşının arttıkça dindarlık düzeylerinin de arttığına (Özel, 2012: 180) ulaşılmıştır. Diğer yandan suç işleyen genç bireyler üzerinde yapılan araştırmalar da mevcuttur. Tekin'in (1996: 125) ıslahevinde yaptığı araştırmada suç işleyen bireylerin 17-18 yaş arasında en fazla olduğuna; Çapak ve Ferah'ın (2013: 87) şiddet suçlarına sürüklenen ergenler üzerinde yaptığı araştırmada ergenlerin yarıdan fazlasının dindar olmayan ailelerde yetiştiğine; Karacelil'in (2013: 35) araştırmasında ise suça karışan çocukların büyük çoğunluğunun kendilerini dindar olarak ifade ettiklerine (Karacelil, 2013: 35) ulaşılmıştır. Dolayısıyla yaş ile dindarlık arasındaki ilişkiyi ortaya koyan araştırmalara bakıldığında genellikle küçük yaş gruplarının suç işleme eğilimlerinin yüksek, dinî yönelimlerinin ise düşük olduğu ifade edilebilir.

b.c.d. Uygulamalı Araştırmaların Örneklem Sayılarına Göre Dağılımı

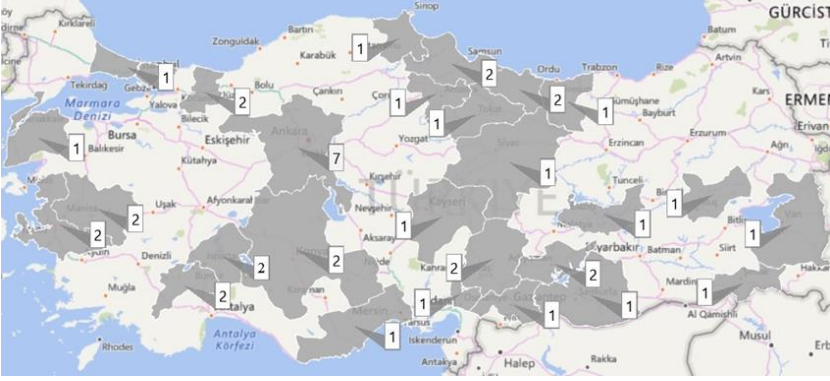
Araştırmalarda evren ve örneklem seçilirken, yeterli bir örneklem boyutunu tanımlamak önemlidir. Araştırma grubu 500'ün hemen üstünde ise evrenin %50'si, 1500 civarında ise evrenin %20'si ve belirli bir noktanın da ötesinde ise 400 sayısı, örneklem için yeterlidir. Ama evren 100'den az ise, bütün popülasyon örneklem olarak kabul edilir. Ayrıca ankete dayalı çalışmalarda anlamlı ilişkilere ulaşmak amacıyla örneklem sayısı yüksek tutulurken, görüşme ve gözlem gibi tekniklerin kullanıldığı araştırmalarda bu sayı daha azdır (Leedy ve ark., 2015: 212-215). Diğer yandan suç işlemiş bireyler gibi dezavantajlı gruplar kapsamındaki bir örneklem üzerinde çalışılacak ise örneklem seçiminde birtakım sınırlılıklar olabilir. Yapılan çalışmalar bu bağlamda değerlendirildiğinde, en çok 550 kişilik bir örneklem üzerinde çalışma yapılmışken, 400 ve üzerindeki örneklemle yapılan çalışma sayısı ise sadece 7'dir (bkz. Ek).

Araştırmalardaki örneklem sayısının imkân verdiği ölçüde yüksek tutulması daha geniş yelpazede verilere ulaşmayı sağlar. Özellikle anket tekniği ile yapılan araştırmalarda örneklem sayısı ne kadar yüksek ise anlamlı sonuçlara ulaşma ihtimali o kadar fazladır. Görüşmede ise amaç daha derinlemesine veriler elde etmek olduğu için ankete göre daha az örneklem ile çalışmalar yürütülür. Suç işleyen bireylere yönelik manevî ve dinî hizmetler ile ilişkili yapılan araştırmalara bakıldığında anket tekniği ile yapılan araştırmalarda örneklem sayısının yüksek tutulduğu ve görüşme tekniği kullanılan araştırmalarda daha az sayıda örneklem kullanmanın tercih edildiği ifade edilebilir. Bu bağlamda ilgili araştırmalara bakıldığında bu dengeyi gözettileri için araştırmaların örneklem sayıları bakımından genel olarak yeterli sayıda örneklem kullandıkları söylenebilir.

b.c.e. Uygulamalı Araştırmaların Türkiye Geneline Göre Dağılımı

Türkiye'nin bütün şehirlerinde ceza infaz kurumları bulunmaktadır. Bu kurumlar, bazı illerde daha sistematikleştirilmiş; böylece bazen suç çeşidine, bazen yaş grubuna, bazen de cinsiyete göre kategorilendirilerek ayrı ceza infaz kurumları yapılmıştır. Bu bağlamda çalışma kapsamındaki araştırmalardan uygulamalı olanların hangi illerde gerçekleştirildiği analiz edilmiştir. Bir araştırma bazen sadece bir ilde gerçekleştirilmişken bazen de birden fazla ilde yapılmıştır. Analizler sonucunda 27 farklı ilde ve ilçeleri de kapsayan 43 farklı yerleşim yerinde araştırma yapıldığına ulaşılmıştır. Bu uygulamalı çalışmaların yapıldığı şehirler Harita-1'de verilmiştir (bkz. Ek).

Harita-1:
Uygulamalı araştırmaların Türkiye geneline dağılımı

Harita-1'e göre, Ankara'da 7 araştırma gerçekleştirilmişken, diğer illerdeki araştırma sayıları ise 1 ya da 2'dir. Yapılan araştırmaların haritaya dağılımına bakıldığında, İç Anadolu, Orta Karadeniz, Güney Anadolu ve Kıyı Ege'de çalışmaların yoğunlaştığı görülürken, Kuzey Doğu Anadolu civarında gerçekleştirilmiş bir araştırmaya rastlanmamıştır.

Yapılan araştırmalarda suç işleyen bireylerin hangi bölgelerden olduğu ve hangi yerleşim yerinden olduğuna dair veriler de elde edilmiştir. Karademir'in (1997: 103) araştırmasında suçluların yaklaşık üçte biri Doğu Anadolu ve üçte birinin de Ege bölgesinden; Özbek'in (2011: 187) araştırmasında katılımcıların çoğunun İç Anadolu bölgesinden olduğu tespit edilmiştir. Taş ve Gürler'in (2011: 18) çalışmasında ise katılımcılar arasındaki Akdeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde doğan hükümlülerin dinî inanç ve davranışlarında, Karadeniz bölgesinde doğan hükümlülerden; İç Anadolu Bölgesinde doğan hükümlülerin de din ve suç ilişkisine yönelik tutumlarında, Akdeniz ve Marmara bölgelerinde doğan hükümlülerden daha yüksek dinî tutum düzeylerine sahip olduğu tespit edilmiştir.

Yerleşim yeri açısından ele alındığında Çevik'in (2010: 86) araştırmasında hükümlülerin doğum yerlerine, ikametgâhlarına ve suçu işledikleri yere göre dağılımında büyükşehir, il ve ilçe gibi şehir merkezlerinden olanların çoğunlukta olduğuna; Tekin'in (1996: 125) araştırmasında suçluların yarıya yakınının yaşamlarının en uzun bölümünü köyde geçirdiklerine; Katırcı'nın (2011: 92) araştırmasında deneklerin yaklaşık olarak üçte birinin ilçe doğumlu olduğuna ve ikamet edilen yere göre dağılımında ise yarısından fazlasının büyükşehir, il ve ilçe merkezlerinde yaşadıklarına; Çapak ve Ferah'ın (2013: 89) şiddet suçuna sürüklenen ergen-

ler üzerinde yaptığı araştırmada katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin şehirde yaşadığına ulaşılmıştır. Diğer yandan hükümlülerin ikametlerine bakıldığında, çoğunun kırsal alanda doğup şehir merkezlerine göç ettikleri tespit edilmiştir. Ancak ceza infaz kurumunda kalmasına neden olan suçun işlenmesi sırasında, hükümlülerin yaklaşık üçte ikisinin il merkezinde yaşadığına ulaşılmıştır (İğde, 2009: 75). Bununla paralel olarak köy ve kasabalarda suç işleme oranlarının oldukça az olduğu kanısına varılmıştır (Katırcı, 2011: 92). Dolayısıyla il ve ilçe merkezleriyle doğum yeri ve ikamet yeri gibi bağları olan bireylerin suç işleme eğilimlerinin fazla olduğu ifade edilebilir.

c. Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Din, belli başlı prensipler belirleyerek insanlara rehberlik eden, yapılan hatalara yönelik tövbe etmeye teşvik eden ve nihai amaçlar belirleyerek hayatı anlamlandıran işlevlere sahiptir. Bu nedenle, tutukluların ve mahkûmların ıslahında ve tahliye olduktan sonra topluma uyum sağlamasında dinden faydalanılmalıdır. Suç işleyen bireylere yönelik Türkiye'deki manevî ve dinî hizmetler, DİB tarafından sunulmaktadır. Çünkü DİB'in sorumluluklarından biri, ceza infaz kurumlarındaki mahkûmlara vaaz ve dinî ders imkânları sağlamaktır. Mahkûmlara hizmet etmenin, din hizmetlerinin en önemli parçalarından biri olduğunu kabul eden DİB tarafından görevlendirilen ceza infaz kurumu vaizleri, mahkûmlara dinî danışmanlık ve rehberlik yapmakla sorumludur. Günümüzde, mahkûmların çoğu DİB'in bu hizmetlerinden faydalanmaktadır. Bu hizmetler mezhep, kültür, cinsiyet gibi herhangi bir ayırım olmaksızın sunulmakta; vaaz verme, kitap okuma gibi metotlarla mahkûmlar eğitilmekte ve aydınlatılmaktadır (Er, 2008: 274-279).

Cezaevlerinde dinî hizmetler ve manevî rehabilitasyonun yerine getirilmesi için Adalet Bakanlığı ile DİB arasındaki protokoller yapılmıştır. Buradaki amaç, vaizlerin yapacağı irşâd ve tebliğ göreviyle, mahkûmların işlemiş oldukları suçlardan pişmanlık duymaları, topluma kazandırıldıktan sonra tekrar suç işleyerek ceza infaz kurumuna geri dönmeleri ve iyi bir insan, iyi bir vatandaş olabilmelerinin sağlanması, suçu meslek haline getirmelerinin engellenmesidir (Özdemir, 2012a: 204). Bu bağlamda dinî bayramlar, Ramazan ayı, kandil geceleri gibi özel zaman dilimlerinde DİB'in cezaevlerinde dinî hizmetler yapması, mahkûmların iyi bir vatandaş olmalarına ve sosyalleşmelerine yardımcı olabilir (Işık, 2009: 264; Genç, 2013: 149).

Yaygın din eğitiminin gerçekleştirilme alanlarından biri de ceza infaz kurumlarıdır. Bu eğitimin hedef aldığı kitlelerin ihtiyaçları, özgeçmiş ve yaş grupları farklılıklar gösterir (Genç, 2013: 139). Dinî danışmanlık

ve rehberlik esasına dayalı olarak cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlülerin manevî rehabilitasyonu ve dinî bilgilenmeleri yapılmaktadır (Özdemir, 2012a: 195). Bununla birlikte personel sayısı ve yeterliliği, hizmet standardı, ceza infaz kurumlarında görev yapan DİB personelinin hak, görev ve sorumlulukları, din hizmetlerinin rehabilitasyon sürecindeki yeri gibi hususlarda istenilen düzeyde bir ilerleme kaydedilmediği görülmektedir (Işık, 2010: 262). Dolayısıyla dinî hizmetlerin hukukî zemini ve fonksiyonu, din hizmetleri sunulacak hedef kitlenin dindarlık durumları, manevî ve dinî hizmetlerin gerekli olup olmaması ile bu hizmetlerin sunumunda karşılaşılan sorunlar üzerinde durulmalıdır.

c.a. Manevî ve Dinî Hizmetlerin Hukukî Zemini

Ülkemizdeki ceza infaz kurumlarındaki hükümlü ve tutukluların iyileştirilmelerine katkı sağlamak amacıyla din eğitimi faaliyetleri, din ve moral hizmetler kapsamında DİB personeli tarafından gerçekleştirilmektedir (Demir, 2009: 60). Cezaevlerinde manevî rehabilitasyon amaçlı din hizmetleri, 1950'lerde başlamış ve değişik aşamalardan geçerek günümüze kadar gelmiştir (Özdemir, 2012a: 203). Bu tarihten günümüze bu kurumlarda dinî hizmet faaliyetleri devam etmektedir (Genç, 2013: 144). Ülkemizde ceza infaz kurumlarında ciddi manada din eğitimi uygulamasına ve dinî danışmanlık hizmetlerine ise 1980'li yıllarda geçilmiştir. Bu kurumların ıslah etme vazifesini üstlenmesi, mahkûmların eğitimi ve pişmanlığı hususunda dinden yararlanılması gibi hususlar özellikle 1982 yılından sonra uygulamaya konulmuştur. Hatta 1982-1991 yılları arasındaki periyotta mahkûmların din derslerine katılımı mecburi tutulmuştur. Bu periyottan günümüze kadar olan süreçte dinî hizmetler mahkûmların isteğine bağlı olarak sunulmaktadır (Özdemir, 2012b: 333). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi uygulamasına 1980'li yıllarda geçilmesine rağmen, din eğitimine yönelik iyileştirici düzenlemelere gidilmesi amacıyla ciddi bir hukukî altyapı çalışması ise 2001 yılında Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan bir protokolle gerçekleştirilmiştir. Bu protokol kapsamında ceza infaz kurumlarında görev yapacak DİB personelinin mahkûm psikolojisi ve bu kurumların şartlarını içeren bir eğitime tabi tutulması kararlaştırılmıştır (Özdemir, 2012b: 333).

Ceza infaz kurumlarında dinî hizmetlerin tarihi 1950'lere dayanmasına rağmen, İngiltere ve Hollanda ile kıyaslandığında, Türkiye'de ceza infaz kurumlarındaki mevcut dinî hizmet uygulamaları henüz emekleme aşamasındadır ve birçok eksikliği bulunmaktadır (Işık, 2009: 263). Dinî hizmetlerin hem teorisi ve pratiği hem de kanuni altyapısı açısından Türkiye, İngiltere'nin oldukça gerisindedir (Işık, 2016: 233). Diğer yandan Hollanda'da yapıldığı gibi mahkûmlarla birebir veya grup

halinde konuşmaların ülkemizde yapılmaması, Türkiye'nin sistematiklik bakımından Hollanda'nın gerisinde olduğunu göstermektedir (Karagül, 2012: 25). Ayrıca Hollanda cezaevlerinde manevî bakım görevlisinin en az yüksek lisans düzeyinde eğitim alması gerekmektedir (Akyüz, 2016: 250) Türkiye'de bu konuda herhangi bir kriter bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'deki manevî ve dinî hizmetlerinin özellikle İngiltere ve Hollanda gibi bazı Batılı ülkelere göre eksikliklerinin olduğu belirtilebilir.

Mahkûmlar, hastalar, korunmaya ve bakıma muhtaç çocuk, genç ve yaşlılarla ilgili uluslararası ve ulusal hukuk metinleri; bu sosyal hizmet gruplarının manevî rehabilitelerinde din eğitimi hizmetlerinin sunulmasına önemli oranda yer ayırmaktadır. Zaman zaman bu hizmetlerin hukuken zorunlu olarak verilmesi gerektiği de vurgulanmakta ve genel olarak tüm hukuk metinlerinde din eğitimi hizmetlerinin bir insan hakkı olarak verilmesi gerektiğinin üzerinde durulmaktadır (Özdemir, 2012a: 208). Diğer yandan manevî bakım, kanuni altyapısı olmadan hiçbir ülkede istenen başarıya ulaşamaz (Karagül, 2012: 25). Devlet kurumlarında yapılacak faaliyetlerin hukuki bir zemin üzerinden ilerlemesi bir yandan hizmet sağlayıcıların verimli faaliyetler içinde bulunmasını sağlarken diğer yandan hizmet alanların da en iyi şekilde faydalanmasına olanak verir. Bu açıdan bakıldığında ceza infaz kurumlarında manevî ve dinî hizmetlere yönelik hukukî altyapıda eksikliğin olduğuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Işık, 2010: 262; Karan, 2013; 122). Bu mevzuat yetersizliği din hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkilemektedir (Karan, 2013; 113). 2001 yılındaki Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan protokol, dinî hizmet personelinin beklentilerini karşılamakta yetersizdir. Bu protokol hem müfredat bakımından mahkûmların hazırbulunuşluklarıyla uyumlu değildir hem de manevî ve dinî destek sağlayacak personelin görev ve sorumluluklarının neler olduğu noktasında belirsizliklere sahiptir (Işık, 2009: 266).

Sonuç olarak ceza infaz kurumlarında din hizmetlerinin sunumu için 1950'lerde ilk adım atılmışken, suç işleyen bireylerin eğitimi ve pişmanlığı hususunda dinden yararlanılması ise özellikle 1982 yılından sonra başlamıştır. 1982-1991 yılları arasında mahkûmların dinî hizmetlere katılımı mecburi tutulmuştur. Ciddi bir hukukî altyapı çalışması ise 2001 yılında Adalet Bakanlığı ile DİB arasında imzalanan bir protokolle gerçekleşmiştir. Fakat bu protokolün içeriği hem mahkûmların hazırbulunuşluklarıyla uyumlu değildir hem de bu içerikte manevî ve dinî destek sağlayacak personelin görev ve sorumluluklarında belirsizlikler vardır. Diğer yandan Batılı ülkelere İngiltere ve Hollanda ile kıyaslandığında,

Türkiye’de ceza infaz kurumlarındaki mevcut manevî ve dinî hizmetlerde birçok eksiklik mevcuttur. Dolayısıyla Türkiye’de manevî ve dinî hizmetlerin sunumunda hukuki altyapının eksik olduğu söylenebilir.

c.b. Manevî ve Dinî Hizmetlerin Fonksiyonu

Suçluluk ve suçlularla mücadele edebilmek için bireylere gerekli dinî eğitimin verilmesi, teröre karşı insana saygı, adalet ve kurallara riayet emreden dinî öğretilerin hakiki mahiyetiyle bir bütün olarak toplumun fertlerine benimsetilmesi gerekir (Karacelil, 2013: 37). Cezaevlerindeki mahkûmların karşılaştıkları olumsuzluklardan kurtulmasında, ceza infaz kurumu hayatından sonra onların topluma yeniden entegre olmasında ve manevî rehabilitelerinde dinî hizmetlerin olanaklarından faydalanılması bir ihtiyaçtır (Özdemir, 2012a: 204). Dinleme, arkadaş olma, cesaretlendirme, rehberlik yapma, problem çözme gibi yöntemlerle mahkûmlara manevî destek olunmaktadır. Yakını vefat edenlere haber verme, intihar düşünceleri olanlarla görüşmeler yapma, ailesiyle ilişkilerinde rehberlik etme gibi faaliyetler de bu destek bağlamında sağlanır (Işık, 2009: 265).

Mahkûmlar çaresizlik, umutsuzluk, yalnızlık, sevgiden yoksunluk gibi birçok problemle karşılaşmaktadır. Aile ve arkadaşlardan uzaklaşma da bu problemleri perçinlemektedir (Işık, 2009: 263). Yapılan araştırmalarda mahkûmların kendilerini yalnız ve çaresiz hissettiğine ulaşılmışken (Karademir, 1997: 105; Özbek, 2011: 185) verilen din hizmetleri alan mahkûmların daha uyumlu hale geldikleri tespit edilmiştir (Ustabaşı, 2015: 86). Şiddet suçuna sürüklenen ergenlerin ise büyük çoğunluğu dinî hizmetler aracılığıyla dinî değerlere yönelik farkındalık oluşturulmasının gençler arasında barışı sağlayacağını dile getirmiştir (Çapak ve Ferah, 2013: 88). Bu bağlamda bireylerin dinî açıdan desteklenmesi, onların anti-sosyal davranışlar sergilemelerini ve suça karışmalarını azaltabilir (Kızmaz, 2010: 54). Çimen’in (2015: 182) araştırmasında ceza infaz kurumlarında yürütülen dinî faaliyetlerin önemli bir ıslah yöntemi olduğunun tespit edilmesi bunu destekler mahiyettedir. Diğer yandan Karademir’in (1997: 105) araştırmasında ceza infaz kurumlarında alınan din eğitiminin suç işleyen bireylerin tutumlarında olumlu yönde bir gelişmeye neden olduğuna; bu kurumlarda verilen dinî bilgiler neticesinde bireylerin dinî duygu, düşünce ve davranışlarında olumlu değişiklikler olduğuna; bu kurumlarındaki suç işlemiş bireylerin yaklaşık üçte ikisinin dinî davranışlarını devam ettireceklerini beyan ettiklerine ulaşılmıştır. Çevik’in (2010: 87) çalışmasında ise hükümlüler tarafından dinin suçluluğu önleyici bir etken olarak algılandığı tespit edilmiştir. Bu veriye rağmen ceza infaz kurumu personeli manevî desteğin önemini kavramaktan

uzaktır (Işık, 2009: 266).

Dinin suç davranışı üzerinde ne tarz etkide bulunduğu dair araştırmaların sayısı yok denecek kadar azdır (Kenevir, 2015a: 275). Fakat az sayıdaki araştırmada dinin suç üzerine etkisinin, doğrudan mı dolaylı mı olduğuna ilişkin farklı görüşler mevcuttur (Kenevir, 2015a). Bu nedenle suç ve dindarlık arasında ilişki hakkında kesin bir yargıya varmak zordur. Bununla birlikte dindarlığın suç işleyen bireylerin hayatını anlamlandırma ve ölüm kaygısı ile suçluluk duygusunun üstesinden gelmede önemli bir faktör olduğuna (Konukçu, 2016: 62); mahkûmların suç işleme sıklığı arttıkça, dindarlık düzeylerinin düştüğüne (Kızmaz, 2010: 54); birden fazla hüküm giymiş suçluların dindarlık düzeylerinin bir kez hüküm giymiş olanlara göre daha düşük olduğuna (Gürler, 2010: 228) ulaşan araştırmalar mevcuttur. Yine bununla paralel olarak sunulan dinî hizmetlerin cezaevlerine giren bireylerin dinî inançlarını olumlu yönde değiştirdiğine ve mahkûmların ıslahına olumlu yönde katkıda bulunduğu ulaşan çalışmalar da vardır (Özdemir, 1998: 104; Certel, 2009: 149). Dolayısıyla dindarlığın suç işleme üzerindeki etkisi, suçluların problemlerine çözüm üretmede dinî kurumların rolü açısından önemli bir husustur (Kenevir, 2015a: 275).

Suç işleyen bireylerin ıslah edilerek topluma yeniden kazandırılması için öncelikle bu bireylerin yaptıkları hataların farkında olmaları, ardından yaptıkları hatalardan pişman olmaları ve bir daha bu hatayı yapmama noktasında kararlı olmaları elzemdir. Din hizmetlerinin en önemli işlevlerinin başında, bu bireylerin pişman olmalarını ve bu pişmanlık sürecinin üstesinden gelerek uyumlu bireyler olmalarını sağlamak gelir. Yapılan hatalardan pişman olma durumu açısından bakıldığında, yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Çok sayıda araştırmada suç işleyen bireylerin büyük çoğunluğunun işledikleri suçtan dolayı pişman olduklarına ulaşılmıştır (Özdemir, 1998: 105; Tecim, 2006: 120; Çapak ve Ferah, 2013: 88). Yine Pehlivan'ın (1997: 69) araştırmasında da mahkûmların yaklaşık dörtte üçünün suç işledikleri için pişmanlık duydukları tespit edilmiştir. Manevî ve dinî hizmetlerin suç işleyen bireylerin öncelikle işledikleri suçtan pişmanlık duymalarını sağladığına ulaşan araştırmalar da mevcuttur (Karademir, 1997: 104; Özdemir, 1998: 105; Ustabaşı, 2015: 86). Konukçu'nun (2016: 49) araştırmasında ise ceza infaz kurumuna giren bireylerde pişmanlıkla birlikte dindarlık düzeylerinin de arttığına ulaşılmıştır. Bu bağlamda Çapak ve Ferah (2013: 89) şiddet suçlarını rehabilite etmede ve şiddeti önlemede din psikolojisi alanının verilerinden de yararlanmak gerektiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak sunulan manevî ve dinî hizmetlerin suç işleyen bireylerin hem daha uyumlu hale gelmesine katkı sağladığı hem de anti-sosyal davranışlar sergilemelerini ve suça karışmalarını önlediği söylenebilir. Bu hizmetlerin önemli bir ıslah yöntemi olduğu ve dinî eğilimin suçluluğu önleyici bir etken olarak algılandığı belirtilebilir. Hayatı anlamlandırma ve suçluluk duygusunun üstesinden gelmede önemli bir faktör olan manevî ve dinî hizmetlerin suç işleyen bireylerin dinî inançlarını olumlu yönde değiştirdiği ve pişman olmalarını sağladığı ifade edilebilir. Diğer yandan bu hizmetlerin bir yandan suç işleyen bireylerin tutumlarında olumlu yönde değişiklikler yaparken diğer yandan onların dinî duygu, düşünce ve davranışlarını daha iyi hale getirdiği söylenebilir.

c.c. Katılımcıların Dindarlık Durumları

Suçluluk ve dindarlık arasındaki ilişki tartışmalı bir konudur. Bu ilişkinin negatif bir ilişki olduğu iddiasına karşılık, dinî inanç ve şiddet suçları arasında pozitif bir ilişki olduğunu savunanlar da mevcuttur (Kenevir, 2015a: 3). Suç ve dindarlık arasındaki ilişkinin genel anlamda dolaylı olduğunu belirtenler vardır (Taş & Gürler, 2011: 21). Özbek'in (2011: 182) araştırmasında dinin mahkûmların hayatında önemli bir yer edinmediğine ve Kızmaz'ın (2010: 52) çalışmasında suçluların yarından fazlasının kendilerini dindar olarak görmediklerine ulaşılmıştır.

Ceza infaz kurumuna gelmeden öncesi ve geldikten sonrası arasındaki dindarlık durumundaki değişim ile ilgili farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Konukçu'nun (2016: 59) çalışmasında, ceza infaz kurumunda kalma süresi değişkeni bakımından tutuklu ve hükümlülerin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Diğer yandan bazı araştırmalarda suç işleyen bireylerin, ceza infaz kurumlarına geldikleri ilk dönemde dine yönelimlerinin fazla olduğu halde zamanla bu yönelimlerinin azaldığı tespit edilmişken (Yıldız, 2014: 213); bazı çalışmalarda ise mahkûmların yaklaşık yarısının ceza infaz kurumuna geldikten sonra dindarlıklarının arttığı (Tecim, 2006: 120), yaklaşık üçte birinin ceza infaz kurumuna geldikten sonra daha da dindarlaştığı (Kızmaz, 2010: 54) ve mahkûmlar arasında bir dindarlaşma eğiliminin olduğu (İğde, 2009: 78) sonuçları elde edilmiştir.

Suç işleyen bireylerin dindarlıkları ile ilgili olarak çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmalarda da birbiriyle karşıt sonuçlar elde edilmiştir. Mahkûmların üçte ikisinden fazlasının kendilerini dindar olarak ifade ettiğine (Kenevir, 2015a: 266); hükümlülerde bireysel bir dindarlık biçimi oluştuğuna (Gürler, 2010: 223); mahkûmların kendilerini dindar olarak tanımlama eğiliminde olduklarına (Özbek, 2011: 182); suç işleyen

bireylerin yarısından daha fazlasının kendisini dindar olarak algıladıklarına (Ustabaşı, 2015: 85) ulaşılmıştır. Diğer yandan mahkûmların dindarlık düzeylerinin düşük olduğunu (Kızmaz, 2010: 54); suç işleyenlerin dinî duygu ve dinî tecrübe açısından düşük düzeyde olduklarını (Çapak & Ferah, 2013: 87) tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Buna ek olarak dindarlığın sadece suç işlemeyi engelleyici unsurlardan biri değil (Kızmaz, 2010: 54) aynı zamanda suç işleme davranışını azaltan bir etken olduğunu tespit eden (Can, 2014: 102) araştırmalar da mevcuttur.

Suç işleyen bireylerin dindarlıkları ile ilgili yapılan araştırmalarda başka değişkenlerle ilişkilere de ulaşılmıştır. Çapak ve Ferah'ın (2013: 87) araştırmasında, mahkûmlar tarafından onların anne-babalarının dindarlık durumlarını algılamaları incelenerek; mahkûmların annelerini babalarına göre daha dindar olarak algıladıklarına ulaşılmışken Özel'in (2012: 176) çalışmasında mahkûm kadınların erkeklerden daha dindar olduğu tespit edilmiştir. Konukçu'nun (2016: 52) çalışmasında ise dindarlık düzeyleri yüksek olanların, daha az kaygılı olduklarına ulaşılmıştır (Konukçu, 2016: 52).

Sonuç olarak genellikle ceza infaz kurumlarına gelmeden önce bireylerin dinî eğilimleri düşük olduğu halde bu kurumlara geldikten sonra dine yönelimlerinin arttığı ifade edilebilir. Mahkûmların dindarlık düzeyleri bazı örneklerde düşük iken bazı örneklerde yüksek olduğu, dolayısıyla suç işleyen bireylerin dindarlık düzeyleri hakkında kesin bir yargıya varılamayacağı belirtilebilir. Diğer yandan dindarlığın suç işlemeyi önleyici ya da suç işleme davranışını azaltıcı bir öge olduğu söylenebilir.

c.c.a. Dinî İnanç Durumları

Dindarlığın boyutları bakımından araştırmalar incelendiğinde çeşitli sonuçlar elde edilmiştir. Bu araştırmalarda suç işleyen bireylerin büyük çoğunluğunun dinî inancı olduğu (Taş & Gürler, 2011: 19); yüksek düzeyde bir dinî inanca sahip oldukları (Kenevir, 2015a: 267); dinî inanca yüksek bir bağlılığın olduğu (Gürler, 2010: 223) tespit edilmiştir. Bununla paralel olarak suça karışan çocukların büyük çoğunluğunun dine ilgi ve alaka gösterdiklerine (Karacelil, 2013: 36); zihinlerindeki dinî motiflerin en çok kutsal kabul edilen unsurdan oluştuğuna (Yıldız & Karanfil, 2015: 91); suçlularda duaya yönelmenin oldukça yaygın olduğuna (Karademir, 1997: 104) ulaşılmıştır. Fakat İğde'nin (2009: 77) araştırmasında suç işleyen bireylerin düşük düzeyde bir dinî inanca sahip olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla genellikle mahkûmlarda dinî inanç eğiliminin olduğundan bahsedilebilirken, bazı çalışmalarda dinî eğilimin hü-

kümlülerde genel olarak kuvvetli olması ilişkiyi karmaşık hale getirmektedir (Gürler, 2010: 231). Diğer yandan ceza infaz kurumuna geldikten sonra, mahkûmların dinî inançlarında olumlu yönde değişiklik olduğuna ulaşılmıştır (Özdemir, 1998: 104). Dinî hizmetlerin suç işleyen bireylerdeki etkilerine bakıldığında ise dinî hizmet uygulamalarına katılanların Allah ve Hz. Peygamber ile bağlarının kuvvetlendiği (Ustabaşı, 2015: 86); din hizmetlerinin onların dinî inançlarını daha da güçlendirdiği (Tecim, 2006: 119; Ustabaşı, 2015: 86) tespit edilmiştir. Sonuç olarak suç işleyen bireylerin büyük çoğunluğunun dinî inancının olduğu, ceza infaz kurumuna geldikten sonra dinî inançlarının olumlu yönde değiştiği ve ceza infaz kurumlarında dinî hizmet alan bireylerin dinî inancının daha da kuvvetlendiği söylenebilir.

c.c.a.a. Allah İnancı

Suçlularda Allah inancının varlığı ile ilgili olarak Çevik'in (2010: 87) araştırmasında hükümlülerin büyük çoğunluğunun Allah'a ve O'nun adaletine inandığına ulaşılmışken diğer birçok çalışmada da mahkûmların neredeyse tamamının Allah'ın varlığına inandığı (Karademir, 1997: 103; Özdemir, 1998: 110; Kızmaz, 2010: 53; Peker, 1987) tespit edilmiştir. Bununla paralel olarak Katırcı'nın (2011: 94) çalışmasında ise suç işlemiş bireylerin büyük çoğunluğunun tevekkül inancına sahip olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Yıldız ve Karafil'in (2015: 91) çalışmasında dinî hizmet uygulamalarına katılan bireylerin Allah'a güvenlerinin daha fazla olduğuna ve bu hizmetlerin Allah inançlarını daha da kuvvetlendirdiğine ulaşılmıştır. Sonuç olarak suç işlemiş bireylerin büyük çoğunluğunda Allah inancının bulunduğu, onların tevekkül inancına sahip oldukları ve dinî hizmet verilen bireylerin Allah inancının daha da güçlendiği belirtilebilir.

c.c.a.b. Kader İnancı

Suç işleyen bireylerde kader inancı durumu ele alındığında, kader inancının ceza infaz kurumunda yaşamayı kolaylaştırıcı bir etken olarak değerlendirildiğine (Çevik, 2010: 87); suçluların büyük çoğunluğunda kader inancının var olduğuna (Karademir, 1997: 104; Taş & Gürler, 2011: 19); suçluların tamamına yakınının kadere inandıklarına (Özdemir, 1998: 110; Katırcı, 2011: 93; Kenevir, 2015a: 267) ulaşılmıştır. Fakat Katırcı'nın (2011: 97) çalışmasında kader konusunda mahkûmların hem kaderi suçlayıcı bir tutum içinde olmadığı hem de kader inancı konusunda yeterli bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak suç işleyen bireylerin büyük çoğunluğunun kader inancına sahip olduğu ve bu inancın suçun cezasını çekmeyi kolaylaştırdığı ifade edilebilir. Diğer yandan mahkûmların kader inancına sahip olduğu halde bununla ilgili yeterli

bilgiye sahip olmadıkları da söylenebilir.

c.c.a.c. Ahiret İnancı

Suç işleyen bireylerin ahiret inancı ile ilgili veriler elde eden araştırmalar da mevcuttur. Tekin'in (1996: 127) ve Peker'in (1987) araştırmasında bu bireylerin büyük çoğunluğunun; Konukçu (2016: 56) ile Taş ve Gürler'in (2011: 19) çalışmalarında bu bireylerin yarıdan fazlasının; Özdemir'in (1998: 110) araştırmasında mahkûmların neredeyse tamamının ahiret inancına sahip olduklarına ulaşılmıştır. Bunlarla paralel olarak Çapak ve Ferah'ın (2013: 87) araştırmasında ise suç işlemiş ergenlerin büyük bir kısmının cennet ve cehennem varlığına inandıkları tespit edilmiştir. Diğer yandan cennet, cehennem gibi ahirete yönelik inançlarla ilgili yanlış bilgilerin mevcut olduğuna ulaşan bir araştırma da mevcuttur (Özbek, 2011: 184). Sonuç olarak suç işlemiş bireylerin büyük çoğunluğunun ahiret inancına sahip olduğuna ulaşılmışken bununla ilgili mevcut bilgilerinde yanlışlıklar olduğu ifade edilebilir.

c.c.b. Dinî Bilgi Durumları

Suç işlemiş bireylere, dinî bilgilere sahip olup olmama açısından bakıldığında; onların dinî konulara eğilimlerinin olduğu (Pehlivan, 1997: 68); dinî bilgi düzeylerinin düşük olduğu (Peker, 1987; Çapak & Ferah, 2013: 87); ceza infaz kurumunda dinî bilgi alma ihtiyacının yüksek olduğu (Karademir, 1997: 104); dinî bilgi açısından eksikliklerinin olduğu (Özbek, 2011: 182) tespit edilmiştir. Hem suça karışan çocukların hem de hükümlülerin dinî bilgi noktasında kendilerini yeterli görmediklerine de ulaşılmıştır (Çevik, 2010: 87; Karacelil, 2013: 36). Bununla paralel olarak suç işleyen bireylerin dinî bilgi düzeyinin düşük olduğunu tespit eden araştırmalar da vardır (İğde, 2009: 77). Bunların tam tersine tutuklu ve hükümlülerin çoğunun kendi dinî bilgilerini yeterli gördüklerini tespit eden çalışmalar mevcuttur (Özdemir, 1998: 104). Verilen din hizmetlerinin onların dinî bilgi düzeylerini yükselttiğine ulaşan araştırmalar da vardır (Ustabaşı, 2015: 86). Sonuç olarak suç işlemiş bireyler dinî bilgi konusuna ilgi duydukları halde büyük çoğunluğunun dinî bilgi düzeylerinin düşük olduğu ve ceza infaz kurumunda dinî bilgi alma gereksinimi duyduğu belirtilebilir. Bununla birlikte dinî bilgi açısından kendisini yeterli gören suç işlemiş bireylerin varlığından da bahsedilebilir. Ceza infaz kurumlarında verilen din eğitiminin bu bireylerin dinî bilgi düzeylerini artırdığı da söylenebilir.

c.c.c. İbadet Etme Durumları

İbadetlerin suç işlemiş bireylerin hayatındaki yeri hakkında araştırma sonuçlarına bakıldığında Çevik'in (2010: 87) araştırmasında dinin

pratik boyutunun ihmal edildiği tespit edilmiştir. Fakat diğer araştırmalarda suç işleyen bireylerin yarıya yakını namaz kıldığına (Tekin, 1996: 127); yaklaşık üçte birinin ibadetlerini kesintisiz yerine getirdiğine (Tecim, 2006: 119); ceza infaz kurumunda ibadetleri yerine getirenlerin oldukça fazla olduğuna (Ustabaşı, 2015: 85); ceza infaz kurumuna girdikten sonra ibadete yönelimde bir artış olduğuna (Özdemir, 1998: 104; İğde, 2009: 78; Çimen, 2015: 181) ulaşılmıştır. Diğer yandan bu bireylerde ibadete yönelimin yüksek düzeyde olduğunu (Karacelil, 2013: 35; Kenevir, 2015a: 268); ibadetlerini yerine getirenlerin kaygı düzeyinin daha düşük olduğunu (Konukçu, 2016: 55) tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Verilen din hizmetleri sayesinde, suç işlemiş bireylerin ibadete katılımlarının arttığı sonucuna varan araştırma da mevcuttur (Ustabaşı, 2015: 86). Sonuç olarak suç işlemiş bireylerin ibadetleri yerine getirme durumlarıyla ilgili kesin bir yargıya varmanın zor olduğu söylenebilir. Çünkü araştırmaların bazılarında ibadetlerin ihmal edildiği, bazılarında genellikle yerine getirildiği, bazılarında ise kesintisiz yerine getirildiği görülmektedir. Bununla birlikte ceza infaz kurumlarında verilen dinî hizmetlerin suç işlemiş bireylerin ibadete yönelimlerini genellikle artırdığı ifade edilebilir.

c.c.d. Din Eğitimi Alma Durumları

Suç işlemeyen önce din eğitimi alıp almama durumu, suç işleyip işlemeyen etki eden bir faktör olabilir. Yapılan araştırmaların bir bölümünde tutuklu ve mahkûmların çoğunun ceza infaz kurumuna girmeden önce yeterli düzeyde dinî eğitim almadıkları tespit edilmişken (Tekin, 1996: 70; Pehlivan, 1997: 68; Karademir, 1997: 103; Ustabaşı, 2015: 85) bir bölümünde ise ceza infaz kurumuna gelmeden önce dinî bilgilerinin yetersiz olduğuna (İğde, 2009: 78) ulaşılmıştır. Diğer yandan Tekin'in (1996: 126) araştırmasında katılımcıların yaklaşık üçte ikisinin daha önce din eğitimi aldığına; Özdemir'in (1998: 104) çalışmasında mahkûmların yarıya yakınının ceza infaz kurumuna girmeden önce dinî konularda kendilerini yeterli gördüklerine (Özdemir, 1998: 104) ulaşılmıştır. Ceza infaz kurumuna gelmeden önce din eğitimi alanların almayanlara göre daha az suça sürüklendiğine ulaşan bir araştırma da mevcuttur (Karademir, 1997: 103). Sonuç olarak suç işleyen bireylerin ceza infaz kurumuna gelmeden önce genellikle yeterli düzeyde eğitim almadıkları belirtilebilir. Ayrıca ceza infaz kurumuna gelmeden önce din eğitimi alanların daha az suça sürüklendiği de söylenebilir. Dolayısıyla din eğitimi almanın suç işlemeyi önleyen bir faktör olduğu ifade edilebilir.

c.d. Manevî ve Dinî Hizmetlerin Gerekliği

Her yaş ve cinsiyetten tutuklu ve hükümlünün bulunduğu ceza

infaz kurumlarında din ve ahlâk eğitiminin verilmesi bir gerekliliktir (Demir, 2009: 60). Çünkü şiddet suçuna sürüklenen ergenlerin büyük çoğunluğunun dinî ve manevî açıdan desteğe gereksinim duyduğuna (Çapak & Ferah, 2013: 88); hükümlülerin ceza infaz kurumunda verilen din eğitimini önemseydiğine ve dinî konulara ilişkin daha fazla eğitim talep ettiklerine (Çevik, 2010: 87); mahkûmların yarıdan fazlasının dinî hizmetlere ilgi gösterdiğine (Özdemir, 1998: 105) ulaşılmıştır. Bununla birlikte sosyal hizmet gruplarından özellikle devlet eliyle hizmet götürülen gruplardan olan cezaevlerindeki insanlara verilen hizmetlerde bir gereklilik, istek, ihtiyaç ve bilimsellik olmalıdır (Özdemir, 2012a: 208). Yapılan araştırmalarda ceza infaz kurumunda verilen din eğitiminin yetersiz olduğuna (Karademir, 1997: 104; Karan, 2013: 122; Özdemir, 1998: 105); mahkûmların rehabilite süreçlerinde dinden faydalanma eksikliğinin hâlâ devam ettiğine (Işık, 2010: 262); din hizmetleri standardının yetersiz olduğuna (Işık, 2010: 262); mahkûmların çoğunluğunun ceza infaz kurumlarında verilen din hizmetlerini yeterli görmediğine (Özdemir, 1998: 105) ulaşılmıştır. Sonuç olarak ceza infaz kurumunda manevî ve dinî hizmetler vermenin bir ihtiyaç olduğu ve suç işlemiş bireylerin buna gereksinim duyduğu söylenebilir. Bu bireyler tarafından manevî ve dinî hizmetlerin önemsendiği ama bu hizmetlerin muhatapların gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olmadığı belirtilebilir. Ayrıca mevcut manevî ve dinî hizmetlerin bilimsellikten uzak olduğu, standardının düşük olduğu, hedef kitle tarafından yeterli görülmediği ifade edilebilir.

c.e. Manevî ve Dinî Hizmetlerde Karşılaşılan Sorunlar

Ceza infaz kurumlarında Kur'an kursu hizmetleri, koğuş sohbetleri, konferanslar, dinî gün ve geceler, kutlu doğum programları, kitap gibi materyaller bağışlama, görsel etkinlikler gibi faaliyetler yapılmaktadır (Karan, 2013). Bununla birlikte suç işleyen bireylere sunulan din hizmetlerinde birtakım eksiklikler ve yetersizlikler mevcuttur. Bunların genel olarak fizikî yetersizlik, din hizmetleri personelinin kalifiye olmaması ve sayı bakımından eksikliği, müfredatın yetersiz oluşu ve hedef kitleye uyumsuzluğu, din hizmetlerinin sunumunda kullanılacak materyal eksikliği olduğu söylenebilir.

c.e.a. Fizikî Açıdan Yetersizlikler

Ceza infaz kurumlarında kaliteli bir din hizmeti için uygun bir mekânın sağlanması gerekir. Bu nedenle din hizmetlerinden elde edilecek faydayı yükseltmek için uygun fiziki ortamlar oluşturulmalıdır (Karan, 2013; 122). Fakat araştırmalarda ceza infaz kurumlarında dinî hizmet faaliyetlerinin gerçekleştirileceği ayrı bir oda bulunmadığına (Işık, 2009: 266) ve ceza infaz kurumlarının din hizmetleri sunumunda fizikî

açıdan yetersiz olduklarına (Çınar, 2016a: 145) ulaşılmıştır. Bu fizikî ortam eksikliğinin din hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkilediğinin (Karan, 2013; 113) ve manevî ve dinî hizmetlerin verimini düşürdüğüünün tespit edilmesi (Özdemir, 1998: 105) fiziki yetersizliğin giderilmesini elzem kılmaktadır. Sonuç olarak ceza infaz kurumlarında din hizmetleri için tahsis edilmiş bir yer bulunmadığı, fizikî açıdan eksiklikler olduğu, bu durumun manevî ve dinî hizmetlerin kalitesini olumsuz etkilediği ve bu hizmetlerden alınan verimi düşürdüğü ifade edilebilir.

c.e.b. Manevî ve Dinî Hizmetler Personelinin Niteliksel Kalitesi

Manevî ve dinî hizmetleri sunan DİB personeli, suçlu psikolojisi gibi ihtiyaç duyulan formasyonu almış olmalı ve alanı ile ilgili bilimsel yayınları güncel olarak takip edebilmelidir. Çünkü tutuklu ve hükümlülerde pişmanlık duygularının geliştirilmesine yönelik eğitim çalışmalarında, mahkûmun olumsuz etkilenmemesi için alanında uzman eğitimcilerin görev alması gerekmektedir (Demir, 2009: 54). Din hizmetleri veren personel, manevî ve dinî faaliyetleri, etkin dinleme ve empati yoluyla yapmalıdır (Işık, 2016: 233). Din hizmetleri personelinin iletişim teknikleri eğitimi alması da bir ihtiyaçtır (Karan, 2013; 122). Ayrıca din hizmetlerinin sunumunda çeşitli öğretim yöntemleri kullanılmalıdır (Özdemir, 2005: 172). Ceza infaz kurumlarında din eğitiminin formasyon sahibi görevliler tarafından yapılması ve uygun eğitim ortamlarının sağlanması, suçluların yeniden topluma kazandırılmasına kolaylık sağlar (Karademir, 1997: 107). Diğer yandan manevî ve dinî hizmetler sunan görevli, mahkûmların hem inançlarını hem de halet-i rûhiyelerini iyi bilmeli (Akyüz, 2016: 250) ve mahkûmların psikolojik durumlarına vakıf olmalıdır (Özdemir, 2005: 173). Çünkü manevî açıdan destek veren görevlilere gerekli eğitimler verilmeden istenilen başarıya ulaşamaz (Karagül, 2012: 25). Ayrıca ceza infaz kurumundaki din hizmetleri görevlileri suçlu psikolojisi, etkili iletişim becerileri, yetişkin eğitime yönelik yöntem ve teknikler, danışmanlık becerileri, empatik düşünme becerisi, özel alan bilgisi gibi konularda eksiklikleri olduklarını dile getirmişlerdir (Çınar, 2016a). Yapılan araştırmalar incelendiğinde de din hizmetleri veren görevlilerin yöntem ve formasyon konusunda eksikliklerinin olduğuna (Çınar, 2016a: 146); formasyon açısından birçok yetersizliklerinin olduğuna (Özdemir, 1998: 105; Akyüz, 2016: 250); mahkûm psikolojisi ve ceza infaz kurumu şartlarıyla ilgili eğitim eksikliklerinin olduğuna; din görevlilerinin mahkûmlarla istenilen düzeyde iletişim kuramadıklarına; din hizmetleri personelinin mahkûm psikolojisi ve bu dersin öğretim yöntemlerine yönelik herhangi bir eğitimden geçmediklerine (Özdemir,

1998: 106) ulaşılmıştır. Dolayısıyla ceza infaz kurumlarında din hizmetleri sunan personelin öğretim yöntemlerini de kapsayan formasyon eğitimi, iletişim becerileri, mahkûm psikolojisi, etkin dinleme, empati, danışmanlık becerileri ve alan bilgisi konusunda eğitilmelerinin bir ihtiyaç olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak din hizmetleri sunan görevlilerin formasyon ve eğitim öğretim yöntemlerini uygulama bakımından yetersiz oldukları ve bu görevlilerin mahkûmların psikolojik durumlarına vakıf olmayı sağlayacak herhangi bir eğitimden geçmedikleri söylenebilir. Bunun yanında bu görevlilerin sadece iletişim, etkin dinleme, empati ve danışmanlık becerisi gibi konularda değil aynı zamanda alan bilgisine yönelik olarak da eksikliklerinin olduğu belirtilebilir.

c.e.c. Manevî ve Dinî Hizmetleri Personelinin Niceliksel Kalitesi

Manevî ve dinî hizmetlerin sunumunda önemli konulardan biri de bu hizmetleri sunan personel sayısıdır. Ceza infaz kurumlarında görev alacak manevî destek personel sayısı oldukça azdır ve bu durum önemli bir sorundur (Işık, 2009: 267). Din görevlilerinin sınırlı bir zamanda ceza infaz kurumlarında görev yapması (Özdemir, 2005: 173) bu sorunun bir parçasıdır. Araştırmalarda din hizmetlerinin sunumunda görev alan personel sayısının eksik olmasının din hizmetlerinin kalitesini olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır (Işık, 2010: 262; Karan, 2013: 113; Çınar, 2016a: 146). Diğer yandan dışarıdan görevlendirilen din görevlilerinin faydalı ancak yetersiz olduğunu, sürekli cezaevlerinde duracak ve daha yoğun eğitim verilmesini sağlayacak kadrolu din görevlilerinin bu soruna çözüm olabileceğine inanıldığı da belirtilmektedir (Çevik, 2010: 87). Sonuç olarak ceza infaz kurumlarındaki din hizmetleri sunan görevlilerin sayısının az olduğu, mevcut görevlilerin sınırlı bir zamanda ceza infaz kurumlarında bulunduğu ve bu görevlilerin ceza infaz kurumuna tahsis edilmeyerek dışardan geldiği de görülmektedir. Bu problemlerin din hizmetlerinin niteliğini ve verimini düşürdüğü belirtilebilir. Dolayısıyla din hizmetleri sunan görevlilerin sayı bakımından eksik olduğu ve bu durumun manevî ve dinî hizmetlerin sunumunu olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir.

c.e.d. Müfredatın Yetersizliği ve Hedef Kitle ile Uyumsuzluğu

Her yaş döneminin gereksinimleri ve yönelimleri farklılık gösterir. Bu nedenle sunulan eğitimler için her dönemin kendi özellikleri dikkate alınarak içerik hazırlanmalıdır. Ceza infaz kurumlarında manevî ve dinî hizmetlerin sunumunda da bu durum geçerlidir. Çünkü ceza infaz kurumları çok geniş yelpazedeki yaşlardan insanların yaşadığı mekânlardır.

Yapılan araştırmalarda dinî hizmetler müfredatının mahkûmlara yönelik değil de örgün eğitim kurumlarının dikkate alınarak hazırlanmış olduğu (Işık, 2009: 266); dinî eğitim programının mahkûmların psikolojik seviyelerine uyumsuz olduğu (Çınar, 2016a: 145); müfredatın sadece yetişkinlere yönelik hazırlandığı (Özdemir, 2005: 172); müfredatın genç yaş gruplarına yönelik uyumsuz olduğu (Yıldız, 2014: 213) tespit edilmiştir. Ayrıca ülkemizde yapılandırılmış inanç odaklı rehabilitasyon programları bulunmadığına ve ceza infaz kurumlarında yürütülen din hizmetlerinin geleneksel manevî ve dinî hizmetler şeklinde sürdürüldüğüne (Can, 2014: 104); ceza infaz kurumlarında takip edilen din eğitimi programının mahkûmların psikolojik hazırbulunuşluklarıyla uyumlu olmadığına (Özdemir, 1998: 106) ulaşılmıştır. Diğer yandan din hizmetlerinin sunulduğu hedef kitlenin psikolojik ve bilişsel seviyelerinin düşük olduğu (Çınar, 2016a: 145), fakat müfredat programlarını daha iyi hale getirmeye yönelik herhangi bir çabanın olmadığı (Özdemir, 2005: 172) sonuçları da elde edilmiştir. Sonuç olarak din hizmetleri müfredatının hem hedef kitle dikkate alınarak hazırlanmadığı hem de mahkûmların psikolojik ve bilişsel seviyeleriyle uyumsuz olduğu ifade edilebilir. Ayrıca manevî ve dinî hizmetlerin geleneksel olarak sürdürüldüğü, müfredat hazırlanırken farklı yaş gruplarının dikkate alınmadığı ve müfredatı geliştirmeye yönelik yeterli çabanın olmadığı söylenebilir.

c.e.e. Din Hizmetlerinde Kullanılacak Materyal Kalitesi

Yardımcı materyaller eğitim-öğretim süreçlerinin kalitesini artırır. Bu durum suç işleyen bireylere yönelik yapılan manevî ve dinî hizmetlerin sunumunda da geçerlidir. Bu nedenle kitap, CD gibi yardımcı araç-gereç imkânlarının sağlanmaması bir sorundur (Işık, 2009: 267). Yapılan araştırmalarda din hizmetlerinin sunumunda faydalanılan araç-gereç ve takip edilecek kaynak eksikliği olduğuna (Özdemir, 2005: 172; Karan, 2013: 122; Çınar, 2016a: 146); materyal eksikliğinin manevî ve dinî hizmetleri olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır (Özdemir, 1998: 106). Bu materyallerin temini için maddi destek de sağlanmalıdır, çünkü manevî ve dinî hizmetler, finans desteği sağlanmadan hiçbir ülkede istenen başarıya ulaşamaz (Karagül, 2012: 25). Sonuç olarak din hizmetlerinin sunumunda araç-gereç – özellikle kitap- eksikliği olduğu söylenebilir. Ayrıca bu eksikliklerin din hizmetlerinin verimli olmasını olumsuz etkilediği ifade edilebilir. Dolayısıyla ceza infaz kurumlarında verilen manevî ve dinî hizmetler için kitap, CD gibi yardımcı araç-gereçlerin eksikliğinin giderilmesi gerektiği belirtilebilir.

Sonuç

Veri kaynaklarının taranması neticesinde ulaşılan suç işlemiş bireylere yönelik manevî ve dinî hizmetlerle ilgili araştırmalar; yıllara göre dağılım, yayın çeşitleri ve takip edilen yöntemler bakımından temelde üç başlıkta gruplandırılmıştır. Ardından takip edilen yöntem kapsamında yer alan uygulamalı araştırmalar ise araştırma metodolojileri, veri toplama teknikleri, örneklemin yaş grupları, örneklem sayısı ve araştırmaların yapıldığı yerleşim yerleri bakımından kategorilendirilmiştir. Bulguların daha anlaşılır olması için elde edilen verilerin sunumunda grafik, şekil ve haritadan faydalanılmıştır.

Suç işlemiş bireylere sunulan manevî ve dinî hizmetler ile ilgili araştırmaların analiz edilmesiyle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Konuyla ilgili ilk araştırma 1987 yılında yapılmıştır ve araştırmaların yıllara göre dağılımında dalgalanmalar mevcuttur. En çok sayıda araştırma 2015 yılında yayınlanmışken, genelde araştırmalar 2008 ile 2016 yılları arasında yoğunlaşmıştır.

- Yayın türleri olarak, en fazla telif makale yayınlanmıştır.

- Araştırmalarda takip edilen yöntem bakımından araştırmaların büyük çoğunluğu uygulamalı olarak yapılan araştırmalardır.

- Uygulamalı yapılan araştırmalar açısından, karma metodoloji kullanılarak yapılan araştırmalar yaklaşık üçte bir oranında iken sadece nicel yapılan araştırmalar sadece nitel yapılan araştırmaların üç katıdır.

- Uygulamalı yapılan araştırmaların yarısından fazlası sadece anket tekniği kullanılarak yapılmıştır.

- Üzerinde araştırma yapılan örneklemin yaş dönemleri açısından, en çok çalışma hem yetişkinleri hem de yaşlıları kapsayan yaş grubu üzerinde yapılmıştır.

- Örneklem sayısı bakımından, en çok 550 kişilik bir örneklem üzerinde araştırma gerçekleştirilmiştir.

- Yapılan uygulamalı araştırmalar, İç Anadolu, Orta Karadeniz, Güney Anadolu, Kıyı Ege’de yoğunlaşmışken Kuzey Doğu Anadolu civarında gerçekleştirilmiş bir araştırmaya ise rastlanmamıştır.

Konuyla ilgili araştırmaların sonuçlarının analiz edilmesiyle elde edilen verilere dayalı olarak ulaşılan sonuçlar ise şunlardır:

- Suç işleyen bireylere yönelik manevî ve dinî hizmetlerin Türkiye’deki tarihi 1950’li yıllara kadar uzanırken 1982-1991 yılları arasında

bütün hedef kitle için bu hizmetlere katılım mecburi tutulmuştur. 2001 yılında Adalet Bakanlığı ve DİB arasında bir protokol imzalanmış olduğu halde bu protokolün içeriği oldukça yetersizdir. Diğer yandan İngiltere ve Hollanda gibi bazı Batılı ülkelerle kıyaslandığında, ülkemizdeki manevî ve dinî hizmetlerin hukuki altyapısı oldukça yetersizdir. Dolayısıyla Türkiye’de manevî ve dinî hizmetlerin hukuki altyapısında eksikliklerin olduğu söylenebilir.

- Manevî ve dinî hizmetler; suç işlemiş bireylerin ıslah edilmelelerini, daha uyumlu hale gelmelerini, suçluluk duygusu yaşama süreci ile başa çıkmalarını ve hatalarında pişmanlık duymalarını sağlamaktadır. Ayrıca bu hizmetler suç işleyen bireylerin hem tutumlarını ve davranışlarını daha iyi hale getirmektedir hem de dinî açıdan onları desteklemektedir. Dolayısıyla manevî ve dinî hizmetlerin suç işleyen bireylerin ıslahında önemli bir işleve sahip olduğu ve onların tutumlarına olumlu yansımalarının olduğu ifade edilebilir.

- Suç işlemiş bireylerin ceza infaz kurumları öncesi dinî eğilimleri düşüktür ama bu kurumlara geldikten sonra dinî yönelimlerinde bir artış vardır. Fakat suç işleyen bireylerin dindarlık düzeylerinin düşük ya da yüksek olduğuna dair genel bir kanıya varılamamaktadır. Bununla birlikte dindarlığın suç işlemeyi önleyici bir faktör olduğu belirtilebilir.

- Suç işlemiş bireylerin büyük çoğunluğu dinî inanca sahiptir ve ceza infaz kurumlarında dinî hizmetlere katılanların dinî inançları olumlu yönde değişmiştir.

- Suç işlemiş bireylerin dinî bilgi düzeyleri düşüktür ama onlar hem dinî bilgilere ilgi duymakta hem de bunu bir gereksinim olarak belirtmektedir. Ayrıca ceza infaz kurumlarında dinî hizmetlere katılanların dinî bilgi düzeyleri artmıştır.

- Suç işlemiş bireylerin ibadetleri yerine getirmeleriyle ilgili genel bir yargıya varılamamaktadır. Fakat ceza infaz kurumlarında verilen dinî hizmetlerin onların ibadete yönelimlerini genellikle artırdığı söylenebilir.

- Suç işlemiş bireyler ceza infaz kurumuna gelmeden önce genellikle yeterli düzeyde dinî bir eğitim almamışlardır. Fakat ceza infaz kurumuna gelmeden önce din eğitimi alanlar daha az suça sürüklenmektedir. Dolayısıyla din eğitimi almanın suç işlemeyi önleyici bir faktör olduğu belirtilebilir.

- Suç işlemiş bireyler, manevî ve dinî hizmetlere ihtiyaç duymakta ve sunulmakta olan bu hizmetleri yetersiz görmektedir. Ayrıca mevcut

manevî ve dinî hizmetler bilimsellikten uzaktır ve bu hizmetlerin standartları düşüktür. Dolayısıyla mevcut manevî ve dinî hizmetlerin suç işlemiş bireylerin gereksinimlerini karşılayacak düzeyde olmadığı ifade edilebilir.

• Manevi ve dini hizmet uygulamalarının kalitesini düşüren birçok unsur mevcuttur. Bunlar manevî ve dinî hizmetlerin sunumu için ceza infaz kurumlarının fizikî yetersizliği, din hizmetleri personelinin nitelik olarak yetersizliği ve sayı olarak eksikliği, müfredatın yetersizliği ve hedef kitleye uyumsuzluğu ile manevî ve dinî hizmetlerde kullanılacak materyal eksikliğidir. Dolayısıyla manevî ve dinî hizmetlerin sunumunun çok sayıda faktör tarafından olumsuz etkilendiği belirtilebilir.

Kaynaklar

Akyüz, Ö. F. (2016). Hollanda devlet kurumlarında (cezaevi ve hastane) İslamî manevî bakım hizmetleri uygulaması ve cami imamlığından farkı. [çinde] *Manevî Danışmanlık ve Rehberlik- II*. Ed. A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz. (ss. 237-251). İstanbul: DEM.

Can, G. (2014). *Hükümlülerde dinî yaşayış*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Certel, H. (2009). *Suçlularda dine dönüş*. Ankara: Nobel Yayınları.

Çapak, İ. & Ferah, N. (2013). Şiddet suçlarına sürüklenen ergenlerde dinî potansiyeller. *İslâmî İlimler Dergisi*, 8 (2), 57-92.

Çevik, M. (2010). *Dindarlık suç ilişkisi (Adıyaman Açık ve Kapalı Ceza İnfaz Kurumları örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Şanlıurfa: Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çınar, F. (2016a). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (29), 131-148.

Çimen, A. (2015). Ceza infaz kurumlarında sosyalleşme ve ıslah ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 159-188.

Demir, A. (2009). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi. *Diyanet İlmî Dergisi*, 45 (4), 37-60.

Diyanet İşleri Başkanlığı Görev ve Çalışma Yönetmeliği (2014, 17 Haziran). *Resmî Gazete* (Sayı: 29033). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr>.

Gürler, A. (2010). *Din ve suç (Hükümlüler üzerine uygulamalı bir araştırma)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Işık, H. & Demir, A. (2012). *Ceza infaz kurumları din hizmetleri rehberi*. Ankara: DİB yayınları

Işık, H. (2009). Cezaevlerinde sunulan din hizmeti faaliyetleri (İngiltere ve Galler örneğinden hareketle ülkemiz cezaevi vazifeliğine ilişkin

bazı tespit ve değerlendirmeler). *IV. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri-II*, (12-16 Ekim 2009 Ankara). (ss. 257-270). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumlarında din hizmetleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (12), 250-263.

Işık, H. (2016). Ceza infaz kurumu bağlamında manevî rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye’de uygulamaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. [içinde] *Manevî Danışmanlık ve Rehberlik – II*. Ed. A. Ayten & M. Koç & N. Tınaz. (ss. 215-236). İstanbul: DEM.

İğde, İ. (2009). *Mahkûmları suça yönelten faktörler ve din anlayışları üzerine sosyolojik bir araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karacelil, S. (2013). Terör-din eğitimi ilişkisi: Taş atan çocukların dinî alt yapıları ve dine bakış açıları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 28, 17-41.

Karademir, K. (1997). *Suçluların topluma kazandırılmasında din eğitiminin rolü*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karagül, A. (2012). Manevî bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi (Hollanda örneği). *Dinî Araştırmalar*, 14 (40), 5-27.

Karan, C. (2013). Cezaevlerindeki din hizmetleri ve mahkûmlarla iletişim dili (Nevşehir E Tipi Kapalı Cezaevi örneği). *Diyanet İlmî Dergi*, 49 (1), 107-122.

Karasar, N. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Katırcı, Y. (2011). *Cezaevi mahkûmlarının kader anlayışı (Ferizli L Tipi Cezaevi örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kenevir, F. (2015a). *Kadın mahkûmlarda suç ve din anlayışı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kızmaz, Z. (2010). Din ve suç: Cezaevinde hükümlü bulunan bazı suçluların dindarlık durumları. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 8 (16), 27-58.

Konukçu, H. (2016). *Dindarlık ve kaygı ilişkisi (Sinop E Tipi Kapalı Cezaevi örneği)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Leedy, P. D. & Ormrod, J. E. (2015). *Practical research*. Essex: Pearson.

Özbek, B. (2011). *Cinayet işleyen kadınlarda din algısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, S. (2012a). Dinî sosyal hizmetlerin temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15, 193-211.

Özdemir, Ş. (1998). *Cezaevlerinde din eğitimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdemir, Ş. (2005). Cezaevlerinde din eğitiminin temel problemlerine genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 3 (9), 163-175.

Özdemir, Ş. (2012b). Cezaevlerinde din eğitimi ve dinî danışmanlık. [içinde]. *Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri*. Ed. N. Altaş & M. Köylü. (ss. 304-339). Ankara: Gündüz Yayınevi.

Özel, İ. (2012). Mahkûmların dindarlık ve sürekli kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Samsun Örneği. *Journal of Academic Studies*, 14 (54), 163-192.

Pehlivan, A. (1997). *Suçtu engellemede din eğitiminin rolü: Van Kapalı Cezaevi örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Peker, H. (1987). *Suçlularda dinî davranışlar*. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tecim, E. (2006). *Cezaevlerinde dinî yaşantı ve din algısı: Konya örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tekin, F. (1996). *Ankara İslahevi'ndeki çocukların suç işlemlerinde din eğitimi eksikliğinin rolü*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldız, M. (2014). Suça sürüklenen ergenlerin ceza infaz kurumlarındaki din hizmetlerine katılımları ile ilişkili faktörler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3 (29), 201-216.

Yıldız, M. & Karanfil, İ. (2015). Çocuk ve gençlik ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerde din hizmetlerine katılım ve değerler sistemleri ilişkisi üzerine bir inceleme. *Dinî Araştırmalar*, 18 (46), 66-96.

Ek

Konuyla ilgili yapılan araştırmalara ilişkin bilgiler

Araştırmaların künyeleri	Yayın türü	Paradigma	Desen	Veri toplama tekniği	Örnekleme yaş grubu	Örnekleme sayısı	Yapıldığı yer
1 Peker, H. (1987). Suçlularda dini davranışlar*	L	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	407	-Ordu yarı açık c. -Giresun yarı açık ve kapalı c.
2 Tekin, F. (1996). Ankara İslahevindeki çocukların suç işlemlerinde din eğitimi eksikliğinin rolü	L	U	Nicel	anket	14-19 yaş arası mahkûmlar	70	-Ankara çocuk İslahevi
3 Pehlivan, A. (1997). Suç engellemede din eğitiminin rolü	L	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	174	-Van kapalı c.
4 Karademir, K. (1997). Suçluların topluma kazandırılmasında din eğitiminin rolü	L	U	Nicel	anket	15'ten büyük mahkûmlar	450	-İzmir E tipi kapalı ve yarı açık c. -Muş E tipi kapalı c.
5 Özdemir, Ş. (1998). Cezaevlerinde din eğitimi**	L	U	Karma	anket ve görüşme	18'den büyük mahkûmlar ile din görevlileri	550	-Ordu kapalı c. -Samsun kapalı c. -Tokat kapalı c. -Kayseri kapalı c. -K.Maraş kapalı c. -Gaziantep kapalı c. -Şanlıurfa kapalı c. -Adıyaman kapalı c. -Ankara kapalı c. -Amasya kapalı c. -Gürün (Sivas) kapalı c. -Elbistan (K.Maraş) kapalı c.
6 Özdoğan, Ö. (2005a). İsimsiz Hayatlar***	K	U	Karma	anket ve görüşme	Yetişkin mahkûmlar	16	-Ankara Ulucanlar Ceza ve Tutukevi
7 Özdemir, Ş. (2005). Cezaevlerinde din eğitiminin temel problemlerine genel bir bakış	M	T	-	-	-	-	-
8 Tecim, E. (2006). Cezaevlerinde dini yaşantı ve din algısı: Konya örneği	L	U	Karma	anket, gözlem ve görüşme	18'den büyük mahkûmlar	234	-Konya E tipi kapalı ve yarı açık c.
9 Er, İ. (2008). Religious Services of the PRA	M	T	-	-	-	-	-

* Bu tezden faydalanarak yayınlanan bir makale mevcuttur. Bkz. Peker, H. (1990). Suçlularda dinî davranışlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (4), 93-123.

** Bu tezden faydalanarak yayınlanan iki makale mevcuttur. Bkz. Özdemir, Ş. (2002a). Türkiye'de cezaevlerinde din eğitimi uygulamasının geçirdiği aşamalar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(2), 65-78; Özdemir, Ş. (2002b). Cezaevi din görevlileri ve yöneticilerine göre cezaevlerinde din eğitimi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2(4), 1-19.

***Bu tezden faydalanarak yayınlanan bir makale mevcuttur. Bkz. Özdoğan, Ö. (2005b). Ruhsal yaklaşım ve insan: Türkiye'de bir uygulama örneği. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(15), 137-152.

10	Özdemir, S. (2008a). Cezaevlerinde verilen din eğitiminin yeterliliği üzerine bir araştırma-Isparta- Burdur örneği	M	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	500	-Isparta kapalı c. -Burdur kapalı c.
11	Certel, H. (2009). Suçlularda dine dönüş	K	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	505	-Isparta kapalı ve açık c. -Burdur kapalı ve açık c.
12	İğde, İ. (2009). Mahkûmları suçla yönelten faktörler ve din anlayışları üzerine sosyolojik bir araştırma	L	U	Karma	görüşme ve gözlem	19'dan büyük mahkûmlar	60	-K. Maraş kapalı c.
13	Demir, A. (2009). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi	M	T	-	-	-	-	-
14	Gürler, (2010). Din ve suç (hükümlüler üzerine uygulamalı bir araştırma)	L	U	Nitel	görüşme	18'den büyük mahkûmlar	381	-Manisa E tipi kapalı c.
15	Çevik, M. (2010). Dindarlık suç ilişkisi: Adıyaman açık ve kapalı ceza infaz kurumları örneği	L	U	Karma	anket ve görüşme	Yetişkin hükümlüler	133	-Adıyaman açık ve kapalı c.
16	Kızmaz, Z. (2010). Din ve suç: cezaevinde hükümlü bulunan bazı suçluların dindarlık durumları	M	U	Karma	anket ve görüşme	15'ten büyük mahkûmlar	80	-Elazığ E tipi c.
17	Işık, H. (2010). Ceza infaz kurumlarında din hizmetleri	M	U	Karma	anket ve görüşme	Diyaret personeli*	292	-
18	Taş, K. & Gürler, A. (2011). Din ve suç ilişkisi üzerine uygulamalı bir araştırma	M	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	371	-Manisa E tipi c.
19	Özbek, B. (2011). Cinayet işleyen kadınlarda din algısı	L	U	Nitel	görüşme	20'den büyük mahkûmlar	38	-Ankara kadın kapalı c.
20	Katırcı, Y. (2011). Cezaevi mahkûmlarının kader anlayışı	L	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	307	-Ferizli (Sakarya) L tipi c.
21	Karagül, A. (2012). Manevî bakım: Anlamı, önemi, yöntemi ve eğitimi	M	T	-	-	-	-	-
22	Özdemir, S. (2012a). Dini sosyal hizmetlerin temelleri	M	T	-	-	-	-	-
23	Özdemir, Ş. (2012b). Cezaevlerinde din eğitimi ve dini danışmanlık	B	T	-	-	-	-	-
24	Özel, İ. (2012). Mahkûmların dindarlık ve sürekli kaygı düzeylerinin	M	U	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	211	-Samsun E tipi kapalı c.
25	Genç, M. F. (2013). Günümüz dünyasında din hizmetlerinin sunumunda alternatif öneriler	M	T	-	-	-	-	-
26	Karan, (2013). Cezaevlerindeki din hizmetleri ve mahkûmlarla iletişim dili**	M	T	-	-	-	-	-
27	Karacelil, S. (2013). Terör-din eğitimi ilişkisi: Taş atan çocukların dinî alt yapıları ve dine bakış açıları	M	U	Nitel	görüşme	Çocuklar, ergenler ve yetişkinler	26	-Şırnak
* Örnekleme grubunun hangi yaş aralığında olduğu ile ilgili bilgi sunulmamıştır.								
** Teorik bir araştırma olmasına rağmen, yazar tarafından "Nevşehir E Tipi Kapalı Cezaevi Örneği" olarak araştırma sınırlandırılmıştır.								

28	Çapak, İ. & Ferah, N. (2013). Şiddet suçlarına sürüklenen ergenlerde dini potansiyeller	MUN	Nicel	anket	Ergenler	113	-Sakarya
29	Yıldız, M. (2014). Suça sürüklenen ergenlerin ceza infaz kurumlarındaki din hizmetlerine katılımları ile ilişkili faktörler	MUN	Nicel	anket	14-18 yaş arası ergenler	76	-Ankara Sincan çocuk ve gençlik kapalı ve çocuk eğitim evi
30	Can, G. (2014). Hükümlülerde dini yaşayışı: Psikolojik bir yaklaşım	LUN	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	180	-Mersin E tipi kapalı ve açık c.
31	Ustaşası, N. K. (2015). Cezaevlerinde yürütülen din hizmetlerinin mahkûmlar üzerindeki psiko-sosyal etkisi Çanakkale cezaevleri örneği	LUN	Karma	anket ve görüşme	18'den büyük mahkûmlar	420	-Çanakkale E tipi kapalı ve açık c.
32	Kenevir, F. (2015a). Kadın mahkûmlarda suç ve din anlayışı*	LUN	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	493	-Sincan (Ankara) kadın kapalı c. -Aliaga (İzmir) kadın kapalı c. -Bakırköy (İstanbul) kadın kapalı c.
33	İşler, S. (2015). Hükümlü ve tutukluların sahip oldukları değerlerin bazı değişkenler açısından incelenmesi	MUN	Nicel	anket	Mahkûmlar**	250	-Konya açık ve kapalı c.
34	Çimen, A. (2015). Ceza infaz kurumlarında sosyalleşme ve islah ilişkisi	MUN	Nitel	görüşme	16'dan büyük mahkûmlar	63	-Toprakkale (Osmaniye) açık c. -Osmaniye T tipi Kapalı c.
35	Yıldız, M. & Karanfil, İ. (2015). Çocuk ve gençlik ceza infaz kurumlarındaki hükümlülerde din hizmetlerine katılım ve değerler sistemleri ilişkisi üzerine bir inceleme	MUN	Karma	anket ve görüşme	14-18 yaş arası ergenler	76	-Ankara Sincan çocuk ve gençlik kapalı ve çocuk eğitim evi
36	Işık, H. (2016). Ceza infaz kurumu bağlamında manevî rehberliğin teorik temelleri	BT	-	-	-	-	-
37	Akyüz, Ö. F. (2016). Hollanda devlet kurumlarında (cezaevi ve hastane) İslami manevî bakım hizmetleri uygulaması	BT	-	-	-	-	-
38	Konukçu, H. (2016). Dindarlık ve kaygı ilişkisi (Sinop E Tipi Kapalı Cezaevi Örneği)	LUN	Nicel	anket	18'den büyük mahkûmlar	375	-Sinop E tipi kapalı c.
39	Çınar, F. (2016a). Ceza infaz kurumlarında din eğitimi***	MUN	Nitel	görüşme	Cezaevi vaizleri	17	-
40	Kermen, U. (2018). Spiritual Interventions in Juvenile Delinquency	MIT	-	-	-	-	-

* Bu tezden faydalanarak yayınlanan üç makale mevcuttur. Bkz. +Kenevir, F. (2015b). Suç, sosyal sapma ve din: suçla karşılaşan kadınların dini bağlılık düzeyleri üzerine bir araştırma. *Dini Araştırmalar*, 18(46), 233-249; Kenevir, F. (2017a). Hayata ve vücut dokunulmazlığına karşı işlenen suçlarda kadın suçluluğu ve dindarlık ilişkisi. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(3), 781-802; Kenevir, F. (2017b). Suç ve dini bağlılık üzerine kuramsal yaklaşımlar. *Journal of Islamic Research*, 28(3), 334-358.

** Örnekleme grubunun hangi yaş aralığında olduğu ile ilgili bilgi sunulmamıştır.

*** Aynı yazara ait, içeriği aynı olarak yayınlanan bir diğer makalesi mevcuttur. Bkz. Çınar, F. (2016b). Ceza infaz kurumlarındaki din hizmetlerinde cezaevi vaizlerinin karşılaştıkları sorunlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 2401-2418.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 101-118

Issue: 1 • June 2020 • 101-118

İtikâfın Maneviyat ve Psikopatoloji İle İlişkisi Üzerine Bir Araştırma

A Research on the Relationship of Itiqâf with Spirituality
and Psychopathology

Ahmet Canan Karakas

Doç. Dr.
Kocaeli Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Din Psikolojisi Bilim Dalı
E-posta: ackarakas@ahoo.com
Orcid: 0000-0002-7478-8123
Kocaeli / Türkiye

Ömer Faruk Habergetiren

Dr. Öğr. Üyesi
Karabük Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
İslam Hukuku Anabilim Dalı
E-posta: of.habergetiren@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9304-6726
Karabük / Türkiye

Associate Professor
Kocaeli University
Faculty of Theology
Department of Psychology of Religion
E-mail: ackarakas@yahoo.com
Orcid: 0000-0002-7478-8123
Kocaeli / Turkey

Assistant Professor
Karabük University
Faculty of Theology
Department of Islamic Law
E-mail: of.habergetiren@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9304-6726
Karabük / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type   Araştırma • Research
Geliş Tarihi • Received   27 Nisan 2020 • 27 April 2020
Kabul Tarihi • Accepted   18 Haziran 2020 • 18 June 2020

Ö z e t

İnsan ilişkişel bir varlıktır. Bu ilişkişelliği onun fıtratında da görmek mümkündür. Çünkü insan aynı zamanda biyo-psişo-sosyo-sipritüel bir varlıktır. Konuya bütüncül yaklaşıldığında bireyin manevi deneyimleri onun diğer sağlık parametrelerini de etkileyebilir. Nitekim maneviyatı yüksek bireylerin genel ruh sağlıkları diğerlerine göre daha pozitif olduğu da bilinen bir gerçektir. İtikâf da bireyin maneviyatına olumlu etkileri olan önemli bir sünnettir. İtikâf Müslümanların Ramazan ayının son 10 gününde camide icra ettikleri bir uzlet ve maneviyat mevsimidir. İtikâf peygamberimizin her Ramazan ayında uyguladığı önemli ibadetlerdendir. İslam inancına göre itikâf, ibadetle meşgul olmak için tenha bir yere gitmek anlamına gelir; özellikle ibadet için Ramazan'ın son 10 günü boyunca camilerde veya mescitlerde kalmak, iman bilgisi ve Kur'an okumakla meşgul olmak anlamına gelir. İtikâfın gayesi; dünyayla ilişkileri minimum düzeye indirerek kişinin kendisiyle baş başa kalması, daha fazla ibadet ve dua ile meşgul olarak Allah'a daha çok yakınlaşmasıdır. Bu yakınlaşma bireyi psikopatolojik sorunlardan uzak tutabilir. Bu sayede birey, ilişki içinde olduğu gerçektir ve sanal çevresiyle yaşadığı sorunların muhtemel yorgunluğundan uzaklaşır. Böylece o, manevi dinginlik sürecine girmekle psikopatolojik sorunlarını da minimum seviyeye indirebilir. Bu çalışmada itikâfın maneviyat ve bazı ruh sağlığı semptomları üzerinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır. Bu çalışma, 2019 Ramazan ayı itikâf döneminde yapılmıştır. Sakarya'da Erenler ilçe Müftülüğü'ne bağlı Mehmet Zahid Kotku Camisi, Konya'da Meram İlçe Müftülüğü'ne bağlı Sultan Veled Camisi ve İstanbul'da Üsküdar İlçe Müftülüğü'ne bağlı Kotku camilerinde itikâfa giren 39 gönüllü katılımcıyla yapılmıştır. Katılımcılara öntest ve sontest olmak üzere Kısa Semptom Envanteri ve Maneviyat Ölçeği uygulanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların maneviyat ortalamalarında artış, Kısa Semptom Envanteri ortalamalarında anlamlı olmayan düzeyde düşüş gözlenmiştir. Maneviyat Ölçeği öntest ortalaması 115,821, sontest ortalaması 121,462 olduğu gözlenmiştir. KSE öntest ortalaması 46,000, sontest ortalaması ise 41,615 olduğu gözlenmiştir. Maneviyat en çok 31-40 yaş aralığındaki bireylerde artış göstermiştir. Bu yaş grubunun maneviyat öntest ortalaması 96,000 sontest ortalaması ise 116,000 olarak hesaplanmıştır. Psikopatolojide en fazla düşüşün yaşandığı yaş aralığı ise 61-70 yaş aralığı olmuştur. Öntest ortalaması 56,800 sontest ortalaması ise 41,400 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuç itikâfın genel ruh sağlığını kısmen olumlu etkilediği şeklinde yorumlanabilir.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • İtikâf • Maneviyat • Ruh sağlığı
Psikopatoloji

A b s t r a c t

Humankind is a relational being. It is possible to see this rationality in his/her nature. Because human is also a bio-psycho-socio-spiritual being. When the subject is considered in a holistic way, one's spiritual experiences can also affect other parameters concerning his/her health. Indeed, it is a known fact that mental health of individuals having high spirituality is better than those of others. Itiqāf is also an important sunnah that has positive effects on an individual's spirituality. It is a season of spirit and spirituality that Muslims fulfil in a mosque during the last 10 days of the month of Ramadan. Itiqāf is of the important prayers fulfilled by our Prophet every Ramadan. According to the Islamic belief, itiqāf means going to a secluded place to engage in worship; it means staying in mosques or masjids during the last 10 days of Ramadan, especially to worship, being engaged in the knowledge of faith and in reading the Quran. The aim of itiqāf is to have a person alone with him/herself paring the relations with the world to the bone, and to get closer to God by engaging in worship and prayer more than ever. This rapprochement could keep an individual away from psycho-pathological issues. In this way, the individual could keep away from the possible fatigue of the issues experienced in real or virtual environments he/she was in relation with. Thus, stepping into the process of spiritual tranquillity, the individual could also minimize his/her psycho-pathological problems. In this study, whether the itiqāf has an effect on spirituality and certain symptoms of mental health have been investigated. This study was carried out during the itiqāf in 2019 Ramadan. 39 volunteers enjoying itiqāf in Mehmet Zahid Kotku Mosque under the Erenler District Mufti in Sakarya, in Sultan Veled Mosque under the Meram District Mufti in Konya, in Kotku Mosque in Üsküdar District Mufti in Istanbul have taken part in the study. Short Symptom Inventory and Spirituality Scale were applied to the participants as pretest-posttest design. It was observed that the pretest average of the spiritual scale was 115,821, and the average of the posttest was 121,462. SSI pretest mean was 46,000 and posttest mean was 41,615. The study showed that the participants' scores in spirituality increased significantly, while their short symptom inventory points decreased insignificantly. The individuals aged mostly between 31-40 years improved in spirituality. For this group of age, the spiritual pretest average is 96,000, while posttest average is 116,000. The maximum decrease in psychopathology is spotted in the age range of 61-70. The pretest average is 56,800 and the posttest average is 41,400. This result can be interpreted that the itiqāf partially affects the general mental health.

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • Itiqāf • Spirituality • Mental health
Psychopathology

Giriş

İtikâf, Kadir gecesini de ihya etme umuduyla yoğun ibadetle geçirilen tanımlanmış uzlet biçimidir. Bu çalışmanın amacı itikâfa girenlerin maneviyat düzeylerinde bir artışın olup olmadığını gözlemekle beraber bazı ruhsağlığı semptomları üzerinde etkisinin olup olmadığını araştırmaktır. Zira insan biyo-psiko-sosyo-spiritüel bir varlıktır. Dolayısıyla insan bir sistemdir. Sistemin parçaları birbirini etkileyeceğinden bireyin maneviyatında gözlenebilecek bir pozitif değişim onun ruh sağlığında da bir iyilik hali oluşturabilir. Bu sebeple itikâfın din psikolojisi bağlamında maneviyat ve genel ruh sağlığı üzerinde bir etkisi olup olmadığı araştırma konusu yapılmıştır.

İslam'a göre insan sosyal bir varlıktır, toplumla iç içe yaşaması, bununla birlikte Allah'a olan kulluk görevlerini de aksatmaması gerekmektedir. Müslüman için dünya ile ahiret arasında bir denge kurması, ibadetlerini aksatmadan yaşamını sürdürmesi temel bir davranış biçimidir. (Kasas, 28/77) İbadet amacıyla kendisini tamamen sosyal hayattan soyutlayarak sorumluluklarını yerine getirmeyen kimseler, Hz. Peygamber'in (sav) uyarısı ile kınanmıştır. (Müslim, "Nikâh", 5) Bununla birlikte hadislerde insanın zaman zaman inzivaya çekilmesi, kendisini hesaba çekmesi, yaratan Rabbi ile arasında özel bir zaman dilimi ayırması tavsiye edilmiştir. Tabii sonrasını dönemlerde zühd ve takva temelli yaşam tarzının somutlaşmış hali olan tasavvufta nefsi terbiye etme yollarından birisi olarak "halvet", ekoller arasında farklılık göstermekle birlikte uzun yıllar bir eğitim metodu olarak uygulanmıştır.

İbadet maksadıyla belirli mekânlarda inzivaya çekilmek anlamında hukuki bir terim olarak kullanılan İtikâf, İslam öncesi ilahi dinlerde de bulunmaktadır (Elmalılı, 1979: 19). Ayetlerde Peygamberlerin ve onlara tabi olan kimselerin çokça ibadet ettikleri, dönemsel olarak mescitlere kapandıkları zikredilmektedir. Ancak daha sonra tahrife uğrayıp gerçek anlam ve amacından saptırılarak ruhbanlığa dönüştürülen böyle bir davranış, gereği yerine getirilmediği için Kur'an'da hoş görülmemiştir. (Hud, 57/27) Hz. Muhammed'in (sav) Mekke döneminde peygamberlik görevi öncesi ve sonrası farklı sürelerde uyguladığı inzivaya çekilme, Medine'ye hicretten sonra özellikle Ramazan ayında mescitte eda edilen itikâf ibadeti olarak somut şeklini almıştır.

a. Teorik Çerçeve

a.a. *İtikâf*: Sözlükte "hapsetmek, alkoymak; bir yere yerleşmek, oraya bağlanıp kalmak" anlamlarındaki a-k-f kökünden türeyen itikâf, bu manaları yanında kişinin kendisini sıradan davranışlardan uzak tutmasını

ifade eder (Şener, 2001). İtikâf, bir mescitte Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle ve belirli kurallara uyarak inzivaya çekilmek olarak ifade edilebilir. İtikâf ibadetinin gayesinin dünyayla ilişkileri minimum düzeye indirerek kişinin kendisiyle baş başa kalması, daha fazla ibadet ve dua ile meşgul olarak günahlarının affedilmesini umması ve Allah'a daha çok yakınlaşması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda itikâfa giren kimse bir bakıma dış dünya ile irtibatını kesmiş, kendini ibadete, Kur'an tilavetine, zikir ve fikre vermiştir. İtikâf denilen Ramazan Halveti sayesinde kalp nurlanır, zihin durulur. Nefis belli ölçüde gemlenir. İtikâftan çıkan kimisenin yüzünde kulluk ve ibadet parıltıları görülür (Yılmaz, 1990'dan akt. Karakaş, 2019). İslam peygamberi Hz. Muhammed (sav) Ramazan'ın son on gününe girince geceleri ihya eder, ailesini ibadet için uyandırır, ibadete daha çok önem verir, diğer vakitlere nispetle daha çok ibadet eder ve Müslümanlara da bunu tavsiye ederdi (Müslim, "İtikâf", 7).

İslam hukukunda genel olarak Ramazan'da itikâfa girmek sünnet, bazı hukukçulara göre teşvik edilen (mendub) bir ibadet olarak kabul edilmiştir. Kişisel tercihlerle vacip veya nafil olarak da eda edilebilir, bu açıdan itikâfta niyet önem taşımaktadır. Ramazan'da yapılan itikâfın süresi yirminci günden başlamak şartıyla Arife günü akşam bitecek şekilde son on gündür; vacip ve nafil itikâfın süresi ile oruçlu olup-olmamanın gerekmesinde mezhepler arasında görüş farklılığı bulunmaktadır. Buluş çağına ulaşmış, aklı başında, hükmü kirliliklerden (hades) temiz olan her Müslüman niyet ederek itikâfa girebilir. Erkekler, cemaatle namazların eda edildiği -özellikle Cuma namazı kılınan- mescitlerde kendileri için ayrılan yerlerde; bayanlar ise erkeklerle aynı ortamı paylaşmadan rahatça hareket edip, ibadetlerini eda edebilecekleri mekânlarda itikâfa girebilirler. Ancak Hanefi hukukçularca tercih edilen görüş, kadınların evlerinde girmelerinin daha faziletli olduğu yönündedir. (Zuhaylî, 1994: 227).

İtikâf ibadeti yoğunluklu, nefse ağır gelen, zorlu bir süreçtir. Kişi namaz kılma, Kur'an okuma, tesbih, dua, zikir gibi ibadet türünden davranışları yapar, ilmi müzakerelerde bulunur, tefekkür ve murakabeye dalar. Zorunlu ve insani ihtiyaçlar için mescitten ayrılabilir. Bunların dışında yasaklanan davranışların yapılması ve dünyevi bir maksatla mekânın terk edilmesi durumunda itikâf bozulur. İnsanın bu zaman diliminde özellikle kaza namazlarını eda etmesi, kendisini hesaba çekmesi, tövbe ve istiğfarda bulunması, dünyalık koşuşturmalarla yorulan ruhunu ve bedenini dinlendirmesi gerekmektedir. Ramazan ayında girilen itikâfın hedeflerinden birisi de son 10 günde aranması tavsiye edilen Kadir gecesini idraktır. Müslümanları teşvik amacıyla ne zaman olduğu özellikle belirtilmeyen bu gece, ayetin ifadesiyle bin aydan hayırlıdır (Kadir, 97/3). Bu nedenle gecenin faziletine itikâfta ulaşmak ayrı bir önem

arz etmektedir. Dihlevî'ye (2003: 159) göre hukuk kitaplarında itikâf için belirlenen şartların ağır olmasının nedenleri yapılan ibadetin önemi, maksadın tam olarak hâsıl olması, nefse meşakkat vermesi ve rutin hale gelen günlük davranışların terk edilmesidir. Ancak böyle yoğun bir ibadet ve manevi atmosfer sonrası insan, yeni tutum ve davranışlar kazanmış olarak hayatına farklı bir şekil ve düzen verme imkânıyla başlayabilir.

İhlas ve samimi duygularla eda edilen itikâf, en faziletli ameller arasında sayılmaktadır. Tabiîn dönemi önde gelen âlimlerinden İbn Şihâb ez-Zühri (ö. 124/742) dinen geçerli bir mazereti olmadan itikâfa girmeyenler hakkında “Şaşarım o kimselerin haline ki, itikâfı nasıl terk ederler! Allah Resulü (sav) bazı fiilleri bir süre yapar daha sonra terk ederdi. Hâlbuki itikâfı ömrünün sonuna kadar hiç terk etmemiştir.” diyerek tepkisini dile getirmektedir (Aynî, t.y.: 11/140). Son dönem İslam hukukçularından Mehmet Zihni Efendi'nin (ö. 1914) ifadesiyle, “itikâf yapan kimse, kalbini dünya işlerinden arındırmış, nefsini Mevlâ'ya teslim ederek ikram edici olan Allah'ın kapısının bağıslı olmuş, düşmanın hile ve tuzaklarından onun sapaşağlam kalesine sığınmış ve hal diliyle, ‘Rabbim! Beni bağışlamadıkça ben bu kapıdan ayrılmam’ demiş olur” (Mehmet Zihni, 1986: 634). Ömer Nasuhi Bilmen (ö. 1971) de bu konuda “Bir müminin her gün azalmakta olan hayat günlerinden istifade ederek böyle kutsi bir yerde, bir müddet ezeli yaratıcısına olanca varlığı ile yönelip saf bir kalp ile tertemiz bir dille ibadet ve itaatte bulunması, manevî bir zevke dalması ne müstesna bir ganimettir” (Bilmen, 2013: 377) diyerek itikâfın önemini belirtmektedir. Allah'ın hikmet sahibi olduğu, kullarına yönelttiği emir ve yasaklarında onların maslahatını gözettiği düşünülürse, zaman ve mekân bağlamında itikâfın farklı kişilere farklı tezahürlerinin olacağı rahatlıkla söylenebilir.

a.b. *Maneviyat*: Manevî kelimesi, köken itibarıyla Arapçadan gelen bir sıfattır ve “duyu organları olmaksızın kalp (gönül) ile kavranıp bilinen şeye ait olandır” veya “görülmeyen, duyularla sezilebilen, ruhanî, tinsel, maddî kelimeleri'nin karşıtıdır” (“Maneviyat”, 2020). Literatürde, manevi kelimesi din kelimesinden ayrı kullanılmakla beraber, yüz yılı aşkın süredir “dindarlık” ve “maneviyat” terimleri psikologlar tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır (Paloutzian & Park, 2013: 63).

Maneviyat genel olarak, yaşamda bir anlam arama, aşkınlıkla (yücelikle) bir karşılaşma, bir bağlanma hissi, nihai bir gerçek ya da en yüksek bir değer arama, gizemli bir varlığa saygı ve minnettarlık ve kişisel bir değişim gibi hususları içeren dinle ilişkili olabileceği gibi dinin dışında da yaşanabilen kişisel deneyimlerin bütünüdür, denebilir (Şirin, 2018).

a.c. *Depresyon*: Depresyon bir duygu durum bozukluğudur. Duygu durum içsel olarak yaşantılanan, kişinin davranışları ve dünyayı algılamasını değiştiren hâkim ve sürekli duygu tonudur. Duygulanım ise duygu durumunun dışı ifade edilmesidir. Duygu durum normal, yükselmiş ya da çökkün olabilir. Depresyonda duygu durumunun çökkün hali görülür. Bununla beraber depresyonla yakından ilişkili olan anksiyete herkes tarafından yaşanılabilen bir durumdur. Anksiyete yaygın, hoş olmayan ve belirsiz bir olumsuzluk önsezisidir. Bu duruma otonom belirtiler eşlik eder. Anksiyete esnasında var olan belirtiler kişilere göre değişiklik gösterir ve farklı olabilir (Karamustafaloğlu & Yumrukçal, 2011). Depresyonu ortalama insanın üzüntü ve elem duygularından ayıran en önemli özellik, keder duygusuna karamsarlığın da eşlik etmesidir. Depresyona eğilimli kişi, olumsuzluklardan hiçbir zaman kurtulamayacağı inancını sürekli taşır. Aslında bu inancın gerisinde yoğun suçluluk duyguları bulunur (Geçtan, 2016: 58).

a.d. *Kaygı*: Kaygı kelimesinin kökü eski Yunanca “anxietas” olup endişe, korku, merak anlamlarına gelen bir kavramdır (Köknel, 1988: 138). Kaygı, en genel anlamıyla tehlike veya talihsizlik korkusunun ya da beklentisinin yarattığı bunaltı veya tedirginliktir (Budak, 2000: 437). Geleceğimizde kaygı gam ve keder kavramlarıyla ifade edilir. Gam kelimesi sözlükte tasa, hüznün ve kaygı anlamında ifade edilmektedir (Develioğlu, 2006: 276; “Kaygı”, 2020). Gam-gamame kökünden gelip bulutun güneşi gizlemesinden kinaye belirsizliğe bağlı gelecekle ilgili kaygıyı ifade eder (El- İsbahânî, 1986: 547). Keder ise geçmişte kaybettiği şeylere üzülmektir. Sözlüklere göre melâl, sıkıntı, usanç bezginlik anlamını ifade eder (Develioğlu, 2006: 607; “Kaygı”, 2018). Râzî stresi, aşırı ve üzüntüye sebep olan düşünce, anksiyeteyi ise endişe kavramlarıyla açıklar. Ona göre bu iki anormal durum aşırı olduklarında istediklerimizi elde etmemizi engellemek suretiyle bize elem ve eza verir (Râzî, 2015: 102-106).

Psikiyatrik açıdan anksiyete, somatik belirtilerin de eşlik ettiği, normal dışı, nedensiz bir tedirginlik ve korku hali diye tanımlanabilir. Sıkıntı, bunaltı, endişe, kaygı, dilimizde anksiyete karşılığı olarak kullanılabilen kelimelerdir. Hastalar bu durumu “kötü bir şey olacaktıymış hissi”, “hoş olmayan bir endişe hali” ya da “nedensiz bir korku” şeklinde ifade edebilirler. Kişi huzursuzdur, kötü bir şey olacağından endişe etmektedir, ancak bu durumu açıklayacak nesnel bir tehlike ya da tehdit kaynağı gösterememektedir (Tural, 2014).

a.e. *Somatizasyon*: Somatizasyon; ortada açıklayıcı bir fiziksel patoloji ya da patofizyolojik bir mekanizma olmamakla beraber bir ya da birden fazla fiziksel şikâyet olduğunda, duygusal stresin bedensel şikâyetlere dönüştürüldüğü bilinçdışı sürecin bir ürünü olarak düşünülmektedir (Collier, 2008). Özkan'a göre ise somatizasyon; bireyin duygulanımını, psikolojik gereksinimlerini, vücut belirtileri ile algılaması, yaşantılaması, ortaya koyması ve vücut dilini iletişim biçimi olarak kullanması sürecine verilen addır (Özkan, 1993: 121-123).

a.f. *Hostilite/Saldırganlık*: Tanım olarak hostilite sonunda zarar verse de vermese de zarar niyetiyle canlı ve cansız herhangi bir varlığa yapılan davranış veya söz, başka kişi veya kişileri incitmeyi veya zarar vermeyi amaçlayan incitici, rahatsız edici davranış, psikolojik veya fizyolojik düzeyde zarar verme, yaralama ve giderek sakat kalmalarına veya ölmelerine neden olan bireysel veya toplu hareketler olarak değerlendirilmektedir (Baltaş, 1996; Çınar, 2005). Saldırganlığın nedenleri arasında öncelikle engellenme ve saldırgan rol modelin, çevrenin olduğu gösterilmektedir (Arslan ve ark., 2010).

Din psikolojik bağlamda düşünüldüğünde, psikopatolojinin temel nedeni bireyin “kendi elleriyle yapıp etmelerindeki” (Şûrâ Suresi, 42/30) negatif tercihler olabilir. Öte yandan birey her alanda “üzerine düşen sorumlulukları yerine getirirse” (Mâide Suresi, 5/105) fiziken ve ruhen sağlıklı yaşam sürdürebilir. Örneğin hakkında bilgisi olmayan şeylerin peşine düşme alışkanlığını kontrol ederek ve zihninde oluşan zanna dayalı bilişsel çarpıtmalardan kaynaklı belirsizliklerin sonucu oluşan kaygıdan kurtulabilir. Her konuda Allah'ın takdirine teslimiyet becerisi geliştirerek ve istiğfar ederek depresyon ile başa çıkmayı öğrenebilir ya da kurtulabilir. Çünkü istiğfar ayetleri hadisler incelendiğin de bireye umut aşladığı görülecektir (Hûd Suresi, 11/3). Hadiste ise “Kim istiğfara devam ederse, Allah onun hüznünü giderir, sıkıntısına kapı açar ve ummadığı yerden rızıklandırır” (Ebû Dâvûd, “Vitr”, 26) buyrulur hayata pozitif bakması salık verilmiştir.

Öte yandan gayz ve kininden vazgeçip affetmeyi seçen bireyi Allah iyilerden kabul edip onu sevdiğini (Âl-i İmran Suresi, 3/134) belirterek bireyi affetmeye teşvik etmiştir. Zikir ise başlıca huzurun kaynağı olduğu vahiyde belirtilmektedir (Ra'd Suresi, 13/28). İtikâf sürecinde birey sıkıntılarında sıyrılmaya fırsatı oluşturarak Allah'a yönelir, istiğfar ederek affedilme hissiyle affetmeyi, huzur duygusuyla dinginliğe ulaşmayı gerçekleştirebilir. Böylelikle maneviyatını güçlendirerek psikopatolojik durumlarla daha kolay başa çıkabilir. Dini inanç ve bu inancın gereği olarak yapılan ibadetler amacına uygun bir şekilde yapıldığında kişinin

ruh ve beden sağlığı üzerinde olumlu etkiler oluşturmakta, toplumsal birlik ve beraberliği sağlayarak bireyin toplumsallaşmasına da katkı sağlamaktadır. Ayrıca güçlü ve sağlıklı bir dini inanç bireyi depresyona götürebilecek bir takım yaşanan olumsuz olaylara karşı korumaktadır. Kişi bu gibi durumlarda herşeyi yaratan ve yine herşeyin mutlak sahibi yüce Yaraticısına yönelerek ruhunu teskin edebilmektedir (Cengil, 2003).

Bu çalışmada itikâf ibadetinin psikopatolojiyi ve maneviyatı etkileyip etkilemediği araştırılmıştır. Üç farklı şehirde ve üç farklı camide gönüllü katılımcılara maneviyat ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri ön-test ve sontest şeklinde itikâfa girerken ve itikâf bitiminde uygulanmıştır.

b. Yöntem

Bu çalışma 2019 Ramazan ayı itikâf döneminde yapılmıştır. Sakarya'da Erenler İlçe Müftülüğü'ne bağlı Mehmet Zahid Kotku Camisi, Konya'da Meram İlçe Müftülüğü'ne bağlı Sultan Veled Camisi ve İstanbul'da Üsküdar İlçe Müftülüğü'ne bağlı Kotku camilerinde itikâfa giren 44 gönüllü katılımcıyla yapılmıştır. Beş katılımcının verileri analize uygun nitelikte olmadığından çalışmadan çıkarılmıştır. Çalışma yarı deneysel betimsel çalışmadır. Çalışmada Maneviyat ve genel ruh sağlığı Kısa Semptom Envanteri (KSE) bağımlı değişken, itikâf programı ise yordayıcı olarak kurgulanmıştır. Ölçekler basılı bir şekilde itikâf camilerine ulaştırılmış, irtibat kurulan ilgili kişiye ölçeklerin gönüllü katılımcılara itikâfa girdiği gün ve çıktığı gün doldurtması taraf edilmiştir. Veriler SPSS 20 programında çalışılıp nonparametrik testlere tabi tutulmuştur. Bu testlerde, yaş değişkenine göre Kruskal Wallis, maneviyat ve psikopatoloji ön-test sontest ortalamalarının Wilcoxon sonuçları incelenmiştir.

b.a. Çalışma Grubu

İtikâfa giren gönüllü katılımcılardan oluşmuştur. Katılımcıların 3'ü 15-20 yaş aralığında, 9'u 21-30 yaş aralığında, 1'i 31-40 yaş aralığında, 8'i 41-50 yaş aralığında, 10'u 51-60 yaş aralığında, 3'ü 61-70 yaş aralığında, 5'i ise 71 yaş ve üstü şeklinde dağılım gösterdiği gözlenmiştir. Katılımcıları 12'si ilk kez, 8'i ikinci kez, 3'ü üçüncü kez, 4'ü dördüncü kez, 4'ü beşinci kez, 1'i altıncı kez, 4'ü yedinci kez, 2'si sekizinci kez ve 1'inin onuncu kez itikâfa girdiği gözlenmiştir.

b.b. Veri Toplama Aracı

(i)-*Maneviyat Ölçeği*: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını Şirin'in (2018)gerçekleştirdiği ölçek toplam 27 maddeden ve "Manevi Başa

Çıkma”, “Aşkınlık”, “Manevi Yaşantı”, “Anlam Arayışı”, “Manevi Hoşnutluk”, “Bağlantı” alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha değeri, 0,901 olarak bulunmuştur. Maneviyat Ölçeği, 5’li likert tipi bir ölçek olup 3 olumsuz 24 olumlu toplam 27 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri “(1) Bana Hiç Uygun Değil, (2) Bana Uygun Değil, (3) Bana Biraz Uygun, (4) Bana Oldukça Uygun, (5) Bana Tamamen Uygun” şeklinde 5’li likert tarzında hazırlanmış olup, ölçekte yer alan olumsuz maddeler değerlendirmeye alınmadan önce ters kodlanmaktadır. Ölçek toplam puanı açısından değerlendirildiğinde ölçekten alınacak en yüksek puan 135, en düşük puan ise 27’dir. Ölçekten alınan yüksek puan, kişide maneviyatın yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Şirin, 2018).

(ii)-*Kısa Semptom Envanteri*: Uyarılama çalışmasını Şahin ve Durak’ın (1994) yaptığı kısa semptom envanteri SCL-90 Belirti Tarama testinin kısaltılmış halidir ve 53 maddeden oluşmaktadır. Envanter Anksiyete, Depresyon, Olumsuz Benlik, Somatizasyon ve Hostilite alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçek 5’li likert ölçektir (0= hiç- 4= çok fazla) (Şahin & Durak, 1994).

b.c. Verilerin Toplanması

KSE ve maneviyat ölçeği basılı form halinde iki nüsha şeklinde sözü geçen camilere gönderilmiştir. Camilerde görevli olan imam hatipler itikâfa giren bireylerden gönüllü katılımcılara ölçek ve envanterin birer nüshasını itikâfa girerken, ikinci nüshalarını da itikâftan çıkarken doldurmalarını sağlamışlardır. Araştırmaya toplamda 44 kişi katılmış ancak 39 katılımcının verileri tam ve sağlıklı bulunmuştur. Doldurulan formlar her katılımcının öntest-sontest klasörü şeklinde düzenlenerek posta yoluyla tarafımıza gönderilmiştir. Gelen veriler SPSS analiz programına öntest- sontest formunda girilmiştir.

b.d. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin normallik analizleri yapılmış buna göre maneviyat öntest $p=,049$, sontest ölçümü ise $p= ,000$ bulunmuştur. Dolayısıyla maneviyat ölçeği belli aralıkta ve yoğunlukta toplanmıştır. KSE öntest ölçümü $p=,767$, KSE sontest ölçümü $p=,945$ olarak hesaplanmıştır. Ancak testin biri normal dağılım göstermediğinden ve $n=39$ olduğundan verilerin analizinde SPSS 20 programı kullanılıp nonparametrik testler tercih edilmiştir. Bu testlerden genel, yaş değişkenlerine göre Wilcoxon sonuçları çalışılmıştır. Analiz sonuçları tablolar halinde bulgular başlığı altında sunulmuştur.

c. Bulgular

Bu çalışmaya 39 gönüllü katılmış olup çalışmanın analizleri tablolar halinde paylaşılmıştır.

Tablo-1:
Maneviyat Ölçeği ve KSE Wilcoxon sonuçları

		n	Sıralar Ortalaması	Sıralar Toplamı	Z	p
Maneviyat Sontest- Öntest	Düşüş	11	19,86	218,50	-2,208	0,027
	Artış	27	19,35	522,50		
	Eşit	1				
	Toplam	39				
KSE Sontest -Öntest	Düşüş	25	20,48	512,00	-1,704	0,088
	Artış	14	19,14	268,00		
	Eşit	0				
	Toplam	39				

Tablo 1’de maneviyat son test maneviyat ön test arasında Wilcoxon sonuçları görülmektedir. Bu tabloya göre 11 katılımcının maneviyat ortalaması düşmüş, 27 katılımcının maneviyat ortalaması yükselmiş ve 1 katılımcının aynı kalmıştır. Aradaki fark istatistiksel olarak anlamlıdır [$Z = -2, 208, p = ,027, p < ,05$]. KSE son test ön test sonuçlarına göre 25 katılımcının KSE ortalaması düşmüş olduğu, 14 katılımcının yükselmiş olduğu gözlenmiştir. [$Z = -1,704, p = ,088, p < ,05$]. KSE sonuçlarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde bir değişim gözlenmemiştir.

Tablo-2:
KSE alt boyutları öntest sontest Wilcoxon sonuçları

		n	Ortalama Sırası	Sıralar Toplamı	Z	p
Anksiyete Sontest – Öntest	Düşüş	21	18,05	379,00	-1,050	,294
	Artış	14	17,93	251,00		
	Eşit Kalan	4				
Depresyon Sontest – Öntest	Düşüş	24	17,85	428,50	-,843	,399
	Artış	14	22,32	312,50		
	Eşit Kalan	1				
Olumsuz Benlik Sontest – Öntest	Düşüş	20	17,20	344,00	-,797	,425
	Artış	14	17,93	251,00		
	Eşit Kalan	5				
Somatizasyon Sontest – Öntest	Düşüş	23	19,20	441,50	-2,472	,013
	Artış	11	13,95	153,50		
	Eşit Kalan	5				
Hostilite Sontest – Öntest	Düşüş	21	18,71	393,00	-,948	,343
	Artış	15	18,20	273,00		
	Eşit Kalan	3				

Tablo 2'ye bakıldığında KSE Anksiyete Alt Boyutu ortalamalarında, 21 katılımcının anksiyete ortalamasının düştüğü, 14 katılımcının arttığı 4 katılımcının ise aynı kaldığı gözlenmiştir. 24 katılımcının itikâftan sonra depresyon ortalaması düşmüş, 14 katılımcının artmış, 1 katılımcının aynı kalmıştır. Olumsuz benlik ortalamasında ise 20 katılımcının düşmüş, 14 katılımcının artmış, 5 katılımcının ortalaması ise aynı kalmıştır.

Tablo-3:
Maneviyat alt boyutları öntest sontest Wilcoxon sonuçları

		n	Ortalama Sırası	Sıralar Toplamı	Z	p
Manevi B. Çıkma Sontest - Öntest	Düşüş	7	10,86	76,00	-	
	Artış	19	14,47	275,00	2,545	,011
	Eşit Kalan	13				
Aşkınlık Sontest - Öntest	Düşüş	2	3,00	6,00	-	
	Artış	5	4,40	22,00	1,403	161
	Eşit Kalan	32				
Manevi Yaşantı Sontest - Öntest	Düşüş	10	19,50	195,00	-	
	Artış	25	17,40	435,00	1,985	,047
	Eşit Kalan	4				
Anlam Arayışı Sontest - Öntest	Düşüş	8	14,13	113,00		
	Artış	14	10,00	140,00	-,442	,659
	Eşit Kalan	17				
Manevi Hoşnutluk Sontest- Öntest	Düşüş	15	15,33	230,00		
	Artış	14	14,64	205,00	-,272	,786
	Eşit Kalan	10				
Bağlantı Sontest - Öntest	Düşüş	9	11,22	101,00		
	Artış	14	12,50	175,00	1,141	,254
	Eşit Kalan	16				
Tabiatla Uyum Sontest - Öntest	Düşüş	11	13,50	148,50		
	Artış	22	18,75	412,50	2,384	,017
	Eşit kalan	6				

Tablo 3'e bakıldığında, Manevi Başa Çıkma alt boyutunda 7 katılımcıda düşüş, 19 katılımcıda artış olduğu, 13 katılımcıda ortalamasının değişmediği, sıralamalarda $p = .011$ düzeyinde anlamlı bir değişim olduğu gözlenmiştir. Aşkınlık alt boyutunda 2 kişide düşüş, 5 kişide artış 32 kişide eşitlik gözlenmiştir. Manevi Yaşantı ortalamalarında 10 katılımcıda düşüş, 25 katılımcıda artış, 4 katılımcıda ise eşitlik gözlenmiştir. Katılımcılar arasında $p = .047$ düzeyinde anlamlı ve pozitif yönde bir değişim gözlenmiştir. Anlam Arayışı alt boyutunda 8 katılımcıda düşüş, 14 katılımcıda artış ve 17 katılımcıda eşitlik gözlenmiş olup değişim anlamlı

düzeyde değildir. Manevi Hoşnutluk alt boyutunda 15 kişide düşüş, 14 kişide artış, 10 kişide eşitlik gözlenmiş olup anlamlı düzeyde olmadığı gözlenmiştir. Allah'a bağlılık alt boyutunda 9 katılımcıda düşüş, 14 katılımcıda artış ve 16 katılımcıda eşitlik gözlenmiş olup değişim anlamlı bulunmamıştır. Tabiatla Uyum alt boyutunda 11 katılımcı da düşüş, 22 katılımcıda artış ve 6 katılımcıda eşitlik gözlenmiş olup bu değişim $p = .017$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu verilerden yola çıkarak maneviyat ölçeği alt boyutları puanlarındaki düşüşler; itikâf süreci sonunda nefsini kınama yani kendi benliğini eleştirme bağlamında kendi durumuyla yüzleşmenin bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Tablo 4:

Maneviyat ve KSE öntest-sontest Kruskal Wallis sonuçları-(Yaş)

Yaş	n	Ort. Sırası	X ²
Maneviyat Öntest	15-20	3	22,83
	21-30	10	14,60
	41-50	8	22,69
	51-60	10	21,25
	61-70	3	16,50
	71+	5	24,40
Maneviyat Sontest	15-20	3	15,00
	21-30	10	20,10
	41-50	8	27,31
	51-60	10	16,85
	61-70	3	7,67
	71+	5	24,80
KSE Öntest	15-20	3	26,67
	21-30	10	24,15
	41-50	8	22,50
	51-60	10	9,50
	61-70	3	22,67
	71+	5	23,10
KSE Sontest	15-20	3	27,00
	21-30	10	20,30
	41-50	8	22,31
	51-60	10	16,85
	61-70	3	20,00
	71+	5	17,80

MÖT $p = ,544$ MST, $p = ,106$, KSEÖT $p = ,038$, KSET $p = ,789$

Tablo 4 incelendiğinde maneviyat öntest ortalaması en yüksek 24,40 ortalama sırası ile 71+ yaş grubu olduğu gözlenmiştir. En düşük ortalama sırası ise 14,60 ile 21,30 yaş grubuna aittir. Yaş gruplarının kendi arasında maneviyat öntest ortalama sırasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. $p = ,0544$. Maneviyat sontest sonuçlarına bakılırsa

ğında en yüksek ortalaması 27,31 ile 41-50 yaş grubuna aittir. En düşük ortalama sırası ise 7,67 ile 61-70 yaş grubuna aittir. MST sonuçlarında yaş değişkenine göre anlamlı bir fark görülmemiştir $p=,106$. MST sonuçlarına göre Öntest son test incelendiğinde en fazla artış 21-30 yaş grubunda gerçekleşmiştir. KSE öntest son test sıralamalarına bakıldığında en fazla düşüşün 71+ yaş grubunda olduğu gözlenmiştir.

S o n u ç

Gün geçtikçe çeşitli etkenlerle batılı yaşam tarzını örnek alan, onların argümanlarını benimseyen, maddiyatı yaşamın odak noktası haline getiren günümüz insanı, manevi hayattan uzaklaşmakta, manevi bir boşluk ve çeşitli psikolojik bunalımlarla karşı karşıya kalabilmektedir. İnsanların daha fazla dünyalık kazanmak, makam, mevki elde etmek ve kariyer basamaklarında yükselmek için sürekli bir koşuşturma, rekabet ve uğraşı yoğunluğu içinde olması; bunlardan sıyrılarak insanların hem kendisine zaman ayırma hem de ne olduğu, ne olacağı ve nereye gideceği noktasında kendisini sorgulamasına imkân vermemektedir. İşte böylesi bir durumda itikâf, kişiye kendine zaman ayırma, yaratıcıya dua etme ortamını sağlaması sebebiyle olası problemlerin çözümünde yardımcı olabilir.

Bireyin maneviyatının yüksek oluşu onun beden ve ruh sağlığını etkilemektedir. Özellikle Ramazan ayında oruç ibadeti bireyin maneviyatını bu da onun beden sağlığına olumlu yönde katkı sağlamaktadır (Aksungar, Topkaya, & Akyıldız, 2007). Aynı zamanda itikâfta zikirle, Kur'an tilaveti ile meşgul olma ve dış dünya ile irtibatını kesip Allah'a yönelme bireyin bir yandan maneviyatının yükselmesine vesile olurken bir yandan da aciziyet ve hüznü bürünmesine sebep olmaktadır. Bu anlamda itikâfta yaşanan bu duygu ve manevi tecrübelerin tam olarak ölçüklere yansması pek mümkün olmayabilir.

Araştırmamızın konusu itikâfa giren bireylerin genel ruh sağlığının nasıl etkilendiğini araştırmaktır. Ancak yaş ve kaç kez itikâfa girdiği konusunda belirleme-ayırma şansımız olmadığından net ve tam fikir verici sonuçlar elde etmek mümkün olamamaktadır. Kaldı ki itikâfın genel psikolojik sağlıkla ilişkisini araştıran çalışmalar yok denecek kadar azdır. Hâlbuki insanın tekâmülünde uzlet önemli bir parametre olduğu bilinmektedir.

İtikâfta bireyler tüm zamanını camide geçirdiği için beş vakit namazları da doğal olarak cemaatle ve düzenli kılma şansına sahiptir. Bu çalışma sonuçlarına göre itikâfa katılmak bireyin maneviyatını yükselttiği gibi, bunun yanında KSE ortalamalarında kısmi bir düşüş,

buna bağlı olarak da ruh sağlığında da iyileşmeye sebep olduğu görülmüştür. Düzenli namaz kılan bireylerin ruh sağlığı sürekliliği düzeyleri daha yüksektir denilebilir ki araştırma bulgularımız literatürdeki bulgularla uyumlu görünmektedir (Gök, 2019).

Katılımcıların 21'nin anksiyete ortalamaları düşerken 14'ünün arttığı görülmektedir. Yine katılımcıların 24'ünün depresyon ortalamaları düşmüş 11 katılımcının ortalamalarının ise yükseldiği görülmüştür. Bu artışın sebebi daha önce de değinildiği gibi itikâf esnasında Allah'a yaklaşma ve güven duygusunda artmanın yanında acziyeti fark etmekten, itikâf dışında bu kadar yoğun ibadet edememekten dolayı bir hüzne bürünme olabilir. Genelde itikâfa katılanların kendini huzurlu ve mutlu hissettiği söylenebilir (Karakaş, 2019).

Buradaki artış pozitif anlamda acziyet duygusuyla ilişkilendirilmiş olabilir. Bir başka ifadeyle kendi nefsinin kınama yoluna gitmiş olabileceği söylenebilir. 23 katılımcının somatizasyon ortalaması düşmüş, 11 kişinin artmış, 5 kişinin de aynı kaldığı gözlenmiştir. Ancak itikâfı uzlet niteliğinde geçirenler sert yerde gecelediklerinden vücudunda buna bağlı ağrılar oluşmuş olabilir ve böylelikle sonuçlarda bir artış gözlenmiş olabilir. 21 katılımcının saldırganlık ortalamaları azalmış 15 katılımcının ise artmıştır. Uzlet halinde az yeme ve az uyku uygulamasına bağlı olarak nefste bir direnç artışı olarak semptom verebilir. 3 katılımcının saldırganlık ortalamaları ise aynı kalmıştır.

Çalışmanın sonuçlarına göre katılımcıların 20'sinin olumsuz benlik algıları ortalamaları düşmüş 14'ünün artmıştır. Burada artış negatif anlamdan ziyade itikâfta maneviyat artışından kaynaklanan nefsinin kınama şeklinde yorumlanabilir. İtikâfla ilgili farklı bir çalışmada bireylerin öznel iyi oluş ortalamalarında artış gözlenmiştir. Kendini iyi hissetme, olumlu tanıma, kulluğunu yeniden çerçeveleme çabasıyla kaynaklanabilir (Karakaş & Eker, 2018).

Katılımcıların 23'ünün somatizasyon yani nedeni belli olmayan psikosomatik ağrı ortalamalarında düşüş gözlenmiştir. 11'inde ise artış gözlenmiştir. Katılımcıların 18'inin 51 yaş üstünde olduğu ve 26 katılımcının 9-10 gün itikâfta kaldığı dikkate alındığında; katılımcıların bu süreçte fiziksel olarak rahat olmadıkları için vücut ağrılarını somatizasyonla karıştırmış olmaları bu artışın nedeni olabilir. Aksi takdirde maneviyatın beden sağlığını artırdığı hekimlerce de ifade edilirken böyle bir durum söz konusu olamayacağı düşünülebilir. Katılımcıların 21'inin hostilete (saldırganlık) ortalamalarında düşüş gözlenirken, 15'inde artış gözlenmiştir. Bu artış itikâfla ilgili başka bir çalışmanın sonuçlarıyla birbirini desteklememektedir (Karakaş & Eker, 2018). Söz konusu çalışmada

öfke kontrolünde pozitif bir etkiden söz edilirken 14 katılımcıda saldırganlık ortalamalarının artışı derin bir iç çatışmanın tezahürü şeklinde yorumlanabilir.

Bu çalışmada ergen yaş grubunun maneviyat ortalamaları düşük olmakla beraber KSE ortalamalarının da itikâf sonrası düşmüştür. Dindarlık ve ruh sağlığı ilişkisi üzerine yapılan bir çalışma sonuçlarına göre dindarlık genel ruh sağlığına olumlu etki yaptığı gözlenmiştir (Gürsu, 2015).

Öneriler:

İtikâf her yaş grubu için ramazan programına dâhil edilmesi gereken bir uzlet mevsimidir. Uzleti; insanın hem kendisini tanınmasına hem de farkında olmadığı rutine binen alışkanlık ve davranışlarıyla yüzleşmesine vesile olan bir süreç olarak değerlendirilebilir.

İtikâfa girecek bireylere öncesinde ya da ilk gününde manevi ve psikolojik kazanımları hakkında bilgi verilmeli ve zamanı verimli kullanmaları teşvik edilmelidir.

İtikâf, erken yaş dönemi guruplarına tavsiye edilmelidir. Çünkü kısa sürede de olsa sosyal hayat ve dünyevi iş ve ilişkilerden mahrum kalmayı itikâf aracılığıyla deneyimlemelerinin genç bireylere olumlu yansımaları olacağı söylenebilir. Bu günlerde yaşadığımız Covit-19 salgını izolasyonunda yaşanan mahrumiyet psikolojisine bağlı yaşanan taşkınlıkları kontrol etmeyi öğrenebilir.

Kaynaklar

Aksungur, F. B. & Tokaya, A. E. & Akyıldız, M. (2007). Interleukin-6, C reactive protein and biochemical parameters during prolonged intermittent fasting. *Annals of Nutrition and Metabolism*, 51, 88-95.

Arslan, C. ve ark. (2010). Ergenlerde saldırganlık ve kişiler arası problem çözenin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 9 (1), 379-388.

Aynî, B. (t.y.). *Umdetu'l-kârî şerhu Sabîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî.

Baltaş, Z. (1996). Bir sağlık sorunu olarak şiddet. *IX. Ulusal Psikoloji Kongresi Bildiri Kitabı*. (ss. 213-220). İstanbul: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Bilmen, Ö. N. (2013). *Büyük İslam ilmihali*. İstanbul: Tereke Yayınevi.

Budak, S. (2000). *Psikoloji sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Cengil, M. (2003). Depresyonu önlemede dini inancın koruyucu rolü. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (2), 129-152.

Collier, J. (2008). Ergen terapisi. [içinde] *Kronik Hastalıklar ve Somatizasyon* (ed. H. Steiner). İstanbul: Prestij Yayınları.

Çınar, P. (2005). Hangimiz daha saldırgan. *Türk Psikoloji Bülteni* 36, 76-81.

Develioğlu, F. (2006). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. (26. Baskı). Ankara: Aydın Kitabevi.

Dihlevî, Ş. (2003). *İslâm düşünce rehberi / Huccetullahi'l-bâliğa*. (Çev. M. Erdoğan). İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi Yayınları.

Ebû Dâvûd, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. (t.y.). *Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.

Efendi, M. (1986). *Nimet-i İslâm*. İstanbul: İslâm Mecmuası Yayınları.

El-İsbehanî, E. H. (1986). *El-müfredât fî garîb'il Kur'an*. İstanbul: Kahraman Yayınları.

Elmalılı, M. H. (1979). *Hak dini Kur'an dili- II*. İstanbul: Azim Dağıtım.

Geçtan, E. (2016). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gök, H. (2019). Düzenli namaz kılma ve kılmama ile ruh sağlığı arasındaki ilişki. *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi*, 5 (1), 134-160.

Gürsu, O. (2015). Ergenlik dönemi dindarlığı ile ruh sağlığı arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (34), 49-75.

Karakaş, A. & Eker, H. (2018). The effects of itikâf on state-trait anger, intrinsic religiousness, and subjective well-being. *Spiritual Psychology and Counselling*, 3 (2), 161-176.

Karakaş, A. (2019). İtikâfin manevi zekâ, dînî şuur ve endişe şiddeti üzerine etkisi. *Akademik Platform İslami Araştırmalar Dergisi*, 3 (1), 1-12.

Karamustafalıoğlu, O. & Yumrukçal, H. (2011). Depresyon ve anksiyete bozuklukları. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 45 (2), 65-74.

Kaygı. (2018). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük* [içinde]. www.kamusi-turki.com.

Kaygı. (2020). *Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğü* [içinde]. www.sozluk.gov.tr.

Köknel, Ö. (1988). *Zorlanan insan - kaygı çağında stres*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Maneviyat. (2020). *Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğü* [içinde].

www.sozluk.gov.tr.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî (t.y.). *El-Müsnedü's-Sabîh*. Beyrut: Dâr-u İhya-it Tûrasi'l Arabî.

Özkan, S. (1993). *Psikiyatrik tıp: Konsültasyon lizeyon psikiyatrisi*. İstanbul: Roche Yayınları.

Paloutzian, F. & Park, C. (2013). *Din ve maneviyat psikolojisi temel yaklaşımlar ve ilgi alanları*. (Çev. Ed. İ. Çapçioğlu & A. Ayten). Ankara: Phoenix Yayınları.

Râzî, E. (2015). *Rub sağlğı et- tibbu'r-rûbânî*. (Çev. H. Karaman). İstanbul: İz Yayıncılık.

Şahin, N. & Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9 (31), 44-56.

Şener, M. (2001). İtikâf. [içinde] *Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi-3*. (ss. 457-459). İstanbul: TDV Yayınları

Şirin, T. (2018). Maneviyat Ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies Social Sciences*, 13 (18), 1283-1309.

Tural, Ü. (2014). *Anksiyete Bozuklukları*. Erişim Adresi: http://tip.kocaeli.edu.tr/docs/ders_notlari/u_tural/anksiyete.pdf.

Zuhaylî, V. (1994). *İslam fıkıhı ansiklopedisi-III*. İstanbul: Risale Yayınevi.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 119-157

Issue: 1 • June 2020 • 119-157

Türkiye’de Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Alanında Yapılan Tezler (2018-2019) Üzerine Değerlendirmeler

Evaluations on Theses (2018-2019) Written in
the Field of Spiritual Counselling and Care in Turkey

İbrahim Furkan Güven

Arş. Gör.

Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Din Bilimleri Anabilim Dalı

E-posta: ibrahimfurkanguven@hotmail.com

Orcid 0000-0001-8956-0167

Ordu / Türkiye

Research Assistant

Ordu University Faculty of Theology

Department of Religious Studies

E-mail: ibrahimfurkanguven@hotmail.com

Orcid 0000-0001-8956-0167

Ordu / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type

Geliş Tarihi • Received

Kabul Tarihi • Accepted

Araştırma • Research

26 Nisan 2020 • 26 April 2020

10 Haziran 2020 • 10 June 2020

Ö z e t

Bu çalışmada, Türkiye'deki üniversitelerde din psikolojisi bilim dalı özelinde son iki yıl içerisinde gerçekleştirilen, manevi danışmanlık ve rehberlik kapsamında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinde ele alınan konular üzerine genel bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Araştırmada, betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Bu çerçevede yök-tez veri tabanı taranmış ve 2018-2019 yılları içerisinde ilgili konuları içerdiği tespit edilen 19 yüksek lisans ve 4 doktora olmak üzere toplam 23 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Bu çalışmaların 4'ü İstanbul Üniversitesi, 3'ü Uludağ Üniversitesi, 2'ser tanesi ise İzmir Kâtip Çelebi, Necmettin Erbakan ve Süleyman Demirel Üniversitelerinin ilgili bilim dalındaki öğretim üyelerinin danışmanlığında hazırlanmıştır. Geri kalan 10 çalışma ise Erciyes, Marmara, Hitit, Karadeniz Teknik, Cumhuriyet, Atatürk, İnönü, Sakarya, Dokuz Eylül ve Çukurova Üniversitelerindeki ilgili bilim dalında görev yapan öğretim üyelerinin danışmanlıklarında tamamlanmıştır. 2018 yılında yapılan toplam 7 çalışmadan; 3'ünde nitel, 1'inde nicel, 1'inde karma ve 2'sinde de deneysel yöntem kullanılmıştır. 2019'da hazırlanan toplam 16 çalışmadan 6'sında nitel, 3'ünde karma, 1'inde nicel ve 6'sında da dokümantasyon yöntemine başvurulmuştur. Bu kapsamda araştırmada ele alınan tezlerin konularına değinecek olursak yüksek lisans tezleri özelinde, Almanya'da kurumsal olarak polis teşkilatında uygulanan manevi danışmanlık hizmetlerinin Türkiye'de uygulanabilirliği, ülkemizdeki hastanelerde uygulanan manevi danışmanlık hizmetlerine sağlıkçılar gözünden bakış, dini içerikli metinlerin manevi danışmanlığa yardımcı yöntemlerde kullanımına etkisi ele alınmıştır. Ayrıca manevi danışmanlık hizmetlerinin, bireylerin çeşitli rahatsızlıkları üzerindeki etkileri ile cezaevindeki hükümlüler ve gebelik sürecindeki kadınlar üzerinde bu tarz destek ve yönelimlerin etkileri de ele alınan konular arasındadır. Doktora tezleri özelinde ise dini içerikli müziklerin, bireyler üzerindeki kaygı ve stresi gidermeye yönelik uygulanan manevi danışmanlık yöntemlerinde kullanılması, bireylerin danışma süreçlerinde din faktörü ve bu boyutun etkileri, Türkiye'deki sağlık hizmetlerinde uygulanan manevi danışmanlık yöntemlerinin hastalar ve manevi danışmanlar üzerindeki etkileri ve manevi danışmanlık alanına konu olan aile içi sorunların neler olduğuna dair konular incelenmiştir. Türkiye'de din psikolojisi özelinde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan çalışmalar, ülkemizde yeni gelişiyor olmasına rağmen, bu hizmeti alanlar üzerinde olumlu etkileri görülmüştür. Kullanılan yöntemlerin, bireylerde var olan çeşitli sıkıntı ve ruhsal bunalımları azalttığını ortaya koyan sonuçlara ulaşılmıştır. Bu araştırmaların alanın gelişimine katkısı yanında bireyler üzerinde olumlu etkiler ortaya koyduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ilgili araştırmaların çalışmanın sonunda dile getirilen öneriler çerçevesinde artırılarak devam ettirilmesi önem arz etmektedir.

A n a h t a r   K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Tez • Betimsel analiz
Maneviyat • Literatür

A b s t r a c t

In this study, it's aimed to give a brief explanation of master's and doctoral theses in Turkish universities specific to the field of the psychology of religion on the spiritual counseling and guidance written within the last two years. For this study, the method of descriptive analysis was used. In this framework, the yok-tez database was scanned, and a total of 23 thesis studies conducted in 2018 and 2019 were reached, including 19 masters and 4 doctorates, which were identified to include relevant topics. 4 of these studies were prepared under the consultancy of the academic members in Istanbul University, and 3 in Uludağ University, and 2 in İzmir Kâtip Çelebi University, and 2 in Necmettin Erbakan University, and 2 in Süleyman Demirel University. The remaining 10 were completed under the supervision of academic members working in Erciyes University, Marmara University, Hitit University, Karadeniz Technical University, Cumhuriyet University, Atatürk University, İnönü University, Sakarya University, Dokuz Eylül University and Çukurova University. Of the 7 studies conducted in 2018, 3 were done in accordance with the qualitative method, 1 with the quantitative method, 1 with the mixed method, and 2 with the experimental method. Conducting 16 studies in 2019, qualitative method was used 6 times, the mixed method was used 3 times, the quantitative method was used only once, and documentation method was used 6 times. If one is to mention the subject matters of these theses, it is seen that in master's theses, applicability of the spiritual counseling and guidance services deployed in the police department in Germany to Turkey, review of spiritual counseling services applied in hospitals in our country through the eyes of health professionals, the influence of religious texts on spiritual counseling and guidance methods were examined. The doctoral studies mostly examined the following topics: the use of religious hymns in the spiritual counseling and guidance services to prevent anxiety and stress take hold in individuals; influence of the religion exerted over individuals by use of spiritual counseling and guidance, the effects of the spiritual counseling and guidance on patients and counselors in health care services, and the kinds of domestic problems addressed to in the spiritual counseling and guidance services. In conclusion, these studies done in the field of psychology of religion on the spiritual counseling and guidance in Turkey, although this field is newly-emerging in our country, showed positive results. Methods used in the services reduced the effects of the problems and the spiritual crises on the individuals as depicted in the study. Since these studies not only help to build up the field, but also have positive effects on individuals. Therefore, it is important to keep up the work of maintaining the production of studies of this kind pursuant to the suggestions expressed in the conclusion.

K e y w o r d s

Spiritual counselling and care • Thesis • Descriptive analysis
Spirituality • Literature

Giriş

İnsan, inişli çıkışlı bir yaşam serüvenine sahiptir. Bu yaşam serüveninde insanın, arzu ettiği her şeyi istediği anda elde edebilmesi mümkün değildir. Birey hayatında ortaya çıkan birtakım zorluklar, onu sadece maddi olarak değil manevi olarak da yıpratacaktır. İşte böyle durumlarda din, bireyin karşılaştığı sorunlarla baş edebilmesinde önemli bir destek kaynağı olacaktır. Nitekim yapılan birçok araştırmada, dinin psikolojik sağlığı olumlu yönde etkilediğine dair sonuçlar tespit edilmiştir (Aytan, 2015; Gürsu, 2011; Koenig, 2008; Waller ve ark., 2010; Myers, 2000; Atoofi ve ark., 2019; Dadfar ve ark., 2019).

Psikoloji ve terapi uygulamaları bireyin, ruh sağlığını ve iyi oluşunu amaçlamaktadır. Bu çerçevede dini inanç ve ritüeller, insanların sağlık ve psikolojik iyi oluşlarıyla yakından ilişkili olarak değerlendirilmektedir (Abu-Raiya, 2016: 59). Dini ve manevi yaşantının temelinde ne olduğunu tartışan araştırmacılar, maneviyatı bir fenomen olarak kabul etmektedirler. Araştırmacılardan bazıları maneviyatı biyolojik özelliklere dayandırırken bazıları ise psiko-sosyo-kültürel faktörlerle ilişkilendirmişlerdir (Hay & Socha, 2005: 589). Din ve maneviyatın, bireyin iyi oluşu üzerindeki etkilerinin terapi uygulamalarına aktarılmasıyla, manevi danışmanlık olarak kavramlaştırılan yeni bir alan ortaya çıkmıştır.

Manevi danışmanlık kelime anlamı olarak “birey veya gruplara bireysel inanç yolculukları ve kritik geçiş dönemlerinde sınırlı süreli çatışma ve kriz durumlarına odaklı olarak eşlik edilmesi” (Ağlıkaya Şahin, 2017: 25) şeklinde tanımlanmaktadır. Manevi danışmanlığa terapötik bir özellik atfeden (Stollberg, 1969) yazarlar olduğu gibi, dini olarak yaşamsal açıdan bir yardım (Zerfass, 1988: 1118) olarak nitelendirenler de olmuştur. İlgili literatürde bu kavramın tanımıyla alakalı olarak Lartey (1993); “Bireyin hayatında kutsal/aşkın bir boyut olduğunu kabul eden uzmanların yürüttüğü, sözel ya da sözel olmayan, doğrudan veya dolaylı, literal ya da sembolik iletişim biçimlerini kullanarak, danışanların temelde stres ve kaygıyla başa çıkmalarını sağlamaya yönelik tüm yardım etme aktivitelerini kapsayan özel bir danışmanlık türü” şeklinde bir tanımlamada bulunmaktadır.

Manevi bakım ve danışmanlığın tarihi geçmişine bakıldığında, Hıristiyanlığın ilk dönemlerine kadar uzandığı görülmektedir. Özellikle Avrupa ülkelerinde profesyonel ve kurumsal bir şekilde insana yönelik sunulan hizmetler olarak yerini almıştır. Manevi bakım uygulamaları sadece batı Hıristiyanlığın kültürüne has değildir. Türk-İslam kültürü ve tarihinin de manevi bakım ve danışmanlık hizmetlerine kaynaklık eden, ona yol gösteren birçok emir, tavsiye ve prensiplerle dolu olduğu göze

çarpılmaktadır. Medeniyetler tarihi incelendiğinde ise hastalarla ilgilenmenin altında daha çok dini bir motivasyonun yattığı söylenebilir. Zira dini kurum ve görevliler, hastaların tıbbi ve psikolojik tedavilerinin sorumluluğunu kendilerinde görmüşlerdir. Ancak modernizmin etkisini arttırmasıyla birlikte hastalara bakma ve iyileştirme konusundaki motivasyon dini karakterini kaybetmiş, yerini uzmanlaşmalar almaya başlamıştır (Ağlıkaya Şahin, 2020: 58).

Dini bakım ve danışmanlık ya da dini danışmanlık olarak isimlendirilen pastoral psikoloji, Anton Boisen öncülüğünde 1900'lü yıllarda din ve psikolojiyi birbiriyle ilişkilendiren bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır (Kılınçer, 2017: 28). Ülkemizde de dini danışmanlık ve rehberlik çalışmaları, kuramsal açıdan daha çok pastoral psikolojiye dayandırılmaktadır (Söylev, 2014: 45).

Manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları çerçevesinde kurum-sallaşma yapısına gidildiği de görülmektedir. Zira 1963 yılında kurulan Amerikan Pastoral Danışmanlar Derneği bunun bir örneği olarak gösterilebilir. Ayrıca bir başka oluşum da Evanjelik Protestan topluluk için hizmet eden Hıristiyan Psikolojik Çalışmalar Derneği'dir. Alan uygulamaları kapsamında ise bu tarz çalışmaların, akreditasyon çalışmalarını tamamlayan hastanelerde manevi danışmanlık modellerinin geliştirildiği görülmektedir. Bu çerçevede Avrupa'daki gelişmelere bakıldığında ise Almanya'da gerek huzurevleri ve gerekse bakımevlerinde manevi danışmanlık hizmetlerinde değişik dinsel içeriklerle danışanların istek ve talepleri doğrultusunda uygulanmaktadır. Batıdaki manevi danışmanlık uygulamaları; (a) özellikle ölümcül bir hastalığa yakalanmış hasta ve hasta yakınları ile ilgilenerek onlara "ölüme refakat hizmetleri" kapsamında manevi telkin ve destek hizmetleri vermek, (b) intihara eğilimli danışanlara manevi destek vermek, (c) aile içi şiddete maruz kalmış aile bireylerine manevi destekli psiko-sosyal yardımlarda bulunmak, (d) modern hayat ile örf ve gelenekler arasında kalmış ve manevi boşluğa düşmüş gençlerin sorunlarına çözüm üretmek, (e) hapisanede yatmakta olan mahkumların manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve (f) genelde dinsel yönden sapma gösteren ve bunalıma girmiş danışanlara manevi rehabilitasyon hizmetleri sunmak gibi konularda çalışmalar yapılmaktadır. (Koç, 2012: 209-212).

Ülkemizde gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri ise; (i) bibliyoterapi uygulamaları, (ii) yas danışmanlığı, (iii) sağlık kurumlarında danışma hizmetleri, (iv) bağımlılıkla başa çıkma, (v) yetiştirme yurtlarında danışma hizmetleri, (vi) cezaevlerinde danışma hizmetleri, (vii) medya okur-yazarlığı ve (viii) bunların dışında farklı alanlarda

ve çeşitli konularda yürütülmektedir (Ayten ve ark, 2016).

Manevi danışma uygulamaları farklı kuramsal yaklaşımlarla temellendirilmektedir. Bunlardan biri logoterapidir. Öncülüğünü Frankl'ın yaptığı logoterapiye göre; insanın varoluşunun amacı anlam kazanmaktır. Zira insanın varoluşu anlam arayan bir varoluştur ve anlam hakkında ön bilgi ve inanca sahiptir. Logoterapi uygulamalarında danışan, hayatın anlamı ile karşı karşıya getirilir ve anlama yönlendirilir. Hayatın anlamını kavramasını sağlamak, danışanın nevrozunu yenmesine katkıda bulunur (Frankl, 2014: 74).

Manevi danışma uygulamalarını temellendiren bir diğer yaklaşım ise Hümanistik yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre insan, gelişim gücü yüksek bir varlık olarak görür. İnsanda “kendini gerçekleştirme” potansiyelinin olduğu kabul edilir. Hümanist psikolojiye göre bireyler kendi fiillerinden sorumludur (Kılınçer, 2017: 29).

Maslow'un düşünceleri öncülüğünde oluşan bir diğer yaklaşım ise transpersonel psikoloji yaklaşımıdır. Bireyde var olan kendi sınırlarını aşma potansiyelinin farkına varan Maslow bu yeni alanı hümanist ötesi kavramı ile açıklamıştır. Zamanla bu kavram transpersonel olarak benimsenmiştir (Ayten & Düzgüner, 2017: 40).

Manevi danışmanlık ve rehberlik süreçleri, özellikle davranışsal, bilişsel ve varoluşsal yaklaşımların uygulamalarına dayanmaktadır. Davranışçı yaklaşıma göre terapi sürecinde ölçülemeyen ve gözlemlenemeyen bilinçaltı süreçler yerine gözlemlenebilen davranışlara odaklanmak gerekir. Bu terapi yöntemi, problem davranışın ortaya çıktığı koşulları değiştirmeye odaklanır. Bu koşulların değişimi ile davranışın da değişimi beklenir (Spiegler, 2016: 7). Bilişsel yaklaşım ise maneviyatla ilişkilendirilen düşünceler (suçluluk, günahkârlık) üzerine odaklanılır. Danışanda meydana gelen dini kaynaklı olumsuz düşüncelerin varlığı ve dini başa çıkma yöntemlerini kullanması terapi süreci için oldukça önemlidir (Kılınçer, 2017: 34). Varoluşsal yaklaşımda ise bireyin probleminin çözümü, geçmişte ya da biyolojik yapısında değil, tercihini yapıp sonucunu da üstlenmesinde yatmaktadır. Terapi sürecinin temelinde danışanın kendi varoluş bilincine ulaşması amaçlanır (Kılınçer, 2017: 33).

Bireyler, karşılaştıkları problemleri çözmeye hususunda zaman zaman profesyonel yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. İlgili yardım konusunda psikolojik danışma, bireylerin değişim ve gelişimine katkı sunarak kendilerini keşfetmelerini sağlar. Süreç içerisinde yüz yüze, sistemli, profesyonel ve en önemlisi danışan ile danışman iş birliği içerisinde ilerleyen

bir ilişki söz konusudur. Manevi danışmanlık ise bireyin tek başına kaldıramayacağı bir problemle karşılaşması durumunda, dinin kaynak oluşturduğu ve onun verileri çerçevesinde gerçekleştirilen yardım ve hizmetleri bünyesinde barındırır. Bu süreçte manevi danışmanlığın, problem yaşayan bireylere yönelik iyileştirme, yönlendirme, destekleme, uzlaştırma ve geliştirme gibi olumlu etkileri vardır. Bireylerin içerisinde bulunduğu ruhsal bunalımlarla ilgili hususlarda, dinî ve manevî materyalleri kullanan danışmanların, bunları kullanmayan diğer danışmanlara oranla daha başarılı sonuçlar elde ettikleri, yapılan çalışmalarda görülmüştür (Doğan, 2017: 1272-1277).

Manevi danışmanlık çeşitli hastalıklar, ileri yaşa bağlı olarak gelişen bazı durumlar, doğal afetler ve çeşitli ruhsal bunalımlar yaşayan bireylerin kaybetmiş oldukları hayattaki anlam arzusunu yeniden elde etme süreçlerinin dini/manevi unsurlar kullanılarak desteklenmesidir. Bu süreçte, bireyin kaybetmiş olduğu anlamı ve kontrol duygusunu yeniden kazanması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede manevi danışmanlığı, bireyin yaşamış olduğu sıkıntılı durumlara karşı, kendisini manevi alana yaklaştıran ve bu açıdan gelişmesini sağlayan vesileler olarak değerlendirmek mümkündür (Ayten, 2015: 65). Genel olarak değerlendirilecek olursa manevi danışmanlık, bireylerin hayatlarına dair, yaşamış oldukları çeşitli sıkıntı ve bunalımlar karşısında, zihinlerindeki soruların cevap arayışlarını içeren ve aynı zamanda psikolojik problemlerin çözümüne de katkı sağlayan bir danışma sürecidir (Ağilkaya Şahin, 2017: 17).

Ülkemizde konu ile ilgili yapılan araştırma ve uygulamalarda, genel olarak batıdaki kaynak ve modellemeler kullanılmaktadır. Batıdaki sistemin nasıl yürütüldüğü, sistematik yapısı, içerik ve sınırlarının neler olduğunu ortaya koymak adına çeşitli çalışmalar literatürde mevcuttur (Ağilkaya-Şahin, 2017; Mollaoğlu, 2013; Karagül, 2012; Koç, 2012; Seyyar, 2014; Bal Koçak, 2015). Ayrıca İslam dini, kültür ve geleneklerimizde bulunan değer, yöntem ve metotları manevi danışmanlık ile birleştirerek günümüze taşımak isteyen çalışmalar da yapılmıştır (Sarı, 2016; Dinçer, 2016; Karaca & Acar, 2016; Sayar, 2014; Şirin, 2018; Merter, 2012).

Yapılan araştırmalar, manevi danışmanlık uygulamalarının belirli esaslar çerçevesinde yerine getirildiğini belirlemiştir. Bunlardan ilki manevi danışmanlığın ücretsiz bir hizmet ve teklif olmasıdır. Buradaki amaç ise bu hizmetin herkese hitap etmesini sağlamaktır. İkinci olarak manevi danışmanlıkta git-yapısından bahsedilebilir. Buna göre danışman kendi isteğiyle danışanın evine gider ve insanları seven Tanrı'nın bir elçisi olarak kabul edilir. Son olarak manevi danışmanlıkta gizlilik esastır. Bu

durum batıda yasalarla garanti altına alınmıştır. Yani danışmanlar, kendilerine anlatılanlarla ilgili olarak günah çıkarma seanslarında olduğu gibi danışanlarına herhangi bir soru sormazlar (Ağılkaya Şahin, 2017: 104-109).

Manevi danışmanlık yapacak olan bireylerde birtakım özelliklerin de olması gerekir. Bu hususla ilgili olarak Kavas & Kavas (2014: 909), hastanelerde görev yapacak bireylerin psikolojik danışma becerilerine hâkim, sağlık konusunda bilgili ve hasta psikolojisini bilen, iletişim becerisi yüksek, dinî literatüre ve bağlı bulunduğu toplumun dini ve kültürel değerlerini özümsemiş bireylerin olması gerektiğine vurgu yapar.

Ülkemizde manevi danışmanlık ve rehberlik konusunda yapılacak çalışmaların, düzenli olarak yürütülebilmesi adına Sağlık Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 7 Ocak 2015 tarihinde “Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü” imzalanmıştır. İlgili protokol çerçevesinde kurumların ayrı ayrı ve ortak yükümlülüklerinin çerçevesi çizilmiş, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerine başvuracak kişiler için, bu hizmeti verecek olan personelin donanımı ve eğitimi konusunda yapılacaklar belirlenmiştir. Protokolün imzalanmasının yanında ülkemizde alan adına farklı gelişmeler de yaşanmıştır. Göze çarpan bir gelişme olarak 2016 yılında uluslararası düzeyde başlatılan manevi danışmanlık ve rehberlik kongrelerinden bahsedilebilir. İlgili kongrede bu alana yönelik sevgi evleri, huzurevleri, cezaevleri, hastaneler vb. yerlerde yapılan çalışmaların sonuçlarına ve belli başlı önerilere yer verilmiştir. Kongre periyodik olarak diğer yıllarda da gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

Zikredilen hususlar çerçevesinde bu araştırma, son 2 yıl içerisinde din psikolojisi özelinde bu alanda gerçekleştirilmiş olan yüksek lisans ve doktora tez çalışmalarında kullanılan yöntem, ilgili süreç ve sonuçlarına bakılmak suretiyle, mevcut döneme gelinceye kadar yoğunluklu olarak hangi konulara değinildiği, sonuçlarının getirileri ve alanın ülkemizdeki güncel durumu üzerine değerlendirmede bulunmayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda çalışma, manevi danışmanlık alanında son 2 yıl içerisindeki araştırmaların ülkemizdeki gittiği yönü ortaya koyarak, bundan sonra yapılacak çalışmalardaki yeni stratejilerin oluşturulmasına imkân sağlayacaktır. Ayrıca bundan sonra yapılacak çalışmalar için, alandaki araştırma boşluklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

a. Yöntem

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz yönteminde elde edilen veriler, ortaya

koyduğu boyutlara göre özetlenerek yorumlanır. Bu yöntemde sık sık doğrudan alıntılardan yararlanır. Yapılan betimlemler açıklanır, yorumlanır, neden-sonuç ilişkileri ortaya konulur ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım & Şimşek, 2013: 256). Türkiye’de son 2 yıl içerisinde (2018-2019), din psikolojisi anabilim dalı özelinde manevi danışmanlık ve rehberlik alanında hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri profil ve yönetsel açıdan incelenerek, sonuçlarına dair genel bir değerlendirmede bulunulmuştur. Bu kapsamda yöktez veri tabanında bulunan ilgili tezlere ulaşılması birkaç adımda gerçekleşmiştir. Öncelikle yıl aralıklarını belirleme işleminin ardından çalışmaların, felsefe ve din bilimleri bölümü din psikolojisi anabilim dalı özelinde gerçekleştirilen çalışmalar olmasına dikkat edilmiştir. Tezlerin belirlenmesi esnasında aynı zamanda manevi danışmanlık ve rehberlik, manevi bakım, maneviyat gibi anahtar kelimeler kullanılarak ilgili yüksek lisans ve doktora tezleri tespit edilmiştir.

b. Bulgular

Araştırmada kullanılan veriler, son iki yılda (2018-2019) hazırlanan din psikolojisi bilim dalı özelinde yöktez veri tabanında bulunan manevi danışmanlık ve rehberlik konulu yüksek lisans ve doktora tezlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda toplamda 19’u yüksek lisans ve 4’ü doktora tezi olmak üzere 23 tez çalışması araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu süreçte yökteзде erişime kapalı olan ve Aysun Özkan tarafından hazırlanan doktora tezinin, çalışmamızı ilgilendiren verileri için tez yazarıyla görüşülmüş, kendisinin onayı ve ilgili bölümlerini paylaşmasıyla araştırma, çalışmamızdaki yerini almıştır.

Tez çalışmalarının analizi sırasında toplamda ulaşılan 23 çalışma; yıllarına, türlerine, isimlerine, yazarlarına, danışmanlarına, hazırladıkları üniversite ve kullanılan yöntemlerine göre ayrılmıştır. Yüksek lisans tezlerinin 5’i 2018, 14’ü ise 2019 yılında tamamlanmıştır. Doktora tezlerinin 2’si 2018’de diğer 2’si ise 2019’da hazırlanmıştır (bkz. Ek; Tablo-1 & Tablo-2).

Ön bilgileri verilen bu çalışmaların sonuçlarına yönelik ayrıntılı değerlendirmesi ise her biri ayrı başlık olarak ele alınmak suretiyle yapılacaktır.

b.a. 2018 Yılında Yapılan Tezlerin İçeriklerine İlişkin Bulgular

b.a.a. Yüksek Lisans Tezleri-(2018)

1. *Arzu Pehlivan-Manevi Bakım ve Danışmanlığın İmam-Hatip Ortaokul Öğrencilerinin Ruh Sağlığı ve Manevi İyi Oluşlarına Etkisi*

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi bünyesinde ve Zuhal Ağlıkaya Şahin danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı, imam-hatip ortaokul öğrencilerine manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek ve sonuçlarını incelemektir.

Araştırmada yöntem olarak deneysel metod kullanılmıştır. Bu kapsamda tek gruplu öntest-son test yönteminin yanında denek grubuna; “Kişisel Bilgi Formu”, “Beck Depresyon Ölçeği” ve “Manevi İyi Oluş Ölçeği”’nden oluşan bir form uygulanmıştır. Araştırmanın örneklemi Manisa Yunus Emre Osmanlı imam hatip ortaokulu 7. ve 8. sınıflarına giden 66 öğrenci oluşturmuştur. Bu katılımcıların yaşları 13-14’tür.

Bireylerin 29’u (%43,9) erkek, 37’si (%56,1) ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Yaş dağılımı olarak; 44’ü (%66,7) 13, 22’si (%33,3) 14 yaşında olacak şekilde bir dağılım söz konusudur. Bireylerin 44’ü (%66,7) 7.sınıf, 22’si ise (%33,3) 8.sınıf öğrencisidir. Yine bu bireylerden kendilerini çok dindar olarak görenlerin sayısı 10 (%15,2), dindar olarak görenlerin sayısı 47 (%71,2), biraz dindar olarak nitelendirenlerin sayısı 8 (%12,1) ve pek dindar olmadığını belirtenlerin sayısı ise 1 (%1,5) olarak ortaya konulmuştur.

Araştırmada manevi danışmanlık eğitimi uygulanan katılımcıların son test depresyon düzeyleri, ön test depresyon düzeylerine göre anlamlı derecede düşük çıkmıştır. Bununla birlikte kendilerini çok dindar olarak tanımlayan bireylerin diğer bireylere göre daha yüksek depresyon düzeyine sahip oldukları görülmüştür. Yine erkeklerin, kızlara oranla daha yüksek bir depresyon düzeyine sahip oldukları ortaya konulmuştur. Yapılan ön test-son test uygulamalarına göre manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması alan 15 öğrenciden 14’ünün depresyon düzeylerinde azalma olduğu tespit edilmiştir. Bu da manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin, bireylerin ruh sağlıklarını olumlu yönde etkilediğini göstermektedir.

2. Ayşe Gül Güler Ünal-Almanya Federal Cumhuriyeti’nde Polis Teşkilatında Manevi Bakım Uygulaması ve Türkiye’de Uygulanabilirliği

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi bünyesinde Sema Yılmaz danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, Alman polis teşkilatına uygulanan manevi bakım yönteminin Türkiye’de uygulanabilirliğinin test edilmesi ve ilgili sonuçların Türk polis teşkilatındaki etkilerinin ortaya konulması amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma evrenini Türkiye’nin 3 farklı coğrafi bölgesinde görev yapan polis memurları oluşturmaktadır. İlgili emniyet mensupları; Sivas

ve ilçesi Zara, Ordu, Gaziantep ve Bitlis'te görev yapan 67 kişidir. Kar-topu tekniği ile belirlenen örneklem grubunun 4'ü (%6) kadın, 63'ü (%94) ise erkektir. Katılımcıların yaşları ise 19-50 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. İlgili polisler 5'i (%7,5) 19-25, 36'sı (%53,7) 26-35, 25'i (%37,3) 36-49 ve 1'i de (%1,5) 50 yaş ve üzeri aralığındaki bireylerden oluşmuştur. Katılımcıların 52'si (%77,6) evli 15'i (%22,4) ise bekârdır.

Yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanarak elde edilen çalışma verilerinde, katılımcıların demografik özelliklerinin yanı sıra çalışma koşullarını, etİge dair düşüncelerini, psikolojik desteğe bakış açıları ile manevi bakım uygulamasına karşı tepkilerini ölçmeye yönelik 31 soruluk bir mülakat formu hazırlanmıştır. Araştırmadaki katılımcılar, gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiştir.

Araştırmada gönüllü katılımcıların %62,7'si kendilerini en iyi ailelerinin anladığını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan bekâr olan polis memurları ise bu konuda kendilerini en iyi mesai arkadaşlarının anladıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre polis memurlarının %59,7'si zorlu bir görev sonrası faydalı olmayacağı düşüncesiyle psikolojik destek almayı uygun görmemektedir. Birimlerine destek amaçlı gelen bir din adamına sıcak bakan katılımcıların oranı %49,3 iken, her türlü sır tutma yetkisine sahip biriyle görüşme isteğine sıcak bakmadıkları göze çarpmaktadır.

Öte yandan, din adamının birimlerini ziyaret etmelerine olumsuz yaklaşan polis memurlarında, din adamlarına karşı duyulan bir güvensizliğin olduğu görülmüştür. Zira polis memurlarının yaşadığı kişisel tecrübeler, din adamlarına karşı mesafeli ve şüpheli yaklaşmalarına sebep olarak gösterilebilir. Dolayısıyla bu durum onların manevi veya psikolojik destek hizmetine de mesafeli olarak yaklaşmalarına neden olabilir. Aynı zamanda bu alanın Türkiye'de yeni gelişen bir alan olması ve katılımcıların alan hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olmamaları da ön yargılı olmalarında etken olabilir. Manevi bakım uygulamasının temelinde var olan "destek" düşüncesinin, polisler tarafından kabul görmesi önemli bir gelişme olarak değerlendirilmiştir. Zira katılımcıların manevi bakım hakkında herhangi bir bilgileri yokken olumlu tavır sergilemeleri bunun göstergesi olabilir. Ayrıca ilgili sonuçların, manevi danışmanlığın gerekliliğini ve olumlu etkilerini yansıttığı ifade edilebilir.

3. Mehmet Pehlivan-Sağlık Çalışanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek ve Rehberlik Projesi: Afyonkarahisar Devlet Hastanesi Örneği

Bu çalışma, Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde Âdem Efe danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmada, ülkemizde yeni

bir alan olarak ortaya çıkan manevi bakım ile ilgili, Afyonkarahisar devlet hastanesinde görev yapan sağlık çalışanları nezdinde manevi bakımın nasıl algılandığı, bu konuda ne derece bilgi sahibi olukları ve konuya ilişkin düşüncelerine yönelik manevi destek algılarını ölçmek amaçlanmıştır.

Araştırmanın evrenini Afyonkarahisar devlet hastanesine bağlı AMATEM’de görev yapmakta olan 1237 sağlık çalışanı oluşturmaktadır. Örneklem ise seçkisiz örneklem yöntemi ile belirlenmiş olan 64 (%25,6) doktor, 77 (%28) hemşire, 27 (%9,6) ebe, 1 (%0,4) diyetisyen, 5 (%2) fizyoterapist, 2 (%3,6) psikolog, 19 (%7,6) sağlık memuru, 3 (%2,4) sosyal çalışmacı, 36 (%14,4) sağlık teknisyeni ve 16 (%6,4) diğer sağlık personeli olmak üzere toplam 250 sağlık çalışanından oluşmuştur. Katılımcılar, gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenmiştir.

Nicel yöntemin kullanıldığı araştırmada “Kişisel Bilgi Formu” ve “Manevi Destek Algısı Ölçeği” nden oluşan anket formu kullanılmıştır. Yine bunun yanında hasta, hasta yakını ve sağlık çalışanlarına mülakat da uygulanmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin 139’u (%55,6) kadın, 111’i (%44,4) erkektir. Bununla birlikte yaş aralıkları ise 18-46 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. İlgili yaş aralıklarına dair veriler ise %20,8’i 18-25, %29,6’sı 26-35, %33,6’sı 36-45 ve %16’sı da 46 yaş ve üzeri bireylerden oluşmuştur. Katılımcıların medeni durumlarında ise 69’unun (%27,6) bekâr, 170’inin (%68) evli olduğu görülmüştür. 8 (%3,2) kişi boşanmış ve 3 (%1,2) kişinin ise eşleri vefat etmiştir.

Katılımcıların, dini bilgilerinin yeterliliklerine göre vermiş olduğu cevaplarda, genel olarak yeterli bilgiye sahip oldukları konusundaki oran %62,4 olarak belirlenmiştir. Manevi destek duyularının ise son zamanlarda alanla ilgili yapılan tanıtımların etkisinin de olabileceği varsayılarak %60,8 olarak tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde, katılımcıların manevi destek algılarının en yüksek olan grubun, eşleri vefat eden bireyler olduğu sonucuna ulaşılmıştır (4,62). Genel olarak sonuçlar değerlendirildiğinde, araştırmaya katılanların dini bilgi düzeyleri yüksek olmasa da manevi destek algılarının yüksek olması, manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının olumlu etkilerinin görülmesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

4. Ümmüğülsüm Semerci-Mesnevi ve Bibliyoterapi

Çorum Hitit Üniversitesi bünyesinde Muammer Cengil danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, duygusal ve fiziksel problemlerin tedavisinde kitapların veya kitaplarda geçen hikâyelerin birey tarafından okunarak, bireye farkındalık kazandırılmasının amaçlandığı bir yöntem

olan bibliyoterapinin (Kaya, 2018), Mevlâna'nın mesnevisinde yer alan bazı seçili hikâyeler ile hastalar üzerindeki etkisinin araştırılması ve bu yolla manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sunulması amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma konusuna dahil olan evreni Eskişehir devlet hastanesinin psikiyatri bölümünde yatmakta olan hastalar oluşturmaktadır. Örneklem ise bu hastalar arasından seçkisiz yöntemle belirlenen 13 hastadan oluşmuştur. Yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden mülakatın kullanıldığı çalışmada, hastalarla iki ya da dört haftalık periyotlar halinde, sayıları üç ile yedi arasında değişecek şekilde birebir görüşülmüştür.

Kullanılan görüşme formu, gerekli alan yazının taranması, ön görüşmeler yapılması ve hastaların okuyacak oldukları ilgili seçili hikâyelerden faydalanılarak hazırlanmıştır. Her bir görüşme kayıt altına alınmıştır.

Araştırmada incelenen on üç vaka sonrasında elde edilen sonuçlara göre, yardımcı bir yöntem olarak kullanılan bibliyoterapinin, hastalar üzerinde olumlu etkisinin olduğu görülmüştür. Nitekim bibliyoterapi ile asıl amaçlanan, bireyin iç gözü kazanması, yani farkındalığının oluşmasıdır. İlgili yöntemle alakalı seçilen hikâye ve öyküler, problemleri davranışları olan hastaya aktarıldığında, bireyin bildiği fakat karşı karşıya gelmekten çekindiği sorunları ile yüzleşmesi sağlanabilir.

5. Zeynep Usta-Türkiye'de Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri: Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma

Karadeniz Teknik Üniversitesi bünyesinde Necmi Karşlı danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, Türkiye'deki hastanelerde uygulanan manevi destek hizmetlerini ele almıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın evreni Türkiye'deki çeşitli hastanelerde görev yapan 65 manevi destek görevlisidir. Örneklemini ise gönüllü olarak araştırmaya katılan 50 manevi destek görevlisinden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin 30'u (%60) erkek, 20'si (%40) ise kadındır. Yaşları ise 26-49 yaş arasındadır. Bu katılımcıların 43'ü (%86) evli, 7'si (%14) ise bekârdır.

Manevi destek görevlilerinin 22'si (%44) aktif ve etkin dinleme, 6'sı (%12) soru-cevap, 10'u (%20) anlama-anlamlandırma, 13'ü (%26) dini referanslar-dua terapi, 5'i (%10) bibliyoterapi, 3'ü (%6) logoterapi, 1'i (%2) de ihsan modeli yöntemlerini kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırmada hastanelerde görev yapan manevi destek görevlilerinin; uygulanan yöntemlere rağmen alanın yeterince tanınmıyor olmasından, sağlık çalışanlarının bir kısmının önyargılı davranışlarından, belirli hizmet kıstaslarının yoksunluğundan, mesleki statüye kavuşamamak ve akademik altyapı eksikliğinden kaynaklı problemlerden rahatsız oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

b.a.b. Doktora Tezleri-(2018)

1. *Ayşe Kaya Göktepe-Dini İçerikli Müzik Terapinin Üniversite Öğrencilerinde Duygu Durumu, Kaygı ve Algılanan Stres Düzeyi Üzerindeki Etkisi*

Bu çalışma Marmara Üniversitesi bünyesinde Sevede Düzgüner danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmada, dini içerikli müzik terapinin kaygı, duygu durumu ve stres üzerindeki etkisi ele alınmış ve bu durumun sonuçları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırma yöntemi, karma yöntem olarak belirlenmiştir. Zira ilk olarak ilgili literatür araştırmalarındaki belgeler kullanılmak suretiyle dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Daha sonrasında karma yöntem türlerinden çeşitleme desenine göre bir tasarlama yoluna gidilmiştir. Yine bunun yanında katılımcıların seanslarına yönelik içerik analizi yöntemine başvurulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçekler ise “Kişisel Bilgi Formu”, “Kısa Semptom Envanteri”, “Durumluk Kaygı Ölçeği”, “Sürekli Kaygı Ölçeği”, “Pozitif ve Negatif Duygu Ölçeği” ve “Algılanan Stres Ölçeği” olmuştur.

Araştırmanın evreni İstanbul’da eğitim gören üniversite öğrencileridir. Örnekleme ise yaşları 18-27 yaş arasında değişen ve 29’u deney, diğer 29’u da kontrol grubundan oluşan 58 üniversite öğrencisidir. Araştırmaya katılanların 17’si (%29,3) erkek, 41’i (%70)’i ise kadındır. Yaşları 18-21 aralığında olan kişi sayısı 26 (%44,8) iken, 22-26 yaş aralığındaki kişi sayısı ise 32 (%55,2)’dir. Katılımcıların 2’si (%3,4) evli, 52’si (%89,7) bekârken, 4’ünün de (%6,9) duygusal bir ilişkisinin olduğu bulgularda ortaya konulmuştur. Deney grubuna 4’er seanslık stres verici müzik ile dini içerikli müzik dinletileri yaptırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, dini içerikli müzik terapinin manevi destek sunan bir yönünün olduğu ifade edilmiştir. Yine bu terapinin olumlu etkisiyle ilgili olarak, algılanan stres düzeyi ve negatif duygu durumunun azalması üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Aynı şekilde nitel kısmında da dini içerikli müzik terapiye katılan kişilerin çağrışımlarında olumlu imgelemlerin, olumsuz imgelemlerden daha yüksek çıktığı ortaya konulmuştur.

Dini içerikli müziklerin kullanılmasının katılımcılar üzerinde çeşitli ve kıymetli etkilere yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu müziklerin, huzur, sükûnet gibi rahatlama ifade eden duyguların yanı sıra, olumlu çağrışımlara yol açtığı görülmüştür. Bu müzikleri dinleyen katılımcıların, yerine getirmediikleri dini sorumlulukları noktasında kendileriyle içsel bir hesaplaşmaya gittiklerini belirten ifadelere başvurdukları ortaya konulmuştur. Araştırmada, dini müziklerin insanların dini bir tecrübe yaşamasına katkıda bulduklarından, bireylerin dini/manevi yönünü geliştirmek amacıyla kullanılabilmesine vurgu yapılmıştır. Bireyler üzerinde bırakmış olduğu olumlu etkiler de göz önünde bulundurulduğunda, bu müziklerin dini terapide kullanılabilmesini söylemek mümkündür.

2. Muhammet Cevat Acar-Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Dini Boyut: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma

Erzurum Atatürk Üniversitesi bünyesinde ve Faruk Karaca danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, (Acar, 2018) bireyin psikolojik danışma sürecinin, dini kaynaklardan beslenmesi halinde daha etkili olup olmayacağını incelenmesi amaçlanmıştır.

Araştırma yöntemi olarak deneysel yöntem ve ön test-son test kontrol gruplu araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmada ayrıca ölçek olarak “Kısa Semptom Envanteri” ne yer verilmiştir. Araştırmanın evrenini Mardin Artuklu Üniversitesi’nde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluştururken, örnekleme ise “Kısa Semptom Envanteri”nden dört veya daha fazla boyutta yüksek veya daha yüksek düzeyde psikopatoloji belirtisi gösteren 15 öğrenci oluşturmuştur. 15 öğrenciden 7’sine (4 kız, 3 erkek) bireysel psikolojik danışma, 8’ine (5 kız, 3 erkek) ise dini boyutun dâhil edildiği bireysel psikolojik danışma hizmeti verilmiştir.

Araştırmadaki oturumlar, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde bulunan psikolojik destek merkezinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 15 danışan ile 124 oturum yapılmıştır. Araştırma bulgularından hareketle dini boyutun dâhil edildiği psikolojik danışma sürecinin, danışanların ruhsal durumlarını olumlu yönde etkilediği ve bu etkinin kalıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yine bununla birlikte araştırma kapsamında dini boyutun dâhil edildiği psikolojik danışma uygulamalarının, çeşitli rahatsızlıkları ve genel psikopatolojiyi düşürmede etkili olduğu görülmüştür. Vaka raporlarına göre danışanların ruhsal durumlarının düzelmesi, dini hayatlarını olumlu yönde etkilediğini ortaya koymuştur. En çarpıcı sonuçlardan biri de dini boyutun dahil edildiği bireysel psikolojik danışma uygulamasının, öğrencilerin somatizasyon, obsesif-kompulsif, depresyon, anksiyete gibi

psikopatolojik rahatsızlık düzeyleri üzerinde bireysel psikolojik danışma uygulamasından daha etkili olduğu bulunmuştur.

b.b. 2019 Yılında Yapılan Tezlerin İçeriklerine İlişkin Bulgular

b.b.a. Yüksek Lisans Tezleri-(2019)

1. *Abdulnafi Tekeş–Manevi Bakım Hizmetlerinin Kaygı, Depresyon ve Umutsuzluk Üzerine Etkisi: Kayseri Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Örneği*

Kayseri Erciyes Üniversitesi bünyesinde Mustafa Ulu danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, cezaevinde hükümlü olarak bulunan dezavantajlı bireylerin duygu durum bozukluklarına, manevi destek hizmetlerinin etkisinin incelenmesi hedeflenmiştir.

Araştırmada karma yöntem kullanılmış olup, ön test-son test yönteminin yanında ayrı ayrı “Beck Depresyon/Kaygı/Umutsuzluk Ölçekleri” ile katılımcılarla birebir mülakatlar da gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın evreni Kayseri kapalı ceza infaz kurumundaki bireylerdir. Örneklem ise buradaki hükümlülerden 19-45 yaş aralığındaki 31 gönüllü erkek katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında hükümlülere, kurumda görevli vaizlerle birlikte 45 gün boyunca haftada iki kez birer saatlik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti verilmiştir. Bu kapsamda toplam 11 oturum gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların medeni durumları açısından 11’inin (%35,5) bekâr, 14’ünün (%45,2) evli, 6’sının (%19,4)’ü ise boşanmış bireyler olduğu tespit edilmiştir. İlgili hükümlülerin işledikleri suç türleri arasında; hırsızlık, adam yaralama, cinayet, uyuşturucu ve diğer suçlar olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları incelendiğinde, boşanmış bireylerin, evli ve bekâr bireylere göre kaygı ve depresyon seviyeleri, manevi danışmanlık ve rehberlik sürecinden sonra en fazla azalan grup olmuştur. Yine bununla birlikte aile ilişkileri iyi olan katılımcıların hem kaygı hem de depresyon seviyelerinde azalma olduğu gözlemlenmiştir. Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulaması genel olarak hükümlüler üzerinde olumlu sonuçlar göstermiş ve kaygı ve depresyon seviyelerinde, uygulama önce-sindeki orana göre bir azalma olduğunu ortaya koymuştur. Öyle ki şiddetli depresyon belirtileri gösteren hükümlülerin oranı uygulama önce-sinde %26 iken, uygulama sonrasında bu oran %10’a kadar düşmüştür.

2. *Büşra Dalgacı–Merhamet Odaklı Terapi Yaklaşımı ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme*

Bursa Uludağ Üniversitesi’nde yapılan bu çalışmada, (Dalgacı,

2019) merhamet odaklı terapi literatürü ışığında ortaya konulan çalışmalarından hareketle, ilgili terapi yönteminin ülkemizde de uygulanabilirliğinin önünü açması ve buna dair bir teorik çerçeve oluşturulması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede dokümantasyon yönteminin kullanıldığı araştırmada, ülkemizde bu çeşit bir uygulama yapan kişi ya da kurumun bulunmaması sebebiyle, daha önce bu alanda yapılmış vaka analizlerinden örnekler sunulurken, terapinin olumlu yanları ve uygulanabilirliği gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

İlgili literatürün incelenmesi sonucunda merhamet odaklı yaklaşımın ne olduğunun ortaya konulduğu çalışmada, uygulanan modelin bilişsel, davranışçı terapi, gelişimsel, evrimsel, sosyal, nörobilim ve budist psikolojinin düşünce ve yöntemlerini birleştiren ve merhameti merkeze alan multimodel bir yaklaşım olduğu belirtilmiştir.

Araştırmada bu çerçevede üç örnek vaka incelenmiş ve merhameti merkeze alan bu yöntemin, bireyi psikolojik olarak rahatlatan ve sadece klinik bir ortamda değil günlük yaşamda da uygulanabilir olması nedeniyle kullanışlı bir yöntem olduğu vurgulanmıştır. Bu terapi yönteminin özellikle kendilerine karşı utanç duyan, özeleştiriyi sınırsız bir şekilde gerçekleştiren, ihmal, istismar, taciz, zorbalık gibi travmatik yaşantılara maruz kalmış, öfke ve saldırganlık eğilimi olan bireylerde etkili ve olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür. Yine bu yaklaşımın, özgüven eksikliği, yeme bozuklukları, şiddetli ve kronik depresyon, anksiyete tanısı almış bireyler için de uygun bir yöntem olduğu tespit edilmiştir.

3. Büşra Gügen–Gebelik Sürecindeki Kadınlarda Manevi İyi Oluş ile Hayat Memnuniyeti İlişkisi

İstanbul Üniversitesi bünyesinde Gülüşan Göcen danışmanlığında hazırlanmıştır. Araştırmanın amacı ise gebelik dönemindeki kadınların etkilendikleri fiziksel, psiko-sosyal faktörlerin hayat memnuniyetleri ve maneviyatları ile olan ilişkisini incelemektir.

Araştırmada tarama yöntemi kullanılmış ve hazırlanan ankette “Kişisel Bilgi Formu” yanında “Hayat Memnuniyeti Ölçeği”, “Maneviyat Ölçeği” ve “Gebelikte Psiko-Sosyal Sağlığı Değerlendirme Ölçeği” yer almıştır. Katılımcılar 18-31 yaş ve üzeri bireylerden oluşmuştur. Bu kapsamda araştırmanın evreni İstanbul’da yaşayan ve ciddi rahatsızlıkları bulunmayan gebe kadınlardan oluşmaktadır. Örneklem ise gönüllülük esasına dayalı ve kolay örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılan 152 gebe kadındır.

Katılımcıların 38'i (%25) 19-24, 60'ı (%39,5) 25-30, 54'ü (%35,5) ise 31 yaş ve üzerindedir. Bu katılımcıların 46'sı (%30,3) çalışan, 106'sı (%69,7) ise çalışmayan bayanlardan oluşmuştur. Dindarlık algıları noktasında ise kendilerini dindar olarak tanımlayan katılımcılar 116 (%76,3) kişi iken, biraz dindar olarak görenler 31 (%20,4) ve dindar olduklarını düşünmeyen katılımcı sayısı ise 5 (%3,3) kişi olarak araştırmada ortaya konulmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre özellikle sahip olunan pozitif duygular, olumlu yaşam koşulları, eş ve aile desteği, evlilik uyumu gibi unsurların anne adaylarının psikolojik dayanıklılıklarına olumlu etkiler sunduğu görülmüştür. Bu sayede anne adaylarının yaşamdan doyum alma duyguları yükselmekte ve mutlu olmaları sağlanmaktadır.

Öte yandan katılımcıların şükür duygularının yükselmesi, Allah tarafından sevilen ve merhamet duyulan birey olarak kendilerini hissetmeleri, dini başa çıkma yöntemleri vasıtasıyla yaşadıkları zorluklara sabretmeleri, geleceğe dair umutvar olmaları, onların fiziksel psiko-sosyal sağlıkları üzerinde etkin rol oynamaktadır. Bireylerin bu sayede hayata dair hoşnutluk hislerinin yükselmekte olduğu da araştırmada ortaya konulmuştur.

Bu dönemin özellikle gelişimsel bir kriz dönemi olması, olumsuz yaşam koşulları ve duygulanımları ile geçirilmesi ciddi bir sağlık sorunu olarak ortaya çıkmaktadır. Hem gebelik döneminde hem de sonrasında depresyon gibi psikolojik rahatsızlıklara davetiye çıkarmakta olduğu da ayrıca çalışmada belirtilen önemli bir husustur.

4. Derya Kılıç–Gebelik Sürecinde Dini Manevi Yaşam Üzerine Nitel Bir Araştırma

Bir önceki çalışmada olduğu gibi bu araştırma da İstanbul Üniversitesi bünyesinde ve Gülüşan Göcen danışmanlığında hazırlanmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Bu çerçevede gebe kadınların yaşamış oldukları dini-manevi boyuttaki yaşam değişimlerini ele almak amacıyla hazırlanan çalışmada mülakat tekniğine yer verilmiştir.

Araştırmanın evrenini Kocaeli ve İstanbul'da yaşayan gebe kadınlar oluşturmaktadır. Örneklem ise kartopu yöntemiyle belirlenmiş 20 gebe kadından oluşmuştur. Katılımcıların 7'si Kocaeli'de 13'ü ise İstanbul'da yaşamaktadır. Katılımcılar 21-42 yaş aralığındaki bireylerden oluşmuştur. Bunların 14'ü (%70) 21-31 yaş, 6'sı ise 32-42 yaş aralığındadır. Katılımcılardan 11'i (%55) çalışmazken, diğer 9'u (%45) çalışan bayarlardan oluşmaktadır.

Araştırmada elde edilen veriler, özellikle dini/manevi yaşamın gelibelik üzerindeki etkilerinin olumlu olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Zira bu noktada ilgili sürecin, olumlu Allah tasavvurlarının oluşmasına da katkı sağladığı görülmüştür. Yine bununla birlikte katılımcıların bedenlerinde bir can taşıma duygusu, onların manevi duygu ve değerlerini arttırdığını göstermektedir.

5. Emine Akbulut Şabin-Hasta Yakını Olmanın Getirdiği Güçlükler ve Dini Başa Çıkma: Palyatif Bakım Servisi Onkoloji Hasta Yakınları

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi bünyesinde hazırlanan bir başka çalışma olan bu araştırma, Merve Altınlı Macic danışmanlığında gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacı ise kanser hastası yakınlarının hastalık sürecinde dini başa çıkma stratejilerinden yararlanma düzeylerini ortaya koymaktır.

Nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim modelinin kullanıldığı çalışmada, “Kişisel Bilgi Formu” nun yanında 10 soruluk mülakat formu ile katılımcılarla görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın evrenini İzmir Tepecik eğitim ve araştırma hastanesinin palyatif bakım servisinde yatmakta olan hastaların yakınları oluşturmaktadır. Örnekleme ise bu hastanenin palyatif bakım servisinde yatmakta olan kanser tedavisi gören veya terminal dönem hasta yakınlarıdır.

Araştırmaya katılan 20 katılımcıdan 16’sı (%80) kadın, 4’ü (%20) erkektir. Yaş aralıkları 15-60 arasında değişen bu bireylerin 3’ü (%15) 15-30, 8’i (%40) 30-45 ve 9’u (%45) 45-60 yaş aralığındadır. Bireylerin 7’si (%35) çalışırken, 13’ü (%65) ise çalışmamaktadır.

Araştırma sonuçlarına göre hasta yakınlarının büyük bir bölümünün, yaşadıkları sıkıntılar karşısında dini başa çıkma stratejilerini kullandıkları ve bu stratejilerin, bireylerin duygu ve düşüncelerini olumlu yönde etkiledikleri tespit edilmiştir.

6. Fatma Zebra Şimşek-Manevi Danışmanlık İlkeleri Bağlamında Mevlâna ve Yunus Emre Düşüncesinin Değerlendirilmesi

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi bünyesinde ve Abdülkerim Bahadır danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, Mevlâna ve Yunus Emre’nin eserlerinden hareketle, ülkemizde yeni yeni filizlenmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanına katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmada konu kapsamında dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır. İlk iki bölümünde rehberlik ve psikolojik danışmanlık ile manevi danışmanlık ve rehberlik alanlarında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir.

Daha sonrasında ise kültürümüzde önemli yerleri bulunan Mevlâna ve Yunus Emre'nin hayatları ve belli başlı eserlerine değinilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili olarak çalışmada Mevlâna'nın Mesnevi, Divân-ı Kebir, Fihi Ma Fi ve Mecâlis-i Seb'a; Yunus Emre'nin ise Risaletü'n-Nushiyye ve Divan isimli eserleri değerlendirilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre özellikle müslümanlar için gerekli olan manevi danışmanlıkta ihtiyaç duyulan konular olan dünya, güzel ahlâk, Tanrı-insan ilişkisi, insanlara bakış açısı ve ahiret hususlarında Mevlâna ve Yunus Emre'nin eserlerinin alana sunduğu katkı ortaya konulmuştur. Bu iki ismin eserlerinde kullanmış oldukları dil ve insanlara yaklaşım biçimlerinin, manevi danışmanlık uygulamalarında bulunan ilkeler ve bu uygulamayı yerine getiren uzman kişilerde bulunması gereken özelliklerle örtüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

7. Gülsevîm Tınmaz-Fransa'da Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları

Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde ve Ahmet Albayrak danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, Türkiye'de yeni gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanının, Fransa örneklemini çerçevesinde Avrupa'daki uygulamalarından hareketle, Türkiye'deki akademik çalışmalara örnek olması amaçlanmıştır. Yine bunun yanında Fransa'daki Müslümanların bu alandaki durumlarının ne durumda olduğu da çalışma açısından ayrıca önemlidir.

Araştırma yöntemi olarak literatür taramasının yanı sıra, Fransa'daki manevi danışmanlarla konu hakkında mülakat yapılmıştır. Bu yüzden çalışmada karma yöntemin kullanıldığını görmek mümkündür. Araştırmada evreni Fransızca manevi danışmanlık ve rehberliğe dair yazılmış eserler oluştururken, örneklemini ise bu kapsama girdiği düşünülen kitap, tez, makale, dergi ve haberler oluşturmaktadır.

Araştırma sonucunda hukuki çerçevenin çizilmesinin ardından Fransa'daki ordu, cezaevi ve hastanelerde uygulanan manevi danışmanlığa yönelik tarihi geçmiş ve son durum hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın elde ettiği sonuçlara göre, Fransa'da manevi danışmanlık hizmeti verenlerin statüleri ve maaşları kanuni olarak belirlenmiştir ve işlerini yapmada herhangi bir engelleri yoktur. Cezaevlerinde yer alan manevi danışmanların ise orduda olduğu gibi devlet idaresi altında olmadığı anlaşılmıştır. Bu kapsamda buralarda görev yapan manevi danışmanlar için gerekli yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

Fransa'daki hastanelerde bulunan manevi danışmanların haklarını tam olarak savunan bir hukuki çerçevenin olduğundan söz etmek oldukça zordur. Bunun yanında ordu ve cezaevindeki manevi danışmanlık hizmetlerine verilen desteğin, hastanedekilere verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Fransa'daki örneklemeden hareketle en son 1967 yılına kadar ülkemizde de bulunan Din İşleri Subaylığı adı altında manevi danışman olarak görevlendirilen askerlerin, yeniden ülkemiz ordusunda görevlendirilebileceğinin altı çizilmiştir. Yine bu kapsamda Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından, Fransa'daki Müslümanlara yönelik olarak Almanya ve Avusturya'daki çalışmalardan hareketle, aynı şekilde yardım edilebileceğine de vurgu yapılmıştır.

8. Hava Şenbaş-Psiko-Sosyo Teolojik Yaklaşımlar Çerçevesinde Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Teorik Temelleri ve Pratik Yansımaları

İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde ve Cihad Kısa danışmanlığında hazırlanmıştır. Dokümantasyon yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, manevi danışmanlık ve rehberlik alanının diğer sosyal bilimlerle etkileşimi çerçevesinde, teorik ve uygulamalı bir disiplin olarak gelişimini ortaya koymak ve günümüzdeki uygulama alanlarının çerçevesini çizilebilir amaçlanmıştır. Manevi danışmanlık ve rehberlik teorisi ve travma türlerine yansımaları hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre manevi danışmanlık ve rehberlik alanının içinden doğduğu dinlerin, manevi değerlere meşruiyet sağladığı tespit edilmiştir. Bu alanın özellikle psikoloji, sosyoloji ve teolojiye dayanan temelleri ile insanın varoluşsal konuda hayatını anlamlandırmasına da yardım ettiği vurgu yapılmıştır. Nitekim insanın içerisinde bulunduğu kaygı, korku, yalnızlık, suçluluk ve ruhsal bunalımlar gibi durumlar karşısında manevi danışmanlık ve rehberlik, akademik bir disiplin olarak bireylere, bu süreçlerden kurtulabilmeleri için kapı aralamaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanının dinsel nitelikli birtakım uygulamaları hümanistik çerçevede ele alması ve yorumlaması, bireylerin psikolojik bunalımlarına çözüm getirmesi noktasında önemlidir. Zira ister dindar ister ateist olsun, alanın herkes için bu nitelikleri kullandığına çalışmada ayrıca vurgu yapılmıştır.

9. Hişyar Dilen-Manevi Danışmanlık ve Varoluşçu Psikoterapi

Adana Çukurova Üniversitesi bünyesinde ve Hasan Kayıklık danışmanlığında tamamlanan bu çalışmada, (Dilen, 2019) manevi danışmanlık ile varoluşçu psikoterapi arasındaki ilişki ele alınmıştır. Araştırma yöntemi olarak dokümantasyon tekniğinin kullanıldığı çalışmada, ma-

nevi danışmanlık ve varoluşçu psikoterapi üzerine literatür taraması yapılmıştır.

Araştırma sonucunda manevi danışmanlığın tarihsel süreci ve uygulandığı birimlere ulaşılmıştır. Ayrıca bu hizmeti verecek kişilerin özellikle teoloji, ruh sağlığı ve manevi danışmanlık konusunda birikimli olmaları gerektiğinin altı çizilmiştir. Bunun yanında bir diğer inceleme konusu olan varoluşçu psikoterapinin ne olduğu ve bireyin varoluşuyla birlikte gelen kaygılara karşı uygulanan bir terapi yöntemi olduğuna vurgu yapılmıştır. Zira varoluşçu psikoterapi yönteminin diğer yöntemlere oranla, bireyin anlam merkezli bir hayat sürmesinde çok daha işlevsel olduğu bulgulardan hareketle değerlendirilmiştir.

Ayrıca çalışmada, insanın anlam arayışının, varoluşçu yaklaşımın ana temalarından biri olduğuna vurgu yapılmıştır. Manevi danışmanlık uygulamalarının insanın anlam arayışına sunduğu katkıya bağlı olarak varoluşçu psikoterapi tekniğinin, manevi danışmanlıkta kullanımının uygun olduğu da değerlendirilmiştir.

10. *Keşer Çağlan–Psikolojik Hastalıkların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği Olarak Damgalanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı*

İstanbul Üniversitesi bünyesinde, Gülüşan Göcen danışmanlığında hazırlanmış bir başka çalışma olan bu araştırma, (Çağlan, 2019) psikolojik hastalığı nedeniyle destek almış veya almakta olan dindar bireylerin, psikolojik destek almaya yönelik tutumlarını ne derece etkilediğini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bunun yanında hastalıkları ile dini inanç ve ibadetleri arasında nasıl bir etkileşim olduğunu belirlemek ve psikolojik destek alma sürecinde damgalanma yaşayan bireylerin, karşılaştıkları problemlere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin nasıl uygulanması gerektiği de çalışma açısından ayrıca önem arz etmektedir.

Araştırmada nitel araştırma modeli tercih edilmiştir. Bu kapsamda katılımcılarla mülakat yapılmıştır. Araştırmanın evrenini psikolojik destek almış veya almakta olan bireyler oluşturmaktadır. Daha sağlam sonuçlar elde edebilmek adına en az iki aydır tedavi almakta olan inançlı kişiler ile görüşme yapılmıştır. Örnekleme ise araştırmacı kadın olduğundan sadece 1’i erkek, 19’u kadın olmak üzere toplam 20 kişiden oluşmuştur.

Katılımcılar 20-54 yaş aralığındadır. Kadınların 12’si 20-26 yaş aralığındayken, 7’si 30-51 yaş aralığındadır. Tek kişi olan erkek katılımcı ise 54 yaşındadır. Bu bireylerin 7’si çalışmakta, 13’ü ise çalışmamaktadır. Ayrıca 5’i evli, 2’si nişanlı, 13’ü ise bekârdır. Katılımcıların tamamı

inançlı olup, 14'ünün tedavisi hala devam etmekte iken, 6'sının ise tedavisinin tamamlandığı, çalışmada belirtilmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre manevi danışmanlığın rolüne dair bulgularda, hastalık sürecinde bireylerin, hastalıkların yorumlanması ve hastaların tedavilerinde doğru yöntemin kullanılması ve yönlendirilmesi oldukça önemlidir. Kişinin inancıyla ilgili kaygıları paylaşarak yardım alabilmesi, hastalık sürecinde yol arkadaşına ihtiyaç duyulması, dini sorgulamaları bir danışman yardımıyla çözümlenmesi de önemli bir etkidir. Dini algılayış ve yaşayıştaki yanlışlıkların onarılmasının psikolojik sağlığa katkısı konularında, hastaların manevi desteğe ihtiyaç duydukları görülmüştür.

11. *Rukiye Sarı–Hastane Hizmetleri Kapsamında Kadın Doğum Bölümünde Manevi Danışmanlık: Konya Dr. Ali Kemal Belviranlı Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi Örneği*

Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi bünyesinde Abdülkerim Bahadır danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, hastanelerin kadın doğum bölümlerine başvuran bayanların manevi ihtiyaçlarını belirleyerek, bunlar için çözüm önerileri sunmak suretiyle bireysel ve toplumsal iyi oluşa katkı sağlamayı amaçlamıştır.

Araştırmada nitel yöntem olarak doküman incelemesi ve gözlem metodu kullanılmıştır. Araştırmanın evreni kadın doğum hastanelerinin yataklı servislerinde tedavi gören kadınlardır. Örnekleme ise Dr. Ali Kemal Belviranlı kadın doğum hastanesinin, kadın doğum bölümünün yataklı servislerinde bulunan ve farklı sebeplerle manevi destek almış kişililerdir. Bu kapsamda, ilgili birime ait 570 adet “Manevi Destek Görüşme Formu”na ulaşılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre kadın doğum bölümünün bu bölümünde yaşanan sağlık sorunları, hastalar için yaşam krizine dönüşebilmektedir. Bu krizlerden bazıları ise kısırlık, gebelik kaybı, engelli bebek doğumu gibi sorunlar olabilmektedir. Yine cinsiyet farklılığından meydana gelen çeşitli sağlık sorunları, araştırma sonuçlarına göre manevi ihtiyaçları ortaya çıkarmaktadır.

Manevi ihtiyaç olarak tespit edilen hususlar hayatın anlam ve amacını bulma ihtiyacı, dini ritüel ihtiyacı, kaza ve kadere rıza, şükür ve sabır, sorumluluklarını fark etme ve kabullenme, güven, umut, sevme ve sevilme, değerli ve önemli hissetme, kendini ve başkalarını bağışlama ve sosyal ihtiyaçlar olarak belirlenmiştir.

Hastane hizmetleri kapsamında en çok manevi danışmanlık yapılan birimler ise nisaiye, lohusa, gebe-riskli gebe- yataklı servisleri ile bebeği yeni doğan, yoğun bakım ünitesinde yatan annelerin kaldığı anne oteli olduğu belirtilmiştir.

12. *Yasemin Cengiz Çamlı-Ebû Zeyd el-Belhî'nin Ruh Sağlığı ve Depresyon Tedavisiyle İlgili Görüşlerinin Bilişsel Terapiye Göre Değerlendirilmesi*

Malatya İnönü Üniversitesi bünyesinde, Hasan Arslan danışmanlığında hazırlanan bu çalışma, (Cengiz Çamlı, 2019) İslam düşünürlerinden Ebû Zeyd el-Belhî'nin, depresyonun tedavisi hakkındaki olduğu görüşleri üzerine hazırlanmıştır. Bu kapsamda “Mesalihu'l-ebdan ve'l-enfus” isimli eseri, çalışmaya konu olmuştur.

Ortaya konulan görüşlerin günümüzde uygulanan terapi yöntemlerinden olan bilişsel terapi açısından değerlendirilmesi, tez için diğer önemli bir hususu teşkil etmektedir. Araştırmada dokümantasyon yöntemi kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda Belhî'nin, günümüze ulaşan iki eserinden biri olan “Mesalihu'l-ebdan ve'l-enfus” isimli kitabındaki ana vurgunun itidal üzere dengeli bir hayat yaşamak olduğu belirtilmiştir. Ruh ve beden sağlığı ile ilgili fikirler noktasında da özellikle psikosomatik rahatsızlıklara işaret edildiği vurgulanmıştır.

Belhi eserinde özellikle depresyonun tedavisinde, bilişsel çarpıtmaları tespit edip düzelterek yerine alternatif düşünce kalıplarını yerleştirmeye yönelik kullandığı tekniklerden bahsetmiştir. Bu tekniklerin günümüzdeki bilişsel terapi yönteminde uygulandığı da görülmektedir.

Bilişsel terapide amaç, hastanın öncelikle kendi düşünce sürecinin ve yapısının farkına varmasını sağlayarak, düşüncelerini mantıklı bir şekilde değerlendirmesine yardım etmektir. Çalışmada son olarak Belhî'nin bilişsel bir psikolog olarak kabul edilebileceğinin altı çizilmiş, ruh sağlığına ilişkin görüşleri ve tavsiyelerinin, bireylerin ruh sağlığına önemli katkılarda bulunacağı ifade edilmiştir.

13. *Zeynep Vural İncir-Manevi Danışmanlıkta Naratif Terapi ve Anlam Arayışı*

Bursa Uludağ Üniversitesi bünyesinde hazırlanan bu çalışmanın danışmanlığı Ahmet Albayrak tarafından yapılmıştır. Çalışmanın amacı, “Naratif Terapi” uygulamasının manevi danışmanlık alanına katkısı ve gelişmekte olan bu alana konu zenginliği kazandırmaktır. Araştırmada yöntem olarak dokümantasyon tekniği kullanılmıştır.

Çalışmada, bireylerin ve grupların, hayatlarını anlamlandırma sürecinde derinlikli bir bakış açısına imkân tanıyan naratif terapinin, manevi danışmanlık ile ilişkisi bağlamında öncelikle tanımı, argümanları ve teknikleri hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonrasında manevi danışmanlık uygulamasındaki terapi sürecine değinilmiştir.

Araştırma sonucunda, manevi danışmanlık uygulamasında naratif terapinin, insanların yaşamda mücadeleden uzak durma ve kabullenme algılarını desteklemek yerine, yaşama gücü ile kendi potansiyelini kazandıran değerlerle birleştiğine vurgu yapılarak, tekniğin bu yönüyle manevi danışmanlık alanına yaklaştığı ifade edilmiştir.

Araştırma sonucunda kalıp hikâye ve değerlerin, manevi danışmanlık sürecinde uzlaştırma ve yönlendirme boyutlarında etkili olarak kullanılabileceği ifade edilmiştir.

14. Zeynep Meray-Yenidoğan Yoğun Bakım Ünitesinde Bebeği Yatan Annelerin Yaşadıkları Problemler ile Başaçıkmasında Dinin Rolü

Sakarya Üniversitesi bünyesinde Ayşe Şentepe Lokmanoğlu danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, bebeği yoğun bakım ünitesinde yatan annelerin dini ve manevi yaşantıları ele alınmıştır. Ayrıca yaşadıkları problemlerle başetme sürecinde bu tarz motiflere ne sıklıkla ve yoğunlukta başvurdukları ve kullandıkları dini başa çıkma tarzlarını tespit etmek amaçlanmıştır.

Nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniğinin kullanıldığı çalışmada, demografik bilgiler için ise “Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Çalışmada evreni, Sakarya Üniversitesi eğitim ve araştırma hastanesinin yenidoğan yoğun bakım ünitesinde çocukları yatan anneler oluşturmaktadır. Örneklem ise bebekleri yoğun bakımda beş günden fazla yatmış olan 15 annedir.

Yaşları 20 ile 49 arasında değişen bu anneler 6’sı (%40) 20-29, 8’i (%53,3) 30-39, 1’i (%6,7) de 40-49 yaş aralığında bulunan bireylerdir. Katılımcıların 5’i (%33,3) çalışırken, 10’u (%66,6) ise çalışmamaktadır.

Sonuçlara göre olumlu dini başa çıkma yöntemlerini kullananların sayısı kullanmayanlardan fazladır. Olumsuz dini başa çıkma yöntemlerini kullanan katılımcıların, kendilerini diğerlerine göre daha fazla stresli hissettikleri görülmüştür. Bireylerin olumlu dini başa çıkma yöntemlerinden en fazla dua ve zikir yöntemine başvurdukları ortaya konulmuştur.

Yine bunun yanında katılımcıların bu süreçte konuşma, rahatlatma,

moral ve motivasyon isteklerinin olduğu tespit edilmiştir. Özellikle sıkıntılı dönemde hastanede kendilerini anlayacak, onları dinleyecek manevi destek görevlisine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Bireylerin, istisnasız olarak dini başa çıkma yöntemlerini kullandıkları görülmüştür. Dinin, gerek bebeklerinin sağlığına kavuşabilmeleri için sığındıkları bir liman ve gerekse de zorluklarla başa çıkma noktasında başvuru kaynağı olduğu anlaşılmıştır.

b.b.b. Doktora Tezleri-(2019)

1. *Aysun Özkan- Türkiye’de Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık: Bir Karma Yöntem Araştırması*

İstanbul Üniversitesi bünyesinde Ümit Horozcu danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, ülkemizdeki sağlık hizmetlerinde yer alan manevi danışmanlık uygulamalarına yönelik bakış açısını manevi destek uygulaması şeklinde gerçekleştirilen süreç ekseninde değerlendirmek ve bu amaçla uygulamanın muhatabı olan hasta, hasta yakını ve sağlık görevlilerinin bakış açısını ortaya koymak amaçlanmıştır. Ayrıca onların, uygulamanın işlevselliğine yönelik deneyimlerini analiz etmek ve manevi danışmanlık uygulamalarına duyulan ihtiyaç konusunda tespitite bulunmak çalışma açısından önem arz etmektedir.

Araştırmada yöntem olarak karma yöntem kullanılmış ve bu çerçevede iki çalışma grubu oluşturulmuştur. Gönüllülük esasına dayalı olarak gerçekleştirilen bu işlemde, nicel aşamada anket ve gözlem tekniklerinin kullanıldığı bölüm “Çalışma-1”, mülakat ve gözlem tekniklerinin kullanıldığı nitel aşama ise “Çalışma-2” olarak isimlendirilmiştir. Çalışma-2 yine kendi çerçevesinde “Çalışma 2a” ve “Çalışma 2b” olarak ikiye ayrılmıştır. Araştırmanın nicel kısmı için “Manevi Danışmanlığın İşlevselliğine Yönelik Algı Ölçeği” kullanılmıştır.

Çalışma 1 grubunun örneklemini İstanbul, Samsun ve Ordu’da bulunan 86 (%23,1) hasta, 118 (%31,7) hasta yakını ve 168 (%45,2) sağlık görevlisi olmak üzere toplam 372 kişi oluşturmuştur. Grubun bazı demografik değişkenlerine dair bilgiler ise şu şekildedir: Katılımcıların 191’i (%51,3) İstanbul, 110’u (%29,6) Samsun, 71’i (%19,1) Ordu’da bulunmaktadır. Bu kişilerin 266’sı (%71,5) kadın, 106’sı (%28,5) erkektir. Bununla birlikte yaş aralıkları ise 18-56 yaş ve üzeri arasında değişmektedir. Bunlardan 176’sı (%47,3) 18-35, 165’i (%44,4) 36-55, 20’si (%5,4) ise 56 yaş ve üzeri bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin 245’i (%65,9) evli, 104’ü (%28) bekâr, 9’u (%2,4) boşanmış ve 11’i (%3) de eşini kaybetmiştir.

Çalışma 2a olarak planlanan aşamada örneklemi 5 hasta ve 17

hasta yakını oluşturmuştur. Yaş aralıkları 15-75 arasında değişen bu 22 katılımcı ile derinlemesine görüşme tekniğine dayalı olarak mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 15'i kadın, 7'si ise erkektir. Çalışma 2b olarak tasarlanan aşamada ise örnekleme 7 hemşire oluşturmuştur.

Araştırma sonuçlarına göre, katılımcıların büyük bir çoğunluğu hastanelerde manevi danışman ve rehber bulunması fikrine sıcak bakmakta ve çeşitli konularda fayda sağlayacaklarını düşünmektedirler. Yine bununla beraber bu bireylerin hastalık döneminde manevi destek sürecine ihtiyaç duydukları ve özellikle dışardan birinin destek olmasına sıcak baktıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Hastalar tarafından, manevi destek görevlilerinin kendilerini sıkça ziyaret etmelerini bekledikleri ifade edilmiştir. Onlara Kur'an-ı Kerim okuma ve dini/manevi konularda rehberlik etmelerini bekledikleri de sonuçlarda elde edilen bir başka veri olmuştur. Yine ülkemizde gerçekleştirilen bu çalışma kapsamında katılımcıların, manevi destek biriminden, görevlilerin tanıtımıyla haberdar oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Aynı şekilde sağlık görevlilerinden olan katılımcıların da bu uygulamanın iyileşmeye katkı sağladığını ve hasta bireyin tedaviye uyum ve iyileşme motivasyonuna olumlu etki ettiği şeklindeki düşüncelerini ifade ettikleri de görülmüştür.

2. Suzan Yıldırım-Yaşanmış Olaylar Bağlamında Dini Danışmanlığa Konu Olan Aile İçi Sorunlar: Bursa ve İzmir Örneği

Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde ve Hüseyin Certel danışmanlığında hazırlanan bu çalışmada, aile ve dini rehberlik bürolarında bulunan karteksler ve fetva defterlerinde kaydedilen aile konulu sorunların çeşitliliği ele alınmıştır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda betimsel analizin kullanıldığı bu çalışma, aile ve dini rehberlik bürosuna gelen soruların aile ile ilgili olanları ele alınmış ve örneklem grubu olarak da sadece Bursa ve İzmir'deki bürolar özelindeki dokümanlar araştırılmıştır.

Konuyla ilgili veriler Diyanet İşleri Başkanlığına yazılan izin yazısı ve buradaki görevliler ile yapılan mülakatlar neticesinde elde edilmiştir. Bursa müftülüğünde kayıtlı aile konulu toplam 481 sorudan %78,5'i kartekslerde, %21,5'i de fetva defterlerinde yer almaktadır. İzmir müftülüğünde ise toplam 1307 sorudan %76,9'u kartekslerde, %23,1'i fetva defterlerinde bulunmaktadır. Bursa müftülüğüne gelen aile konulu soruların

%84,7'sini kadınlar, %10,9'unu erkekler, %4,4'ünü ise eşler birlikte sormuşlardır. İzmir müftülüğünde ise bu oran %87'sini kadınlar, %12,2'sini erkekler, %0,8'ini ise eşler birlikte sorduğu şekilde ortaya konulmuştur.

Bursa müftülüğündeki soruları soran kişilerin %71'ini evliler, %7,8'ini bekârlar, %11,8'ini boşanmış olanlar, %4,5'ini dini nikâhla yaşayanlar, %2,3'ünü eşini kaybedenler sormuşlardır. Aynı şekilde İzmir müftülüğünde sorulan soruların %77'sini evliler, %11'ini bekârlar, %4,8'ini boşanmış olanlar, %3,1'ini eşi vefat edenler, %0,1'ini birlikte yaşayanlar, %1,7'sini dini nikâhla yaşayanlar sormuşlardır.

Çalışmada danışanların iç içe geçmiş çok yönlü psikolojik ve sosyal yönlü problemlerini dile getirdikleri görülmüştür. Sorulan sorulara çok kısa ve net olacak şekilde verilen tek kelimelik cevapların, problemlerini çözebilecekleri düşünceleri kendilerinde vakıf olmuştur. Böyle soruların bu şekilde cevaplanması yerine alanda uzman kişiler tarafından profesyonel bir şekilde yapılabilecek aile danışmanlığı veya psikolojik danışmanlık ile cevaplandırılmasının daha uygun olacağı araştırmacı tarafından vurgulanan bir husus olmuştur.

Soruların %42,3'lük kısmının manevi danışmanlık ve rehberlik gerektiren sorular olduğu sonucuna ulaşıldığı çalışmada, genel manada soruların bu çerçevede cevaplanması gerektiği de vurgulanan başka bir nokta olmuştur. Bu kapsama girecek konuların ise psikolojik problem içerikli sorular, cinsel yönelim ve cinsel içerikli sorular, yaşlı bakımı, ebeveyn ile genç arasında ergenlikten kaynaklanan sorular gibi konu başlıkları, manevi danışmanlık ve rehberlik gerektirdiğinin göstergesi olarak ifade edilebilir.

c. Tartışma

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair ülkemizde yapılan çalışmalar son dönemde artış gösteriyor olsa da bu alana dair duyulan ihtiyaç her geçen gün kendisini daha da hissettirmektedir. Bu kapsamda son yıllarda din psikolojisi özelinde bu alanda yapılan çalışmaların neler olduğu ve sonuçlarının neleri ifade ettiğini gösteren bu çalışma, alanın gerekliliğini ve olumlu etkilerini ortaya koymuştur.

Çalışmada ele alınan araştırmalar, batıda manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamaları kapsamına giren konular çerçevesinde değerlendirilecek olursa, ülkemizde son 2 yıl içerisinde gerçekleştirilen araştırmaların 7'sinin dinsel yönden sapma gösteren ve bunalıma girmiş danışanlara yönelik manevi rehabilitasyon hizmetleri kapsamında olduğu görülmektedir. Dini başa çıkma, bireyin karşılaştığı problemlerle mücadele

etme sürecinde kendi inancını devreye koyması ve stresli durumlarda sahip olduğu din ve maneviyat kaynaklı bilişsel veya davranışsal yöntemleri kullanmasıdır. Bireyin, olaylara Allah'ın cezası, rahmeti, imtihanı, ikazı gibi anlamlar yüklemesiyle birlikte yaşadığı problem farklı bir anlam kazanır ve olaya bakış açısı değişir. Dolayısıyla farklı bir başa çıkma stratejisi geliştirmiş olur. Bu kapsamda başa çıkma konusunda bireylerin, dini referanslarını ve inanç kaynaklarını kullanması, durumlarına olumlu katkıda bulunacaktır (Ağilkaya-Şahin, 2017: 154-155).

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin bir danışman eşliğinde profesyonel olarak alınması, içerisinde bulunulan zor ve problemleri sürecin üstesinden gelmede birey için daha olumlu ve farkındalığı yüksek bir durum oluşturur. Literatürde, bireyin yaşadığı bazı güçlüklerle mücadele süreçlerinde olumlu dini başa çıkmanın önemi ve manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin pozitif etkileri üzerine çalışmalar mevcuttur (Şentepe, 2015; Işık, 2016; Kılavuz ve Kılavuz, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına dair son 2 yılda, ülkemizdeki kurumsal altyapının oluşması, sağlık hizmetleri, cezaevleri ve terapi uygulamalarına yönelik araştırmalar yoğunluklu olarak ele alınmıştır. Bu çalışmaların, ülkemizde yeni gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri uygulamalarının kalitesinin artması ve kurumsallaşmasına yönelik zemin oluşturması açısından önemli olduğu söylenebilir. Zira alanda hem danışan hem de danışmanlar açısından eksik olan yönlerin belirlenip giderilmesi açısından çalışmalar önem arz etmektedir. Bu tarz çalışmaların, alana katkı sunması açısından, ülkemizdeki eksikliklerin belirlenmesi, uygulanacak yöntemlerin nasıl olması gerektiği ve önemi ve danışanlar üzerindeki etkilerinin neler olduğuna dair çeşitli çalışmalar literatürde ayrıca yer almaktadır (Karabacak, 2015; Ustabası, 2015; Gümüş, 2017; Esendir, 2016; Coşkunsever, 2016; Yılmaz, 2016).

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanına dair son iki yıldaki örnekleri sunulan çalışmaların sonuçlarından da görüleceği üzere, bu profesyonel yardımlar sayesinde bireyler sıkıntılarından kurtulabilmekte, var olan kaygı düzeylerini azaltabilmekte ve kendilerini dini açıdan da içe dönüş olarak niteleyebileceğimiz manevi dünyalarına yönlendirebilmektedirler. Bu sayede insanlar yaratıcı ve dini olgulara daha sağlam adımlarla yönelebilmekte ve sıkıntılarını gidermede daha başarılı sonuçlar elde edebilmektedir. Her ne kadar ülkemizde yeni gelişmekte olan bir alan olsa da manevi danışmanlık ve rehberlik, mevcut durumda bireyler üzerindeki etkisini arttırarak devam ettirmektedir. Zira ülkemizdeki çalışmalar, hastane ve hapisane gibi çeşitli kurumlarda görev alan manevi

danışmanlar tarafından gerçekleştirilmektedir. İlgili örneklem grubu da bu kapsamda bireylerin ruh halleri ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir. Nitekim literatürde, ülkemizde hazırlanan manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin teorik temelleri, kullanılan metotlar ve etik ilkeler, manevi danışmanlık ve rehberlikte uygulanabilecek eğitim programları, terapi uygulamaları, sağlık kurumları, cezaevleri, yetiştirme yurtları, medya ve farklı alanlarda bu hizmeti almış bireyler üzerinde yukarıda bahsedilen hususlarda çalışmaları görmek mümkündür (Düzgüner, 2016; Sarı, 2016; Topuz, 2016; Yücel, 2016; Yılmaz, 2016; Han, 2016; Işık, 2016; Göcen, 2016; Gülmez, 2016). Türkiye’de gerçekleştirilen manevi danışmanlık ve rehberlik alanındaki bahsi geçen çalışmaların ortak vurgusunun, bu hizmetten yararlanan bireylerin zorluklarla başa çıkmalarına ve psikolojik iyi olma hallerine olumlu yönde katkıda bulunduğu ifade edilebilir.

S o n u ç

Türkiye’de manevi danışmanlık ve rehberlik alanında din psikolojisi anabilim dalı özelinde son 2 yıl içerisinde (2018-2019) hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelendiği bu çalışmada, kapsam içerisinde değerlendirilen 23 tez çalışması ele alınmıştır. Hazırlanan çalışmalarda kullanılan yöntemler, örneklem nitelikleri, veri toplama araçları ve araştırmanın yapıldığı yerleşim yerleri hakkında ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu çerçevede mevcut çalışma, bu alanda araştırma boşluklarını tespit etmeye katkı sağlayacak bir yaklaşım benimsemiştir. Ayrıca, lisansüstü araştırmalardan hareketle, gelecekte Türkiye’de manevi danışmanlık alanının gelişimi bakımından yeni stratejiler oluşturmaya yönelik mevcut durumu resmetmeye çabalamıştır.

Yapılan incelemelerin sonucunda son 2 yıl içerisinde hazırlanan çalışmaların, ağırlıklı olarak 2019 yılında gerçekleştirildiği saptanmıştır. Tez türü olarak ise yüksek lisans tezleri, çalışmaların yarısından fazlasını oluşturmaktadır. Ağırlıklı olarak uygulamalı araştırmaların yapıldığı çalışmalarda, desen olarak ise nitel araştırma deseninin diğer araştırma desenlerinden daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Çalışmalarda en çok kullanılan teknik ise literatür taraması olmuştur.

Üzerinde araştırma yapılan örneklem grubu açısından ağırlıklı olarak yetişkinler üzerinde çalışmalar yapılmıştır. Araştırma yapılan sahalar ise ağırlıklı olarak çeşitli nedenlerle manevi danışmanlık hizmeti alan danışmanlar ile bu hizmeti sunan manevi danışmanların alana ve uygulamalara dair görüşlerine yönelik çalışmalar olmuştur. Bunun yanı sıra cezaevlerindeki mahkûmlara yönelik manevi danışmanlık hizmetlerine ve mahkûmlar üzerindeki etkilerinin ortaya konulduğu çalışmalar da göze

çarpılmaktadır. Ülkemizde gelişmekte olan manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teorik temelleri ile bu alanda uygulanan çeşitli yöntemlerin neler olduğuna dair çalışmalar da literatürdeki yerini almıştır. Yapılan uygulamalı araştırmaların gerçekleştirildiği coğrafi bölgeler başında Marmara Bölgesi gelmektedir. Yine bununla birlikte Ege, İç Anadolu, Karadeniz, Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Akdeniz Bölgesinde de çalışmalar yapılmıştır.

Konu özelinde incelenen tez çalışmalarından hareketle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Manevi danışmanlık ve rehberlik alanı ülkemizde yeni gelişmekte olan bir alandır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetlerinin ruh sağlığı üzerinde olumlu etkileri vardır.

Çeşitli terapi uygulamalarının, manevi danışmanlık uygulamalarına yardımcı olduğu tespit edilmiştir.

Manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının anne adayları üzerinde, olumlu dini başa çıkma sürecinde önemli bir işlevi olduğu görülmüştür.

Bireylerin, manevi danışmanlık uygulamalarından genellikle danışmanlar aracılığıyla haberdar oldukları saptanmıştır. Bu bağlamda alanın ülkemizdeki bilinirliği ve olumlu etkilerinin artırılması adına daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır.

Kütürümüzde önemli yerleri olan Mevlana ve Yunus Emre gibi isimlerin kullanmış oldukları dil ve yaklaşım biçimlerinin, manevi danışmanlarda bulunması gereken özelliklerle örtüştüğü görülmüştür.

Hükümlü bireylere yönelik manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının, onların tutumları üzerinde olumlu etkileri vardır.

Manevi danışmanlık hizmetleri ve danışmanlarla ilgili olarak alanın yeterince bilinmemesi, statü ve özlük haklarının belirsizliği, personelin nicelik ve nitelik açısından eksikliği, hukuki açıdan altyapı yetersizliği gibi problemlerden bahsedilebilir.

Manevi danışmanlık alanının Türkiye’de gelişmesi ve toplumun ihtiyaçlarına tam olarak cevap verebilecek bir yapıya kavuşması için, yukarıda bahsedilen eksiklikleri giderecek akademik ve yapısal çalışmalar üzerinde durulmalıdır. Zira alanın bireyler üzerindeki olumlu etkileri gerek ülkemizde gerekse yurtdışındaki çalışmalarda kendisini göstermektedir.

Kaynaklar

Abu-Raiya, H. (2016). Religious-spiritual counselling & care.

[içinde] *Religiously integrated psychoteraphy with muslim clients: From research to practice* (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Acar, M. C. (2018). *Bireysel psikolojik danışma sürecinde dini boyut: Üniversite öğrencileri ile yapılan bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ağlıkaya Şahin, Z. (2017). *Manevi bakım ve danışmanlık: Almanya örneği*. İstanbul: Marmara Akademi Yayınları.

Ağlıkaya Şahin, Z. (2020). *Psikoloji ve psikoterapide din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Atoofi, M. K. ve ark. (2019). Multidimensional inventory for religious spiritual well-being (MI RSWB 48): Validation with Iranian psychiatric outpatients. *Mental Health, Religion and Culture*, 22 (10), 1011-1020.

Ayten, A. (2015). Din, erdem ve sağlık. [içinde] *Dindarlık ruhsal ve fiziksel sağlığı etkiler mi?* (ed. A. Ayten). İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Ayten, A. ve ark. (2016). *Manevi danışmanlık ve rehberlik-I-II*. İstanbul: Dem Yayınları.

Ayten, A. & Düzgüner, S. (2017). *Tasavvuf psikolojisine giriş: Bireysel arınma ve güzel ahlak*. İstanbul: Sufi Kitap Yayınları.

Bal Koçak, D. (2015). *Çocuk ve hasta yakınlarına uygulanan manevi bakım: Hollanda örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Cengiz Çamlı, Y. (2019). *Ebu Zeyd el-Belbinin ruh sağlığı ve depresyon tedavisiyle ilgili görüşlerinin bilişsel terapiye göre değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Coşkunsever, A. (2016). *Sosyal hizmet kurumlarında dini danışmanlık ve rehberlik: Yetiştirme yurdu & bakım ve sosyal rehabilitasyon merkezi örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çağlan, K. (2019). *Psikolojik hastalıkların yanlış yorumlanması ve inanç eksikliği olarak damgalanması sürecinde manevi destek ihtiyacı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dadfar, M. ve ark. (2019). Validation of the multidimensional inventory for religious spiritual well-being with Iranian samples. *Mental Health, Religion and Culture*, 22 (6), 591-601.

Dalgacı, B. (2019). *Merhamet odaklı terapi yaklaşımı ve uygulamaları üzerine bir değerlendirme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dilen, H. (2019). *Manevi danışmanlık ve varoluşçu psikoterapi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dinçer, M. (2016). Legacy of an anatolian sufi from a psychological perspective: Case of Yunus Emre. *Spiritual Psychology and Counselling*, 1 (1), 27-45.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasında hastanelerde manevi destek sunmaya yönelik işbirliği protokolü. (2015). (<https://din-hizmetleri.diyaret.gov.tr>). Erişim: 25 Nisan 2020.

Doğan, M. (2017). Hastane örneği üzerinde manevi danışmanlık ve rehberlik üzerine genel bir bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21 (2), 1267-1304.

Düzgüner, S. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik-I [içinde]. *Nereden çıktı bu maneviyat: Manevi bakımın temellerine ilişkin kültürlerarası bir analiz*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Esendir, N. (2016). *Sağlık çalışanlarının maneviyat ve manevi bakım algısı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Frankl, V. E. (2014). *Psikoterapi ve din*. (çev. Z. Taşkın). İstanbul: Say Yayınları.

Göcen, G. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Danışmanın maneviliğinin gerekliliği üzerine: Dini içerikli tv programlarında sorulan sorular üzerine nitel bir çalışma*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Göktepe Kaya, A. (2018). *Dini içerikli müzik terapinin üniversite öğrencilerinde duyu durumu, kaygı ve algılanan stres düzeyi üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gügen, B. (2019). *Gebelik sürecindeki kadınlarda manevi iyi oluş ile hayat memnuniyeti ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gülmez, G. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Eşine şiddet uygulayan erkeklere yönelik bilişsel davranışçı yaklaşımla bütünleştirilmiş dini/manevi danışmanlık modeli*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Gümüş, R. (2017). *Evde bakım ücretinden yararlanan bakıcılarda dini başa çıkma: Bucak örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gürsu, O. (2011). *Ergenlik döneminde psikolojik sağlık ve dindarlık ilişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Han, A. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Diyanet işleri başkanlığının hastanelerde yürüttüğü manevi destek hizmetleri*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Hay, D. & Socha, M. (2005). Science looks at spirituality. Spirituality as a natural phenomenon: Bringing biological and psychological perspectives together. *Zygon*, 40 (3), 589-612.

Işık, H. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Cezâ infaz kurumu bağlamında manevi rehberliğin teorik temelleri: İngiltere ve Türkiye'deki uygulamaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Işık, Z. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Bebek kaybı yaşayan ailelere yas sürecinde manevi danışmanlık neden gerekli?* (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Karabacak, M. K. (2015). *Aile içi çatışma ve anlaşmazlıkların çözülmesinde dini danışmanlığın önemi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İsparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karaca, F. & Acar, M. C. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde] *Bireysel psikolojik danışma sürecinde danışanın dini kaynaklarının kullanılması üzerine bir vaka örneği*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Karagül, A. (2012). Manevi bakım: Anlamı, yöntemi, örneği, eğitimi: Hollanda örneği. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 14 (40), 5-27.

Kavas, E. & Kavas, N. (2014). Manevi Destek Algısı (MDA) Ölçeği: Geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *Electronic Turkish Studies*, 9 (2), 905-915.

Kaya, Ü. (2018). *Mesnevi ve bibliyoterapi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çorum: Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılavuz, M. A. & Kılavuz, E. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Yaşlanma döneminde kayıplarla başa çıkmada manevi danışmanlık hizmetlerinin önemi*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Kılıç, D. (2019). *Gebelik sürecinde dini manevi yaşam üzerine nitel bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kılınçer, H. (2017). *Tıp, psikoloji ve ilahiyat öğrencilerinin Türkiye'deki manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarına yönelik tutumları üzerine bir araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koç, M. (2012). Manevi-[psikolojik] danışmanlık ile ilgili Batıda yapılan bilimsel çalışmaların tarihi ve literatürü (1902-2010) üzerine bir araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (2), 201-237.

Koenig, H. G. (2008). Research on religion, spirituality and mental health: A review. *Canadian Journal of Psychiatry*, 1-30.

Lartey, E. Y. (1993). African perspectives on pastoral theology: A contribution to the quest for more encompassing models of pastoral

care. *Contact*, 112 (1), 3-12.

Merey, Z. (2019). *Yenidoğan yoğun bakım ünitesinde bebeği yatan annelerin yaşadıkları problemler ile başa çıkmasında dinin rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Merter, M. (2012). *Dokuz yüz kâth insan*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Mollaoğlu, H. (2013). *Hastane hizmetleri bağlamında manevi bakım ve newyork healthcare chaplaincy örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Myers, D. G. (2000). The funds, friends and faith of happy people. *Psychologist*, 5 (1), 55-67.

Özkan, A. (2019). *Türkiye’de sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık: Bir karma yöntem araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pehlivan, A. (2018). *Manevi bakım ve danışmanlığın imam-batip ortaokul öğrencilerinin ruh sağlığı ve manevi iyi oluşlarına etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pehlivan, M. (2018). *Sağlık çalışanlarına göre hastanelerdeki manevi destek ve rehberlik projesi uygulaması: Afyonkarahisar devlet hastanesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sarı, E. (2016). *Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. İslami değerleri yaşam biçiminde öncelikli danışanlara yönelik psikolojik danışma: İslami psikolojik danışma önerisi*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Sarı, R. (2019). *Hastane hizmetleri kapsamında kadın doğum bölümünde manevi danışmanlık: Konya dr. Ali Kemal Behiranlı kadın doğum ve çocuk hastanesi örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sayar, K. (2014). *Sufi psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Seyyar, A. (2015). *Manevi sosyal hizmetler*. İstanbul: Rağbet Yayınları.

Söylev, Ö. F. (2014). *Türkiye’de dini danışma ve rehberlik alanları, imkânları ve yöntemleri: Diyanet İşleri Başkanlığı örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Spiegler, M. D. (2016). Behavior therapy. *Psychology and Mental Health*, 3-16.

Stollberg, D. (1969). *Therapeutische seelsorge*. München: Kaiser.

Şahin, E. A. (2019). *Hasta yakını olmanın getirdiği güçlükler ve dini başa*

çıkma: Palyatif bakım servisi onkoloji hasta yakınları. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenbaş, H. (2019). *Psiko-sosyo-teolojik yaklaşımlar çerçevesinde manevi danışmanlık ve rehberliğin teorik temelleri ve pratik yansımaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentepe, A. (2015). Yaşlılık döneminde dini başaçıkma. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 4 (1), 186-205.

Şimşek, F. Z. (2019). *Manevi danışmanlık ilkeleri bağlamında Mevlâna ve Yunus Emre düşüncesinin değerlendirilmesi.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Şirin, T. (2018). *Manevi danışmanlıkta ibsan modeli.* İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Tekeş, A. (2019). *Manevi bakım hizmetlerinin kaygı, depresyon ve umutsuzluk üzerine etkisi: Kayseri kapalı ceza infaz kurumu örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tınmaz, G. (2019). *Fransa'da manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmaları.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Topuz, İ. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. *Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinde temel nitelik ve yeterlilikler.* (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Usta, Z. (2018). *Türkiye'de hastanelerde manevi destek hizmetleri: Manevi destek görevlileri üzerinde bir araştırma.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ustabaşı, N. K. (2015). *Cezâevlerinde yürütülen din hizmetlerinin mahkûmlar üzerindeki psiko-sosyal etkisi: Çanakkale cezaevleri örneği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, A. G. (2018). *Almanya federal cumhuriyetinde polis teşkilatında manevi bakım uygulaması ve Türkiye'de uygulanabilirliği.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Vural İncir, Z. (2019). *Manevi danışmanlıkta naratif terapi ve anlam arayışı.* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Waller, R. ve ark. (2010). Addressing spirituality in CBT. *The Cognitive Behaviour Therapist*, 3, 95-106.

Yıldırım, S. (2019). *Yaşanmış olaylar bağlamında dini danışmanlığa konu olan aile içi sorunlar: Bursa ve İzmir örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, M. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-II [içinde]. *Korunmaya muhtaç gençlere yönelik manevi destek çalışmalarında fırsatlar ve zorluklar*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Yılmaz, S. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. *Bibliyoterapinin hastalara manevi bakım yöntemi olarak uygulanması: Sivas devlet hastanesi örneği*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Yücel, F. (2016). Manevi danışmanlık ve rehberlik cilt-I [içinde]. *ABD'de müslümanlara yönelik dini danışmanlık eğitimi: Hartford seminary örneği*. (ed. A. Ayten ve ark.). İstanbul: Dem Yayınları.

Zerfass, R. (1988). Seelsorge-begriffsvielfalt. *Praktisches lexikon der spiritualitaet*, 1117 – 1120.

Ekler

Tablo-1:
2018 yılında yapılan tezler

Türü	Adı	Yazarı	Danışmanı	Üniversite	Kullanılan Yöntem
YL	Almanya Federal Cumhuriyeti'nde Polis Teşkilatında Manevi Bakım Uygulanması ve Türkiye'de Uygulanabilirliği	Ayşe Gül Güler Ünal	Sema Yılmaz	Gümüşhanev Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Manevi Bakım ve Danışmanlığın İmam Hatip Ortaokul Öğrencilerinin Ruh Sağlığı ve Manevi İyi Oluşlarına Etkisi	Arzu Pehlivan	Zahra Ağlakaya Şahin	İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Sağlık Çalışanlarına Göre Hastanelerdeki Manevi Destek ve Rehberlik Projesi Uygulanması: Afyonkarahisar Devlet Hastanesi Örneği	Mehmet Pehlivan	Âdem Efe	Sileyman Demirel Üniversitesi	Karma Yöntem
YL	Mesnevi ve Bibliyoterapi	Ümmügülüm Semerci	Muammer Cengil	Hittit Üniversitesi	Nitel Yöntem
YL	Türkiye'de Hastanelerde Manevi Destek Hizmetleri: Manevi Destek Görevlileri Üzerinde Bir Araştırma	Zeynep Usta	Necmi Karşıl	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Nitel Yöntem
DR	Dini İçerikli Müzik Terapinin Üniversite Öğrencilerinde Duygu Durumu, Kaygı ve Algılanan Stres Düzeyi Üzerindeki Etkisi	Ayşe Kaya Gökrepe	Serda Düzgünler	Marmara Üniversitesi	Karma Yöntem
DR	Bireysel Psikolojik Danışma Sürecinde Dini Boyut: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma	Muhammet Cevat Acar	Faruk Karaca	Atatürk Üniversitesi	Nitel Yöntem

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 159-179
Issue: 1 • June 2020 • 159-179

İyiye Temsil Etmek: Seküler Bir Çağda Pastoral Bakım

Representing the Good: Pastoral Care in a Secular Age

Carmen Schuhmann & Annelieke Damen
Mustafa Kısakol
(Çeviren)

Doktora Öğrencisi
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: mustafkısakol@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9278-7514
Çorum / Türkiye

PhD Student
Hitit University
Institute of Social Sciences
E-mail: mustafkısakol@gmail.com
Orcid: 0000-0001-9278-7514
Çorum / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type   Çeviri • Translation
Geliş Tarihi • Received   29 Nisan 2020 • 29 April 2020
Kabul Tarihi • Accepted   10 Haziran 2020 • 10 June 2020

* Bu makale, Schuhmann, C. & Damen, A. (2018). Representing the good: Pastoral care in a secular age. *Pastoral Psychology*, 67 (4), 405-417 bibliyografik atıflı İngilizce makalenin çevirisidir.

Ö z e t

“Seküler bir çağ”da (Taylor 2007) pastoral bakım artık sadece belirli dini gelenekler ve topluluklarla ilişkili değildir. Seküler kurumlarda çalışan pastoral bakıcılar, dindar ve dindar olmayan kişilere benzer şekilde bakım sağlarlar ve bazı Batı toplumlarında pastoral bakım terimi dini yönü olmayan (hümanist) bakım için de kullanılır. Seküler bağlamlarda, “manevi bakım” terimi genellikle “pastoral bakım” teriminin yerine kullanılabilir. Hâlbuki manevi bakım, çeşitli profesyoneller tarafından sağlanır, bu nedenle pastoral bakıcılar çalışmalarının ayırt edici özelliğini açıklamak için yeterli ve ikna edici bir dil geliştirme zorluğuyla karşı karşıyadır. Bu makalede yazarlar, pastoral bakım verenlerin ya da pastoral bakım alıcılarının belirli dünya görüşlerine (dini ya da değil) bağlı olmayan bir kavramsal pastoral bakım anlayışı geliştirmek için felsefi dile yönelmişlerdir. Taylor (1989, 2007) ve Murdoch (1970)’un çalışmalarına dayanarak pastoral bakımı, insanların “ahlaki alan” a yönelme girişimleriyle ve pastoral bakımın ayırt edici özelliğini “iyiyi yani güzeli temsil eden” olarak açıklamaktayız. Murdoch, “iyi”yi hem egonun ötesinde bir hareket hem de insanın kırılabilirliği, ıstırap ve kötülüğü gerçeği ile ilişkili olan, seküler bir aşkınlık fikriyle ilişkilendirmiştir. “İyiyi temsil eden” pastoral bakıcıların sadece bireylerin varoluşsal ve manevi süreçlerini desteklemekle kalmayıp aynı zamanda diyalog geliştirme ve sosyal adaleti teşvik etmeve, çalıştıkları örgütlerde ve genel olarak toplumda insanlık dışı uygulamaları eleştirme görevine sahip olduklarını iddia etmekteyiz.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Pastoral bakım • Manevi bakım • Papazlık • Seküler çağ
Aşkınlık • Iris Murdoch • Varoluşçu ve manevi süreçler

A b s t r a c t

In ‘a secular age’ (Taylor 2007), pastoral care is no longer exclusively associated with specific religious traditions and communities. Pastoral caregivers who work in secular institutions provide care to religious and nonreligious people alike, and in several Western societies the term pastoral care is used in relation to nonreligious (humanist) care. In secular contexts, the term ‘pastoral care’ is often replaced by the term ‘spiritual care.’ Spiritual care, however, is provided by various professionals, so pastoral caregivers face the challenge of developing adequate and convincing language to explain what is distinctive about their work. In this article, the authors turn to philosophical language in order to develop a conceptual understanding of pastoral care that does not depend on the specific worldview—religious or nonreligious—of either pastoral caregivers or receivers of pastoral care. Using the work of Taylor (1989, 2007) and Murdoch (1970), we explain pastoral care as engaging with people’s attempts to orient in ‘moral space’ and the distinctive quality of pastoral care as ‘representing the Good.’ Murdoch associates ‘the Good’ with a secular idea of transcendence that is both a movement beyond the ego and an engagement with the reality of human vulnerability, suffering, and evil. We argue that pastoral caregivers who ‘represent the Good’ have the task not only of supporting the existential and spiritual processes of individuals but also of promoting dialogue and social justice and of critiquing dehumanizing practices in the organizations in which they work and in society at large.

K e y w o r d s

Pastoral care • Spiritual care • Chaplaincy • Secular age
Transcendence • Iris Murdoch
Existential and spiritual processes

Giriş

Tarihsel olarak “pastoral bakım” terimi, Hıristiyan ve Yahudi topluluklarda sunulan bakıma atıfta bulunmaktadır (Doehring, 2015). Zamanla bu terim, Müslüman, Budist ve Hindu gelenekleri de dâhil olmak üzere diğer dini gelenekler bağlamında da manevi bakımı ifade etmek için kullanılmaya başlamıştır. Dini çoğulcu özelliğe sahip günümüz dünyasında, dini topluluklar arasındaki sınırlar bazen çok belirgin olamamaktadır, çünkü insanlar genellikle hayatlarında farklı dini geleneklerden istifade ederler (Ammerman, 2010). Bu, aynı dini topluluklar ve gelenekler içinde yer alan manevi bakımın, dar bir anlayış içinde uygulanmasına meydan okumaktadır. Bugünlerde sadece dini çoğulcu bir dünyada değil, aynı zamanda - en azından Batı'da - sekülerleşen bir dünyada yaşıyoruz. Taylor (2007) “seküler bir çağ” hakkındaki açıklamasında Batı toplumlarında sekülerliğe geçişi “Tanrı'ya olan inancın tartışmaya kapalı ve ciddi anlamda sorunlu olduğu bir toplumdan, diğer inançlar ya da inançsızlık arasında bir seçeneğin bulunması anlayışına geçiş” olarak açıklar (s. 3). Bu husus, seküler bir çağda pastoral bakımın nasıl anlaşılacağı sorusunu gündeme getirir. Pastoral bakım din ile ilişkilendirildiğinde, dindar olmayan insanlar için pastoral bakımın değeri açık değildir ve pastoral bakım modası geçmiş bir uygulama olarak düşünülebilir. Ancak, çeşitli Batı ülkelerinde pastoral bakım terimi artık sadece dini profesyoneller tarafından gerçekleştirilen bakım tarzı için değil, aynı zamanda hümanist uygulayıcıların sağladığı dini içeriği olmayan bakım için de kullanılmaktadır.

Bazı yazarlar, değişen dünyada pastoral bakım verenlerin çalışmalarını tanımlamak için yeterli ve ikna edici bir dil geliştirme ihtiyacına işaret etmektedirler (Lee 2002; Harding ve ark. 2008; Thorstenson 2012; Kevern ve McSherry 2015). Dini olarak çoğulcu bağlamlarda, pastoral bakım teriminin kullanımı genellikle tamamen terkedilir ve yerine belirli bir dini gelenekle ilişkili olmayan manevi bakım terimi kullanılır (Doehring 2015; Orton 2008; Pargament 2007). Manevi bakım terimine geçmenin seküler bağlamlar açısından da avantajları vardır. Maneviyat, çeşitli şekillerde tanımlanmış karmaşık bir kavramdır (Hill ve ark. 2000; de Jager Meezenbroek ve diğ. 2012; Lephard 2015). Bu tanımların bazıları ilk etapta bireylerinkişisel anlam arayışlarına atıfta bulunmaktadır (Hill ve ark. 2000; Walton 2012). Bu tür açıklamalarda, örneğin sağlık hizmetleri açısından maneviyat ve manevi bakıma gösterilen ilginin artmasına katkıda bulunmuş olabilecek dini bir çağrışım yoktur (Lee 2002; Orton 2008; Paley 2008). Bununla birlikte, maneviyat teriminin açık ve doğrudan bir anlamının olmayışı, seküler bağlamda kimin kime manevi bakım

sağlama hakkına sahip olduğu sorusu ile ilgili belirsizliğe neden olmaktadır. Bu soru özellikle hastaneler, hapishaneler ve ordu gibi laik kurum ve kuruluşlarda çalışan vaizler için aciliyeti olan bir sorun olarak görünmektedir. Din adamları genellikle çalışmalarını tanımlamak için din yerine maneviyat söylemini benimsemişlerdir, ancak yine de çalışmalarını açıklamak ve meşrulaştırmak için mücadele etmektedirler (Harding ve ark. 2008; Lee 2002; Pesut 2016; Pesut ve ark. 2012). “Diğer sağlık uzmanları yeterince manevi bakım verebilir yetkinlikte olduklarını ve hatta verdiklerini iddia ettikleri için, din adamlarının manevi alana ilişkin yetkilerini kayb ettikleri”ne dair düşünceler dile getirilmektedir (Harding ve ark., 2008, s. 115)”. Seküler bir dönemde vaizler, sundukları bakımla ilgili neyin ayırt edici olduğunu açıklama zorluğuyla karşı karşıyadırlar, özellikle bu bakımın alıcıları kendilerini dinsiz olarak tanımladıklarında (Nolan 2016). Bazı araştırmacılar, pastoral bakımı tanımlamak için manevi söylem yerine daha açık bir şekilde teolojik olana dönüşü savunmaktadırlar (Harding ve ark. 2008), diğerleri ise “kendilerini dinsiz olarak tanımlayan insanların oranının arttığı bir toplumda, temel değerini koruyan ancak dindar olan ve olmayan herkese dair ortak olacak bir vazilik söylemine olan ihtiyacı” vurgulamaktadırlar (Kevern ve McSherry 2015, s. 49). Manevi söylem bu “temel değeri” ifade etmek için çok genel görünse de teolojik dil dindar olan ve olmayanların hepsine hitap etmez.

Bu makalede, seküler bir çağda pastoral bakımın ayırt edici olan “pastoral” niteliğinin nasıl anlaşılacağı sorusu ele alınmaktadır. Pastoral bakımın potansiyel alıcıları olarak “dindar olan ve dindar olmayan insanların tümünün” dâhil edilmesi anlamında ve geleneksel vaizler, hümanist din adamları ve yerli sağlık görevlileri gibi çeşitli dünya görüşü geleneklerinin uygulayıcılarını potansiyel pastoral bakıcılar olarak dâhil etme açısından kapsayıcı kavramsal bir pastoral bakım anlayışının elde edilmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla, açıkça teolojik söylem yerine felsefi olana yönelinmiştir. Özellikle Taylor (1989, 2007) ve Murdoch'un (1970) felsefi çalışmalarından yararlanılmıştır ve her ikisi de bir dereceye kadar teolojik dili yansıtan terminolojiyi de kullanmaktadırlar. Bu nedenle çalışmaları özellikle pastoral bakımın teolojik ve seküler kavramları arasında köprüler kurulmasında yararlı olacak gibi görünmektedir. İlk olarak, pastoral bakımı “ahlaki alanda” bir çalışma olarak tanımlamak için Taylor'un fikirleri kullanılmıştır ve pastoral bakıcıların varoluşsal süreçlerle meşgul olduğu görüşü bu bağlamda detaylandırılmıştır. Daha sonra Murdoch'un ahlaki felsefesi bu anlayışın spesifik pastoral niteliğini “iyiyi temsil etmek” olarak açıklamak üzere kullanılmıştır. Burada “iyi” terimi takriben dünyevi olanın ötesinde bir seviyeye atıfta bulunuyor görünse de Mur-

doch'un zengin, karmaşık ve kıvrak bir kavrama yeteneği gerektiren anlayışının “iyi”yi sıradan yaşamdan ayırmadığını belirtmek önemlidir. Bu iyi kavramı, Murdoch'un egonun ötesine, aynı zamanda gerçeğe doğru bir hareket olarak açıkladığı seküler bir aşkınlık fikrine bağlıdır. Aşkınlık özellikle, insanın kırılabilirliği, acıları ve kötülüğü gerçeğine bakmayı içerir. Murdoch'un “iyi” kavramının zenginliğinin, pastoral bakım uygulamasının çeşitli yönlerinin pastoral karakterini belirlemeye yardımcı olduğunu savunmaktayız. “İyi temsil eden” pastoral bakıcılar sadece bireylerin varoluşsal ve manevi süreçlerini desteklemekle kalmazlar, aynı zamanda çalıştıkları örgütlerde ve genel olarak toplumda da bir rol oynarlar. Burada, diyalog, ahlaki müzakere ve sosyal adaleti teşvik etmek ve baskıcı veya insanlık dışı uygulamaları eleştirmek de onların görevidir.

İnsan Varlığı ve Yönelim Metaforu

Murdoch'a (1970) göre, insanlığın genel hali hakkında bir anlayış geliştirmek mecburen dilin, özellikle de mekânın, hareketin ve tahayyülün metaforlarının kullanılmasını gerektirir. Bazı disiplinlerde, insan varlığı mekansal oryantasyon metaforu ile ortaya koyulmaktadır. Antropolojik açıdan Geertz (1973), hayatı anlamlı olarak tecrübe etmenin “kendimizi [yaşam] içinde etkili bir şekilde yönlendirme” yeteneğini gerektirdiğini ileri sürer (s. 100). Psikolog Janoff-Bulman (1992), travma üzerine yaptığı araştırmada, travmatik olayların “kozmosun toplam itme ve çekme” sine olan yönelimimizi temsil eden dışımızdaki dünya ve kendimize yönelik temel görüşlerimizi yıktığını keşfetmiştir (s. 4). Park (2010) psikolojik anlam verme modelinde anlam verme süreçlerinin mecazi karakterine işaret eder ve bunları yaşam olaylarını “genel yönlendirme sistemlerine” bağlamak olarak tanımlar (s. 258).

Felsefi bir bakış açısıyla Taylor (1989), insan varlığının kapsamlı bir açıklamasını yapmak için yaşamdaki mekânsal yönelim metaforu üzerinde durmuştur. Burada, yaşamda oryantasyon süreçlerinin gerçekleştiği mecazi alan, varoluşsal soruların mekanıdır: bunlar hayatımızı nasıl yaşayacağımızla ilgili sorulardır. Taylor bu mecazi mekânı “ahlaki mekân”, “iyilikle ilgili soruların mekanı” olarak adlandırır (Taylor 1989, s. 41). Burada Taylor'un “ahlak”ı geniş ve biraz alışılmadık bir şekilde anladığını belirtmek önemlidir:

Aslında burada, ahlaki olarak tanımlanandan biraz daha geniş kapsamlı bir görüşün tamamını düşünmek istiyoruz. Adalet ve diğer insanların hayatına, refahına ve haysiyetine saygı gibi konulara ilişkin düşüncelerimize ve tepkilerimize ek olarak, kendi saygınlığımızın altında yatan şey veya hayatımızı anlamlı kılan ve tatmin edici şeylerle ilgili sorularımıza da bakmak istiyoruz. Bunlar bazı geniş kapsamlı tanımlarda ahlaki

sorular olarak sınıflandırılabilir... hayatı yaşamaya değer kılan şeyler (Taylor 1989, s.4).

Bu nedenle, ahlaki alan sadece başkalarına karşı yükümlülüklerimizle ilgili soruları değil, aynı zamanda dolu ve anlamlı bir yaşamın nasıl yaşanacağı ayrıca onurlubir şekilde nasıl yaşanacağı ile ilgili soruları da içerir. Taylor bunları insanların zorunlu olarak karşılaştığı kaçınılmaz, varoluşsal sorular olarak görür. İnsanlar bu soruların oluşturduğu uzamsal mekânda yönelimlerini bulmaya çalışamazlar. Ahlaki alandaki oryantasyon süreçleri, hayatta anlam arama süreçleri olarak anlaşılabilen varoluşsal süreçlerdir (Schuhmann ve van der Geugten 2017).

Genel olarak, yönümüzü bulmak için, nerede olduğumuzu ve hangi yöne gitmemiz gerektiğini yargılayabileceğimiz yönlendirme çerçevelerine ihtiyacımız vardır. Ahlaki alanda, bu çerçeveler Taylor'un (1989) nasıl yaşanacağına dair sorulara inandırıcı cevaplarını temsil eden "iyi vizyonları" (yaşam değerine sahip yaşam vizyonları) dediği şeylerden oluşur. Bu iyi vizyonlar "nerede durduğumuzu bildiğimiz ufuk"u (Taylor 1989, s. 29) oluşturur ve hangi yöne gidileceğini gösteren yönlendirme noktaları olarak işlev görür. Taylor, bu tür vizyonların "güçlü değer verme" olduklarını vurguluyor. Bu, onların "kendi arzularımıza, eğilimlerimize veya seçimlerimize bağlı olmadığı, aksine bunlardan bağımsız durdukları ve değerlendirilebilecekleri standartlar sundukları" anlamına gelir (Taylor 1989, s. 4). Taylor'a göre, fazlasıyla değer verdiğimiz iyiliklere yönelme ve onlara yakın olma arzusu - bu iyiliklerin hayatımıza sağlam bir şekilde entegre olduklarını hissetmek - temel bir insan özleimidir. Hatta "iyiye yönelmeden yapamayız" diye iddia eder (Taylor 1989, s.47). Hayatlarımızı anlamlı olarak yaşamak için iyiliğe yönelmemiz gerekiyor. Ayrıca, iyiliğe yönelme, kimliğimizi ve öz varlıklarımızı oluşturur. Taylor, ahlak alanındaki kimlik, öz varlıklar ve yönelim arasındaki bu yakın bağlantıyı şöyle açıklar:

Kimliğim, neyin iyi veya değerli olduğunu ya da ne yapılması gerektiğini ya da neyi onayladığımı ya da neye karşı çıktığımı belirleyebileceğim çerçeve ya da ufku sağlayan taahhütler ve tanımlamalar ile ifade edilir (Taylor 1989, s. 27).

Ahlaki alanda oryantasyon süreçleri bakımından insan varlığını anlamak, pastoral bakım görüşünü hem dini hem de dinsel olmayan yorumlara izin veren varoluşçu bir çalışma olarak geliştirmek için uygun bir başlangıç noktası gibi görünmektedir. Genellikle, manevi bakıcılar ahlaki alanda yönelim bozukluğu açısından anlaşılacak durumlarda insanlarla buluşur. Kayıp, hastalık, ölüm, hapsetme veya şiddete maruz kalan insanlar, "iyiye" yakın olma ya da "yaşama" ya da dolu bir yaşama

doğru - yaklaşma duygularının sorgulandığını ya da parçalandığını hissedebilirler. Hayatta bir anlam duygusu ile başa çıkamayacakları ve tecrübe edemeyecekleri varoluşsal sorularla karşı karşıyadırlar (Schuhmann ve van der Geugten 2017). Bazen durumlarını oryantasyon bozukluğu açısından açık bir şekilde tanımlarlar: nereye gideceklerini ya da nasıl devam edeceklerini bilmezler, kaybolurlar ya da karanlıkta dolaştıklarını hissederekler. Taylor'a (1989) göre, yaşamlarımızın zamansal boyutu nedeniyle oryantasyon bozukluğu yaşamak istisnai bir şey değildir. Zaman içinde yaşarken, “iyiye göre yerimiz sürekli olarak potansiyel revizyonun yanı sıra hayatımızın yeni olaylarından da sürekli olarak etkilenir” (Taylor 1989, s. 47). Genel olarak, sadece küçük bir yönelim bozukluğu yaşarsınız ve yansımayı içermeyen alışılmış bir şekilde yeniden yönlendirmeyi başarabilirsiniz. Bununla birlikte, yaşam olayları, iyiliğe yönelmemizi daha temel bir şekilde zorlayabilir. Pastoral bakıcılardan destek arayan insanlar genellikle derin ve rahatsız edici bir şekilde şaşkına döner ve kendini yeniden yönlendirmeyi kolay veya hızlı bir şekilde başaramazlar. O zaman, pastoral bakıcıların temel kaygısının, insanların ahlaki alanda (yeniden) yönelim arayışını destekleme olduğu anlaşılabilir (Schuhmann ve van der Geugten 2017).

Pastoral bakımın ahlaki alanda çalışma olduğu yönündeki bu görüş, pastoral bakımın, insanların varoluşsal mücadeleleri ve anlam arayışlarıyla meşgul olmaları fikriyle uyumaktadır (Doehring 2015; Thorstenson 2012). Aynı zamanda, pastoral bakımın insanların manevi meseleleriyle ilgilendiği yaygın görüşüyle de uyumaktadır. Taylor'un (1989; 2007) geniş ahlak anlayışında, ahlaki ve manevi konular birbirine karışmıştır. Ahlaki alanda yönelimimizi bulmak, “yaşamlarımızı ruhen anlamlandırabilmeyi” yönetmeyi gerektirir (Taylor 1989, s. 18). Pastoral bakımı oryantasyon süreçleri açısından anlamamanın pastoral bakımın “somutlaşmış canlı teolojileri” ile ilgilenmek olduğu görüşüne de uygundur (Doehring 2015, s. 4). Oryantasyon metaforu, insan varlığında bedenselliğin temel rolünü vurgular. Merleau-Ponty'ye (1960) göre, dünyadaki yönelimimiz bedensel durumumuzun belirlediği perspektife bağlıdır. İşlerin bize nasıl görüldüğü ve önyargılı bir anlam elde ediş şekli, vücut oryantasyonumuza bağlıdır. Bu, ahlaki alanda oryantasyon süreçlerinin bedensel bir boyuta sahip olduğunu ve oryantasyon süreçlerine katılım açısından anlaşılabilir pastoral bakımın insanlara maddi ve manevi varlıklar olarak yaklaşmayı içerdiğini göstermektedir.

Ahlaki Alanda Çalışmanın “Pastoral Niteliği”

Pastoral bakımı ahlaki alanda çalışma olarak anlamak, pastoral bakıcıların insanların iyi bir yaşama, yaşamaya değer bir yaşama ya da dolu

bir yaşama yönelme çabalarıyla meşgul olduklarını göstermektedir. Burada “iyi bir yaşam” güçlü bir değerlendirmeyi içerir ve “çok önemli veya temel değerde” olanı ifade eder (Taylor 1989, s. 42), ayrıca insanların ve kimliklerinin kurucusudur. Pastoral bakımın, insanların hayati önem taşıyan iyiliklere yönelme girişimleriyle bağlantılı olarak tanımlanması, diğer meslekler için de geçerli olduğundan, pastoral bakımın benzersiz kalitesini tam olarak yakalamaz. Örneğin, sosyal hizmet uzmanları, doktorlar ve psikologlar, bir şekilde insanların (zihinsel sağlık veya refah gibi) çok önemli olabilecek iyiliklere yönelmelerine yardımcı olmaktadır. Öyleyse, pastoral bakıcıların insanların ahlaki alanda oryantasyon süreçlerine katılımlarının karakteristik pastoral(dini) niteliği nedir?

Başlangıç olarak, pastoral bakıcılar, doktorların fiziksel sağlığa veya psikologların psikolojik sağlığa yönelimi destekleme şekillerine benzer şekilde, bariz bir karakteristik “manevi olarak iyiye” yönelimi destekliyor gibi görünmemektedir. Gerçekten de, manevi bakıcılar, insanların uygulamalarının sabit başlangıç noktası olarak yöneldiği iyinin yansımaları hakkında bir fikir sahibi değildirler. Ahlaki alanda çalışmak, şartlar göz önüne alındığında, hayatının bir noktasında, bir kimsenin hangi vizyonlarının temel değer olduğuna ilişkin anlam alanında çalışmaktır (Schuhmann ve van der Geugten 2017). Pastoral bakıcılar, bu sorunun cevabının bilinmesini tahmin etmezler, ancak insanları kendi cevaplarını arama ve bulma konusunda hassas ve dikkatli bir şekilde desteklerler (Doehring 2015; Lynch 2002). Pastoral bakıcıların ayırt edici rolünü anlamak için, onların, destekledikleri insanların yöneldiği karakteristik pastoral iyileri belirlemeye çalışmak yerine, pastoral bakımın belirli karakterinin en açık şekilde ön plana çıktığı durumlara da odaklanabiliriz. Pastoral bakıcıların rolü muhtemelen “nihai” durumlarda en dikkat çekicidir - her zamanki iyilik vizyonlarımızın inanılabilirliklerini kaybettiği şiddetli yönelim bozukluğu durumları(Schuhmann ve van der Geugten 2017). Nihai durumlar, her zamanki iyilik vizyonlarımıza uymayan ve bu iyilik vizyonlarını yetersiz veya alakasız hale getiren merak veya korku deneyimlerini içerebilir. Nihai durumlar, umutsuz durumlar da olabilir; sağlığa kavuşma umuduyla ölümcül bir hastalığa yakalanabiliriz ya da şiddetin kurbanı olabiliriz ve dünyada iyi bir şey kalmadığını hissedebiliriz. Bu durumlarda, sadece orijinal iyivizyonlarımıza (tasavvurlarımıza)yeniden yönelemeyiz. Bu umutsuz ya da hayranlık uyandıran durumlarda tüm inanılabilirliklerini yitirmemiş yeni iyilik vizyonları aramalıyız. Pastoral bakım, insanların yoğun acı ve kötülüklerle karşı karşıya oldukları durumlarda özellikle dikkate değerdir ve bu durumlarda iyinin inandırıcı vizyonlarını aramak anlamsız ve umutsuz görünse bile bu böyledir.

Bu, pastoral bakıcıların geleneklerinden bağımsız olarak, sabit bir

iyi vizyonunu teşvik etmediklerini, daha ziyade acı ve kötülükle tamamen anlamsız hale getirilmeyen bir iyiye bağlanma olasılığını temsil ettiklerini göstermektedir. Vaizlik bağlamında, pastoral bakıcıların ayırt edici bir özelliğinin “gerçekliğin doğası hakkındaki iddiaları temsil ettikleri ve ortaya çıkardıkları” iddia edilmektedir (Cobb ve ark. 2015, s. 2). Bu iddiaların kesin içeriği, pastoral bakıcının temsil ettiği özel (ve çoğunlukla dini) geleneğe bağlıdır. Dini bağlamlarda, ıstırap ve kötülük tarafından geri alınmayan, iyilikler Tanrı ile ilişkilidir. Burada, pastoral bakıcılar, en çaresiz durumlarda bile Tanrı'ya bağlanma olasılığını temsil etmektedirler. Ancak, acı ve kötülükle anlamsız hale getirilmeyen bir iyilik fikri sadece dini geleneklerle sınırlı değildir. Örneğin, varoluşçu düşünür Frankl (1959), bir toplama kampındaki deneyimlerine dayanarak, “umutsuz bir durumla karşı karşıya kaldığımız zaman bile, hayatta bir anlam bulunabileceği” iddiası etrafında anlam terapi dediğimiz yöntemi geliştirmiştir (s. 112). Felsefi açıdan Murdoch (1970) “dünyanın sefaleti ve kötülüğünün var olduğu düşüncesini, açık bir şekilde bozulmamış bir iyilik duygusu ile nasıl bağlayacağımız” sorusunu araştırmıştır (s. 59). Tanrı'sız bir dünyada, iyilik fikrini ahlaki yaşamın odağı olarak tutmamız gerektiğini savunmaktadır. Bu fikirlerin, seküler bir çağda manevi bakımın özellikle pastoral niteliğini, teorik olarak desteklemesi açısından yararlı olduğunu savunmaktayız.

Murdoch'un İyi ve Aşkınlığı Üzerine

Taylor (1989) gibi Murdoch (1970) da ahlak üzerine geniş bir bakış açısı geliştirmektedir. Ahlakın sadece hayatımızın belirli anlarında davranışın nasıl iyi seçileceği sorusuyla değil, aynı zamanda hayatımızda bir bütün olarak ele alınması gerektiğini ifade eder: “Ahlak alanı artık tüm yaşam tarzımızı ve niteliğimizi kapsıyor olarak görülebilir hatta dünya ile ilişkilerimizi de...” (Murdoch 1970, s.95). İnsanlar “mükemmellik tarafından cezbedilen ve iyilik için yaratılan ruhani yaratıklar” dır (Murdoch 1970, s. 100). Böylece, yine Taylor gibi, Murdoch maneviyatı iyilik için çabalamakla ilişkilendirir ve sadece hayatta uğraştığımız hiçbir iyiliğin manevi bir arayışın odağı olarak görülemeyeceğini vurgulamaktadır. Taylor, kıyaslanamayacak kadar yüksek iyiler veya güçlü değerlendirme içeren nihai iyiler hakkında konuşur, Murdoch ise kapsamlı iyi kavramını kullanır. İyi, spesifik nihai iyiliklere atıfta bulunmaktan ziyade, nihai iyinin sahip olabileceği veya olmayabileceği belirli bir niteliği ifade ediyor gibi görünmektedir.

Murdoch'un (1970) iyi kavramı belki de en iyi yine kendisinin aşkınlık fikri ile anlaşılabilir. Aşkınlık, öncelikle, egonun aşkınlığı anlamına gelir: “İyilik, özveriyi/fedakarlığı görme, gerçek dünyayı görme ve ona

karşılık verme çabasıyla bağlantılıdır” (s. 91). Murdoch, insanların doğal olarak bencil olduğu görüşünden yola çıkar; insanlar yaşamda karşılaştıkları ahlaki görevlerde, bencilliliğe eğilimlidirler, der (s. 51). Ahlaki gelişim, dikkatimizi kendimizden uzaklaştırarak kendimizi arındırmayla yapılan zor bir süreçtir. Dolayısıyla ahlaki gelişim, egomuzu ve bencil eğilimlerini aşmayı içermektedir.

Diğer taraftan, Murdoch (1970) aşkınlığı gerçekçilikle ilişkilendirir. Benliğin ötesindeki hareket, aynı zamanda gerçeğe doğru bir harekettir. Murdoch, bencillik ve gerçekçilik arasındaki bağlantıyı açıklamak için vizyon metaforunu kullanmıştır. Gerçekliğe olduğu gibi bakmanın, özel ve çoğu zaman bencil fantezilerimiz tarafından gizlenmeyen sevgi dolu, merhametli bir bakış gerektirdiğini savunmaktadır. Murdoch'a göre, “İnsanlar çok fazla gerçeklik taşıyamazlar” (s. 62) ve gerçeklikle bağlantı kurmak yerine, özel, teselli edici fantezi dünyalarına doğru kaçarlar. Gerçekliğe bakmak ve bu rahatlatıcı fantezilerden uzaklaşmak için disiplin ve özveri gerekir, bu yüzden Murdoch gerçekçiliği “ahlaki bir başarı” olarak algılamaktadır (s. 64). Gerçekliğe bakmak, insanın acılarına ve kötülüğün gerçek varlığına: sinizm, zulüm, acı çekmeye ilgisizlik gibi durumlara bakmak demektir (s. 95). Aynı zamanda “diğer insanların varlığı ve iddiaları” gerçeğine bakmayı da içermektedir (s. 57).

Üçüncüsü iyilik, her zaman uzakta olan bir yönlendirme noktası olması bakımından aşkın niteliktedir. Bize gidilecek yönleri gösterir ama “her zaman ötelerde yatar ve oradan da otoritesini kullanır” (Murdoch 1970, s. 61). Gerçekliği olduğu gibi görme girişimlerimiz, bencil doğamızla bağlantılı psikolojik sınırlamalar ve gerçekliğin tükenmez karmaşıklığı nedeniyle asla eksiksiz değildir. Başka bir deyişle, iyilik insanların yaklaşılabileceği ama asla başaramayacağı bir mükemmellik anlamına gelir. Bu bağlamda Murdoch, iyiliğin temsil edilemezliği veya tarif edilemezliği şeklindeki bir gizeminden bahseder. Gerçek, sonunda bizim için gizemli kaldığı için iyilik bir gizem olarak kalır. Burada, Platon'un güneş metaforunu kullanmaktadır. Doğrudan güneşe bakamayız: “Merkezde neye benzediğini bilmiyoruz ve muhtemelen bilemeyiz, kavramsallaştırmayız” (s. 97). Bir şeye iyiliğin ışığında bakmaya çalışabiliriz, ama iyiliğin kendisine bakamayız. Özellikle Murdoch'un aşkınlık kavramı hem dini hem de dinsel olmayan ahlak ve maneviyat açıklamalarında mantıklıdır. Taylor (2007) buna benzer bir durumu ifade eder:

Dini hayatlarımızda aşkın bir gerçekliğe dönüt veriyoruz. Doluluk olarak isimlendirdiğim tanımlanması ve belirlenmesi ve sahip olmaya çalışılması biçiminde ortaya çıkan bu şeyi, biz hepimiz bir şekilde hissediyoruz. (s. 768, vurgu eklenmiştir).

Psikolog Freeman (2014a; 2014b) aşkınlığı, tüm insanların özsellik ve kendini gerçekleştirmelemlerinin temel bir yönü olarak sunarken Murdoch'un aşkınlık konusundaki fikirlerini kullanmaktadır. Son zamanlarda, o ve diğer yazarlar, aşkınlığın psikolojide merkezi bir kavram olarak yeniden değerlendirilmesini talep etmişlerdir (Freeman 2014; Richardson 2014; Slife ve Richardson 2014). “Herhangi bir uygulanabilir benlik kavramının her zaman salt benlikten daha fazlası olduğu”nu savunurlar (Slife ve Richardson 2014, s. 321). Freeman (2014a) benliğinaşkın boyutunu, insan ya da insan olmayan “ötekilik” ve “Ötekinin hissedilen gerçekliği”nin deneyimleriyle ilişkilendirmektedir (s. 154). Öteki'yi hem varoluşsal beslenmenin hem de etik zenginleşmenin birincil kaynağı olarak görür. Murdoch'un çalışmalarını temel alan Freeman, ötekini temelde gizemli, “anlamı beni aşan bir gerçeklik” olarak kabul etmeyle ilgili aşkınlığın etik boyutunu vurgulamaktadır (s. 156).

Pastoral Bakım Uygulamalarında İyiliği Temsil Etmek

Murdoch'un aşkın olarak iyi üzerine fikirlerini takiben, pastoral bakımın özellikle pastoral niteliğini “iyiyi temsil etmek” olarak anlamayı önermekteyiz. Bunun, farklı dinlerde ve dünya görüşlerinde anlamlı ve ortak bir manevi bakım fikrine doğru bir adım atmasını ummaktayız. “İyiyi temsil eden” ifadesinin, Murdoch'un iyiyle ilgili ince ve karmaşık fikirlerine atıfta bulunmadan, “iyi”nin basitleştirilmiş bir şekilde anlaşılması durumunda kolayca yanlış anlaşılabilirliğini bilmekteyiz. Bu nedenle, “iyiyi temsil etmenin”, iyiliğin özel bir vizyonunu başkalarına dayatmakla veya birinin kendisinin iyi olduğunu iddia etmesiyle karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktayız. İyilik, Murdoch'un anladığı gibi, sadece çabalayabileceğimiz, ama asla ulaşamayacağımız, sonunda gizemli kalan bir durumdur. Bırakın iyi olanı başkalarına tavsiye etmeyi, biz de iyiyi kavrayamayız ya da tamamen iyi olamayız, İyilik, savunmasız olmama ile değil, insan savunmasızlığı ve kusuruyla ve Nussbaum (2001)'un “iyiliğin kırılabilirliği” dediği şey ile alakalıdır. Özellikle, iyiliğin temsil edilmesi, iyinin belirli bir vizyonunun ilanının merkezi bir endişe olduğu kerymatik bir yönelimi vurgulayan pastoral bakım perspektifleri ile aynı fikirde değildir. İyiyi temsil etmek, daha ziyade nihai durumlarda bazı iyi şeylerin inandırıcı kaldığına, bir ölçüde gizemli kalsa bile böyle bir iyiyi aramaya devam etmenin mantıklı olduğu inancını temsil etmek olarak anlaşılmalıdır. Bu, pastoral bakıcıların “umut unsurları” olarak tarif edilen yaygın görüşleriyle örtüşmektedir (Capps 1995; Drescher ve Foy 2010; Nolan 2011). Dolayısıyla, pastoral bakıcılar dini bir ilham kaynağıyla çalışsın ya da çalışmasın, çalışmaları bir tür inanç içerir: iyilik kırılabilir olsa bile iyilikten vazgeçmemenin mantıklı olduğu inancı. Freeman (2014a) daaşkınlık ile “bir tür inanç” arasındaki bağlantıya işaret

etmektedir: “Benliğin çevresinin ötesindeki gerçekleri çağırarak kaçınılmaz olarak bir çeşit imanı, mevcut tabloya sunar” (s. 154).

Şimdi “iyiyi temsil etme” fikrinin pastoral bakım uygulamasına nasıl dönüştüğünü ve pastoral bakım hakkındaki mevcut bakış açılarına nasıl uyduğunu inceleyelim. Bunu, pastoral bakım uygulamasının üç boyutunuart arda sıralayarak yapacağız: hastalarla pastoralanlamda ilişki, hasta hikâyelerine pastoral yanıt ve kuruluşlarda ve genel olarak toplumdaki pastoral rol. Tüm bu üç boyuta göre, Freeman'ın (2014a, 2014b) insan ya da insan olmayan Diğer'in gizemli olduğunu kabul eden aşkınlık anlayışı - faydalıdır. Pastoral ilişkiye gelince, iyiyi temsil etmek, hastaların gizemliğini Diğerleri olarak tanımak anlamına gelir. Bu, Levinas'ın pastoral ilişkiyi anlama çalışmalarının önemini vurgulamaktadır (Doehring 2015; Dueck ve Goodman 2007; Dueck ve Parsons 2007; Lynch 2002). Doehring (2015) örneğin “Levinas'a göre, diğerinin gizemine açık olduğumuzda hayatı seçeriz” (s. 47) demektedir. Ancak Murdoch'un iyiliği sadece gizemli ve uzak olmakla kalmaz, aynı zamanda şefkatle gerçeğe bakarak sürekli bir çaba ile ona doğru ilerlemeyi de içermektedir. Bu nedenle, iyiyi temsil etmek sadece hastaların başkalarını (diğerliğini) tanımakla kalmaz, aynı zamanda onlarla bağlantı kurmak için sürekli çaba sarf etmeyi de gerektirmektedir. Levinas'ın çalışmaları üzerine inşa edilen çalışmalardan Butler (2005) başkalarının indirgenemez başkalarını (diğerliğini) tanımanın ve aynı anda onları anlamaya çalışmanın ilişkisel dinamikleri üzerine etik bir bakış açısı sunmaktadır. Bu arzuyu her zaman canlı tutarken ötekini tanımayı arzu etme süreci olarak tanımayı yeniden etraflıca gözden geçirmeyi/ele almayı/düşünmeyi önermektedir. Bu açıdan bakıldığında, diğerinin muhatap alınması “kimsiniz?” sorusunu sormaktan ve tam veya nihai bir cevap beklentisi olmaksızın bu soruyu sormaya devam etmekten ibarettir” (s. 43). Butler, bu şekilde “diğerinin yaşamasına izin verdiğimizizi” savunmaktadır (s. 43); bu şekilde bir muhatap alış yaşamı sürdürür ve teşvik eder. Butler'ın çalışmaları teorik olarak iyiyi temsil etme uygulamalarındaki pastoral ilişkiyi desteklemek için umut vericidir.

Hastaların öykülerine pastoral dönüt olarak ötekinin gizemini tanımak, ilk etapta hastanın ötekiliğini ifade eder. İyinin temsilcileri olarak, pastoral bakıcılar danışanlarının gerçekliğine şefkat ve sevgiyle bakarlar ve böylece hikâyelerini dikkatlice dinlerler. Dahası, hastalarının gerçekliğini görme girişimlerinin asla kapsamlı olmadığını, onları görmek, duymak ve bilmek için her zaman daha fazlası olduğunu fark etmektedirler. Bu nedenle, hazır cevaplar vermek yerine bir danışanın öyküsünün özgülüğüne verdikleri yanıtları yeniden uyumsamaları / kavramaları ve aynı zamanda şu ana kadar söylenmemiş, söylenememiş ve açıklanmamış

olanları dinlemeye devam etmeleri gerekmektedir. Dolayısıyla, iyiyi temsil etme uygulamaları danışan merkezlidir; danışanın iyilik vizyonları dikkatin birincil odağıdır, pastoral bakıcınınınki değil. Bu özellikle de danışanın hikâyesi şiddetli acı ve trajedi içerdiğinde geçerlidir. İyiliğin temsilcileri olarak, pastoral bakıcılar acı ve trajediye, ondan uzaklaşarak, örneğin diğerinin acısını örtecek teselli edici hikâyeler sunarak cevap veremezler. Yanıtlarının, acı çeken diğer insanlarla gerçekten etkileşim içinde olma çabalarına dönüşmesi gerekir. İkincisi, bir danışana cevap verirken ötekinin gizemini tanımak, aynı zamanda hastanın hayatında yer alan “diğerlerine” atıfta bulunmak demektir. İyiyi temsil etmek, sadece belirli bir hastanın gerçekliğine değil, tüm gerçekliğe sevgi ve merhametle bakmayı içerir. Yani, danışan merkezli olma, insanlar bunları manevi ya da kutsal vizyonlar olarak gördüklerinde bile, insanların kendilerini adadıkları iyinin vizyonları karşısında herşey mümkündür ve makbuldür tutumu taktıkları anlamına gelmemektedir. Taylor (1989) kültürel olarak kutsallaştırılmış iyilerin “adalet veya insanlık onuru ile bağdaşmaz” olabildiği durumlara da dikkat çeker (s. 66). Pargament'e (2007) göre, “Maneviyat iyilik ile eşanlamlı değildir” (s. 129). Ve Lynch (2012) “kutsal formlar... baskıcı sosyal düzenleri, şiddeti ve insanın temel özgürlük ve iyi oluş haklarını ihlal etmeyi meşrulaştırma kapasitesine sahiptirler” demektedir (s. 114). Pastoral bakıcılar şiddet, baskı ve adaletsizlik içeren iyilik vizyonlarını kesinlikle desteklemeyeceklerdir. Özellikle, danışanlar benmerkezli (odaklı) öykülerde başkalarını nesnelere indirgediğinde, iyiyi temsil etme, danışan gibi diğerlerinin kavranması çok karmaşık benzersiz varlıklar oldukları fikrini kapsamaktadır. Pastoral bakımın bu etik yönünü vurgulamak önemlidir, çünkü insanlar sadece başkalarının eylemlerinin bir sonucu olarak acı çekebilir ve çekerler. Ancak aynı zamanda kendileri de başkalarına acı çektirebilirler hatta çektirirler.

Son olarak, pastoral bakımı iyiyi temsil etme açısından anlamak, pastoral bakıcıların çalıştıkları kuruluşlarda ve genel olarak toplumdaki rolünü vurgular. Taylor (1989) ahlaki alana yönlenmenin asla yalnızca bireysel bir süreç olmadığını açıklar. Kendi iyilik vizyonumuzu icat etmiyoruz, ancak sosyokültürel bağlarımızda onu benimsiyoruz. Neyin “iyi” olarak kabul edildiği duruma bağlıdır: “Bir şekilde ifade edilmesi yoluyla belirli bir kültürün insanları için iyinin vizyonu kullanılabilir hale gelir” (Taylor 1989, s. 91). Bu nedenle, pastoral bakıcıların, insanların ahlaki alanda (yeniden) yönelim arayışı desteklerlerken, hangi iyivizyonlarının hali hazırdaki durumda kim için uygun oldukları sorusunu ele almaları gerekmektedir. Burada, iyiyi temsil etme ilk etapta, iyiyi yönelik bir arzuyu temsil eden iyivizyonlarını yaratma ve güçlendirme çabalarına destek olma ve katkıda bulunma anlamına gelmektedir. İyiyi temsil etme

uygulamaları diyalogu ilerletmeyi ve diyalogda kenarda kalmış olanya karşılıklı içerir. Örneğin, pastoral bakıcılar çalıştıkları kuruluşlarda ahlaki görüşmeler başlatabilirler. Kamusal alanda, iyi yaşamla ilgili çeşitli güncel halk tartışmalarına katkıda bulunabilirler. Bu, La Mothe tarafından da vurgulanan pastoral bakımın politik boyutuna işaret etmektedir (2014).

İkincisi, İyiyi temsil etme, kuruluşlarda ve toplumda iyinin baskın vizyonlarına karşı eleştirel bir duruş sergilemeyi ve bu vizyonlar baskı-kalıplaştırıcı, kuralcı, baskıcı ve insanlık dışı hale geldiklerinde bu vizyonlara meydan okumayı ifade eder. Benzer şekilde Doebring (2015) sosyal adaleti pastoral bakımın önemli bir hedefi olarak tanımlar. Dahası, iyiyi temsil etme, yaşamı bütünüyle anlaşılabilir şekilde sunan ve dolayısıyla da gizemlilik, savunmasızlık ve yanılabilirliği göz ardı eden, zorlayıcı baskın iyi vizyonları ile mücadele etme anlamına gelmektedir. Örneğin, iyinin özel bir vizyonu iyinin kapsamlı bir temsili olarak sunulduğunda veya insan yaşamı tıbbi, hukuki, psikolojik, ekonomik veya finansal açılardan değerlendirildiğinde, yaşamın gizemi görünümünden kaybolur ve İyi yitirilir (kaybedilir). Pastoral bakıcılar “tamamen yeterli ve kapsamlı bir dünya görüşü mümkün değildir ve mutlak ve nihai bilgi varmış gibi davranmanın ötesinde, insan hayatının irrasyonelliği, sınırlandırılmaz/kayıt altına alınamaz/zaptedilemez olmasından ötürü devam eder” görüşünü temsil etmektedir (Geertz 1973, s. 139). Geertz’i (1973) takiben, “dini veya ahlaki yanılmazlığa dair insanın bu zannının sığlığının yani içinin kof olmasının veya anlamsızlığının farkına varılmasının belki de manevi olgunluğun en kesin işareti” olduğu sonucuna varabiliriz (s. 140).

Kısa Özet ve Sonuç Açıklamaları

Bu yazıda seküler bir çağda pastoral bakımın kavramsal olarak nasıl anlaşılacağı sorusunu ele almak üzere Taylor (1989, 2007) ve Murdoch’un (1970) felsefi çalışmasını kullanmış bulunmaktayız. Giriş bölümünde anlatıldığı gibi, buradaki zorluk, farklı dünya görüşü geleneklerinin uygulayıcılarını içeren ve “dindarların ve dindar olmayanların tümü” için uygun bir pastoral bakımı resmeden bir pastoral bakım anlayışından ileri gelmektedir. Taylor’un çalışmalarını takiben, “ahlaki alanda” bir çalışma olarak pastoral bakım görüşünü geliştirmeye çalıştık. Bu görüşe göre, pastoral bakım ilk etapta varoluşçu bir iştir, çünkü Taylor’ın vurguladığı gibi, ahlaki alana yönelmek insanların varlığının bir parçasıdır. Aynı zamanda insanların nihayetinde iyi ya da kutsal olarak algıladıkları şeyin ne olduğu sorusunun temel mesele olmasından ötürü pastoral bakım manevi bir çalışmadır. Tüm insanlar, hayatlarının bir noktasında, yönünü değiştirebilir ve yeni yönelimler belirleme girişimi sırasında ma-

nevi bakıma ihtiyaç duyabilirler. Farklı sağlık uzmanları bu bakımı sağlama yetkisini kendileri üstlenmeyi talep ettikçe, pastoral bakıcılar sağladıkları manevi bakımın kendine has özelliklerini açıklama zorluğu ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Murdoch'un aşkın olarak İyi şeklindeki/hakkındaki fikirlerinin zenginliğini takiben, bu kendine has özelliği “iyiyi temsil etmek” olarak kavramsallaştırdık. Temsil kavramı, tüm manevi bakımın pastoral bir bakım sayılmadığını gösterir. Pastoral bakıcılar gerçeğin, nihayetinde gizemli ve iyilikten vazgeçmemenin mantıklı olduğu inancını temsil etmektedirler. Bu durum, pastoral bakıcıların sadece potansiyel ilgililer için önemli olan çeşitlili iyilik gelenekleri hakkında bilgi sahibi olmalarını değil, aynı zamanda mevcut geleneklerle ilgili olarak kendi konumlarını keşfetmeye, iyilik çerçevesinde bir ilişkiyi yaşamayı ve iyiliğin kırılabilirliği konusunda güzel bir farkındalık içerecek şekilde onu geliştirmeye devam etmelerini gerektirir

Kavramsal keşiflerimizde, tamamen yeni bir pastoral bakım görüşü değil, tüm çeşitlerinde mevcut pastoral bakım uygulamasının kapsayıcı bir şekilde teorik olarak desteklemesine katkıda bulunan bir bakış açısı geliştirmeyi hedefledik. Bu çalışma boyunca pastoral bakım hakkındaki mevcut literatürdeki fikirler ile bizim perspektifimiz arasındaki bağlantıları belirttik. Özellikle geliştirdiğimiz bakış açısı, varoluşsal mücadele karşısında anlam vermenin (yüklemenin), çağdaş pastoral bakımlarında merkezi bir rol oynaması gerektiği fikrine bağlanmaktadır (Doehring 2015; Thorstenson 2012). Ahlaki alanda yönlendirme süreçleri ile yaşamda anlam arama süreçleri arasındaki yakın bağlantı göz önüne alındığında (Schuhmann ve van der Geugten 2017) anlam verme teriminden yaşamda anlam arama kavramını kullanmayı tercih ettik. Hayatta anlam arayışından bahsetmek, anlam arayışının varoluşsal ve sosyokültürel (ve sadece psikolojik değil) boyutlarını vurgulamaktadır. Anlam verme terimi anlamın aktif olarak yaratılabileceğini düşündürse de hayatta anlam arama kavramı, insanların savunmasızlığını ve alıcılık rolünü ve hayata yönelme çabalarımızın yanıtıcılığını vurgular.

Açıkçası, seküler bağlamda pastoral bakımı meşrulaştırmak için pastoral bakımın kapsayıcı bir teorik anlayışı olması yeterli değildir. Özellikle sağlık bakımı veren din adamları için araştırmalarla ispatlama yoluyla meşrulaştırma için artan bir talep söz konusudur: “Sağlık ekibinin üretken üyeleri olduğumuzun argümanlarını (gerekçelerini) ortaya koymak için sağladığımız bakımın faydalı etkilerini gösteren kanıt sağlamalıyız” (Fitchett 2011, s.4). Böyle bir araştırma sağlam bir teorik temel gerektirir: “Din adamlarının profesyonel bir bakış açısıyla, yaptıkları katkıların (katkı olarak çevrilebilir) kendilerine özgülüğünü ve benzersizli-

ğini tanımlayabilmeleri gerekir” (Snowden ve ark. 2012, s. 3). Bu betimlemenin pastoral bakım verenlerin eşsiz girdilerinin anlaşılmasına katkıda bulunduğunu umarken, belirtmek isteriz ki eğer gizemliliğin tanınması pastoral bakımın merkezinde yer alıyorsa, pastoral bakım uygulamaları üzerine deneysel araştırmalar, gizemliliği göz ardı eden (baskın) araştırma stratejilerine dair eleştirel bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır.

Bu makalede geliştirilen pastoral bakım perspektifi, pastoral bakımın sadece varoluşsal ve manevi boyutlarını değil, aynı zamanda etik ve politik boyutlarını da vurgulamaktadır. İyiyi temsil etme pratikleri etik bir boyuta sahiptir, çünkü iyilik için çabalamak, insani ve insani olmayan “ötekiliğe” sevgi ve şefkatle bakma çabasını içermektedir. İyiyi temsil etmek, aynı zamanda, iyiliğin hangi vizyonlarının kime ulaşılabilir olacağına dair siyasi soruyu ele almayı da içermektedir. Küreselleşen karmaşık dünyamızda, pastoral bakımın etik ve politik boyutları özel ilgiyi hak ediyor görünmektedir. Bu günlerde, insanların iyi bir yaşam için arzularını dile getirme ve hareket etme fırsatlarının eşit olmaktan uzak olduğu acı verici bir şekilde açıktır (Appadurai 2004). Dahası, insanlar küresel ölçekte birbirleriyle ilişkili oldukları için, iyiyi sürdürme girişimleri, kaçınılmaz olarak gerginlik ve çatışmaya yol açan karmaşık yollarla karışmaktadır (Gergen 2009; Hermans ve Hermans-Konopka 2010). Özellikle, ahlaki alanda yönlendirme süreçleri küresel olarak iç içedir; bir kişinin eşsiz bir iyi arayışı, başkalarının eşsiziyeler olarak algıladıkları arayışlarını hem önleyebilir hem de onlar tarafından engellenebilmektedir (Schuhmann 2016). Eğer pastoral bakım iyiyi temsil etme anlamında düşünülüyorsa, pastoral bakım verenlerin bunu tek bir danışanla çalıştıkları durumlarda bile dikkate almaları gerekir ve çalışmalarının etik ve özellikle de politik yönlerini göz ardı edemezler.

“Pastoral” ve “seküler” kavramları karşıtlıklar olarak anlaşıldığında, pastoral bakım seküler bir çağda, modası geçmiş bir fenomen gibi görülebilmektedir. Bununla birlikte, Taylor’ın (2007) seküler çağdaki insanların nihai iyilere yönelmeye çalışarak aşkın gerçekliğe halaolumlu tepki veriyor oldukları fikriyle aynı fikirde olduğumuzda zaman bu girişimleri destekleme anlamında pastoral bakım, günümüzde seküler öncesi dönemde olduğu gibi elzem görünmektedir. Seküler bir çağda da dini yönlendirme çerçevelerinin apaçıklığı/aşikârlığı kaybolmaktadır. Taylor’a (1989) göre, ahlaki alanda bizi yönlendiren “nihai olarak inandırıcı bir çerçevenin olmadığı” (s. 17) bir dünyada yaşıyoruz. Küreselleşen dünyada “iyinin sayısız geleneği” ile temasa geçmekteyiz (Gergen 2009, s. 358) ki bunlar sayısız farklı bağlamdan fişkırın geleneklerdir. Bütün bunlar çağdaş insanların oryantasyon süreçlerini kolaylaştırma-

maktadır. Bir bakıma ahlaki uzamsalda yönelim bozukluğunun zamanımızın bir koşulu olduğunu söyleyebiliriz. Benzer şekilde, Gilligan (2014) “ahlaki gerçek arayışı”nın (s. 101) postmodern bir çağda karmaşık bir mesele haline geldiğini savunmaktadır. Pastoral bakımı, insanları, kuruluşları ve toplumları ahlaki gerçeği araştırmanın karmaşık görevini ele alma konusunda destekleme uygulaması olarak yeniden düşünmek, seküler çağda manevi bakımın muazzam potansiyelini ortaya çıkaracaktır.

Kaynaklar

Ammerman, N. T. (2010). The challenges of pluralism: Locating religion in a world of diversity. *Social Compass*, 57 (2), 154–167.

Appadurai, A. (2004). The capacity to aspire: Culture and the terms of recognition. In V. Rao & M. Walton (Eds.), *Culture and public action* (pp. 59–84). Palo Alto: Stanford University Press

Butler, J. (2005). *Giving an account of oneself*. New York: Fordham University Press.

Capps, D. (1995). *Agents of hope: A pastoral psychology*. Minneapolis: Fortress Press.

Cobb, M. Swift, C., & Todd, A. (2015). Introduction to chaplaincy studies. In: Swift, C., Cobb, M., & A. Todd (Eds.). *A handbook of chaplaincy studies: Understanding spiritual care in public places*. Farnham: Ashgate.

de Jager Meezenbroek, E., Garssen, B., van den Berg, M., Dierendonck, v., Visser, A., & Schaufeli, W. B. (2012). Measuring spirituality as a universal human experience: A review of spirituality questionnaires. *Journal of Religion and Health*, 51(2), 336–354.

Doehring, C. (2015). *The practice of pastoral care: A postmodern approach*. Louisville: Westminster John Knox Press.

Drescher, K., & Foy, D. W. (2010). When horror and loss intersect: Traumatic experiences and traumatic bereavement. *Pastoral Psychology*, 59, 147–158.

Dueck, A., & Goodman, D. (2007). Expiation, substitution and surrender: Levinasian implications for psychotherapy. *Pastoral Psychology*, 55, 601–617.

Dueck, A., & Parsons, T. D. (2007). Ethics, alterity, and psychotherapy: A Levinasian perspective. *Pastoral Psychology*, 55, 271–282.

Fitchett, G. (2011). Making our case(s). *Journal of Health Care Chaplaincy*, 17 (1–2), 3–18.

Frankl, V. E. (1959). *Man's search for meaning*. Boston: Beacon Press.

Freeman, M. (2014a). *The priority of the other: Thinking and living beyond the self*. Oxford: Oxford University Press.

Freeman. (2014b). Listening to the claims of experience: Psychology and the question of transcendence. *Pastoral Psychology*, 63, 323–337.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.

Gergen, K. J. (2009). *Relational being: Beyond self and community*. Oxford: Oxford University Press.

Gilligan, C. (2014). Moral injury and the ethic of care: Reframing the conversation about differences. *Journal of Social Philosophy*, 45 (1), 89–106.

Harding, S. R., Flannelly, K. J., Galek, K., & Tannenbaum, H. P. (2008). Spiritual care, pastoral care, and chaplains: Trends in the health care literature. *Journal of Health Care Chaplaincy*, 14 (2), 99–117.

Hermans, H., & Hermans-Konopka, A. (2010). *Dialogical self theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hill, P. C., Pargament, K. J., Hood, R. W., McCullough, M. E., Swyers, J. P., Larson, D. B., & Zinnbauer, B. J. (2000). Conceptualizing religion and spirituality: Points of commonality, points of departure. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 30 (1), 51–77.

Janoff-Bulman, R. (1992). *Shattered assumptions: Towards a new psychology of trauma*. New York: Free Press.

Kevern, P., & McSherry, W. (2015). The study of chaplaincy: Methods and materials. In C. Swift, M. Cobb, & A. Todd (Eds.), *A handbook of chaplaincy studies: Understanding spiritual care in public places* (pp. 47–62). Farnham: Ashgate.

LaMothe, R. (2014). A modest proposal: A pastoral political theology. *Pastoral Psychology*, 63 (4), 375–391.

Lee, S. J. C. (2002). In a secular spirit: Strategies of clinical pastoral education. *Health Care Analysis*, 10 (4), 339–356.

Lephard, L. (2015). Spirituality: Everyone has it, but what is it? *International Journal of Nursing Practice*, 21 (5), 566–574.

Lynch, G. (2002). *Pastoral care & counselling*. London: Sage.

Lynch, G. (2012). *The sacred in the modern world: A cultural sociological approach*. Oxford: Oxford University Press.

Merleau-Ponty, M. (1960). *Phenomenology of perception*. London: Routledge.

Murdoch, I. (1970). *The sovereignty of good*. London: Routledge.

Nolan, S. (2011). *Spiritual care at the end of life: The chaplain as a 'hopeful presence'*. London: Jessica Kingsley.

Nolan, S. (2016). 'He needs to talk!' a chaplain's case study of non-religious spiritual care. *Journal of Health Care Chaplaincy*, 22 (1), 1–16.

Nussbaum, M. C. (2001). *The fragility of goodness: Luck and ethics in Greek tragedy and philosophy* (Rev. ed.). Cambridge: Cambridge University Press.

Orton, M. J. (2008). Transforming chaplaincy: The emergence of a healthcare pastoral care for a post-modern world. *Journal of Health Care Chaplaincy, 15* (2), 114–131.

Paley, J. (2008). Spirituality and secularization: Nursing and the sociology of religion. *Journal of Clinical Nursing, 17* (2), 175–186.

Pargament. (2007). *Spiritually integrated psychotherapy: Understanding and addressing the sacred*. New York: Guilford Press.

Park, C. L. (2010). Making sense of the meaning literature: An integrative review of meaning making and its effects on adjustment to stressful life events. *Psychological Bulletin, 136* (2), 257–301.

Pesut, B. (2016). Recovering religious voice and imagination: A response to Nolan's case study he needs to talk! *Journal of Health Care Chaplaincy, 22* (1), 28–39.

Pesut, B., Reimer-Kirkham, S., Sawatzky, R., Woodland, G., & Peverall, P. (2012). Hospitable hospitals in a diverse society: From chaplains to spiritual care providers. *Journal of Religion and Health, 51* (3), 825–836.

Richardson, F. C. (2014). Investigating psychology and transcendence. *Pastoral Psychology, 63*, 355–365.

Schuhmann, C. (2015). Stories of crime, stories of suffering: A narrative perspective on ethical issues in criminal justice counseling. *European Journal of Psychotherapy & Counselling, 17* (1), 21–38.

Schuhmann, C. (2016). Counseling in a complex world: Advancing relational well-being. *Journal of Constructivist Psychology, 29* (3), 318–330.

Schuhmann, C., & van der Geugten, W. (2017). Believable visions of the good: An exploration of the role of pastoral counselors in promoting resilience. *Pastoral Psychology, 66* (4), 523–536.

Slife, B. D., & Richardson, F. C. (2014). Naturalism, psychology, and religious experience: An introduction to the special section on psychology and transcendence. *Pastoral Psychology, 63*, 319–322.

Snowden, A., Telfer, I., Kelly, E. R., Mowat, H., Bunniss, S., Howard, N., & Snowden, M. A. (2012). *Healthcare chaplaincy: The Lothian patient reported outcome measure (PROM)*. The construction of a measure of the impact of specialist spiritual care provision.

Taylor, C. (2007). *A secular age*. Cambridge: The Belknap Press.

Taylor. (1989). *Sources of the self: The making of the modern identity*. Cambridge: Harvard University Press.

Thorstenson, T. A. (2012). The emergence of the new chaplaincy: Re-defining pastoral care for the postmodernage. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 66 (2), 1–6.

Walton, M. (2012). Assessing the construction of spirituality: Conceptualizing spirituality in health care settings. *Journal of Pastoral Care and Counseling*, 66 (3), 1–16.

Carmen Schuhmann & Annelieke Damen

Haklar ve izinler

Açık Erişim: Bu makale, referans vermeniz koşuluyla herhangi bir ortamda sınırsız kullanım, dağıtım ve çoğaltmaya izin veren Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>) koşulları altında dağıtılmıştır. Orijinal yazar(lar) ve kaynağa uygun krediyi ekleyin, Creative Commons lisansına bir bağlantı sağlayın ve değişikliklerin yapıp yapılmadığını belirtiniz.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 181-191
Issue: 1 • June 2020 • 181-191

Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Ayten, A. ve ark. [ed.]. (2019). *Sağlık hizmetlerinde manevi danışmanlık ve rehberlik*. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları (343 s.)
Ayten, A. at all. [ed.]. (2019). *Spiritual counselling and care in the health care*. İstanbul: Center for Values Education Publishing (343 s.)
ISSN: 978-605-80183-0-3

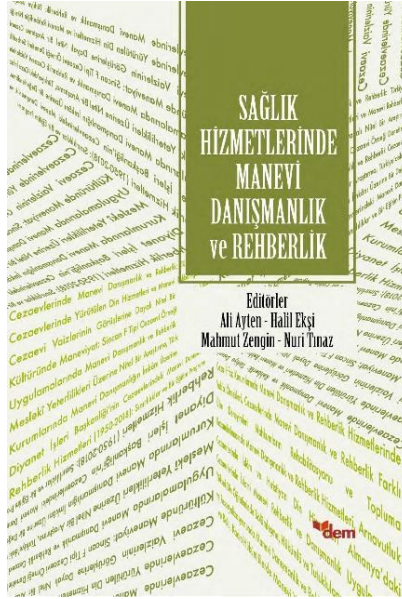
Kader Cansu Abay

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: dipakademi23@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3625-9394
Balıkesir / Türkiye

MSc Student
Balıkesir University
Institute of Social Sciences
E-posta: dipakademi23@gmail.com
Orcid: 0000-0002-3625-9394
Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type   Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received   30 Nisan 2020 • 30 April 2020
Kabul Tarihi • Accepted   15 Haziran 2020 • 15 June 2020

Editörlüğünü Prof. Dr. Ali Ayten, Prof. Dr. Halil Ekşi, Doç. Dr. Mahmut Zengin ve Prof. Dr. Nuri Tınaz'ın yaptığı bu eser, 2018 yılında İstanbul'da “Cezaevi ve Sağlık Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” temasıyla yapılan II. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nde sunulan sözel bildirilerden oluşmaktadır.

Editöryal bir çalışmanın ürünü olarak pdf kitap formatı açısından değerlendirmesi yapılan bu eserin öncelikle ‘içindekiler’ bölümüne baktığında, kısa bir sunuş, önsöz ve 14 adet bildirden oluşmaktadır. Ayrıca kitaptaki her bildirin sonunda kaynakçaya yer verilmiştir.

Eserin *Sunuş* (ss. 5-6) bölümü, manevi danışmanlık ve rehberlik alanının teorik alt yapısını oluşturmak ve literatür birikimini sağlamak amacıyla bu alanı çalışma konuları arasına alan ve yaklaşık 6 yıldır bu alana ilişkin araştırma projeleri, çalıştaylar, seminerler ve iki uluslararası kongre düzenleyen Değerler Eğitimi Merkezi tarafından kaleme alınmıştır. Adı geçen bu bölümde, merkez olarak 2016 yılında düzenledikleri I. Uluslararası Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'nin sonucunda ortaya çıkan bu alandaki ilgi ve ihtiyacın gözlemlenmiş olması sebebiyle 2018 yılında sağlık ve cezaevi hizmetlerini merkeze alan II. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Kongresi'ni düzenlediklerini ifade etmişlerdir. Son olarak eserin ortaya çıkmasında emeği geçen bildiri sahiplerine, hakemlik yapan akademisyenlere, editörler kuruluna, mizanpajını, tasarımını, düzelti ve redaksiyonunu yapan çalışanlara teşekkür edilmiştir.

Editör kurulu tarafından kaleme alınan kitabın *Önsöz*'ünde ise (ss. 7-8) öncelikle manevi danışmanlık ve rehberliğin oluşum sürecini etkileyen motivasyonlara değinilmiştir. Türkiye'de manevi danışmanlık ve rehberliğin gelişiminden ve uygulama alanlarından bahseden editör kurulu daha sonra tek tek eserde yer alan temel kitap bölümlerini aşağıdaki şekilde değerlendirmiştir.

“Kitap beş bölümde toplanmış on dört çalışmadan oluşmaktadır. (i) “*Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Ülke Deneyimleri*” başlıklı ilk bölümde, Avusturya ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerindeki manevi danışmanlık ve rehberlik uygulamalarının güncel durumu ve tarihsel süreci üzerinde durularak, söz konusu ülkelerdeki uygulamaların psikolojik, manevi ve teolojik temellerinden bahsedilmektedir. (ii) İkinci bölüm ise “*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri ve Eğitimi*” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde manevi danışmanlıkta stajın ve gözetim altında eğitimin önemi ve hastanelerde manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunacak personelin sahip olması gereken nitelikler üzerinde durulmaktadır. (iii) “*Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları ve Etkileri*” başlıklı üçüncü bölümde de, yoğun bakım hizmetlerinde görevli hemşirelerin hastalık ve ölüm algılamalarında manevi danışmanlığın rolü, hastanede çalışan sosyal çalışmacı ve manevi danışman arasındaki işbirliği ve hastanelerdeki manevi danışmanlık hizmetlerinin hasta ve sağlık çalışanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesi konularına yer verilmiştir. (iv) “*Manevi Danışmanlık ve Rehberlikte Öncelikli Uygulama Alanları*” başlıklı dördüncü bölümde, palyatif bakımda manevi danışmanlığın yeri, hasta ve hasta yakınlarının iyi oluş düzeylerine katkısı, onkoloji servislerindeki hastaların ve hasta yakınlarının hastalığı kabul, anlamlandırma ve yorumlama süreçlerinde manevi danışmanlığın rolü üzerinde durulmaktadır. (v) “*Psikolojik Danışmanlık ile Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İlişkisi*” başlıklı beşinci ve son bölümde ise psikolojik danışma sürecinde kullanılan dinî / manevi temelli müdahalelerin vaka analizi yöntemiyle incelenmesi, psikolojik hastalıkların inanç eksikliği olarak damgalanmasından doğan problemlerin çözümünde manevi danışmanlığın rolü ve iyi oluşun manevi göstergesi gibi konular ele alınmaktadır (ss. 7-8).”

Ayrıca kitapta yer alan metinlerin bu alanda yapılacak akademik çalışmalara katkı sağlamasının en büyük arzuları olduğunu belirten editör kurulu, bu kitabın yazılmasına bildirileriyle katkıda bulunan akademisyenlere, editör kuruluna, manevi danışmanlık ve rehberlik konusunun akademik ve bilimsel bir zeminde konuşulması ve tartışılmasına

imkân sunduğu ve destek verdiği için Değerler Eğitimi Merkezi'ne teşekkür ederek önsözü tamamlamışlardır.

Eserin, “*Hastanelerde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Ülke Deneyimleri?*” başlıklı birinci bölümünde toplam 3 bildiri bulunmaktadır.

Kitabın birinci bölümünün “*Çok Kültürlü (Modern) Toplumlarda Hastanelerde İhtiyaç Olan İslami Manevi/Dini Destek (KHS = Islamische Seelsorge)*” (ss. 15-45) başlıklı ilk bildirisi, Hızır Uzuner tarafından kaleme alınmıştır. Yüksek lisans tezinden uyarlanarak manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne katkı sağlamak amacıyla yapılan bu çalışmada, nitel desen kullanılmıştır. Bu bağlamda 1 kadın ve 3 erkeğin (n=4) katıldığı bu nitel çalışmada mülakat yöntemi kullanılmıştır. Mülakata katılan katılımcıların (i) İslam diniyle ilişkisi, (ii) hastanede olumlu/olumsuz tecrübeleri, (iii) manevi/dini desteğe başvurma durumları, (iv) manevi/dini destek hizmetinin ne ölçüde sağlandığı, (v) manevi/dini destek görevlisinin görevleri, donanımı, yeterliliği, hizmetleri ve gelecekteki rolü konuları hakkında beklentileri ve istekleri değerlendirilmiştir. Daha sonra araştırmadan elde edilen nitel veriler, psikolojik boyut, sosyal boyut, dinsel boyut ve kişisel boyut çerçevesinde ele alınarak tartışılmıştır. Araştırma sonucunda ise sözü edilen dört boyutun manevi/dini destek sürecinde netleşmesi gerektiğini vurgulayan Uzuner, ele alınan boyuta göre danışan beklentilerinin değişebileceğini vurgulamıştır.

“*Hollanda Erasmus Mc-Sophia Hastanesinde Çocuk Hastalara ve Yakınlarına Uygulanan Manevi Bakım Gözlem Örnekleri ve İletişim Yöntemleri?*” (ss. 47-70) başlıklı birinci bölümün ikinci bildirisi Dilek Bal Koçak tarafından kaleme alınmıştır. Yine nitel bir araştırma deseni kullanılarak yapılan bu çalışmada, ilk olarak araştırmanın teorik çerçevesi kapsamında (i) dinleme, (ii) konuşma (iii) profesyonel iletişim, (iv) sevgi ve (v) sabırlı olmak gibi iletişim ve görüşme yöntemlerini her manevi bakım uzmanının en verimli şekilde nasıl uygulayacakları hakkında kuramsal bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra nitel metodoloji kapsamında ‘dış gözlem’ tekniği kullanılarak yapılan bu çalışmada çocuklar (n=3) üzerinde gözlemler yapılarak raporlanmıştır. Hollanda Erasmus MC-Sophia Hastanesi’nde yapılan uygulamalara ilişkin gözlemlerin yer aldığı bu bildiriye, Müslüman manevi bakım uzmanı olan Saniye Öztürk’le birlikte rutin olarak yapılan toplantılara ve görüşmelere katılan araştırmacı, gerçekleştirilen bu görüşmeler içerisinde 3 örnek vaka analizini bu çalışmasında değerlendirmiştir. Çocuklara ve yakınlarına uygulanan manevi bakımın etkisinin ve verimliliğinin en iyi şekilde sağlanması için önerilerde bulunan Koçak, çocukların hazır bulunuşlukları göz önüne alınarak onların bilişsel gelişim

düzeylerine göre iletişim kurarak gerekli değerlendirmeleri yapmanın önemini vurgulamıştır.

İsmail Taşpınar tarafından yazılan kitabın birinci bölümünün “*Kiliselerin Hastanelerde Sunduğu Manevi Danışmanlık Hizmetleri: Katolik Kilisesi Örneği*” (ss. 71-86) başlıklı üçüncü ve son bildirisi teorik bir çalışmadır. Bu çalışmada Katolik kilisesinin tarih boyunca hastalar ve hasta yakınlarına karşı tutumu, bu konudaki yaklaşımı, geliştirdiği kurumlar ve yöntemlerin neler olduğuna ilişkin bilgiler yer almaktadır (s. 72). Katolik kilisesine mensup manevi danışmanların hastanelere atanma sürecine değinen Taşpınar, manevi danışmanların manevi açıdan kiliseye, hastanedeki faaliyetleriyle ilgili de hastane idaresine karşı sorumlu olduğunun altını çizmiştir. Öte yandan Katolik kilisesi adına hastanelerde görev yapan manevi danışmanların görevlerinin açıklandığı bildirimde, Katolik manevi danışman ve rehberlerin destek kursları ve formasyonları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. 2017-2018 eğitim öğretim yılına ait Strassburg Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından açılan ‘Katolik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Üniversite Diploması’ programının içeriğine yer veren yazar, önceki sayfalarda ayrıntılarına yer verdiği konuları kısaca özetlediği sonuç bölümüyle bildirisini sonlandırmıştır.

Kitabın, “*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri ve Eğitimi*” başlıklı ikinci bölümünde de toplam 2 bildiri yer almaktadır.

“*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Eğitiminde Staj ve Süpervizyonun Önemi*” (ss. 89-107) adlı ikinci bölümün birinci bildirisi, uzun yıllar alanda yurtdışı deneyimine sahip olan Arslan Karagül tarafından yazılmıştır. Öncelikle süpervizörlük mesleğinin tarihi gelişimi üzerinde durulan bu bildirimde süpervizyon, koçluk ve mentörlük kavramları açıklanmış ve aralarındaki işlevsel farklılıklar incelenerek tablolştırılmıştır. Daha sonra yazar, profesyonel bir manevi bakım görevlisi veya manevi danışmanın hem psikolojik hem de teolojik model ve metotları öğrenip uygulayabilen çok yönlü bir rehber olması gerektiğinin altını çizmiştir. Bu tür bir rehberlik becerisinin kazanılabilmesi ise ancak en az bir, normalde iki yıllık bir zaman dilimi içinde verilecek teorik dersler ve uygulamalı / stajlı bir eğitim programıyla mümkün olacağını da sözlerine eklemiştir. Son olarak edindiği tecrübeler ışığında bir öneride bulunan yazar, Hollanda’daki bir yıllık ‘İslami Manevi Bakım Yüksek Lisans Eğitimi’nde staj, tez ve süpervizyon’un konumunu örneklenendirerek bu programın Türkiye’ye uyarlanabileceğini belirtmiştir.

İhsan Çapcıoğlu, Fatma Çapcıoğlu ve Esra Özcan tarafından yazılan “*Hastanelerde Manevi Destek ve Rehberlik (MDR) Hizmeti Sunan Personelin Sahip Olması Beklenen Nitelikler*” (ss. 109-127) başlıklı ikinci bölümün son bildirisi de teorik bir çalışmadır. Başlangıçta Türkiye’deki hastanelerde sunulan MDR hizmetlerinin oluşum ve gelişim süreçlerine yer veren yazarlar, devamında MDR hizmetinin kapsamına değinmişlerdir. Daha sonra hastanelerde MDR hizmeti sunacak personelin eğitimi üzerinde durulan bu bölümde, personelin eğitimi teorik ve pratik olmak üzere iki ana kısımda ele alınmıştır. Hastanelerde MDR hizmeti sunacak personelin, eğitimi ve sahip olması gereken özelliklerin yanında hizmetin niteliğini ve kalitesini etkileyen mesleğe ilişkin birtakım konuların önemli olduğunun altını çizen yazarlar, bu konuların mesleğin hukuki boyutunun düzenlenmesi, çalışma imkânlarının düzenlenmesi, personelin görev, yetki ve sınırlılıklarının resmi bir şekilde tanımlanmış olması v.s. şeklinde belirtmişlerdir. Sonuç olarak “MDR hizmeti sunacak personelin, yapılan işin kapsamı ve önemi dikkate alındığında özel olarak yetiştirilmesi ve belirli niteliklere sahip olması gerektiğini, bu niteliklerin hastanelerde sunulan hizmetin kalitesini doğrudan etkileyeceğini” ifade eden yazarlar, MDR hizmetinin kalitesini arttırmaya yönelik bazı önerilerde bulunmuşlardır.

Eserin, “*Hastanelerde Yürütülen Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları ve Etkileri*” başlıklı üçüncü bölümünde, toplam 2 bildiri bulunmaktadır.

“*Yoğun Bakım Hemşirelerinin Hastalık-Ölüm ve Ahiret İnancı İlişkisi Bağlamında Görüşleri ve Durumu Anlamlandırma Süreçlerinde Manevi Danışmanlığın Rolü ve Önemi*” (ss. 131-156) başlıklı üçüncü bölümün ilk bildirisi Elif Merve Ertürk tarafından yazılmıştır. Bu araştırma, hastalık, ölüm ve ahiret inancı kavramlarının yoğun bakım hemşirelerinin kendi düşünceleri ve gözlemleri doğrultusunda, hemşireler açısından iyileştirilmesine katkıda bulunmayı hedeflemektedir (s. 134). Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu çalışmada, 12 kadın ve 3 erkeğin (n=15) katıldığı yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi uygulanmıştır. Daha sonra elde edilen bu nitel verilerin yorumlandığı çalışmada sonuç olarak, hemşirelerin ölüm ve ahiret inancı konusunda farkındalıklarının artmasına paralel olarak hastaya karşı olan tutumlarında ve kendi günlük yaşamlarında olumlu etkiler ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra hemşirelerin, manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetinden alacağı destek ve işbirliğine bağlı olarak hastaya vereceği desteğin artabileceği de belirtilmiştir.

Üçüncü bölümün “*Hastanede Çalışan Sosyal Çalışmacı ve Manevi Destek Personeli Arasındaki İşbirliği: Sorunlar ve Öneriler*” (ss. 157-184) başlıklı

ikinci bildirisi Hıdır Apak ve Metin Erdem tarafından yazılmıştır. Bu çalışma, sosyal çalışmacı ve manevi destek personeli arasındaki yaşanan çalışma sınırlılığının sebep ve sonuçlarını incelemeyi ve bu alanda yaşanan akademik eksikliği gidermeyi amaçlamaktadır. Danışanı manevi destek alabileceği birine yönlendirmenin ve aynı şekilde manevi destek personelinin sosyal çalışmacıya sevk etmesindeki avantajları üzerinde durulan (s. 159) çalışmada, nitel bir desen kullanılmıştır. Tüm katılımcıları sosyal çalışmacı (n=10) olarak belirlenen bu çalışmada, çalışma amacına uygun olarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılmıştır. Daha sonra elde edilen bu nitel bulguların analiz edildiği araştırmanın sonucunda ise hastanede çalışan sosyal çalışmacıların büyük çoğunluğunun manevi destek personelinin eğitimsiz ve yetersiz görmeleri sebebiyle onlarla herhangi bir mesleki iletişimlerinin olmadığı saptanmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda yazarlar çeşitli öneriler sunarak bildirimlerini sonlandırmışlardır.

Kitabın, “*Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ve Öncelikli Uygulama Alanları*” başlıklı dördüncü bölümünde ise toplam 3 bildiri yer almaktadır.

Dördüncü bölümün “*Palyatif Bakımda Manevi Destek ve Psikolojik İyi Oluş: Hasta Yakınları Üzerinde Bir Araştırma*” (ss. 187-217) adlı ilk bildirisi Mebrure Doğan tarafından kaleme alınmıştır. Bu araştırma, palyatif bakımda verilen manevi desteğin psikolojik iyi oluş faktörünü ne derece etkilediğini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Öncelikle genel olarak palyatif bakımı ve palyatif bakımın manevi destek ile ilişkisini teorik olarak inceleyen yazar, daha sonra araştırmanın ampirik uygulama kısmına yer vermiştir. Nicel bir desen kullanılan çalışmada, manevi destek alan (n=20) ve almayan (n=20) gönüllü hasta yakınlarından oluşan iki gruba (n=40) ‘Psikolojik İyi Oluş Ölçeği’ uygulanmıştır. Elde edilen nicel bulgulara bakıldığında, manevi destek almış grubun psikolojik iyi oluş puanlarının manevi destek almamış grubun puanlarından daha yüksek olduğu, fakat istatistiksel olarak farklılığın anlamlılık düzeyine ulaşmadığı; bu bağlamda palyatif bakımda manevi destek almanın hasta yakınlarının psikolojik iyi oluş düzeylerinde belirgin bir artışa yol açmadığı sonucuna varılmıştır.

“*Onkoloji Servislerinde Tedavi Gören Hastaların ve Yakınlarının Hastalığı Kabul, Anlamlandırma ve Yorumlamada Manevi Danışmanlık ve Rehberliğin Rolü*” (ss. 220-238) başlıklı dördüncü bölümün ikinci bildirisi Orhan Gürsu ve Salihanur İnal tarafından kaleme alınmıştır. Nitel bir metodoloji kullanılan bu araştırma, onkoloji servislerinde tedavi gören hastaların ve yakınlarının (i) hastalığı kabul ve anlamlandırmada, (ii) bireyin güven

duygusu üzerinde, (iii) hastalık sonrası dinsel duygu ve düşüncelerin değişmesinde ve (iv) tedavi sürecine manevi danışmanlık ve rehberliğin nasıl bir etkide bulunduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Öncelikle genel olarak kanseri, daha sonra kanserin hasta ve yakını üzerindeki psikolojik etkileri ve kanserle başa çıkmada dinsel ve manevi danışmanlık ve rehberliğin rolü hakkında teorik bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra nitel araştırma modeline uygun bir olgubilim çalışması olan bu çalışmada, amaca uygun olarak manevi destek biriminden tedavi sürecinde ve sonrasında yardım almış amaçlı örnekleme yöntemiyle 8 kanser hastası (n=8) ve 7 hasta yakını (n=7) seçilmiştir. Araştırmaya katılan bu çalışma grubu üzerinde (n=15) derinlemesine yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi uygulanmıştır. Sonuç olarak katılımcıların başa çıkma süreçlerinde dini başa çıkma ifadeleri olan ‘imtihan, kader ve sabır’ gibi dini kavramları daha sık kullandıkları bulgulanmıştır. Ayrıca bu araştırmadan elde edilen nitel veriler, konuyla ilgili oluşturulan literatür eşliğinde yorumlanmıştır.

Dördüncü bölümün üçüncü ve son bildirisi olan “*Palyatif Bakım’da Manevi Destek (Vaka Örnekleri ile)*” (ss. 240-263) adlı çalışma Serap Turşun tarafından yazılmıştır. Bu bildiri; (i) palyatif bakım ve manevi destek birlikteliği, (ii) palyatif bakımda manevi destek biriminin gerekliliği, (iii) manevi destek görevlisinin sahip olması gereken bazı yeterlilikler, (iv) dua ve dini ritüellerin önemi, (v) örnek vakalar, (vi) palyatif bakım personelinin görüşleri, (vii) değerlendirmeler ve (viii) sonuç bölümünden oluşmaktadır. Nitel bir metodoloji kullanılan bu çalışmada, 10 vaka örneğine yer verilerek palyatif bakımda manevi desteğin önemi vurgulanmıştır. Gözlem ve mülakat tekniği kullanılarak yapılan bu çalışmada sonuç olarak gerek palyatif bakım merkezlerinde, gerekse hastanenin diğer uzun süreli yatan hasta potansiyeline sahip servislerinde, manevi destek biriminden haberdar olma ve tanıtımı yönünde zayıflıkların olduğu; bununla beraber manevi danışmanlık hizmetinin tam olarak amacı ve etkinliği anlaşıldığında, hem personel ve hasta hem de hasta yakınları tarafından manevi destek hizmetinin büyük memnuniyetle karşılandığı belirtilmiştir.

Eserin, “*Psikolojik Danışmanlık ile Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İlişkisi*” başlıklı beşinci bölümünde, toplam 4 bildiri bulunmaktadır.

Eserin beşinci bölümünün “*Psikolojik Danışma Sürecinde Kullanılan Dinî/Manevi Temelli Müdahalelerin Vaka Analizi Yöntemi ile İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*” (ss. 267-281) adlı ilk bildirisi Faruk Karaca ve Muhammet Cevat Acar tarafından yazılmıştır. İkinci yazar Acar’ın ‘Bireysel

Psikolojik Danışma Sürecinde Dinî Boyut: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Bir Araştırma' isimli doktora tezinden üretilen bu çalışma, dinî ve manevi temelli müdahalelerin kullanıldığı bireysel psikolojik danışman uygulamalarının etkililiğini ve kullanılan müdahale türlerini araştırmak amacıyla yapılmıştır. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin katıldığı çalışmada (n=8) 'dua, namaz, şükür, tövbe, tefekkür ve dini metin okumalar' gibi dinî/manevî temelli müdahale ve teknikler, vaka raporlarının değerlendirilmesi yoluyla analiz edilmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre dinî/manevi temelli müdahalelerin kullanıldığı bireysel psikolojik danışmanlık uygulamalarının, danışanların psikopatoloji düzeylerini düşürmede kalıcı bir psikoterapik etkiye sahip olduğu belirtilmiştir.

“Psikolojik Yardım Alan Dindar Kişilerin Dini ve Manevi Açından Yaşadıkları Damgalanma ve MDR'nin Bu Süreçteki Rolü” (ss. 283-315) adlı beşinci bölümün ikinci bildirisi de Gülüşan Göcen ve Kevser Çağlan tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışmada, psikolojik bozukluğa sahip olan bireylerin içinde buldukları durumu anlama ve yorumlama sürecinde dini ve manevi faktörlerin nasıl rol oynadığı incelenmiştir. Sözü edilen bu süreçlerde içsel ya da sosyal damgalama olarak inanç temelli sorgulamalar yaşayan bireylerin manevi destek ve danışmanlığa nasıl baktıklarını da tespit etmeyi hedefleyen bu çalışma, onlara danışmanlık ve rehberlik edecek kişilere bunu nasıl yapacaklarına dair önerilerde bulunmak amacıyla yazılmıştır. İlk olarak damgala(n)ma kavramını açıklayan yazarlar, içselleştirilmiş damgalama ve toplumsal dalgalanma konularına değinmişlerdir. Dini yaşam ve psikolojik hastalık arasındaki sebep-sonuç ilişkisine değinildikten sonra araştırmanın uygulama bölümüne geçilmiştir. Bu bağlamda nitel araştırma deseninin kullanıldığı çalışmada, olgu bilim modeli ve amaçlı örnekleme yöntemleri uygulanmıştır. Kartopu örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılan araştırma grubu ise 1 erkek ve 16 kadından (n=17) oluşmaktadır. Araştırmadan elde edilen bulgular incelendiğinde, katılımcıların önemli bir kısmının günahları sebebiyle cezalandırıldıklarını düşündükleri saptanmıştır. Allah'ın onları terbiye ettiğini ya da ibadetlerindeki nitelik ve düzey kaybının bir sonucu olarak kendilerini dini manevi anlamda değerini düşürmüş olarak gördüklerini bulgulayan çalışmada, bu hastalıklarının bir sebebinin de “tevekkülsüz, inancı zayıf, günahkâr” olma algıları olduğu tespit edilmiştir.

Eserin beşinci bölümünün ikinci bildirisi olan *“İyi Oluşun Spiritüel Göstergesi: Bir Ölçek Uyarılma Çalışması”* (ss. 317-328) isimli bildiri ise Halil Ekşi, Zeynep Sena Soyyığıt ve Selami Kardeş tarafından kaleme alınmıştır. Nicel metodolojinin kullanıldığı bu çalışmada, 383' ü kadın ve 117'si

erkeklerden oluşan bir örneklem (n=500) kullanılmıştır. Adı geçen bu araştırma, Daaleman ve Frey (2004) tarafından geliştirilen ‘İyi Oluşun Spiritüel Göstergesi Ölçeği’nin Türkçe’ye uyarlanması ve bu ölçeğin Türkiye’deki araştırmacıların kullanımına sunulmasını amaçlamaktadır. Sonuç olarak, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen bulgular kapsamında özyeterlik ve hayat düzeni boyutlarıyla İyi Oluşun Spiritüel Göstergesi Ölçeği’nin psikometrik açıdan geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirtilmiştir.

Kitabın beşinci bölümünün “Çocukluk Çağı Örseleyici Yaşantıların Tanrı Algısına Etkisi: Bir OKB Vakası Örneği” (ss. 329-343) adlı son bildirisi de Yasemin Angın tarafından yazılmıştır. Nitel metodoloji kullanılan bu çalışmada, örseleyici çocukluk yaşantılarına maruz kalan OKB tanılı bir hasta denek üzerinde çalışılmıştır. Ön-test ve son-test yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, cinsel ve dinsel obsesyonlarının yanı sıra patolojik Tanrı algısının çalışıldığı denegın danışmanlık süreci ele alınmıştır. 20 yaşında bir kadın danışanla toplamda 20 seans oturum gerçekleştirilerek 3 aşamalı bir danışmanlık süreci uygulanmıştır. Ön-test ve son-test uygulamalarının yapıldığı araştırmadan elde edilen verilere bakıldığında, dinsel obsesyonlar ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiye yönelik işlevsel olmayan Tanrı algısının onarılmasıyla OKB’ye konu olan dinsel kaygıların azaldığı sonucuna varılmıştır.

Sonuç olarak bu eser hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında;

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Manevi danışmanlık ve rehberlik alanında yapılan ikinci uluslararası kongrenin bildiri metinlerinin bir araya getirilmiş olması; (ii) alana ilişkin yerli ve yabancı literatür birikimi kullanılarak Türk manevi danışmanlık ve rehberlik literatürüne önemli katkılar sağlanması, eserin güçlü yönleri olduğu söylenebilir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Eserin içinde yer alan bazı bildirilerin editöryal süreçte kitap formatına uyarlanmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin; eserin birinci bölümünde yer alan ilk bildiride “bu yüksek lisans tezi” ifadesi bulunmaktadır (s. 20). (ii) Eserde yer alan nicel ve nitel uygulamaya dayalı bildirilerin metodolojik betimlemelerinde ve yöntemsel içerik akışlarında da eksiklikler ve yoksunluklar olduğu görülmüştür. Bu da okuyucunun çalışmayı bütüncül biçimde anlamasını zorlaştırmaktadır. (iii) Hemen her bildiride manevi danışmanlık ve rehberlik alanıyla ilgili alanı betimleyen teknik bir kavram olarak aynı anlamı ifade eden ‘manevi bakım, manevi destek, manevi danışmanlık, dini destek, dini danışmanlık’, alan aktörünü tanımlayan teknik kavramlar olarak ise ‘manevi destek

personeli, manevi danışman, dini danışman' gibi farklı kavramlar tercih edilmiştir. Eserin bu zayıf yönü bilinmesine rağmen bu kitap tanıtımında, eserde yer alan bildirilerin özgünlüğünün bozulmaması açısından yazarların ifade ettiği kavramların olduğu gibi aktarımı tercih edilmiştir. Fakat bu durum kavramsal bir karışıklık meydana getirebildiği için eserin genel bütünlüğüne terminolojik bağlamda zarar vermektedir.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Eser, e-kitap olarak pdf formatında okuyucuyla buluşmuştur (2019). Dolayısıyla zaman kaybetmeden e-kitap formatındaki bu eser basılı olarak yayımlanmalıdır. (ii) Eserin zayıf yönlerinde belirtilen akademik dilin yanı sıra metodoloji ve teknik kavramsal birlikteliğe ilişkin eksikliklerin giderilmesi için bildirilerin editör kurul yönetiminde tekrardan yazarlar tarafından gözden geçirilerek şu anda pdf kitap formatında olan bu eserin gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra basılı kitap formatında yayımlanmalıdır.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Sayı: 1 • Haziran 2020 • 193-203
Issue: 1 • June 2020 • 193-203

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler

Ayten, A. [ed.]. (2019). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik: Farklı Alanlardan Araştırma Bulguları ve Değerlendirmeler*. İstanbul: Dem Yayınları (288 s.)
Ayten, A. [ed.]. (2019). *Spiritual Counselling and Care: Research Findings and Evaluations from Different Fields*. İstanbul: Dem Publishing (288 p.)
ISBN: 978-605-4036-96-7

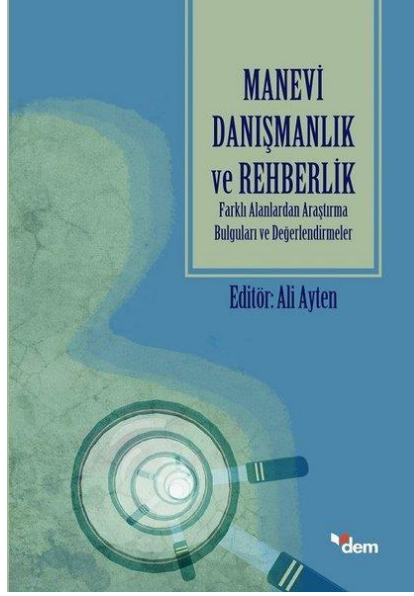
Yusuf Koç

Yüksek Lisans Öğrencisi
Balıkesir Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: yusuff1416@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0411-1149
Balıkesir / Türkiye

MSc Student
Balıkesir University
Institute of Social Sciences
E-mail: yusuff1416@gmail.com
Orcid: 0000-0003-0411-1149
Balıkesir / Turkey

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Makale Türü • Article Type   Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received   24 Nisan 2020 • 24 April 2020
Kabul Tarihi • Accepted   10 Haziran 2020 • 10 June 2020

1979 Konya doğumlu olan editör 2002 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirmiştir. Araştırma görevliliğine devam ettiği Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde “Kendini Gerçekleştirme ve Dindarlık İlişkisi” başlıklı çalışmasıyla yüksek lisansını, “Prososyal Davranışlarda Dindarlık ve Empatinin Rolü” teziyle de doktorasını tamamlamıştır. 2017 yılında Profesör ünvanı alan Ayten halen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi “Din Psikolojisi” anabilim dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Birçok lisansüstü ve doktora öğrencisi yetiştiren ve yetiştirmeye devam eden Ayten’in eserleri şunlardır: Psikoloji ve Din, Din Psikolojisi, Empati ve Din, Popüler Dindarlık, Tanrıya Sığınmak: Dini Başa Çıkma Üzerine Psiko-sosyal Bir Araştırma, Erdeme Dönüş, Mutluluğun Peşinde, Din ve Sağlık.

Ali Ayten editörlüğünde, alanında uzman psikolog ve ilahiyatçılar tarafından kaleme alınan eserde, manevi danışmanlık ve rehberliğin çeşitli uygulama alanlarından teorik ve saha çalışmaları aktarılmıştır. Hasta ve yakınlarına, göçmen ve mültecilere, mahkûm ve yakınlarına, çocuklara uygulanabilecek manevi danışmanlık uygulamaları aktarılmış ve maneviyatın başa çıkmadaki rolü tartışılmıştır. Akademik camiaya hitap eden eser özellikle alandaki çalışma çeşitliliğin ortaya konulması, yeni gelişen manevi danışmanlık uygulama alanlarının tanınması ve tanıtılması açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Lisans ve lisansüstü öğrencilerin bilgi edinebileceği bir kaynak olduğu gibi dini ve maneviyatı terapi süreçlerinde kullanmaya sıcak bakan psikolog ve psikiyatristler

için de fikir vermeyi hedeflemektedir (Ayten, s. 13). Yedi bölümden oluşan kitap, Değerler Eğitimi Merkezi tarafından 2019 yılında birinci baskısıyla okuyucuların teveccühüne sunulmuştur.

Neslihan Yaman tarafından kaleme alınan “Terapötik Süreçte Maneviyat: Ruh Sağlığı Alanı Çalışanlarının Değerlendirmeleriyle Ülkemizden Örnekler” başlığını taşıyan birinci bölümde maneviyat kavramı ve terapötik süreçteki yeri ele alınarak ruh sağlığı çalışanlarının pratikte maneviyatı konumlandırma süreçleri tartışılmıştır. Öncelikle iç içe geçmiş olması nedeniyle anlamları ayrıştırılmakta zorlanılan maneviyat ve din kavramlarının farklılığına dikkat çeken yazar, maneviyatın herhangi bir dini kimlik olmadan da ifade edilebildiğini ve her bireyin kendi anlam dünyasını içeren maneviyatının birbirinden farklı olabileceğini belirtmiştir.

Terapi sürecinde danışmanların danışanlarının durumlarını geniş bir yelpazeden ele alabilecek donanımına sahip olması gerektiğini aktaran yazar, maneviyatın çok yönlü yapısının (inançlar, ritüeller vb.) göz ardı edilmesinin danışanın dönüşüm yolculuğuna zarar verebileceğini; aynı şekilde yalnızca maneviyata odaklanılması halinde ise farklı beklentileri olan danışanlar için yardım sürecinin çözümsüz olabileceğini belirtmiştir.

Çalışmanın alanyazın kısmından sonra ikinci bölümde ruh sağlığı çalışanlarıyla kartopu örneklem yöntemi üzerinden yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dini inançlarına bakılmaksızın gönüllü psikolog ve psikolojik danışmanların katılımıyla gerçekleşen çalışmada ruh sağlığı çalışanlarından maneviyat kavramını kendi bakış açılarıyla tanımlamaları istenmiş; terapötik süreçte maneviyatı kullanma durumları, bu anlamda yönelimlerinin ne olduğu, etik unsurların onları nasıl etkilediği ve maneviyata ne tür durumlarda yer verdikleri konularında görüşlerine başvurulmuştur. Terapötik süreçteki manevi temelli uygulamalarda kullanılan teknikler belirtilerek danışmanda olması gereken yetkinlikler ve maneviyatı terapiye dâhil edebilmede etkili olduğu düşünülen adımlar maddeler halinde açıklanmıştır.

Yazar elde edilen bulgular ışığında ruh sağlığı çalışanlarının dini kimliklerini terapötik sürece dâhil etmediklerini, danışanı merkeze almayı önceliklediklerini ve danışanın terapötik sürece taşıdığı konular üzerinden uygun görüldüğü takdirde fayda sağlanması amacıyla manevi inançların kullanıldığını belirtmiştir. Ruh sağlığı çalışanlarının manevi temelli uygulamalarda zorlandıklarını aktaran yazar bunun en büyük sebebini bilimsel müdahalelerden uzak uygulamaların varlığı olarak açıklayıp

bu belirsizliklerin giderilip sistemli manevi uygulamaların yapılması için etkinliği sınanmış çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.

Kitabın ikinci bölümü “Manevi Danışmanlıkta Kullanılan Kavramlar ve Pratikteki Algısı” başlıklı çalışmasıyla Aysun Özkan tarafından kaleme alınmıştır. Yazar hastanelerde zor zamanlar yaşayan insanların hastalıkla ilk karşılaşma ânı, buldukları durumu anlamlandırma sürecinde kullandıkları dini kavramlar (imtihan, şükür, ceza, mükâfat, kader vb.) ve bunun pratikteki algılanışı üzerinde durmuştur. 17 katılımcıyla gerçekleşen çalışmasında mülakat tekniğini uygulanmıştır.

Giriş bölümünde dini başa çıkma, manevi danışmanlık tanımı ve uygulama alanlarından kısaca bahsedilmiş, çalışmanın metodu ve katılımcı nitelikleri belirtilmiştir. Uygulama kısmında “imtihan, ceza, mükâfat, sabır, kader, şükür, günah, alçakgönüllülük, dini dönüşüm ve manevi olgunlaşma” kavramları üzerinde durularak her bireri için hastalarda hissedilen olumlu-olumsuz algılanış durumu detaylandırılarak manevi danışmanların gözlemlerinden hareketle aktarılmıştır.

Ulaşılan bulgular ışığında yazar, hastalık sürecini yaşayan hasta veya hasta yakınlarının hastalığı anlamlandırma çabası içinde olduğunu belirtmektedir. Bu süreçte olumlu veya olumsuz dini başa çıkma kavramları oldukça sık kullanılmaktadır. Daha çok olumsuz anlamda kullanılan dini kavramlardan en çok kullanılanı “kader”, en az kullanılanı ise “dini dönüşüm” olduğu belirlenmiştir.

Son olarak manevi danışmanlık ve destek hizmetleri verilirken hastanın yaşadıklarını hangi kavramlarla ifade edip, nasıl anlamlandırıldığına dikkate alınması gerektiğinin altını çizen yazar, manevi danışmanın görevinin fetva vermek ya da vaaz etmek olmadığını hatırlatarak hasta ve yakınlarının psikolojisinin de dikkate alındığı manevi destek modelinin uygun olduğunu belirtmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü “Manevi Danışmanların Aile Danışmanlığı Hakkındaki Algı ve Tutumları” başlıklı çalışmasıyla Hatice Kılınçer tarafından kaleme alınmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı olarak hizmet veren Aile ve Dini Rehberlik Bürolarında (ADRB) görev yapan danışmanların, daha seküler olarak görülen Aile Danışmanlığı hakkındaki algı ve tutumlarını belirlemek amacıyla yapılan çalışma, 10 bayan danışmanla yapılmış ve yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmıştır. Kısa bir alanyazın ardından mülakatlar “Manevi desteğin kapsam ve içeriği, Manevi destek uygulamalarında kullanılan yöntemler, Dini danış-

manların hizmet içi eğitime yönelik değerlendirmeleri ve mesleki yeterlilik, Psikolog ve aile danışmanlarına yönelik algı ve tutumları” şeklinde dört başlık altında değerlendirilmiştir.

Toplumun temelini aile oluşturmaktadır. Bu temelin yerine alternatif sistemler üretmek mümkün değildir. Modernleşmeyle birlikte geleneksel aile yapısı bozulmuş ve aile bağları zayıflamıştır. Aile danışmanlığı bu süreçte ortaya çıkan ve ailenin düzen ve ilişkilerini bozan problemlere yardımcı olmaya çalışan danışma sürecidir. Aile ve Dini Rehberlik Büroları ise aile içi sorunlar, şiddet, ayrımcılık, aldatma, ayrımcılık, insan hakları ihlali, bağımlılıkla mücadele gibi geniş bir yelpazede hizmet vermektedir. Bu bağlamda farklı illerden ADRB bürolarına gelen soruların incelendiği bir çalışmaya yer veren yazar, 2009 yılında Türkiye geneli dağılımında en fazla ibadetle ilgili fıkhi soruların (%9,4) daha sonra sırasıyla aile içi iletişim problemleri (%6,7), talak (%6,55), muamelat (%6,4) ve inançla ilgili fıkhi soruların (%6,2) yöneltildiğini belirterek dini danışmanların aile danışmanları ile disiplinlerarası bir çalışma yapmasının önemine değinmiştir.

Giriş kısmından sonra uygulama verilerini incelemeye alan yazar, bütün katılımcıların ortak görüşünün aile içinde yaşanan problemlerin dini hayatı etkilediği yönünde olduğunu belirtmiştir. Bu etki bazen yaşanan problemler sebebiyle kadere küserek tamamen dinden uzaklaşma durumu olarak veya tam tersi Allah’a yaklaşma şeklinde olmaktadır. Dini yaşantıda aşırıya kaçanlarda ya da dinden uzak bir hayat tarzı yaşayan bireylerde bu sorunlar daha fazla öne çıkmaktadır. Büyü, sihir, muska vb. birçok dinin aslında olmayan uygulamalar ve batıl inançlar sebebiyle de aile hayatının etkilendiğini belirten yazar cemaat liderlerinin veya başvurulan hocaların birbirinden farklı fetvaları sonucu da çeşitli sorunlar oluşabildiğini belirtmiştir.

Manevi danışmanlık uygulamalarında kullanılan yöntemleri tartışan yazar aile ve rehberlik bürolarında görev yapan uzmanların danışmanlık sırasında standart bir yöntem ve teknik kullanmadıklarını gözlemlemiş en sık kullanılan yöntemlerin dinleme, empati kurma ve danışana anlaşıldığını hissettirme olduğunu belirtmiştir. Dini merkeze alan görüşmelerde ise kuran kurslarına yönlendirme, tevekkül, dua, ümit etme, ibadet hayatı, salih amele yönlendirme uzmanların öne çıkardığı kaynaklardandır.

ADRB’de göreve başlamadan önce hizmet içi eğitimler alındığını aktaran yazar, daha çok genel hatlarıyla teorik bir eğitimin varlığından bahsetmiştir. Görüşülen uzmanlar bu eğitimlerin önemli olduğunu ancak yetersiz olduğunu belirtmişlerdir. Alanında uzman kişilerden eğitim

almak istediklerini dile getiren uzmanlar teorik bilginin yanında sık sık vaka çalışmalarının yapılmasını istediklerini dile getirerek eksikliklerinin giderilebileceğini belirtmişlerdir.

Çalışmanın temelini oluşturan son kısımda yazar manevi danışmanların psikolog ve aile danışmanlarına yönelik algı ve tutumlarını ölçmek için çeşitli sorular sormuştur. Bazı danışmanlar danışanlarına daha önce terapi alıp almadıklarını sorarken bazı danışmanlar ise bu konuya dikkat etmediklerini belirtmişlerdir. Daha önce terapiye gidenler ise ya fayda göremedikleri için veya dini kaynaklara başvurma istekleri üzerine dini danışmanlara müracaat etmişlerdir. Dini danışmanlar kendilerini aşan konularda rahatlıkla bir psikoloğa veya aile danışmanına yönlendirme yaparken, aile danışmanlarının bu bağlamda yönlendirmesi oldukça zayıf kalmıştır. Dini danışmanlar, ihtiyaç duyulması halinde kendilerinin de rahatlıkla bir psikoloğa başvurabileceklerini belirtmişlerdir.

Elde edilen bulgular ışığında ADRB’de görev yapan dini danışmanların destek içeriklerinin çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir. En sık karşılaşılan sorunlardan olan aile içi problemlerin dini hayat etkisi farklı açılardan ele alınmış ve olumsuz sebepler ortaya konmuştur. Mesleki açıdan eğitimlerinin yetersiz olduğunu ve daha fazla eğitim almak istediklerini belirten dini danışmanlar, din merkezli yöntem ve teknikleri (sabır, tevekkül, imtihan vb.) kullandıklarını belirtmişlerdir. Çoğunluğu daha önce bir psikoloğa başvurduğunu veya hâlihazırda terapiye devam ettiklerini belirten dini danışmanların aile danışmanlarına karşı ön yargılı olmadıkları gözlemlenmiştir. Yazar bu bağlamda aile danışmanlarına da yeterli bilginin verilip ortak çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Kitabın dördüncü bölümü “Çocuklarla Manevi Danışmanlık ve Çocukların Manevi İhtiyaçlarına Yönelik Bir Araştırma” başlıklı çalışmasıyla Ayşe Kaya-Göktepe’ye aittir. Yazar giriş kısmında çocuklara yönelik manevi danışmanlığın, “farklı gelişimsel özelliklere sahip olma, kültürel arka planı farklı ailelerde yetişme, sosyoekonomik faktörlere bağlı değişkenler, farklı eğitim olanaklarına sahip olma” gibi etkenler sebebiyle zor olduğuna değinmiş bunların yanında iyi derecede çocuk psikopatolojisi hâkimiyetine de sahip olunması gerektiğini belirtmiştir.

Çocuklarla ilgili farklı gelişim teorilerini ele alan yazar çocukların yaşadıkları travmaların faturasını öz benliklerine kesme eğiliminde olduklarını aktararak ailelerin bilgi yetersizliği ve travmatik süreçlerin çocuklar üzerinde psikopatolojik etkilere yol açtığını belirtmektedir. Alanda ilk çalışmaları yapan Anna Freud insan davranışlarının dürtüleri tarafından şekillendiğini belirtirken, Melanie Klein insan davranışlarını

içgüdülerinin yönlendirdiğini belirtmiştir. Ülkemizde çocuklar için risklerin daha çok yoksulluk, madde bağımlılığı ve sokakta çalışma etrafında şekillendiğine değinen yazar çocukların ruh sağlığına dair risklerin yetişkin yaşamlarında yaşayacakları problemlere zemin hazırladığını belirtmiştir. İstanbul Üsküdar'da sokakta çalışan 20 erkek çocuk üzerinde yapılan bir çalışmayı aktaran yazar çocukların ailelerini geçindirmek için çalıştıklarını, bu sebeple fiziksel, bilişsel ve sosyal gelişimlerinin olumsuz etkilendiğine değinerek akranlarına kıyasla dini duygu ve düşüncelerinin de olumsuz etkilendiğine vurgu yapmıştır.

Dini inançları farklı birçok ülkede çocukların manevi ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik yapılan çalışmalara atıfta bulunan yazar, İran'da ki bir çalışmada çocukların hastalığın yaşandığı yıllarda dua ettikleri zaman Allah'ın kendilerine yardım ettiğini düşündüklerini, sabır temelli bir yaklaşımın da hastalığa adapte olup yaşamı sürdürmede önemli etken olduğunu aktarmıştır. İstismar mağduru veya savaş sonrası travma yaşayan çocuklarda da başa çıkma biçimlerinden biri olarak maneviyata başvurulmaktadır. Onlar için dünya adil olmayan bir yer olarak görülse de kendilerine bu kötülüğü yapanların Allah'a hesap vereceği düşüncesine sarılmaktadırlar. Uzmanlar çocuklar üzerinde çalışmalar yaparak onlara sunulacak manevi bakım hizmetlerinin hangi koşullar altında verilmesi gerektiğini belirlemeye çalışmaktadırlar. Türkiye'de yapılan bir çalışmada ise hastane personelinin manevi bakım hizmetlerini tam karşılayamadığı, ailelerin manevi destek amacıyla çocuklara dua okumak, muska yazdırmak, hocaya gitmek, Kur'an-ı Kerim okumak, cevşen takmak gibi pratiklere başvurdukları tespit edilmiştir.

Yazar araştırmanın teorik çerçevesinden sonra son kısımda yarı yapılandırılmış açık uçlu sorulardan oluşan mülakat formları aracılığıyla Türkiye'de yaşayan çocukların manevi ihtiyaçları ve bu ihtiyaçlarına ilişkin sunulacak manevi danışmanlık hizmetinin özelliklerini tespit etmeye çalışmıştır. Alanda çalışan 48 uzmanın görüşleri çerçevesinde çalışma şekillenmiştir. Sahada çocuklarla çalışan uzmanlar kendilerine yöneltilen sorular üzerinden verdikleri yanıtlarla çocukların duygusal ihtiyaç (%45,7), rehberlik (%13,3), dini konularda bilgi edinme (%11,4), varoluşsal konularda bilgi edinme(%0,9) ve değerler eğitimi konularında (%28,5) manevi ihtiyaçlarının olduğu belirtmişlerdir. Çocuklara destek olacak manevi danışmanda bulunması gereken özellikler ise üç başlık altında toplanmıştır. Buna göre kişisel özellikler (%54,6) ve profesyonel mesleki özellikler (%35,9) öne çıkarken dini/manevi bilgiye sahip olma (%9,3) geri planda kalmıştır. Çocuklarla yapılan manevi danışmanlıkta dikkat edilmesi gereken etik kuralların maddeler halinde belirlenmesiyle çalışma sona ermiştir.

Elde edilen veriler neticesinde çocuklarla yapılacak manevi danışmanlık uygulamalarında onların fiziksel, bilişsel, sosyal ve manevi alanda gelişim dönemleri göz önünde bulundurulması ve danışmanın da iyi düzeyde gelişim psikolojisine ve çocuk psikopatolojisi bilgisine sahip olması gerektiği belirtilmiştir. Yapılan çalışmalar çocukların doğuştan manevi kapasiteye sahip olduğunu ve bu kapasiteyi geliştirmek için etkili çevresel kaynaklara ihtiyaç duyduklarını ortaya koymaktadır. Çocukları etkileyen travmatik olayların yanında günümüz modern toplumlarında var olan maddi kaynaklara erişimin rahatlığı, parçalanmış aile ilişkileri, anneden uzun saatler ayrı kalma vb etkenler onlara maddi açıdan zenginlik sağlayabilse de duygusal ve manevi boşluğa sürüklemektedir. Bundan hareketle yazar, ebeveynlere yönelik “çocukla kaliteli zaman geçirme” ve çocuğun manevi kaynaklarını güçlendirme adına manevi destek hizmeti programının gerekli olduğunu belirtmiştir.

Kitabın beşinci bölümü “Kanser Tanılı Hasta ve Yakınlarına Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” adlı çalışmasıyla Sema Karagöz’e aittir. Yazar kanser hastalığı merkezinde hasta ve yakınlarının tecrübe ettiği psikolojik süreçten bahsedip önerilerde bulunmuş ardından 6 kanser tanılı hasta ve 7 kanser tanılı hasta yakınıyla mülakat tekniğiyle gerçekleştirdiği saha çalışmasına değinmiştir.

Kanser, hücrenin çoğalım hızının artması, kontrolsüz büyümesi ve anormal şekilde yayılmasıyla ortaya çıkan hastalık grubudur. Yüzün üzerinde çeşidi olan kanser karsonima, sarkoma, lenfoma ve miyelom, lösemi ve merkezi sinir sistemi kanserleri olarak 5 kategoride sınıflandırılmaktadır. Türkiye’de en sık görülen kanser türleri dünyayla paralellik arz ettiği görülmekle birlikte erkeklerde trakea, bronş ve akciğer kanseri, kadınlarda ise meme kanseri yaygınlık göstermektedir.

Yazar genel olarak kanserin 4 evreden oluştuğunu aktararak tedavi için küratif ve palyatif amaçlı tedaviler gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Palyatif bakım hayatı tehdit edici ve kronik özellikteki hasta ve hasta yakınlarının yaşam kalitesini arttırmak, fiziksel, psiko-sosyal ve manevi boyuttaki sorunları tespit edip bütüncül bir tedavi uygulama amacı gütmektedir. Yazar özellikle hastanın son dönemlerde acı çekmesinin önlenmesi, geciktirme çabasının bulunmadığı saygın bir ölüm yaşaması ve hastanın ölümden dolayı yas sürecinde hasta yakınlarının fiziksel ve spritüel gereksinimlerini gidermenin amaçlandığını aktarmaktadır. Palyatif bakım yeterli bilgi ve beceriyi gerektirdiği gibi tecrübeyi de gerekli kılmaktadır.

Kanser tanısına uyum kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Alanda yapılan çalışmaları aktaran yazar tanı konulmasının ardından

inkâr, kırgınlık, pazarlık, depresyon ve kabullenme olmak üzere 5 aşamanın gerçekleştiğini belirtmiştir. Kansere tanısıyla beraber hastada kaygı, umutsuzluk, çaresizlik gibi duygu ve düşünceler belirlemekte bu da fiziksel rahatsızlığın yanına psikolojik rahatsızlıkların da eklenmesine sebep olur. Yazar yapılan bir araştırma sonucunda kanser hastalarının %47'sinde tanı koyacak düzeyde psikiyatrik bozuklukların oluştuğunu aktarmıştır. Ölümün yakından hissedildiği hastalıklardan biri olan kanser, tanısı konulduktan sonra sadece hasta için değil hasta yakınları için de baş edilmesi güç bir durum oluşturmaktadır. Hastaların bakımını üstlenen aile bireyleri günlük yaşantılarını hastaya göre belirlemede bu da onların özel işlerinden ve sosyal hayattan uzaklaşmasına neden olmaktadır. Sevdikleri birini kaybedecekleri korkusu ve endişesiyle karışık duygular yaşamaktadırlar. Yazar bu süreçte ve sonraki aşama olan yas sürecinde hasta yakınlarına desteğin faydalı olacağını belirtmektedir.

Yazar son zamanlarda yapılan çalışmalar neticesinde dini ve manevi boyutun sağlık hizmetlerinde önemli rol oynadığını belirtmektedir. Hastalara sunulan manevi destek onların yaşam kalitesinde önemli rol oynamaktadır. Bireyin referans sisteminde din yer alıyorsa tanı konulduktan sonra Tanrı'yla iş birliği halinde bulunmakta, aksi durumda Tanrı tarafından cezalandırıldığını düşünmektedir. Hasta ve hasta yakınları bu süreçte sabır, dua, zikir gibi kavramlardan güç alarak dirençlerini artırmaktadırlar. Son olarak hasta ve yakınları için manevi içerikli müdahale çalışmalarına değinen yazar tedavi ekibinde yer alan bir manevi danışmanın sürecin daha kaliteli işlemesi için neler yapması gerektiğini belirtmiştir.

Çalışmanın altıncı bölümü "Cezaevlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Çalışmaları" adlı çalışmasıyla Zeliha Subaşı'ya aittir. Giriş kısmında suça ve suç teorilerine dair yaklaşımları aktardıktan sonra suç ve ruhsal bozukluklar üzerinde durmuştur. Cezaevlerinde manevi danışmanın görev ve sorumluluklarına değinen yazar manevi danışmanlar için bu süreçte uygulanabilecek bir model önerisinde bulunmuştur.

Suçluların davranışlarını açıklayan 3 yaklaşım vardır. Biyolojik yaklaşıma göre bir takım suçlular doğuştan suça meyillidir ve suçluların davranışları biyolojik bozukluklardan kaynaklanmaktadır. Psikolojik yaklaşıma göre psikanalitik kuram çerçevesinde gelişimini tamamlamamış bir süper egoya sahip olan bireylerin suç işlediği belirtilmektedir. Sosyolojik yaklaşıma göre ise suç, ortam ve dış dünyadaki etkenlerle şekillenmektedir.

Suç işleyen bireyin tahliye sonrası tekrar suç işlemesinin önüne geçmek için iyileştirici çalışmalar yapılmaktadır. Bu anlamda suçlular için

dini eğitim almış manevi danışman güvenilir olarak algılanmakta ve kendilerini onlara açmalarını kolaylaştırmaktadır. Cezaevlerinde görev alacak manevi danışmanların farklı bir kitleye hitap etmeleri bakımından sağlam dini bilginin yanında becerilerinin de iyi olması beklenmektedir.

Çalışmanın son kısmında Snodgrass'ın 5 adımlı model önerisini sunan yazar bu adımların sırasıyla değerlendirme, olumlu çalışma ilişkisi geliştirme, değişim, beceri kazandırma ve değerlendirme raporu şeklinde olduğunu aktarmıştır. Manevi danışmanlarca aktif ve yönlendirici geliştirmelerin suçlu üzerinde olumlu etki oluşturduğunu belirten yazar cezaevlerinden çıkan bireylerin yaşadığı çevrede kabul görmesi ve sosyalleşmesi açısından camiler ve din görevlilerin rolüne dikkat çekmiştir.

Kitabın yedinci bölümü “Zorunlu Göç ve Travmatik Olaylarda Manevi Danışmanlık ve Rehberlik” başlıklı çalışmasıyla Zeynep Sağır'a aittir. Göçmen ve mültecilere sunulabilecek manevi danışmanlık hizmetlerine değinen yazar Türkiye'de yaşayan Suriyeli sığınmacılarla yapılan çalışmalar üzerinden danışmanlık hizmetlerinin bu süreçteki gerekliliğini ön plana çıkarma amacı gütmüştür.

Rakamsal verilerle çalışmasını detaylandıran yazar 2017 yılında her gün 44.400 kişinin yaşadığı yerden edildiğini, tüm dünyada yaşadığı yerden edilen insan sayısının 68,5 milyon olduğunu belirtmiştir. En çok mülteci barındıran ülke Türkiye (her 23 kişiden 1'i) iken nüfusa oranla en fazla mülteci Lübnan'da (her 6 kişiden 1'i) bulunmaktadır. Savaş nedeniyle zorunlu göçenlerin göç öncesi yaşadıkları uçak saldırıları, bomba saldırıları, keskin nişancı saldırıları, işkence, tecavüz gibi travmalara değinen yazar Türkiye'de ki Suriyeliler üzerine yapılan çalışmada kişi başına ortalama 4,45 travmatik olay yaşandığını aktarmıştır.

Savaş sonrası bireylerde travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), kaygı, depresyon gibi çeşitli psikolojik sorunlar ortaya çıkmaktadır. Yazar manevi danışmanın görevinin bu süreçte tanı koymak değil manevi ve kültürel kodlardan hareketle bireylere yardım etmek olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda savaş sonrası masum ölümlerin bireylerde Allah'a olan güvenin azalmasına sebebiyet verdiğini aktaran yazar, kaybettikleri anlamı kazanmalarında, Allah'a ve diğer insanlara olan güvenlerini geri getirmede manevi danışmanın rolüne değinmiştir.

Türkiye'nin dini yapısı ve gelen mültecilerin dini yapısının benzer olduğuna dikkat çeken yazar manevi danışmanlığın gerekli olduğunu belirtmiştir. Nitekim mültecilerle yapılan dinin hayatlarındaki yeri ile ilgili araştırmada oran çok yüksek çıkmıştır. Son olarak yazar göçmenlere manevi danışmanlık yapılması gerektiğinin yanında onlarla ilgilenen halka

ve özellikle de işi gereği onlarla ilgilenen sağlık, güvenlik ve sosyal hizmet personellerine de manevi destek hizmeti verilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Bu eser yeni sayılabilecek manevi danışmanlık ve rehberlik alanı için çeşitli çalışma sahalarında yapılan araştırmaların bir araya getirilmesiyle oluşan, her bir konunun kapsamlı olmasa da ilgili başlıkların içeriği hususunda öz bilgi veren nitelikli bir çalışma olmuştur. Alanında uzman kişilerin teorik araştırmaları ve pratik uygulamaları konuya ilgisi olan okuyucu için merakı giderici niteliktedir. Akademik camiâyâ hitap eden eser din psikolojisi ve manevi danışmanlık eğitimi alan lisans ve lisansüstü öğrenciler için çalışma alanlarının çeşitliliğini görmek, yeni çalışmalara öncülük etmek ve manevi danışmanlık uygulamalarının geldiği aşamanın görülmesi bakımından alanda toplu halde bulunan nadir eserlerdendir. Disiplinlerarası çalışmanın vurgulandığı eser din ve manevi-yatı terapi sürecine dahil etmek isteyen psikolog ve psikiyatristler için de bilgi verici bir çalışma mahiyetindedir. Yer yer yazım hatalarının görüldüğü eser yeni baskılarıyla ve devam niteliğinde yeni araştırma alanlarının ele alındığı çalışmalarla manevi danışmanlık ve rehberliğin tanıtılmasına öncülük etmelidir.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Yazar Bilgileri | Author Information

Abdullah Dağcı (Doktora Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Gelincik Mh. Stad Yolu Cd. No:48/7. Merkez/Sinop ■ *Elektronik Posta / E-mail:* adagci@ankara.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1540-1256 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Din psikolojisi, (b) Manevi bakım, (c) Maneviyat, (d) Yaşlılık, (e) Algı.

Ahmet Canan Karataş (Doç. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* İstikla Mah. Bülbül Sok. Orkide 3 Evler A Blok. No: 6. Serdivan/Sakarya ■ *Elektronik Posta / E-mail:* ackarakas@yahoo.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1540-1256 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık, (b) Maneviyat, (c) Affetme terapisi, (d) Dinsel başa çıkma.

İbrahim Furkan Güven (Arş. Gör. & Doktora Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Ordu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Cumhuriyet Mahallesi 1358 Sokak No: 8 Kat: 7/23 Altınordu/Ordu ■ *Elektronik Posta / E-mail:* ibrahimfurkanguven@odu.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0001-8956-0167 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Pozitif psikoloji, (b) Maneviyat, (c) Kişilik ve din, (d) Tasavvuf psikolojisi, (e) Din psikolojisi tarihi, (f) İnanç psikolojisi, (g) Gelişim dönemleri ve din.

Kader Cansu Abay (Master Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çağış Kampüsü. Altıeylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* dipakadem23@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0002-3625-

9394 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (b) Din ve ruh sağlığı, (c) Dinsel gelişim psikolojisi, (d) Türk din psikolojisi literatürü ve tarihi.

Mustafa Kısakol (Doktora Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Çepni Mah. Fen Lisesi Cad. Öğretmenler Sok. No:1 Merkez/Çorum ■ *Elektronik Posta / E-mail:* mustafkiskol@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0001-9278-7514 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Dinler tarihi, (b) Manevi bakım, (c) Maneviyat, (d) Din psikolojisi, (e) Din bilimleri.

Mustafa Koç (Doç. Dr.) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. NEF Yerleşkesi. Altıeylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* mustafakoc@balikesir.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-1299-7963 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) Gelişim ve din psikolojisi eksenli çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık psikolojisi, (b) Dinsel yönelimler ve dindarlık tiyolojileri, (c) Dinsel ritüellerin psikolojisi, (d) Din ve ruh sağlığı ilişkisi, (e) Müslüman-Türk diasporasının ruh sağlığı, (f) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (g) Ölüm ve ölüm ötesi psikolojisi, (h) Din ve benlik ilişkisi, (i) Dinsel kavram gelişimi, (j) Din psikolojisi tarihi ve literatürü, (k) Manevi danışmanlık ve rehberlik tarihi ve literatürü.

Ömer Faruk Habbergetiren (Dr. Öğr. Üyesi) –

■ *Kurum / Institution:* Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Demir Çelik Kampüsü 78050-Karabük ■ *Elektronik Posta / E-mail:* ofhabergetiren@karabuk.edu.tr ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0001-9304-6726 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) İslam hukuku, (b) İslam ekonomisi ve finansı, (c) İslam hukuk tarihi.

Yusuf Koç (Master Öğrencisi) –

■ *Kurum / Institution:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ■ *Yazışma Adresi / Correspondence Address:* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çağış Kampüsü. Altıeylül/Balıkesir ■ *Elektronik Posta / E-mail:* yusuff1416@gmail.com ■ *Akademik Kimlik Numarası / Orcid:* 0000-0003-0411-1149 ■ *İlgi Alanları / Areas of Interest:* (a) İslam psikolojisi, (b) Manevi danışmanlık ve rehberlik, (c) Birey merkezli manevi danışmanlık.

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi
Turkish Journal for the Spiritual Counselling and Care

Yayım ve Yazım İlkeleri Principles of Publishing and Writing

■ **Yayım İlkeleri** | Principles of Publishing

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi (TMDRD), yılda iki kez (Haziran-Aralık) yayımlanan bilimsel ve uluslararası hakemli statüsünde akademik bir alan dergisidir.
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nin yazı dili Türkçe'dir. Ancak yayın kurulu kararıyla İngilizce yazılar da yayımlanabilir.
- Dergide yayımlanan yazıların dil, bilim ve hukuksal açıdan her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.
- Yazıların yayımlanıp yayımlanmamasına derginin yayın kurulu karar verir.
- Dergide din ve maneviyat ilişkisi kapsamında manevi danışmanlık ve rehberlik bilim dalının tüm araştırma konularına ilişkin telif, çeviri, sadeleştirme, kitap tanıtımı ve kongre-sempozyum değerlendirmeleri vb. çalışmalar yayımlanır.
- Dergiye gönderilen yazılar daha önce başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımına karar verilmemiş olmalıdır.
- Dergiye gönderilen yazılar yazara geri gönderilmez.
- Dergiye gönderilen yazılar, intihal programıyla benzerlik oranlarına bakılarak kabul edilir.
- Yazarlara telif ücreti ödenmez.
- Dergiye yayımlanmak üzere gönderilen yazılar, editörün ön incelemesinden sonra yayın kurulu tarafından belirlenen konunun uzmanı iki hakeme gönderilir. Yazının gönderildiği her iki hakemden olumlu rapor gelmesi durumunda yazı yayımlanır. İki hakemin olumsuz görüş belirtmesi durumunda yazı yayımlanmaz. Bir hakem olumlu, diğeri olumsuz görüş belirtmişse alan uzmanı üçüncü bir hakeme gönderilir. Üçüncü hakemden olumsuz rapor gelmesi durumunda yazı yayımlanmaz. Ancak olumlu rapor gelmesi durumunda yazının yayımlanması konusundaki son karar, raporların içeriği dikkate alınarak editör görüşüyle yayın kurulu tarafından verilir.

- Yayınlanmasına karar verilen yazıların hakem raporlarında "düzeltmelerden sonra yayımlanabilir" görüşü belirtilmiş ise yazı, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazarına geri gönderilir. Düzeltmeler yapıldıktan sonra hakem uyarılarının dikkate alınıp alınmadığı editör ve editör yardımcısı tarafından kontrol edilerek son karar verilir.
- Yayınlanan yazıların bütün yayın hakları Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'ne (TMDRD) ait olup yayıncının izni olmadan tamamı veya bir kısmı basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınmaz.
- Yayım ve yazım ilkelerine uygun yazılmadan dergiye gönderilen yazılar değerlendirilmeye alınmaz.

■ **Yazım İlkeleri** | Principles of Writing

- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi'nde (TMDRD) yayımlanması istenen yazılar, manevi danışmanlık ve rehberliği merkeze alan ve/veya bu bilim dalına katkısı olan diğer bilim dallarıyla ilişkili özgün çalışmalar olmalı ve aşağıda belirtilen nitelikleri taşımalıdır:
- Türkçe ve yabancı dildeki başlıklar; yazının içeriğiyle uyumlu olmalı, yazının konusunu kısa, açık ve yeterli ölçüde yansıtmalıdır.
- Türkçe ve yabancı dildeki özetler yazının problemini, amacını, kapsamını, metodolojisini ve sonuçlarını yansıtmalıdır.
- Makale, akademik bir çalışma türü olan bildiri, yüksek lisans veya doktora tezinden üretilmiş ise bu durum, mutlaka metnin ilk sayfasında belirtilmelidir.
- Makalenin hazırlanmasında bilimsel teknik ve yöntemlere uyulmalıdır. Aynı zamanda çalışmanın konusu, amacı, kapsamı, hazırlanma gerekçesi vb. bilgiler yeterli ölçüde ve belirli bir sistematik düzen içinde verilmelidir.
- Makale metninin içindeki 'Giriş' ve 'Sonuç' bölümleri dışındaki ana ve alt başlıklandırmalar alfabetik sisteme göre düzenlenmelidir. Örnek yazım: a., a.a., a.b. gibi.
- Yazıda kullanılan kaynaklar, yazım kurallarına uygun olarak düzenlenmeli, kullanılan her türlü belge, kaynaklar kısmında yer almalı, ancak yazıda yer verilmeyen belgelere kaynaklar kısmında yer verilmemelidir.
- Makalenin sonuç bölümü, araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olmalı, ana çizgileriyle ve öz olarak verilmeli, ana metinde sözü edilmeyen veri ya da bulgulara yer verilmemelidir.
- Sayfa düzeni: A4 boyutunda kenar boşlukları üstten 2.5 cm, alttan 2.5 cm, sol 2.5 cm, sağ 2.5 cm şeklinde ayarlanmalıdır.
- Yazı biçimi: Metin kısmı Garamond yazı tipi, ana metin 12 punto ve başlıklar bold olarak yazılmalıdır. Ana metin kısmı satır aralığı 1,0 ve çok gerekli durumlardaki dipnot yazımı ise metinle aynı yazı tipinde 10 puntoyla yazılmalıdır. Ana metindeki paragraf aralığı → Önce: 6 nk, Sonra: 0 nk şeklinde olmalıdır. Tüm metin hizalama ise iki yana yaslı biçimde olmalıdır. Paragraf girintisi 1 cm olmalıdır.
- Makalenin başlığı ilk sayfanın başına, dergiye özgü şablon kullanılarak kalın 14 punto büyük harflerle sayfa ortalanarak Türkçe ve İngilizce yazılmalıdır.

- Yazar bilgileri-i (Makale başında): Dergi şablonu kullanılarak makale başlığından sonra 2 satır aralığı verilerek sayfanın ortasında yazar/ların adları, soyadları, akademik unvanları, çalıştıkları kurum ve orcid numaraları Türkçe ve İngilizce olarak belirtilmelidir. Ayrıca yazarların iletişim bilgileri şablona uygun olarak verilmelidir.

Örnek yazım:

Özer Çetin	Özer Çetin
Prof. Dr.	Professor
Balıkesir Üniversitesi	Balıkesir University
FEF Psikoloji Bölümü	Department of Psychology
E-posta: ozercetin@balikesir.edu.tr	E-mail: ozercetin@balikesir.edu.tr
Orcid: 0000-0003-0406-8765	Orcid: 0000-0003-0406-8765
Balıkesir / Türkiye	Balıkesir / Turkey

- Yazar bilgileri-ii (Makale sonunda): Dergi şablonu kullanılarak makalenin en sonuna 2 satır aralığı verilip yazarın kişisel bilgileri verilmelidir.

Örnek yazım:

Özer Çetin (Prof. Dr.)-

■ Kurum / Institution: Balıkesir Üniversitesi ■ Yazışma Adresi / Correspondence Address: Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi. Çağış Kampüsü. Altıeylül/Balıkesir ■ Elektronik Posta / E-mail: ozercetin@balikesir.edu.tr ■

Akademik Kimlik Numarası / Orcid: 0000-0003-0406-8765 ■ İlgi Alanları / Areas of Interest: (a) Kurban psikolojisi, (b) Rüya analizleri, (c) Din ve şiddet, (d) Bilişsel psikoloji.

- Makalenin ikinci sayfasında özet kısmı 11 punto Garamond yazı tipiyle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özet, en az 300 ve en fazla 325 kelimedenden oluşmalıdır. Özet / Abstract bölümünde, araştırmanın problemi, amacı, kapsamı, metodolojisi ve sonuçları belirtilmelidir.
- Hem Türkçe hem de İngilizce özet bölümünde en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan “anahtar kelimeler/keywords” yer almalıdır. İlk anahtar kelime mutlaka bilim dalı adı (manevi danışmanlık ve rehberlik) olmalıdır. Daha sonra metin içeriğini tam olarak yansıtan diğer anahtar kelimeler eklenmelidir.
- Makale; tablo, şekil, fotoğraf ve kaynaklar dâhil 30 sayfayı geçmemelidir.
- Makalede yer alan tablo, şekil veya grafiklerdeki yazılar ve/veya sayılar, Garamond yazı tipinde ve 10 punto olmalıdır.
- Makalede yer alan tablo, şekil, grafik veya fotoğraf başlıkları Garamond yazı tipinde ve 11 punto olmalıdır ve küçük harfle yazılmalıdır (Örnek yazım: Şekil-1: .....)
- Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi’nde (TMDRD) yayımlanan yazılarda hem metin hem de kaynakça yazımında APA stili / APA style kullanılır. Bu sebeple metin içi APA atıf sistemine göre yazılmış yazılar kabul edilir.
- APA stiline göre metin içinde atıf gösterme şu şekildedir: Yazar soyadı, yayım yılı: Sayfa numaraları. (Örnek yazım: Pargament, 2001: 46-49).

- Birincil kaynaklara ulaşamamış ise atıf yapılırken önce asıl kaynak, sonra da alıntılanan ya da aktarılan ikincil kaynak belirtilir: (Örnek: Pargament, 2001: 210'dan akt. Cengil, 2014: 31).
- APA stiline göre kaynakça yazımı şu şekildedir: Yazar soyadı, adı, yayım yılı, eser adı, yayımlanan yer ve yayınevi. (Örnek: Pargament, K. I. (2001). *The psychology of religion and coping: Theory, research, practice*. New York: Guilford Press).
- Yazıda bir yazarın birden çok eseri kullanılmış ise kaynaklar, kaynakça bölümünde kronolojik sırayla yazılır. Bir yazarın aynı yıl yayımlanmış birden fazla çalışması kullanılmış ise eser adlarının alfabetik sırasına göre “2008a”, “2008b” şeklinde sıralanır.
- *Not:* APA Atıf Stili / APA Citation Style'nin kullanımına ilişkin örnekler ve detaylı teknik bilgi için bkz. <https://www.apastyle.org>

Issue: 1 Year: 2020 June
ISSN: 2687-2714

TURKISH JOURNAL FOR THE SPIRITUAL COUNSELLING AND CARE

1

